ISSN: 2181-3035

TALQIN VA TADQIQOTLAR

№ 12

Respublika ilmiy-uslubiy jurnali

15.11.2022

OPEN ACCESS

@TALQINVATADQIQOTLAR

- *Aniq fanlar
- *Tabiiy fanlar
- *Tibbiyot fanlari
- *Texnika fanlari
- *Iqtisod fanlari
- *Filologiya fanlari
- *Pedagogika fanlari
- *Arxitektura
- *Qishloq xo‘jaligi
- *Ijtimoiy-gumanitar fanlar
- *San’at va madaniyat fanlari
- *Jismoniy tarbiya va sport

(+99891-152-93-14) talqin@bk.ru www.talqinvatadqiqotlar.uz

TALQIN VA TADQIQOTLAR

RESPUBLIKA
ILMIY - USLUBIY JURNALI

BARCHA SOHALAR BO‘YICHA

12-son 1-qism
15.11.2022

Talqin va tadqiqotlar

ilmiy-uslubiy jurnal

scientific-methodical journal

научно-методический журнал

Bosh muharrir:
I.I.Abdumannonov

Mas’ul muharrir:
O.S.Isroilov

Jurnal bir oyda ikki marta chop etiladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiya agentligida 2022- yil 12 - fevralda 1540 raqam bilan ro‘yxatga olingan.

ISSN 2181 - 3035

Jurnaldan maqola ko‘chirib bosilganda, manba ko‘rsatilishi shart.

Tel: +99891-152-93-14
E pochta: talqin@bk.ru
Сайт: www.talqinvatadqiqotlar.uz

Tahrir kengashi:

Qo‘ldashev Sherali Temiraliyevich
O‘z FA Sharqshunoslik instituti, tarix fanlari nomzodi, dotsent
Abdukarimov Jamoliddin Ahmadaliyevich
Xo‘jand davlat universiteti dotsenti (Tojikiston)
Masharipova Gularam Kamilovna
Falsafa fanlari doktori, professor
Toshkent to‘qimachilik va yengil sanoat instituti
Qozoqov Tohirjon Qodiraliyevich
Namangan davlat universiteti, tarix fanlari nomzodi, dotsent
Zokirov Sanjar Ikromjon o’g’li
Farg’ona politexnika institutining “Intellektual muhandiislik tizimlari” kafedrasi katta o‘qituvchisi,
fizika-matematika fanlari bo'yicha falsafa doktori
Jo‘rayeva Sobira Eshqurbonovna
O‘zMU jurnalistika fakulteti, o‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasi katta o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
Abdullayev Ravshanjon Inomjon o‘g‘li
O‘z FA Tarix instituti
Ubaydullayev Farxod Baxtiyarullayevich
Toshkent davlat agrar universiteti "O‘rmonchilik va landshaft dizayn” kafedrasi dotsenti
Umarova Maxliyo Yunusovna
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti lingvistika va ingliz adabiyoti kafedrasi dotsenti, filologiya fanlari doktori
Raximova Zuxraxon Maxmudovna
O‘zbekiston jurnalistika va ommaviy kommunikatsiyalar universiteti
Baymenova Kamshat Saparbayevna
Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat universiteti
Bazarov Otabek Odilovich
Qo‘qon davlat pedagogika instituti, PhD
G‘ulomova Nargiza Sa’dullayevna
Navoiy VXTXQTMOHM Tillarni o‘qitish metodikasi katta o‘qituvchisi
Rahimova Maftuna Odilovna
Qo‘qon davlat pedagogika instituti, PhD
Mirzaahmedova Kamola Toxirovna
Toshkent pediatriya tibbiyot instituti farmakologiya, fiziologiya kafedrasi dotsenti
Djumaniyozova Enajon Kutimovna
Toshkent arxitektura qurilish instituti xorijiy tillar kafedrasi katta o‘qituvchisi
Urazmetova Shoira Azatbayevna
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalar universiteti Urganch filiali o‘qituvchisi,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
Jo‘rayeva Dilnoza Shokirjonovna
Termiz davlat universiteti algebra va geometriya kafedrasi o‘qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

O‘QUVCHILARDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA PIRLS TADQIQOTINING O‘RNI

Zokirova Martaba Maxmashukurovna
Samarqand viloyati Tayloq tuman
62-umumta’lim maktab o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7310387

Annotatsiya: Maqolada o‘quvchilarda o‘qish savodxonligini rivojlantirishda, kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda, matnni o‘qish va tushunish darajasini takomollashtirishda PIRLS tadqiqotining o‘rni haqida fikr bildirilgan.

Tayanch so‘zlar: PIRLS, xalqaro, tadqiqot, kitobxonlik, baholash, savodxonlik, sifat, topshiriq.

O‘qish – axborot olish madaniyati bo‘lib, badiiy adabiyotni to‘g‘ri tushunish, undan estetik zavq olish, shuningdek, ilmiy adabiyotlar, barcha turdagi resurslar bilan ishlash, ma’lumot-bibliografiya va barcha turdagi axborot materiallaridan o‘zini qiziqtirgan ma’lumotlarni qidirib topish, cheksiz axborot oqimlari orasidan kerakli, muhim bo‘lgan ma’lumotlarni ola bilish, o‘z kasbiy malakalarini oshirishda foydalanish, axborot-kutubxona muassasasidan to‘g‘ri foydalanish yo‘llarini o‘rganish ham axborot olish madaniyati tushunchasi doirasiga kiradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kitobxonlik madaniyatini shakllantirishning bir qancha usullari, yo‘llari mavjud bo‘lib PIRLS tadqiqotining o‘rni beqiyosdir.

PIRLS - (inglizcha –Progress in International Reading Literacy Study) matnni o‘qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro tadqiqot bo‘lib, maqsadi turli xil ta’lim tizimidan iborat bo‘lgan davlatlardagi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni o‘qish va qabul qilish bo‘yicha tayyorgarligi hamda o‘quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo‘luvchi ta’lim tizimidagi o‘ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta bunday tadqiqot xalq ta’limi sohasidagi mutaxassislar, olimlar, metodistlar, o‘qituvchilar, ota-onalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga ega.

PIRLS dunyoning turli mamlakatlari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni tushunish darajasini taqqoslash, shuningdek, milliy ta’lim tizimlarining o‘qish savodxonligi o‘rtasidagi tafovutlarni aniqlaydi.

Tadqiqotning xalqaro lug‘atiga ko‘ra, “o‘qish savodxonligi” - o‘quvchining matn shaklida berilgan ma‘lumotlarni tushuna olish va ularga reaksiya bera olish ko‘nikmasi, o‘qigan ma‘lumotlaridan hayoti davomida to‘g‘ri foydalana olishi, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqatidir.

PIRLSda o‘qish savodxonligining asosi matnlar bilan to‘liq ishlash uchun zarur

bo‘lgan o‘qish qobiliyatlarini shakllantirish hisoblanadi. Bu o‘quvchi tomonidan kerakli ma’lumotlarni topish va tarqatish, matnning ma’lum qismi bo‘yicha xulosalar chiqarish, asosiy belgilarning harakatlarini sharhlash, matn namunalari va matn tuzilishini dastlabki tahlil qilish bilan tasdiqlash kabilardir.

PIRLS tadqiqotida o‘quvchilarga ikki turdagi matn taqdim etiladi, badiiy matn va axborotli matn. Shuning uchun o‘quvchilar bilimi quyidagi ikki mezon asosida baholanadi:

1. Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadida o‘qish.
2. Axborotni o‘zlashtirish va foydalanish maqsadida o‘qish.

Adabiy kitobxonlik malakasini egallash maqsadidagi o‘qish uchun quyidagi mahorat tavsiflari belgilangan:

- matnning muayyan qismlarini ajratib ko‘rsatish va ulardan oddiy xulosalarni ifodalashda foydalanish;

- voqealar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni ko‘rsatish;

- matnning umumiy g‘oyasini aniqlash;

- matn tarkibining elimentlarini ochib berish;

- qahramonlar xatti-harakatiga izoh berish;

- asar qahramonlarining xatti-harakatlari va his –tuyg‘ularini taqqoslash va qiyoslash;

- matnda qo‘llangan til vositalarining xususiyatlari ustida birlamchi tahlil o‘tkazish;

- matnning asosiy g‘oyasini tushunish, yashiringan axborotlarni aniqlash va umumlashtirish;

- matndagi savollarga qahramonlarni asosiy tavsiflari, ularning intilishlari va his- tuyg‘ularini izohlash orqali javob berish;

- matndan misollar keltirgan holda, javoblarni asoslash.

Adabiy kitobxonlik malakasini shakllantiruvchi yuqoridagi mahorat tavsiflari asosida boshlang‘ich sinf darsligidan Faxri Erdinchning “Rustam” hikoyasi uchun tayyorlangan toshiriqlarni ko‘rib chiqamiz.

1-topshiriq. “Rustam” hikoyasi kim tomonidan hikoya qilingan?

A) Rustam

B) Onasi

C) Otasi

D) Faxri Erdinch.

Mahorat tavsifi: matnning asosiy g‘oyasini tushunish, yashiringan axborotlarni aniqlash va umumlashtirish.

2-topshiriq. Faxri Erdinch nega Rustamga achindi? Izohlang.

Mahorat tavsifi: matndagi savollarga qahramonlarni asosiy tavsiflari, ularning intilishlari va his- tuyg‘ularini izohlash.

3-topshiriq. Rustamning o‘ziga pul bermoqchi bo‘lgan kishiga “xuddi ozor chekkan qush kabi hurpayishining” sababi nimada? Izohlang.

Mahorat tavsifi: qahramonlar xatti-harakatiga izoh berish.

4-topshiriq. Rustamning qishloqda amakisi bor, lekin nega unga yordam bermaydi.Nima deb o‘ylaysiz? Fikringizni bayon eding.

Mahorat tavsifi: voqealar o‘rtasidagi o‘zaro aloqalarni ko‘rsatish.

5-topshiriq. Rustam nega so‘ramasa ham o‘zi haqida ma’lumot berdi?

Mahorat tavsifi: qahramonlar xatti-harakatiga izoh berish.

6-topshiriq. Rustam “turmaga o‘t qo‘yaman” deb otasiga aytganda nima uchun otasi ham yig‘lab, ham kulib qo‘ydi?

Yig‘lashining sababi:

Kulishinining sababi:

Mahorat tavsifi: matndan misollar keltirgan holda, javoblarni asoslash.

7-topshiriq. Rustamning otasi nima uchun qamaldi? Qamalishiga nima sabab bo‘ldi?

Mahorat tavsifi: matn tarkibining elimentlarini ochib berish.

8-topshiriq. Rustamning har bir so‘zida bolalarga xos bo‘lmagan nima sezilib turardi?

A) Fermerlik.

B) Duradgorlik.

C) Tadbirkorlik.

D) Shifokorlik

Mahorat tavsifi: matnda qo‘llangan til vositalarining xususiyatlari ustida birlamchi tahlil o‘tkazish.

9-topshiriq. Rustamning yaxshi bola ekanligini unung qaysi gap-so‘zlaridan bilish mumkin?

Mahorat tavsifi: matnda qo‘llangan til vositalarining xususiyatlari ustida birlamchi tahlil o‘tkazish.

10-topshiriq. Men matnga mana _____ larni qo‘shgan bo‘lar edim.

Mahorat tavsifi: matnning umumiy g‘oyasini aniqlash.

11-topshiriq: Menda _____taassurot qoldirdi.

Mahorat tavsifi: matnning muayyan qismlarini ajratib ko‘rsatish va ulardan oddiy xulosalarni ifodalashda foydalanish.

12-topshiriq: Men hikoyadan _____larni xulosa chiqardim…

Mahorat tavsifi: matnning muayyan qismlarini ajratib ko‘rsatish va ulardan oddiy xulosalarni ifodalashda foydalanish.

PIRLS tadqiqotida belgilangan mahorat tavsiflaridan ko‘rinib turibdiki,

o‘quvchilar matnni nafaqat tushunishadi balki, matnda berilgan ma‘lumotlarni tushuna olish va ularga o‘zining shaxsiy munosabatini bildira olish ko‘nikmasi, olgan ma’lumotlaridan hayoti davomida to‘g‘ri foydalana olishi, bilim va imkoniyatlarini oshira olish layoqati ham shakllanib, rivojlanib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Баранова В.Ю., Ковалева Г.С., Кузнецова М.И., Цукерман Г.А., Нурминская Н.В. ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ «Изучение качества чтения и понимания текста» -Москва, 2007, 3-4 ст.

2. M.Mirqosimova. O‘quvchilarda adabiy tahlil malakasini shakllantirish va takomillashtirish asoslari. –Toshkent. “Fan”. 2006.

www.kutubxona.uz.

www.arxiv.uz.

SENTOB - TABIAT MO‘JIZASI

Islomova Sevinch Botirjon qizi
Navoiy viloyati Navbahor tumani 7-maktab o‘quvchisi
Ilmiy rahbar: Ergasheva Gulnoza Nasriddinovna
Navoiy viloyati Navbahor tumani 7-maktab targ'ibotchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7310409

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning eng go‘zal joylaridan hisoblangan Navoiy viloyatining Nurota tumanida joylashgan Sentob qishlog'i haqida so‘z yuritiladi. Siz maqola orqali Sentob turizm qishlog'ining tarixiy yodgorliklari, tabiati, o‘simlik dumyosi, mahalliy aholisi hamda noodatiy joylari haqida bilib olishingiz mumkin. Aytgancha, siz uchun qiziqarli bo‘lgan Sentobdagi noodatiy tarzda joylashgan ko‘l haqida ma'lumot ham maqoladan o‘rin olgan. Qolaversa, ushbu tog'lar orasida joylashgan, mahalliy aholi istiqomat qiladigan uylarning deyarli hammasi toshdan qurilganganligi va uning ko‘hna tarixi xususida ham ma'lumotlar aytib ôtilgan.

Kalit so‘zlar: Tabiat, Sentob, Nurota tumani, petrogliflar, tog‘, Fozilmon ko‘li.

Tabiat-ajoyib mo‘jiza. Uni insoniyatga bergan va berayotgan ne'matlari cheksiz. Tabiatga muhabbat, bog'liqlik shunday tuyg'uki, so‘z bilan ifodalab bo‘lmaydi. Ayniqsa, insoniyat bilan shunday bog'langanki, ba'zida ushbu bog'liqlikdan inson tabiatni his qila olmay qoladi. Uning keng bag'riga butun borliqni sig'dirayotganligi saxiyligidan dalolatdir. Ba'zida odamzot shundan o‘rnak olishi muhimroqdir. Aslida, tabiatni sevish, uni his qilmak demakdir. Uning go‘zalligi, jilvakorligi insonda beg'uborlik tuyg'usini uyg'otadi.

Shunday joylar borki, hech qanday go‘zallik teng kela olmaydi, hech qanday

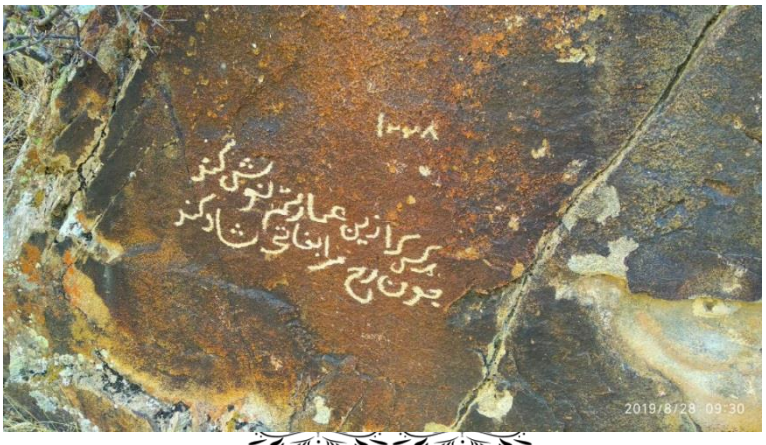
musiqa ushbu yerdagi xotirjamlikni yaratolmaydi, butun dunyodagi eng qimmat atirlar ham bu joyning iforiga yetolmaydi. Bunday joylar O‘zbekistonda juda ham ko‘p. Masalan, O‘zbekistonning Navoiy viloyati, Nurota tumanida joylashgan Sentop qishlog'i. Bu qishloq o‘z tabiati bilan butun dunyoni lol qoldirmoqda. Ushbu tabiatni

tomosha qilish va bahramand bo‘lish uchun dunyoning har bir burchagidan sayyohlar tashrif buyurishmoqda. Shuning uchun ham bu yer keyingi o‘rinlarda Sentop turizm qishlog'i deb atala boshlandi. Qishloq Nurota tumani markazidan 120 km uzoqlikda bo‘lib, o‘zining qadim tarixini saqlab qolgan.

Tog‘lar orasida joylashgan ushbu qishloqda hayrat bilan tomosha qilish mumkin bo‘lgan joylar ko‘p. Baland tog‘lar, tik qoyalar qishloqning tabiatiga o‘zgacha go‘zallik bag‘ishlagan. Mazkur qoya toshlarda V-VI asrlarga oid petrogliflarni, XI-XVIII asrlarga oid toshga o‘yilgan yozuvlarni ko‘rish mumkin.

Shuningdek, tog‘ tepasida ko‘hna qo‘rg‘on qoldiqlari bor. Mahalliy aholining aytishicha, ushbu qo‘rg‘onda yaqin yillargacha insonlar istiqomat qilgan. 3 ming nafarga yaqin aholi yashaydigan qishloqning asosiy ichimlik suv manbai “Ako” chashmasi hisoblanadi. Suvi sira kamaymaydigan ushbu chashma ancha chuqurda joylashgan. Unga so‘qmoq yo‘l orqali tushib boriladi. Odamlar eshaklar yordamida chashmadan suv tashib ketishadi. Mahalliy aholining aytishicha, qishloqning Sentop degan nomi ham aynan ushbu yerning suvga serobligidan kelib chiqqan ekan.

Bu yerda keyingi yillarda sayyohlar uchun mehmon uylari tashkil etilib, hududning diqqatga sazovor joylariga turistik marshrutlar tuzildi.Oxirgi yillarda qishloqqa Germaniya, Fransiya, Ispaniya, Italiya, Gollandiya, Avstraliya, Shveytsariya, Belgiya kabi davlatlardan sayyohlar oqimi koʻpaya boshladi. Ular tarixiy joylarni tomosha qilishib, togʻ marshrutlariga borishadi.

Hududda buloqlar, koʻllar, sharsharalar, togʻ tepasida qoʻrgʻon qishlogʻi joylashgan. Qishloqning yana bir e'tiborga molik tarafi uning tog'lar oʻrtasida joylashganligi va shu bois uylarning koʻpchiligi ham toshlardan qurilganligidir.Yana shuni aytib oʻtish joizki, Sentobning eng diqqatga sazovor joyi dengiz sathidan 1 644 metr balandlikda, togʻlar ustida joylashgan Fozilmon koʻlidir. Uning uzunligi 300, kengligi 150 metr.Fozilmon koʻli buyuk rassom — tabiatning biz insonlarga betakror tuhfasidir. Qolaversa, mazkur koʻl oʻz bagʻrida koʻplab afsonayu rivoyatlarni saqlab kelyapti.

Bu goʻzalliklarni koʻrib, ularni kezgan insonning ona tabiatga boʻlgan munosabati, qarashi yaxshi tomonga qarab oʻzgarishi aniq. Sentop turizm qishlog'i shahardan uzoq masofada joylashgan boʻlsada, u yerda hayot qizg'in. U yerning tabiati bilan birga, insonlarining ham nurli chehralari, saxiyligi, mehnatsevarligi, samimiyligi insonni oʻziga tortmasdan qoʻymaydi. Bu yerga tashrif buyurganlar oʻzgacha tassurotlar bilan ortga qaytib ketishadi.

Haqiqatdan ham bu maftunkor mo‘jiza va aynan shu tabiatning mo‘jizasini ko‘rib bahramand bo‘lish ham o‘zgacha tuyg'udir. Bular tabiatning bizga bergan ne'matlarining hammasi emas albatta. Bu beminnat ne'matlar hali zamonlar oshsa ham huddi shunday tarovatini yo‘qotmaydi. Faqat biz tabiatni asrab avaylashimiz darkor. Zero, u bizning borlig'imizdir!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://www.uzbekistan.travel/ru/o/sentob/
2. https://www.advantour.com/rus/uzbekistan/nurata/sentob-village.htm
3 https://dzen.ru/media/id/6283699b3a273d4b2155456c/tadjikskii-kishlak-sentob-v-nuratinskih-gorah-uzbekistana-628381dafbb70f74a76efaa5
4. https://nuz.uz/obschestvo/43691-sentob-rayskiy-ugolok-polnyy-kolorita-dushevnogo-tepla-i-garmonii.html
5. https://ea-travel.uz/sentob-village-in-nurata

TERMINOLOGICAL SIGNIFICANCE OF INTERNET ABBREVIATIONS IN ENGLISH

Yoldasheva Odinakhan Saminjonovna
No. 1 vocational school, Fargona district
https://doi.org/10.5281/zenodo.7310421

Annotation: The Internet (or Internet) is an Internet protocol suite (TCP/IP) used by interconnected global system computer networks to communicate between networks and devices. The Internet includes many information resources and services such as interconnection, the World Wide Web of hypertext documents and applications (WWW), email, telephony and file sharing. However, “some could have multiple meanings depending on their context..

Key words: requirements, WWW (World Wide Web of hypertext documents and applications), internet, abbreviations, system, disk, type, display, input, row, storage.

Аннотация: Интернет (или Интернет) - это набор Интернет-протоколов (TCP /IP), используемый взаимосвязанными глобальными системными компьютерными сетями для связи между сетями и устройствами. Интернет включает в себя множество информационных ресурсов и услуг, таких как межсетевое взаимодействие, всемирная паутина гипертекстовых документов и приложений (WWW), электронная почта, телефония и совместное использование файлов. Однако «некоторые могут иметь несколько значений в зависимости от контекста.

Ключевые слова: требования, WWW (Всемирная паутина гипертекстовых документов и приложений), Интернет, сокращения, система, диск, тип, отображение, ввод, строка, хранилище.

Аннотация: Интернет (ёки Интернет) - бу тармоқ протоколлари тўплами (ТСП / ИП) глобал тармоқ компьютер тармоқлари томонидан тармоқлар ва қурилмалар ўртасида алоқа қилиш учун ишлатилади. Интернет ўзаро боғлиқлик, гиперматнли ҳужжатлар ва дастурларнинг бутун дунё тармоғи (WWW), электрон почта, телефония ва файлларни алмашиш каби кўплаб ахборот ресурслари ва хизматларини ўз ичига олади. Бироқ, «баъзилари ўз мазмунига қараб бир нечта маънога эга бўлиши мумкин.

Таянч сўзлар: талаблар, WWW (бутун дунё бўйлаб гиперматнли ҳужжатлар ва дастурларнинг Интернет тармоғи), интернет, қисқартмалар, тизим, диск, тип, дисплей, кириш, қатор, сақлаш.

Abbreviations come in several varieties. Both abbreviations and initial words are

abbreviations formed by combining the first letter of each word in a longer noun or phrase. Usually abbreviations and initialisms are written in all capital letters to distinguish them from ordinary words. The abbreviation is pronounced as a single word, not a series of letters. For example, NASA is an abbreviation. This means national aeronautics and space administration. Sometimes an acronym becomes so common that it becomes a simple word and people no longer think of it as an acronym. For example, the words scuba and laser appeared as acronyms (spontaneous underwater breathing apparatus and amplification of radiation with stimulated radiation, respectively). Initialisms are similar to abbreviations because they are formed using the first letter in the longer phrase of each word. The origins of the Internet began with its development, the replacement of packets, and research commissioned by the United States Department of Defense in the 1960s to allocate time to turn on computers.

The network of primary precursors, the ARPANET, initially served as the basis for interconnecting regional academic and military networks in the 1970s. Funding The National Science Foundation Network as a new backbone in the 1980s, as well as private financing of other commercial extensions, led to global participation in the development of new network technologies and the merging of many industries. In the early 1990s, the interconnection of commercial networks and enterprises began the transition to the modern Internet, and created a steady exponential growth as institutional generations, with personal and mobile computers connected to the network. Although widely used by the Internet, the academy introduced commercialization of its services and technologies in almost every aspect of modern life in the 1980s.

Many traditional means of communication, including telephony, radio, television, paper mail, and newspapers, are being reshaped, rescheduled, or even bypassed by the Internet, and new services such as email are being born. Internet telephony, Internet television, online music, digital newspapers and video streaming websites. Newspapers, books and other print publications adapt to website technology or reformed blogging, web channels and online news collectors. It has activated and accelerated new forms of personal interaction over the Internet, instant messaging, Internet forums and social networking services. Online shopping has grown dramatically for large retailers, small businesses and entrepreneurs, as these firms sell their “bricks and mortar” to a larger market or even sell goods and services completely online. From business to business and financial services Internet impact supply chains across all sectors.

There is no single centralized management of the Internet in either the technology program or the access and use policy; each component network sets its own policy. The redundant definitions of both bases are managed by the maintenance

organization in the Internet Protocol Address (IP Address) field and the Domain Name System (DNS).

The Internet, as a virtual space, is in many ways similar to a real space, and to find something on the network, you need to know the location of that thing. Say: nonsense, no address needed. We enter a word or phrase related to what interests us into Yandex or Google and select the desired sites from the list of search results.

Microcontroller (English Micro Controller Unit, MCU) is a chip designed to control electronic devices. A simple microcontroller combines the functions of a processor and external devices on a single chip, including RAM and or ROM. Basically, it is a single-chip computer capable of performing relatively simple tasks. It differs from a microprocessor in integrated integrated input-output devices, timers, and other peripherals. People on the planet speak different languages, do not know a foreign language, it is very difficult to read the texts in it. What are the ways to overcome the language barrier in site construction? For some time now, various electronic translators have been appearing and translating from one language to another.

It is no coincidence that we call the Internet, even if it is virtual, not a part of the living space, but a place with its own laws and traditions. The World Wide Web (the main part of the Internet) also has its own language, or at least jargon. It is very diverse, the number of words (phrases, concepts) is constantly increasing.

Autocode - is basically a programming language that is structurally similar to commands and processed data of a particular machine language.

Adaptive web design - is the design of web pages that ensures that the site is displayed correctly on various devices connected to the Internet and dynamically adjusts the given dimensions of the browser window. Rather, it is called a flexible layout of a website, not a design.

The purpose of impressive design - is the versatility of the site for different devices. It is not necessary to create separate versions of the site for some types of devices using sensitive web design technology to conveniently view the website from devices that fit different screen sizes and proportions (width / height).

An IT specialist - is an information technology specialist or simply a computer specialist

Account (English account - account) - a user account on a social network, forum or simply a site that provides some information about the user. Accounts are used to identify users and personalize the connection on the Internet. However, the information provided is usually not verified and may contain corrupted or imaginary personal information.

An algorithm - is a sequence of actions that leads to solving a task or achieving the desired result.

Software architecture - is the most important set of decisions on how to organize a software system:

• linking selected elements of structure and behavior to increasingly larger systems;

• The architectural style that governs the entire organization - all the elements, their interfaces, their collaboration and communication.

Documenting the software architecture simplifies the communication process between developers, allows them to record design decisions made and inform system operating staff about them, and reuse components and project templates in others.

A computer mouse - is a coordinate device for controlling the cursor and giving various commands to a computer. Cursor control is done by moving the mouse over the surface of the table or mouse. The mouse buttons and wheel cause certain actions, for example: activating the displayed object, calling the context menu, turning web pages and electronic documents vertically.

Source text - required for additional translation information

The modulator in the modem modulates the carrier signal in the data transmission, i.e. changes its properties in accordance with the changes in the input data signal, the demodulator performs the reverse process when receiving data from the communication channel. The modem acts as a terminal equipment of the communication line. The transmission and processing of the received data is done by the so-called data generation.

Megabytes (MB, MB) - is a unit of measurement for the amount of data equal to 1,000,000 (106) or 1,048,576 (220) bytes, depending on the context.

Online (English online (on line) - on line, in communication, network ", on air) - in connection mode. For example, it can show the status of the user in the forum.

In shortly say, the Internet is not just a media and a universal reference, but a means of communication. If the topic is very interesting and faithful, the visitor, the places visited, are those who are from “church” (from the English community) or a group from “Society” (English) or “community”. If you think about how many tools and methods of communication in the world, there are many and most of them are related to the Internet. So, there are different ways to communicate on the Internet: e-mail, forums, Internet magazines. If you think about it, forms of communication on the Internet create a picture and resemblance of forms of communication in real life. Thus, the form of communication by mail is old, here and on the Internet we communicate with the e-mail sent from the mailbox to the designated mailbox. True, the whole procedure using the Internet is around 5 minutes, the whole procedure takes a long time. These abbreviations may be a little more complicated for most users, but not for everyday users.

References:

1. Galperin J.R. Stylistics. - Moscow: Higher School, 1977. – 332 –Pp.
2. Keenan E.L. Formal Semantics of Natural Language. - Pages 246-249 of Cambridge
3. Nida E.A. Semantic Domains and Componential Analysis of Meaning and Current Issues in Linguistic Theory. – Bloomington, 1995.– Pp. 139-167.
4. Potter S. Modern Linguistics. Lnd. 1957. – Pp. 37-54.
5. O. Jespersen. Linguistics. London, 1983. – Pp. 395-412.
6. Maurer D.W., High F.C. New Words - Where do they come from and where do they go. American Speech. 1982. – Pp.171. 7. O.Jespersen. Growth and Structure of the English Language. Oxford, 1982. –Pp. 32-34.

IJTIMOIY TARMOQLARNING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TASIRI

Asronova Roziyaxon A'zamjon qizi
Buloqboshi tuman 1-son kasb-hunar maktabi psixologi
Andijon davlat pedagogika insitituti pedagogika psixologiya yo‘nalishi
2-bosqich magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.7310767

Annotatsiya: maqolada ijtimoiy haqiqatning yangi hodisasi - kompyuter tarmog'i haqida so‘z boradi. Muallif yoshlar o‘rtasidagi psixologik tanglikning yangi shakli haqida yozadi. Internetga bog'liqlik. Shuningdek, ota-onalar uchun internetga bog'liq bo‘lgan o‘smirlarning oldini olish bo‘yicha qo‘llanma.

Kalit so‘zlar: internet, internetda xavfsiz o‘smirlar xulq-atvori, globallashuv, rasmiy formula, tarmoq, virus.

"Internet - bu global kompyuter tarmog'i bo‘lib, u foydalanuvchilarga ulkan erkinliklarni beradi" - rasmiy formulalardan biri. Tarmoqqa birinchi marta “kirgan” odam odatda internet haqida yaxshi taassurot qoldiradi. Lekin haqiqatan ham shundaymi? Siz buni faqat vaqt o‘tishi bilan tushunasiz. Internetda qancha uzoq bo‘lsangiz, unda nafaqat ortiqcha, balki kamchiliklarni ham ko‘rasiz. Ammo, afsuski, Internet bizning ongimizni qanday to‘ldirishini hamma ham tushuna olmaydi va tushuna olmaydi va biz endi nima yaxshi va nima yomonni ajrata olmaymiz. **Internet bizga ko‘p narsalarni beradi turli xizmatlar, masalan: daromad**, **aloqa**, **ko‘p ma'lumotlar mavjud.** LEKIN! Bularning barchasida ko‘plab minuslar mavjud, ular ortiqchalardan ko‘ra ko‘proq:

- *elektromagnit nurlanish ta'siri*
- *axborotni yo‘qotish stressi*
- *virtual dunyoga qaramlik*
- *axborotning ommaviy mavjudligi*
- *ruhiy kasalliklar*

Internetga qaramlik-insonning internetda iloji boricha ko‘proq vaqt o‘tkazishga obsesif istagi, undan uzilib, haqiqiy dunyoga qaytishga qodir emasligi ruhiy kasallik. Shifokorlar buni giyohvandlik va spirtli ichimliklarga qaramlik bilan solishtirishadi.

Ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilib, o‘smir turli guruhlarga, subkulturalarga qo‘shiladi, shubhali odamlar bilan tanishadi. Bularning barchasi beqaror psixika va hatto oson ishonadigan va ta'sirlanadigan o‘smirning hayoti uchun yomon bo‘lishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda o‘smirlar muloqotining yana bir salbiy tomoni - bu real dunyoda muloqot qilish imkoniyatlarining cheklanganligi, ular haqiqiy

tanishishda muammolarga duch kelishadi. Darhaqiqat, Internetda o‘smir o‘zi uchun har qanday rolni tanlashi, o‘zini yaxshiroq, go‘zalroq qilishi, idealini o‘ylab topishi mumkin, ammo hayotda hamma narsa unchalik oddiy emas, chunki siz o‘zingizsiz.

Internet: yoq va qarshi. Internet - bu o‘zingizni anglash, o‘zingizga yoqqan ishni topish va hech qachon bo‘lmagan joyga borish imkoniyati uchun ulkan platforma. Biroq, bu imkoniyatdan hamma ham foydalanavermaydi...

Shunday qilib, keling, ushbu tarmoqning ijobiy va salbiy tomonlarini ko‘rib chiqaylik. Keling, yaxshilikdan boshlaylik. Birinchidan, bu o‘z-o‘zini anglashning cheksiz imkoniyatlari. Internetda sizga har qanday narsani o‘rgatadigan ko‘plab kurslar mavjud: hatto sahifalarni buzish. Bu erda biror joyga borish shart emas - uyda o‘tiring, choy iching va o‘qing. Masalan, siz chet tilini o‘rganmoqchimisiz? Skype'dagi repetitorlar, barcha mumkin bo‘lgan manbalar sizga yordam beradi. Siz shunchaki ruhingizga yaqinroq narsani topishingiz kerak va endi siz har qanday qulay vaqtda mashq qilishingiz mumkin (yana bir ortiqcha). O‘qish kerak emasmi? Siz biror narsada keng bilimga egamisiz? Baham ko‘ring, kimgadir o‘rgating, veb-sayt yarating, auditoriyani jalb qiling, kimgadir foyda keltiring.

Uchrashuv uchun yana bir imkoniyat. 21-asrda bir xil manfaatlarga ega va ehtimol boshqa mamlakatlardan do‘stlar topish muammo bo‘lmaydi va yana ko‘p... Ammo ijobiy tomonlardan tashqari, kamchiliklar ham mavjud.

Birinchi minus: Internetdan nafaqat oddiy odamlar foydalanadi. Monitorning narigi tomonida o‘tirgan odamni ko‘rish, uning boshida nimalar bo‘layotganini bilish imkonsiz bo‘lgani uchun, bu darhol xavf tug'diradi.Bunday odamlarning ta'siriga tushib, siz pul yo‘qotishingiz yoki hatto yo‘qotishingiz mumkin. o‘ldiriladi (bunday holatlar bo‘lgan). Shuning uchun xakerlar, viruslar 21-asrning ofatidir. Kompyuterlar nima saqlamaydi, ular qancha sirlarni bilishadi, bunday ma'lumotlarga ega bo‘lganingizdan so‘ng, siz oddiy odamlarning hech biri yoqtirmaydigan odamni tuzatib, sharmanda qilishingiz va oxir-oqibat shantaj qilishingiz mumkin.

Ikkinchi minus: odamlarning tanazzulga uchrashi. Yuqorida aytib o‘tilganidek, hamma ham Internetdan to‘g'ri foydalanmaydi. Internet ta'siri ostida odamlar qancha vaqtni behuda sarflayotganini sezmaydilar. Masalan. Tasavvur qiling-a, bank har kuni sizga sarflashingiz kerak bo‘lgan 86 000 dollar beradi, qolganini esa bank o‘zida qoldiradi. Va shuning uchun har kuni. Albatta, siz har bir dollarni sarflashni xohlaysiz. Shunday qilib, 86 400 dollar sizning vaqtingiz. Har bir yangi kun qolganini olib, 86400 soniya beradi.

Uchinchi minus: Qo‘pollik. Bizni internetda hech kim ko‘rmaydi, bizni kuzatib bormaydi va hokazo degan fikr bor, lekin behuda. Barcha tashriflar kuzatiladi. E'tibor berganmisiz, moda liboslari joylashgan saytga kirganingizda, sizga ko‘ylaklar va hokazolarni sotib olish takliflari bilan e'lonlar taklif qilinadi. Tomosha qiling. Ba'zida bu kulgili) Internetda qo‘pol bo‘lish, qo‘pol bo‘lish juda oson, chunki odamni

ko‘rmaysan, o‘zing xavfsizsan.. Keyin esa normal bo‘lib, odat bo‘lib qoladi va "Odat ikkinchi tabiat" deganlaridek.

Afsuski, biz Internet bizga taqdim etayotgan barcha imkoniyatlardan foydalanmayapmiz. Darhaqiqat, muvaffaqiyatga erishish, Internetdan foyda olish uchun sizga sabr-toqat, mehnat, iroda kerak va, afsuski, odam harakat qilishni yoqtirmaydi. Hamma oson narsani xohlaydi, lekin bu dunyoda hech narsa tekinga kelmaydi... Biz shunday yashaymiz.

"Sizningcha, qaysi saytlar o‘smirlar uchun foydali?" (78 kishi ishtirok etdi) Virtual tanishuv saytlari 4 5,1% Tayyor hisobot va tezislari bor saytlar 18 23% Musiqa va videoni o‘z ichiga olgan saytlar 11 14% O‘yin saytlari 3 3.8% Qidiruv tizimlari 6 7.7% Erotik mazmundagi fotosuratlar va videolarni o‘z ichiga olgan saytlar - - Ta’lim saytlari 7 9% Chat va forumlar 1 1,3% Virtual muzeylar 5 6,4% Virtual ensiklopediyalar va kitoblar 7 9%

2010 yildan beri Butunrossiya bolalar ishonch telefonida **8-800-2000-122** 8 milliondan ortiq ariza qabul qilindi. Ayni paytda mamlakatimizning 83 ta hududida 222 ta xizmat yagona raqamga ulangan. Qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan bolalar, o‘smirlar va ularning ota-onalari psixologik yordam olishlari mumkin. Qo‘ng'iroq bepul va anonim. Xususan, ishonch telefoni veb-saytida kiberbullingning asosiy belgilari va 10 ta shakli keltirilgan.

“Raqamli fuqarolar” nomini olgan zamonaviy bolalar va o‘smirlar kompyuter, mobil qurilmalarni oson o‘zlashtirib, ulardan mohirona foydalanmoqda. Shu bilan birga, bolalarning onlayn xavfsizlik ko‘nikmalari yangi ilovalar va qurilmalarni o‘zlashtirish qobiliyatidan orqada qolmoqda.

Bolalar va o‘smirlar uchun Internetdagi asosiy xavflar quyidagilardan iborat:

1. Kiberbullying (Internet bullying).

2. Bolalar va o‘smirlar ongini manipulyatsiya qilish uchun Internetdan foydalanish (ekstremistik, g'ayriijtimoiy xatti-harakatlarni targ'ib qilish, o‘z joniga qasd qilish, xavfli o‘yinlarga jalb qilish).

4. Kiberfiribgarlik.

5. Tarmoqqa kirish xavfsizligi va shaxsiy ma'lumotlarni texnik vositalar bilan o‘g'irlash.

6. Voyaga etmaganlarning shaxsiy ma'lumotlarini qonunga xilof ravishda to‘plash va (yoki) ularni jamoat mulkiga tarqatish.

7. Kattalar uchun saytlarni ko‘rish.

Internet - bu bola rivojlanishining yangi yashash joyi va manbai. Albatta, bu holat bolalarning shaxsiyatini shakllantirishga, tashqi dunyo bilan munosabatlariga, madaniy amaliyotiga ta'sir qiladi.

“Unpress” ijodiy uyushmasi prezidenti, pedagogika fanlari doktori Sergey Tsymbalenko o‘z intervyusida shunday dedi: “Internetdagi bolalar, bu haqiqat, undan

uzoqlashib boʻlmaydi, jamiyat doimiy muloqotga, uzluksiz muloqotga oʻtdi. Bu jamoaviy intellektga yoki noosferaga hal qiluvchi oʻtishdir. Bolalar jamiyatning yangi holatiga birinchi boʻlib qadam qoʻyishdi.

Children domen zonasidagi "Katta loyihalar"dan biri Sputnik.Children loyihasi boʻlib, unda 5000 dan ortiq saytlar tanlangan: multfilmlar, oʻyinlar, kitoblar, qoʻshiqlar va boshqalar. Har bir resurs qidiruv tizimi va xavfsizlik tizimining baholovchilari tomonidan tekshiriladi.

Google ota-onalarga internetda bolalar xavfsizligi boʻyicha 10 ta qoidani taklif etadi. Birinchi qoida - farzandingiz bilan onlayn xavfsizlik haqida gaplashish. Eng muhimi, bolangizni har qanday tushunarsiz yoki qoʻrqinchli vaziyatda xavfsiz yechim topish uchun ota-onasi bilan bog'lanishi kerakligiga ishontiring.

Oʻsmirlar Internetga qaramlik va zoʻravonlik. Internetga qaramlik 21-asr vabosidir. Afsuski, bolalar buni mustaqil ravishda engishga qodir emaslar. Ota-onalar farzandlari bilan ziddiyatga tushmasliklari, ularni tashlab ketmasliklari, balki ularni qanday boʻlsa, shunday qabul qilishlari kerak. Chunki farzandining shunday boʻlib qolishida ota-onalarning ham hissasi bor. Bu erda xatolaringizni tan olish juda muhim, lekin bu eng qiyin narsa - ota-onalar har doim oʻzlarini haq deb bilishadi.

Internetda oʻsmirlar hammani va hamma narsani oʻldiradigan, oʻzlarini kuchli va sovuqqon his qiladigan jinsiy aloqasiz mavjudot boʻlish imkoniyatiga ega. Agar bu bolaga toʻliq singib ketgan boʻlsa, unda jinoyatchi undan chiqib ketadi. Bir payt u haqiqiy hayotda ham hamma narsaga ruxsat berilgan deb oʻylaydi. Bu bolalardan biri, oʻyinchilar, savolga: "Oʻshanda nima haqida oʻylading?" - deb javob berdi: "Mening ikkita orzuim bor edi - yo birovni oʻldirish yoki oʻldirish".

Muammoni hal qilish yoʻllari

Kompyuter oʻyinlarining jozibadorligiga qarshi turish juda qiyin va ehtimol kerak emas. Ammo oʻsmir qanday va qanday oʻynashini kuzatish kerak. Bolaning oʻyin afzalliklari va odatlarini oqilona va muvozanatli tahlil qilish uning ichki dunyosi haqida qiziqarli kashfiyotlar qilishga, shuningdek, uning tashqi dunyoda qanday qiyinchiliklarga duch kelishini tushunishga yordam beradi. Ota-onalar, pedagoglar va psixologlar umuman kompyuter oʻyinlari bilan emas, balki bolaning oʻz boʻsh vaqtini boshqara olmasligi bilan shug'ullanishlari kerak. Oʻsmirni vaqtini, his-tuyg'ularini va his-tuyg'ularini boshqarishga oʻrgatish kerak. Bolalar kompyuterda kuniga 23 soatdan koʻp vaqt oʻtkazmasliklari va kamroq oʻynashlari tavsiya etiladi. Biror narsani oʻynoqi tarzda oʻrganish yaxshiroqdir. Sanitariya qoidalariga koʻra, katta.

Adabiyotlar:

1. Kimberli J. Internetga qaramlikning diagnostikasi // Psixologiya, 2010 yil 5-son.

2. www.ziyonet.uz

СПОСОБНОСТЬ ОРГАНИЗМА АДАПТИРОВАТЬСЯ К ВОЗДЕЙСТВУЮЩЕМУ ФАКТОРУ

Таджибаева Дилафруз Рахмонбердиевна
Ферганский медицинский институт
общественного здоровья
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311541

Аннотация: В статье обощены материалы о адаптации и гомеостазе как две конечно-результирующие, организующие функционирующие отдельные системы всего организма в целом. Где в адаптации организма к воздействию факторов внешней среды ведущую роль принадлежит сердечно-сосудистой системе. От состояния этой системы зависит успешность как срочной, так и долговременной адаптации к различным средовым факторам.

Ключевые слова: Организм, адаптация, гомеостаз, стресс, функциональная система, цена адаптации, вегетативная нервная система.

Организм человека, испытывающий в условиях современного научно-технического прогресса непрерывные стрессорные воздействия (производственные, психоэмоциональные), необходимо рассматривать как динамическую систему, которая непрерывно приспосабливается к условиям окружающей среды путем изменения уровня функционирования отдельных систем и соответствующего напряжения регуляторных механизмов. Приспособление или адаптация к новым условиям достигается ценой затраты функциональных ресурсов организма, за счет определенной биосоциальной платы. И.В. Давыдовский (1962) предложил термин "цена адаптации". Адаптация как одно из фундаментальных свойств живой материи является результатом и средством разрешения внутренних и внешних противоречий, она существует и формируется на грани жизни и смерти, здоровья и болезни, за счет их столкновения и взаимоперехода. Плата за адаптацию зависит от резервных возможностей организма. Плата, которая вышла за пределы биосоциального бюджета и требует от организма все новых усилий, ведет к полому адаптационного механизма. Это носит не только биологический, но и социальный характер и достигается иногда ценой определенных повреждений, той или иной дисгармонией по сравнению с нормой. Реакция организма в процессе взаимодействия с факторами окружающей среды протекает по-разному, в зависимости от силы воздействующего фактора, времени воздействия и адаптационных возможностей организма, которые определяются наличием функциональных ресурсов. В ответ на воздействие факторов,

имеющих стрессорный характер, в организме возникает общий адаптационный синдром, который имеет неспецифический характер. Он облегчает деятельность перенапряженных структур биосистемы и поэтому рационален и биоэнергетически целесообразен. В процессе неспецифической адаптационной реакции образуются дополнительные количества энергии, используемой организмом для сохранения функциональной устойчивости в неадекватных условиях среды. Если действующий фактор невелик по силе или его воздействие кратковременно, то организм может сохранить удовлетворительную адаптацию, т.е. высокие функциональные возможности. В случае значительной силы воздействия или большой его продолжительности возникает выраженное напряжение регуляторных систем, включая симпатоадреналовую систему и корковые механизмы регуляции. Перенапряжение систем регуляции может привести к истощению защитных сил организма, снижению его функциональных возможностей. Специфические изменения могут выявляться на всех стадиях адаптационного синдрома, но преобладающими они становятся на стадии истощения защитных сил организма. При этом формируются определенные синдромы патологических состояний или функциональных нарушений, характерные для конкретных условий. Состояние целостного организма как результат деятельности функциональной системы определяется оптимальностью управляющих воздействий, их способностью обеспечить уравновешенность организма со средой и его адаптацию к условиям существования. Адаптационно-приспособительная деятельность требует затрат энергии и информации, в связи с чем можно говорить о цене адаптации, которая определяется степенью напряжения регуляторных механизмов и величиной израсходованных функциональных резервов. Состояние обычной (средней) жизнедеятельности характеризуется наличием относительной уравновешенности реакций организма со средой и одновременным поддержанием гомеостаза внутри живой системы. Изменения уровня функционирование системы или ее элементов, в частности усиление информационных, энергетических или метаболических процессов, не ведет к нарушению сложившегося гомеостаза, если не возникает перенапряжения регуляторных механизмов и не истощается функциональный резерв.

Основным системообразующим фактором для организма как диссипативной системы является адаптация – стремление к уравновешиванию со средой, тогда как для отдельных физиологических систем таким фактором является гомеостаз – стремление к внутреннему уравновешиванию. Адаптация и гомеостаз – это две конечно-результирующие, организующие функционирование отдельных систем и всего организма в целом. В адаптации

организма к воздействию факторов внешней среды ведущая роль принадлежит сердечно-сосудистой системе. От состояния этой системы зависит успешность как срочной, так и долговременной адаптации к различным средовым факторам. Существует понятие единой функциональной системы вегетативного управления, включающей в себя многоуровневый комплекс различных регуляторных структур организма с внутренними и внешними связями, принимающих участие в регуляции кровообращения. В то же время при существенных флуктуациях внешних факторов или развитии патологического процесса с целью сохранения гомеостаза активизируются высшие уровни управления. Среди всего спектра методов анализа адаптационного потенциала человека, опирающихся на оценку различных параметров жизнедеятельности, наиболее информативными являются те, которые характеризуют деятельность сердечно-сосудистой системы – главного индикатора всех происходящих в организме событий. Любые стрессорные воздействия влияют на ритм сокращений сердца, регулируемый через симпатический и парасимпатический отделы вегетативной нервной системы (ВНС).

Способность адаптироваться к воздействующему фактору (или адекватно отреагировать на воздействие) без нарушения миокардиально-гемодинамического гомеостаза и полома механизмов адаптации может проявится только при достаточном адаптационном потенциале. Это зависит не только от имеющихся функциональных резервов, но и (в меньшей степени) от адекватности и экономичности реагирования, а также эффективности управления расходованием и восстановлением резервов. Цена адаптаци миокардиально-гемодинамического гомеостаза определяется состоянием вегетативной регуляции, с одной стороны, и энергетическими затратами на поддержание необходимого уровня функционирования системы кровообращения (например, минутного объема), с другой. Эти два условия взаимосвязаны благодаря одновременному хроно- и инотропному влиянию вегетативной нервной системы на сердце. Тем не менее в практике обычно учитывается лишь конечный результат регуляторных влияний - частота пульса, ударный и минутный объем кровообращения, т.е. показателя уровня функционирования системы кровообращения. Поэтому одним из важнейших методологических вопросов при диагностике донозологических и преморбидных состояний является выбор адекватных показателей вегетативного гомеостаза.

Использованная литература

1. Баевский Р. М., Берсенева А.П. Оценка адаптационных возможностей организма и риск развития заболеваний. – М.: Медицина, 1997. –

236 c.

2. Краюшкин А.И., Перепелкин А.И., Доронин А.Б. Взаимосвязь адаптационного потенциала, площади кисти и окружности грудной клетки зависимости от индекса массы тела у юношей// Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2016. – № 6-2. – С. 260-262;

CHET TILLARINING O‘ZBEKISTON FUQAROLARI HAYOTIDAGI O‘RNI VA INGLIZ TILINI O‘RGANISHNING INNOVATSION USULLARI

Qozoqova Ra’no Shirinbayevna
Navoiy davlat pedagogika instituti talabasi,
Shodiyeva Gulhayo Xudoynazarovna
ilmiy rahbar, Navoiy davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311559

Annotatsiya: Chet el fuqarolari bilan o‘z- o‘zidan muloqotga kirishishga to‘g‘ri keladi.O‘z o‘rnida yurtimizga sayohatchilar juda ko‘p tashrif buyuradi. Ana shunday vaziyatlarda xoh u sotuvchi bo‘lsin, yoinki oddiy yo‘lovchi bo‘lsin chet tillarini bilishi lozim. O‘z navbatida til o‘rganish fikrlash qobiyatiga ham ta’sir etmay qolmaydi. Insonlarning yuksalish darajasi, uning ma’naviyati, dunyoqarashiga ham chet tillarni bilish muhim o‘rin egallaydi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, turizm, import – eksport, innovatsiya metod.

Til o‘rganish inson hayotidagi muhim masalalardan biriga aylanishga ulgurgan. Inson qanchalik ko‘p boshqa tillarda so‘zlasha olsa, bu uning hayotida muvaffaqiyatlarga erishishiga turtki bo‘lishi aniqdir.

Biz “Yangi O‘zbekiston”ning kelajagi, uning ravnaqi yo‘lida xizmat qiladigan yosh avlod sifatida bu jarayonga o‘z hissamizni qo‘shishga mas’ulmiz. Chunki yurtimiz qadimiy shaharlar maskani hisolanadi. Bundan ayonki, chet el fuqarolari bilan o‘z- o‘zidan muloqotga kirishishga to‘g‘ri keladi.O‘z o‘rnida yurtimizga sayohatchilar juda ko‘p tashrif buyuradi. Ana shunday vaziyatlarda xoh u sotuvchi bo‘lsin, yoinki oddiy yo‘lovchi bo‘lsin chet tillarini bilishi lozim.

Til o‘rganish fikrlash qobiyatiga ham ta’sir etmay qolmaydi. Insonlarning yuksalish darajasi, uning ma’naviyati, dunyoqarashiga ham chet tillarni bilish muhim o‘rin egallaydi.

Hozirgi kunda O‘zbekiston xalqaro dunyo reytingida o‘z o‘rniga ega bo‘la olgan davlat deb bemalol ayta olamiz. Bu esa o‘z o‘zidan O‘zbekistonning import- eksport ya’ni savdo –sotiq, boshqa sohalarda chet el davlatlari bilan hamkorlikka kirishadi. Bu jarayonlar esa tadbirkorlar ham chet tillarni mukammal bilishini talab qiladi.

Xalqimizda ajoyib bir naql bor “Til bilgan el biladi”. Yurtimizda chet tillarni o‘rgatuvchi o‘quv markazlari tashkil etilyapti, chet tillarni qisqa muddatda o‘rganish uchun kitoblar yaratilyapti, chet tillar hatto bolalar bog‘chalarida ham o‘rgatilmoqda.

Boshlang‘ich sinflardan tortib, litsey, kollej, universitetlarda chet tillarni o‘rgatish uchun dars soatlari ajratilgan va zamonaviy til o‘rganish va o‘rgatish metodlaridan foydalanib darslar tashkil etilmoqda.

Boshqa soha vakillari ham: jumladan sportchilarimiz, san’atkorlar, fan olimpiadalarida ishtirok etayotgan fuqarolar ham chet tillarida bemalol so‘zlasha olyapti.

Bu esa insonda g‘urur hissini uyg‘otadi. Zamon talabi asosida televideniya orqali bir necha tillarda ko‘rsatuvlar tayyorlanmoqda. Til o‘rganishni targ‘ib etuvchi va o‘rganish jarayonini qiziqarli tashkil etuvchi kanallar, yosh o‘rganuvchilar uchun chet tillarida qiziqarli ko‘rsatuvlar tayyorlanmoqda.

Davlatimizda chet tillarni takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar uchun qarorlar ham mavjud, masalan Prezidentimiz SH.M.Mirziyoyev qarorlari bilan

19-may 2021-yil “Xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish agentligi tashkil etish.

-Q/ 21- sonli qarori: Tumanlarda chet tillarni o‘rganishga yetarli sharoit yaratish va uni ommalashtirish.

6- may 2021-yil prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 6-may kuni chet tillarni o‘qitish tizimini takomillashtirish.

7-may 2021-yil chet tilalri bo‘yicha eng yaxshi maktablarni aniqlash.

7-may 2021-yilchet tillari bo‘yicha eng yaxshi maktablarni aniqlash uchun Prezident sovrini ta’sis etiladi.

Ilg‘or metodlar chet tilini puxta o‘zlashtirishda kompas vazifasini o‘taydi.

Shunday metodlardan biri bu dars jarayonida rolli o‘yinlardan foydalanishdir. Rolli o‘yinlar bu real hayotimizdagi turli situatsiyalarni chet tili o‘rganish jarayonida qo‘llashdir. Bu metod dars jarayonida til muhitini yaratishga yordam beradi.Masalan:1-holatda tasodifan eski dugonalar uchrashib qolishadi. 2-holat bola yo‘ldan o‘tayotib yo‘l qoidasiga rioya qilmaydi ya’ni o‘tish bo‘lmagan yo‘lni kesib o‘tadi. 3-holat. Magazinda oziq-ovqat olish uchun xaridor kiradi. Ushbu situatsiyalar bo‘yicha sahna ko‘rinishlari ijro etiladi.Bunday hayotiy rolli o‘yinlar dars jarayonida til muhitini yaratadi, talabalarga o‘z fikrlarini erkin ifoda etish imkoniyatini beradi.Rolli o‘yinlarda ishtirok etish jarayonida talabalar fikrlashni o‘rganadilar, o‘z emotsional holatlarini chet tilida erkini ifodalay olishga harakat qiladilar. Rolli o‘yinlarga tayorgarlik jarayonida bir-birining leksik, grammatik va talaffuzdagi xatolarini to‘g‘irlaydilar. Xato qilib va shu xatoni to‘g‘irlash ham tilni o‘rganishga yordam beradi va talabalarni to‘g‘ri talaffuzga o‘rgatadi. Dars jarayonida rolli o‘yinlardan foydalanish bir vaqtning o‘zida barcha talabalarni darsda aktiv ishtirok etishlarini ta’minlaydi. Bundan tashqari rolli o‘yinlar talabalarning chet tilini o‘rganishga qiziqishini oshiradi va dars jarayonida jonli, quvnoq muhitni yaratadi. Bu esa chet tili darslarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Keyingi metod bu «Keys-stadi» bo‘lib inglizcha, («case»—aniq vaziyat, hodisa, «study»—o‘rganmoq, tahlil qilmoq) aniq vaziyatlarni o‘rganish, tahlil qilish asosida o‘qitishni amalga oshirishga qaratilgan metod hisoblanadi. Eng qiziqarli

metodlardan yana biri-«Pantomimo» o‘yinida o‘rganuvchilar 3-guruhga ajratiladi. Har bir guruhdan bittadan kishi doskaga chiqariladi. Ularga turli so‘zlar ro‘yxat asosida beriladi. Ular biror-bir so‘z qo‘llamasdan imo-ishoralar, harakatlar orqali so‘zlarni qolgan guruh a’zolariga tushuntirishlari kerak. Allomalar yig‘ini (Thinkersmeeting) usulida esa U.Shekspir, A.Navoiy, R.Burns kabi shoirlar va yozuvchilarni “taklif qilish” mumkin. Bunday paytda ular aytib ketgan hikmatli so‘zlardan darsda foydalanish yoshlarni komil inson bo‘lib tarbiyalanishiga yordam beradi; “Rasmlar so‘zlaganda” (When pictures speak) usuli darsni yanada qiziqarli o‘tishida ancha qulay bo‘lib, ingliz tilini o‘rgatishda, talaba, o‘quvchilarning og‘zaki nutqini rivojlantirishda yordam beradi, buning uchun mavzuga oid rasmlardan foydalanish lozim. Kvizkartochkalari (quizcards) usulida esa o‘quvchilarning soniga qarab kartochkalar tarqatiladi va hamma talabalarga bir vaqtda darsda ishtirok etish imkonini beradi bu esa vaqtni tejaydi. Ko‘rib chiqqanimizdek, har bir innovatsion texnologiya o‘ziga xos afzallik jihatlariga egadir. Bunday usullarning barchasida o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi hamkorlik, o‘quvchining ta’lim jarayonidagi faol harakati ko‘zda tutiladi.

Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz lozimki, nafaqat mamlakatimiz taraqqiyoti balki o‘z karyeramizda muvaffaqiyatga erishish uchun ham chet tillarni bilishimiz har birimiz uchun ustuvor vazifadir. Buning uchun esa barchamizga yurtimizda yetarli imkoniyatlar eshigi ochiq ekanligi isbotini topgan. Bu imkoniyatlardan samarali foydalansak, bo‘lgani. Bizdan talab qilinadigani faqat o‘qish, o‘rganish, tajribali o‘qituvchilarning darslarida muntazam ishtirok etishdir. Ular esa albatta innovatsion texnologiyalardan foydalanib samarali darslarni tashkil etmoqdalar. Biz bemalol ayta olamizki, bu bizga mustahkam tayanch bo‘la oladi.

Yurtimizda ham bunga yetarlicha imkoniyatlar yaratilgan. Biz ko‘proq o‘z ustimizda ishlab harakat qilishimiz lozim. Xulosa o‘rnida xalqimizda ko‘p ishlatiladigan ajoyib naqllarni keltirsak bo‘ladi: yoshlikda olingan bilim toshga o‘yilgan naqshdir, til bilgan el biladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Q.Xatamova, M.N.mirzayeva.“Ingliz tili darslarida qo‘llaniladigan interfaol usullar” (uslubiy qo‘llanma), Navoiy, 2006, 40 -bet.

2. M.Xoldorova, N. Fayziyeva, F. Rixsittilayeva “Chet tilini o‘qitishda yordamchi vositalardan foydalanish”. Toshkent Nizomiy nomidagi TDPU, 2005

3. O‘.Hoshimov, I.Yoqubov. “Ingliz tili o‘qitish metodikasi” (o‘quv qo‘llanma) Toshkent: “Sharq” nashriyoti, 2003.

4.Intenet tarmog`i: ziyo.net google: непосредственный электронный// Молодойученый.—2017.—№4.2(138.2).—С.36–37.—
URL:4.https://moluch.ru/archive/138/39058/(датаобращения:27.04.2020)N.

5. Югай Е. 2021. Цифровая культура и общество: проблемы их взаимоотношений в условиях глобализации. Общество и инновации. 2, 7/S (авг. 2021), 58–67.

DOI:https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67.

6. Yugay Evgeniya Viktorovna. (2022). INFORMATION AND DIGITAL LITERACY: THEIR CONCEPTS AND SKILLS. https://doi.org/10.5281/zenodo.6945140

7. YUGAY E. V. DIGITAL CULTURE AND ITS INFLUENCE ON VALUE ASPECTS OF HUMAN BEING //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 422-425.

IJTIMOIY TARMOQLAR (OAV)DAN TO‘G‘RI FOYDALANISH

Jamoliddinov Temur
NamMQI qurilish fakulteti tyutori
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311573

Annotatsiya: Maqolada Ommaviy axborot vositalaridan to‘g‘ri foydalanish, axborot madaniyatini ijtimoiy hayotimizda yanada keng targ‘ib qilish haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Ommaviy axborot, internet, vositalar, dunyo, bugungi, OAV, qonun.

Bugungi kunda dunyo miqyosida allaqachon ommalashib ulgurgan ijtimoiy tarmoqlar Ommaviy axborot vositalari (OAV) ya’ni Gazetalar, jurnallar, Internet, radio,telvidinya va boshqa turdagi muloqot usullari,tizimlarini tushinishimiz mumkin.

Ommaviy axborot vositalari o‘zi nima shu haqida dastlab ma’lumot berib o‘tsak (qisqartmasi: OAV) keng ommaga axborot yetkazish,tarqatish,vositalardir.

2021-yil hisobiga ko‘ra, O‘zbekistonda faoliyat olib borayotgan ommaviy axborot vositalarining soni 1893 taga teng.[1]

Misol uchun, 1893 ta (OAV) bo‘yicha

- 642 ta gazetalar;
- 482 ta jurnallar;
- 17 ta axborotnoma-byulleten;
- 37 ta radio aloqalar;
- 72 ta televideniya vositalar;
- 5 ta axborot agentliklar;
- 638 ta internet nashr va veb-saytlardir.

Ma’lumot uchun shuni aytish kerakki, 2016 yilda O‘zbekistonda faoliyat olib borayotgan OAVning soni 1514 ta bo‘lib, bugunga kelib ular 379 taga ko‘payganini ta’kidlab o‘tishimiz zarur.O‘zbekiston respublikasi so‘z erkinligi bo‘yicha 2022-yil statistikasiga yuzlanadigan bo‘lsak 133-o‘rinni eganlab turibdi.

Barchamizga ma’lumki (OAV)dan erkin foydalanish bilan birga javobgarligi aniq belgilab qo‘yilgan. Masalan: O‘zbekiston Respublikasining Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risidagi qonunining 2-moddasida keltirilishicha, O‘zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalari erkin bo‘lib, ular O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasiga, ushbu Qonunga va boshqa qonun hujjatlariga muvofiq faoliyat ko‘rsatadi. OAVdan axborotni izlash, olish va tarqatish huquqidan

[1] https://qalampir.uz/uz/news/uzbekistonda-k-ancha-oav-faoliyat-olib-bormok-da-49600

foydalanadilar hamda o‘zlari e’lon qilayotgan axborotning to‘g‘riligi va haqqoniyligi uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo‘ladilar.[2]

2-moddasida esa har kim ommaviy axborot vositalarida mustaqil chiqish, o‘z fikri va e’tiqodini oshkora bayon etish, fikr-mulohaza,taklif, e’tirozini namoyish etish huquqiga ega ekanligi borasida so‘z boradi.

Shuningdek 6-moddada nazarda tutilgan asosiy masala shuki, Ommaviy axborot vositalaridan foydalanishda suiste’mollarga yo‘l qo‘yilmasligi, umuman olganda OAVdan oqilona foydalanish, axborot ulashish madaniyatiga rioya qilish, turli-xil internet tarmoqlaridan to‘g‘ri foydalanish muhim omil hisoblanadi.

Jamiyatimiz yoshlari orasida internet tarmog‘idan keng foydalanish bilan birgalikda turli hil separatizim g‘oyasi ostida tashkil etilgan guruhlar,oqimlarni provakatsiyalariga ergashmoqdalar. Hozirda dunyo bo‘ylab tarqalgan bir qator saytlarni misol qilishimiz mumkin:

Ijtimoiy tarmoq nomi (va *foydalanish o‘rni bo‘yicha*)	**Qaysi davlatga tegishli**
•Facebook;	(U.S.) Amerika 1-o‘rin
•Tik Tok;	(China) Xitoy 2-o‘rin
•Whatsapp;	(U.S.) Amerika 3-o‘rin
•Instagram;	(U.S.) Amerika 4-o‘rin
•Telegram;	(Russia) Rossiya 5-o‘rin

Keyingi o‘rinlarda ushbu tarmoqlar turishi keltirilgan.[3]

•Twitter;	(U.S.) Amerika
•Odnoklassniki;	(Russia) Rossiya

Internet tarmog‘i misoli bir keskir pichoqqa o‘hshaydi. Kimdir undan turmush sharoitida qulaylik maqsadida foydalansa, yana kimdir qotillik quroli sifatida jinoyat sodir etadi. Ya’ni bu tarmoqlardan uzoqni yaqin qilish, axborot almashish,ilim olish, ilim berish emas, aksincha ma’lum bir davlatni ichki nizosiga aralashish,provakatsiya qilib,xalq orasida nizo keltirib chiqarishdan iboratdir.

2021-yil 6-yanvar Qozog‘iston (Olmota) isyoni;

2022-yil 1-iyul Qoraqalpog‘istonda bir guruh shaxslar tamonidan nizo keltirib,chiqarilishini misol qilishimiz mumkin.

Muqaddas islom dinida yaxshilik va yaxshi niyat qilish eng muhim amallardan biri bo‘lib, oddiy ishlar ham niyatni yaxshiligi sababli savobli amallarga aylanadi va niyatning yomonligi tufayli gunoh ishlar qatoriga kiradi.

Niyat qalb amalidir. Agar qalbdan niyat qilib, uni tilda ham zikr etsa, yanada yaxshi. Musulmon kishi dunyo hayotida qilayotgan har bir ishini ibodat darajasiga ko‘tarishga harakat qilishi kerak. Alloh taolo O‘z bandalarini faqat ezgu ishlar

[2] https://lex.uz/acts/-53543

[3] https://www.terabayt.uz/uz/post/eng-ommabop-ijtimoiy-tarmoqlar-facebookni-taxtdan-agdarishdi.

qilishga chorlab bunday deydi. “Bas, kimiki Parvardigori bilan muloqotda bo‘lishdan umidvor bo‘lsa, u holda ezgu amal qilsin va Parvardigoriga ibodat qilishda hech kimni (Unga) sherik qilmasin”! (Kahf surasi 110-oyat) [4].

Shunday ekan bugungi kunda jamiyatimizda sodir bo‘layotgan turli-xil voqe’alar biz uchun sinovli va o‘z o‘rnida ibrat olish bilan birgalikda ogoh bo‘lishga chaqiradi.

Foydalinilgan adabiyotlar:

1) https://qalampir.uz/uz/news/uzbekistonda-k-ancha-oav-faoliyat-olib-bormok-da-49600

2) https://lex.uz/acts/-53543

3) https://www.terabayt.uz/uz/post/eng-ommabop-ijtimoiy-tarmoqlar-facebookni-taxtdan-agdarishdi.

4) http://surxonmuslim.uz/?p=4363

[4] http://surxonmuslim.uz/?p=4363

TARBIYALANUVCHI PORTFOLIOSI VA MTTDA BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVLAR

Umirova Rano Nematovna
Samarqand viloyati Kattaqo‘rg'on shahar 15 – MTT
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311585

Annotatsiya: Bugungi kunda maktabgacha ta’limning sifat va samaradorligiga erishishga kompentensiyaviy yondashuv, guruhlarni har bir yosh guruhiga mos adabiyotlar bilan boyitib borish, bolalarning kundalik faoliyatini mazmunli va qiziqarli tashkil etish, ularning bo‘sh vaqtlaridan unumli foydalanish, qobiliyatlarini aniqlash va shunga qarab jarayonga ijodiy yondashish, o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar va manbalarni bolalar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan holatga keltirish maqsadida ratsional va tizimli tahlil qilishni ko‘zda tutadi.

Аннотация: Сегодня грамотный подход к качеству и эффективности дошкольного образования, обогащение групп литературой, подходящей для каждой возрастной группы, содержательная и интересная организация повседневной деятельности детей, эффективное использование их свободного времени, выявление способностей и творческий подход к процессу, обеспечивает рациональный и систематический анализ сессий и ресурсов для удовлетворения потребностей детей и общества.

Tayanch so‘zlar: bola, kompetensiya, tarbiyachi, pedagog, keys stadi, texnologiya, metod, ota-onalar, hamkorlik, maktab, mtt, ta'lim sifati, mashg‘ulot, markazlar.

Ключевые слова: ребенок, компетентность, педагог, педагог, тематическое исследование, технология, метод, родители, сотрудничество, школа, качество образования, обучение, центры.

Siz odatda tarbiyachilarning portfolio yig‘ishlariga guvoh bo‘lgansiz. Tarbiyalanuvchi portfoliosi ortiqcha ish degan fikrga borishingiz ham mumkin. Ammo aynan tarbiyalanuvchi portfoliosi tarbiyachi mehnatining yuzaga chiqaradigan ko‘zgu desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Bu portfolioni yig‘ish jarayonida tayyorlov guruhining bolasi o‘zi mehnat qiladi, shuningdek bu jild unga bog‘chasini eslatib turadigan bir umrlik esdalik bo‘ladi deyishimiz mumkin. Tarbiyachidan bu o‘rinda talab qilinadigani yo‘nalish ko‘rsatish xolos.

Tarbiyalanuvchi portfoliosi – unda asosan bolaning ijodiy ishlari yig‘indisi jamlanadi va u faqat tayyorlov guruhi bolalari o‘rtasida qilinadi. Portfolio yig‘ishdan ko‘zlangan maqsad – bolaning o‘zi yasagan, chizgan ijodiy ishlarini yig‘ish va shu asnosida unda MTT xotiralarini o‘zi bilan olib ketishiga imkoniyat yaratish,

tarbiyalanuvchining o‘ziga bo‘lgan bahosini oshirish. Portfolio yig‘ish jarayonida bola faollik ko‘rsatadi, maqsad qo‘yish va uni bajarishni o‘rganadi, ma’lum qiyinchiliklarga dosh beradi va bu uning fe’lida qat’iyatlilik va sabr qilish tuyg‘usini rivojlantiradi. Portfolio yig‘ish jarayonida ma’lum shartlarga rioya qilish majburiy hisoblanadi.

Birinchisi, bu rostgo‘ylik bo‘lib, bunda faqat bolaning o‘z qo‘li bilan yasalgan ijod namunalaridan jamlanishi shart. Chunki bola bu jamlanmani maktabga chiqqanida o‘qituvchisiga ko‘rsatishi va lozim bo‘lsa o‘sha o‘yinchoqni yana yasay olishi kerak. Har bir portfolio albatta bir yo‘nalishda bo‘lishi shart emas. Chunki har bir bolaning o‘ziga yarasha iqtidori bor va o‘sha yo‘nalishda qobiliyatini aks ettiradigan narsalar yig‘gani ma’qul.

Quyidagi bo‘limlar har bir portfolio asosini tashkil qiladi:

“Men bilan tanishing”.

Bu bo‘limda har bir bolaning ismi, bolaligida tushgan suratlari, qaerda yashashi haqidagi ma’lumot yoziladi. Tarbiyalanuvchining ismi nima va bu ismni unga kim nima maqsadda qo‘ygan, ushbu ism qanday ma’noni bildirisha haqida ham ma’lumotlar yozish mumkin.

“**Men o‘sayapman**”.

Bu bo‘limda bolaning o‘sishi bilan bog‘liq ma’lumotlar hamshiradan olib yoziladi. Unda bolaning qanday kasalliklar bilan kasallangani, surunkali kasalligi bor yo‘qligi haqidagi ma’lumotlarni ham ilova qilish mumkin.

“Mening oilam”.

Bu bo‘limda oila a’zolari haqida qisqacha ma’lumot beriladi, ular qaysi sohada ishlaydi, sevimli mashg‘uloti nima, ularning qanday yaxshi fazilatlari bor kabi savollarga javob berish ham mumkin.

“Men yordamchiman”.

Bolaning oilada uy ishlarida yordam berayotgani tasvirlangan fotosuratlar ilova qilinadi.

“**Oltin qo‘llar**”

– Bolaning o‘z qo‘li bilan yasagan ijodiy ishlari ilova qilinadi.

“Mening yutuqlarim”.

Tarbiyalanuvchining shu kungacha qo‘lga kiritgan yutuqlari, olgan diplomlari, faxriy yorliqlari ilovaqilinadi.

“Men haqimda”.

Bu bo‘limga tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning aynan shu portfolio egasi haqidagi fikrlari yoziladi. Portfolio birdaniga bir kun yoki bir haftada tayyor bo‘lmaydi. Uni o‘quv yili boshidan boshlab rejalab tayyorlab borish bola uchun ham tarbiyachi uchun ham ortiqcha qiyinchilik tug‘dirmaydi. Bir haftada bir marta porfolio uchun topshiriqni bajarish me’yor sanaladi. Faqat uni yig‘ayotganda

judayam ko‘p material bilan ko‘paytirib yubormaslikka, uning tashqi ko‘rinishi va ko‘tarish uchun qulay bo‘lishiga ham alohida e’tibor qaratish lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim berishda kompetensiyaviy yondashuv o‘sib borayotgan bola shaxsini hayotga tayyorlash, unda hayotiy muhim masalalarni hal qilish uchun zarur bo‘lgan, ahloqiy me’yor va qadriyatlarni o‘zlashtirish, boshqa insonlar bilan muloqot qilish, unda “men”obrazini qurish bilan bog‘liq bo‘lgan faoliyat usullarini shakllantirishga tayyorgarlikni ko‘zda tutadi.

Boshlang‘ich muhim kompetensiyalar bolaning faoliyat va ahloq subyekti sifatida yaxlit rivojlanishini talab etadi. Ijtimoiy-tarixiy tajribani o‘zlashtirish faol ish jarayonida yuz beradi. Faollik bolaga hos xususiyatdir. Tarbiya jarayonidagi faollik asosida faoliyatning har xir turlari shakllanadi. Ulardan asosiylari: munosabatda bo‘lish faoliyati, bilish, buyumlar bilan bo‘ladigan faoliyat, o‘yin, oddiy mehnat va o‘quv faoliyatlaridir. Ta’lim-tarbiya orqali amalga oshiriladigan faoliyatlarni maktabgacha yoshdagi bolalar birdaniga o‘zlashtirib olmaydilar, aksincha ularni tarbiyachi rahbarligida sekin-asta egallab boradilar.

Bugungi kunda maktabgacha ta’lim mazmunini takomillashtirishda o‘ziga xos metodik, pedagogik, psixologik tayyorgarlik bilan ishlash davr taqazosiga aylandi. Chunki maktabgacha ta’lim mazmunini takomillashtirish keng ma’noli tushuncha bo‘lib, uni samarali amalga oshirish maktabgacha ta’lim tashkiloti binosining holati, tarbiyachi-pedagoglar, tarbiyachi yordamchilari, ota-onalar hamda bolalarning ta’lim jarayonidagi ishtiroki innavatsion bo‘lishi lozimligini talab etadi. “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari” hamda “Ilk qadam” Davlat o‘quv dasturi asosida kompentensiyaviy yondashuv jarayonida pedagogik-psixologik, metodik, badiiy adabiyotlar soni va sifati, har bir yosh guruhiga mos va xos adabiyotlar bilan boyitib borish ham muhim masaladir. Bolalarni o‘ynab turib o‘ylashga undovchi muammoli vaziyatlarni o‘yinlarda aks ettiruvchi ta’limiy rivojlantiruvchi o‘yin markazlari tashkil etish va ular faoliyatini muvofiqlashtirishda ota-onalar va jamoatchilikning jalb qilinishi va boshqa shu kabi omillar maktabgacha ta’lim mazmunini oshiradi

Maktabgacha yoshdagi (6-7 yosh) bolaning umumiy muhim kompetensiyalari

Kommunikativ kompetensiya – muloqot vositalaridan turli vaziyatlarda foydalana bilish ko‘nikmasi.

O‘yin kompetensiyasi – bolaning o‘yin jarayoni va uni tashkil qilishda tajriba, bilim va ko‘nikmalardan ijodiy foydalanishi. O‘quv-tarbiyaviy jarayon uchun asos hisoblanadi.

Ijtimoiy kompetensiya – hayotiy vaziyatlarda kattalar va tengdoshlar bilan muloqotda axloq qoidalari va me'yorlariga rioya qilgan holda o‘zini tuta olish mahorati.

Bilish kompetensiyasi – atrofdagi olamni ongli ravishda idrok qilish va olingan bilim, ko‘nikma, malaka va qadriyatlardan o‘quv va amaliy vazifalarni hal qilish uchun foydalanish. **Bolaning rivojlanish sohalari kompetensiyalari**

Bolaning kompetensiyalari bola rivojining quyidagi sohalarida belgilanadi:

- jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzining shakllanishi;
- ijtimoiy-hissiy rivojlanish;
- nutq, muloqot, o‘qish va yozish malakalari;
- bilish jarayonining rivojlanishi;
- ijodiy rivojlanish

Maktabgacha ta’limning sifat va samaradorligiga erishishda bolalarning kundalik faoliyatini mazmunli va qiziqarli tashkil etish, bo‘sh vaqtlardan unumli foydalanish, qobiliyatlarini aniqlash va shunga qarab jarayonga ijodiy yondashish, bolalar uchun o‘tkazilgan mashg‘ulotlar va manbalarni bolalar va jamiyat ehtiyojlariga javob beradigan holatga keltirish maqsadida ratsional va tizimli tahlil qilishni ko‘zda tutadi. Buning uchun innovatsion usullardan biri bo‘lgan “Keys-stadi” texnalogiyasidan maktabgacha ta’lim tashkilotida ham foydalanish bolalarni faol ta’lim olishga undaydi. Bu usulni qo‘llash orqali tarbiyachi bolani berilgan savolga to‘g‘ri javob berishga o‘rgatadi. Bolalarga ko‘proq kitob o‘qib berish yoki kitob sovg‘a qilish ularni so‘z boyligini oshirish bilan bir qatorda xotirasi va tafakkurini o‘stiradi. Bu o‘rinda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan 2019-yil 20-martdagi “Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish va ularni bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish borasidagi 5 muhim tashabbusning 4-chisi “Kitobxonlikni keng targ‘ib qilish”ni MTTdan boshlash zarurligini ta’kidlash lozim. Tarbiyachilar vazifasi bolalar uchun qiziqarli bo‘lgan va ularning ijodiga keng erkinlik beradigan ta’lim imkoniyatlarini ta’minlashdan iborat bo‘lib qoladi.

Adabiyotlar:

1. "Ilk qadam" davlat o‘quv dasturi O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-sonli hay'at yig'ilishi qarori bilan tasdiqlangan va nashr etilgan.

2. Мактабгача ёшдаги болалар илк ривожланишига қўйиладиган Давлат талаблари.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M Mirziyoyev tomonidan 2019-yil 20-martda “Yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish va ularning bo‘sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo‘yicha 5 ta muhim tashabbus

4. Maktabgacha ta'lim muassasalarida qisqa muddatli guruhlar faoliyatini tashkil etishda tarbiyachilarni tayyorlash bo‘yicha trening moduli. T.: 2017-y.

5. "Bolangiz maktabga tayyormi?" O‘z. Res. Xalq ta'limi vazirligi Respublika ta'lim markazi, Ma'rifat-Madadkor nashriyoti.

UMUMMUHANDISLIK FANLARIDA O‘QUV MASHG‘ULOTLARINI INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

X.A.Akramova
Samarqand davlat arxitektura-qurilish instituti
Akademik litsey o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311599

Annotatsiya: Maqolada mamlakatimiz yoshlarida umumta`lim fanlarni yuqori darajada shakllantirish, bu jarayonda umumta`lim fanlarini o‘qitish sifatini ta`minlashda turli innovatsion metodlardan foydalanish orqali belgilangan natijalarga erishish.

Kalit so‘zlar: ta`lim, globallashuv, interfaol usul, ta`lim texnologiyasi, dars, uzluksiz ta’lim, o‘qituvchi, o‘quvchi.

Ta`lim sohasining XX asr so‘nggi choragidan boshlab dunyo miqyosida shiddatli rivojlanishi uning inson va jamiyat taraqqiyotida dolzarb o‘rin tutganidan dalolat beradi. Aynan ta`lim orqali asrlar davomida insoniyat jamiyatining madaniy merosi avloddan-avlodga o‘tib keladi, professional bilim va saviyaga erishiladi, shuningdek, xalqning ma`naviy qiyofasi va umuminsoniy bag‘rikenglik tamoyillari shakllantiriladi. Ta`kidlash kerakki, globallashuv sharoitida ta`lim saviyasi dunyo miqyosida tobora rivojlanib borayotgan fuqarolik jamiyatida insonlarning hayot faoliyatiga ham uzviy ta`sir o‘tkazib, jumladan, sog‘ligiga ahamiyat qaratish, siyosiy faollik, yangiliklarni o‘zlashtirish tezligi, zararli g‘oyalarni ongli tahlil qila olish qobiliyati va boshqalarda yorqin namoyon bo‘ladi. Bunday tarixiy sharoitda dunyo miqyosida ta`limning ahamiyati izchil oshib, u nafaqat iqtisodiyotni, balki butun jamiyatni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda eng muhim omillardan biriga aylandi. [1]

Zamonaviy ta’limni tashkil etishga qo‘yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o‘quvchi (talaba)larga yetkazib berish asosida ma’lum faoliyat ko‘nikma va malakalarni shakllantirish, faoliyatni nazorat qilish, ular tomonidan egallangan nazariy va amaliy bilimlar darajasini baholash o‘qituvchidan yuksak pedagogik mahoratni, ta’lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi, ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llashga doir katta tajriba to‘plangan

bo‘lib, bu tajriba asosini interfaol metodlar tashkil etmoqda.

Uzluksiz ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan muhim vazifalardan biri ta’lim-tarbiya jarayonida innovatsion muhitni yaratish sanaladi. Buning uchun avvalo, "innovatsiya" so‘zining ma’nosini tahlil qilish lozim. "Innovatsiya" – inglizcha so‘zdan olingan bo‘lib, "in" – kiritish, "novatsiya" - yangilik degan ma’noni anglatadi. Shusababli o‘qitishda innovatsion tajriba muhitni yaratish o‘qituvchidan ko‘p qirrali izlanish, boy tajriba va yuksak amaliy faoliyatni talab etadi.

Respublikamizda uzluksiz ta’limni joriy etish jarayonida ta’lim mazmuni yangilandi, o‘quv dasturlari; va o‘quv faktlari bo‘yicha DTS- modernizatsiyalandi. Ushbu jarayon ta’lim-tarbiya jarayonining boshqa tarkibiy qismlari: o‘qitish uslublari, vositalari va shakllarini innovatsiya kiritish orqali modernizatsiyalashni talab etmoqda.

Bugungi kunda interfaol metodlar o‘z mohiyatiga ko‘ra ta’lim oluvchilarda o‘quv-bilish faolligini oshirish, ularni kichik guruh va jamoada ishlash, o‘rganilayotgan mavzu, muammolar bo‘yicha shaxsiy qarashlarni dadil, erkin ifodalash, o‘z fikrlarini himoya qilish, dalillar bilan asoslash, tengdoshlarini tinglay olish, g‘oyalarni yanada boyitish, bildirilgan mavjud mulohazalar orasidan eng maqbul yechimni tanlab olishga rag‘batlantirish imkoniyati egaligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. Ta’lim va tarbiya jarayonida o‘qituvchi (pedagog) lar tomonidan interfaol metodlarning o‘rinli, maqsadli va samarali qo‘llanilishi ta’lim oluvchi (o‘quvchi, talaba) larda muloqatga kirishuvchanlik, jamoaviy faoliyat yuritish, mantiqiy fikrlash, mavjud g‘oyalarni tahlil qilish, turli qarashlar orasidagi mantiqiy bog‘liqlikni topa olish qobiliyatlarini tarbiyalash uchun keng imkoniyat yaratadi.

Yuqorida qayd etilganidek zamonaviy sharoitda ta’lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo‘li - bu mashg‘ulotlarning interfaol metodlar yordamida tashkil etish deb xisoblashmoqda. Xo‘sh, interfaol metodlarning o‘zi nima? Ular qanday didaktiv imkoniyatlarga ega? Ta’lim jarayonida interfaol metodlarning o‘rinli, maqsadga muvofiq qo‘llanilishi qanday samaralarni kafolatlaydi?

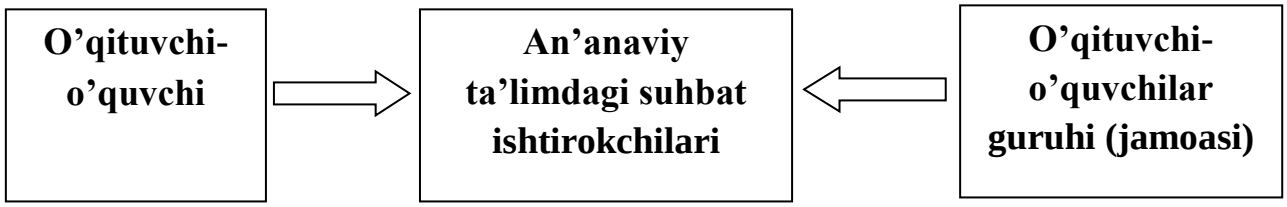
Yuqoridagi savollarga javob topishda eng to‘g‘ri qadam tayanch tushunchalar - "interfaol", "interfaol ta’lim"' va “interfaollik” atamalarining lug‘aviy ma’nosi bilan tanishishdir.

"Interfaol" tushunchasi ingliz tilida “interact” (rus tilida "interaktiv") ifodalanib lug‘aviy nuqtai nazardan “inter”-o‘zaro, ikki taraflama, “act”-harakat qilmoq, ish qurmoq ma’nolarini anglatadi.

Interfaollik esa ta’lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko‘nikma, malaka hamda muayyan ahloqiy sifatlarni o‘zlashtirish yo‘lida birgalikda o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklaridir.

Mantiqiy nuqtai nazardan interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy sub’ektlarning suhbat (dialog), o‘zaro hamkorlikka asoslangan va harakat faoliyatning olib borishlarini

ifodalaydi. Ta’lim sohasida faoliyat yuritayotgan xar bir mutaxassis yaxshi biladiki, an’anaviy ta’lim ham suhbat (dialog) ga asoslangan va bu suhbat quyidagi o‘zaro munosabat shakllarida tashkil etiladi:

An’anaviy ta’limda ham tabiiy ravishda suhbat asosini axborot tashkil etadi. Ammo axborot uzatishning asosiy manbai o‘qituvchining tajribasi bo‘lib, bu jarayonda u yetakchilik, dominantlik qiladi, ya’ni u darsning asosiy vaqtida bilimlarni og‘zaki tarzida o‘quvchi (talaba) larga yetkazib berishga intiladi. Faollik ko‘rsatish o‘qituvchigagina xos bo‘lib, o‘quvchi (talaba) lar bu vaziyatda sust tinglovchi bo‘lib qoladi. Ularning asosiy vazifasi o‘qituvchini tinglash, zarur o‘rinlarda yozish, savollar bilan murojaat qilinganida javob qaytarish, kam xolatlarda ruxsat etilgandagina so‘zlashishdan iborat.

An’anaviy ta’limdagi bir tomonlamalik oliy ta’lim tizimidagi faqat ma’ruza mashg‘ulotlarida emas, amaliy va seminar darslarida ham ustivorlik qiladi. Unga ko‘ra "yetkazib beruvchi" rolida endi o‘qituvchi emas, balki o‘quvchi (talaba) namoyon bo‘ladi. O‘quvchi (talaba) asosan, o‘zi o‘zlashtirgan bilimlarni namoyish etadi, o‘qituvchi esa uning fikrlarini tinglaydi, zarur o‘rinlarda savollar bilan murojaat qiladi. O‘quvchi (talaba) lar guruhi (jamoasi) bu vaziyatda butunlay sust ishtirokchi, tinglovchi bo‘lib qoladi. Bir qarashda o‘quvchi (talaba) yoki o‘qituvchi tomonidan o‘zlashtirilayotgan axborotlarning qabul qilinishi talabalar guruhi (jamoasi) uchun bilimlarni o‘zlashtirish imkoniyatini yaratayotgandek taassurot uyg‘otadi. Biroq, pisixologik tadqiqot natijalarining ko‘rsatishicha shu tarzda qabul qilingan bilim (ma’lumot) lar juda tez unitiladi.

Xususan, psixologik olimlarning o‘rganishlariga ko‘ra shaxsning tabiiy ^ fizikologik - psixologik imkoniyatlari muayyan shakllarda o‘zlashtirilgan bilimlarni turli darajada saqlab qolish imkonini beradi. Ya’ni shaxs; manbani o‘zi o‘qiganida 10%; ma’lumotni eshitganida 20%; sodir bo‘lgan voqea, hodisa yoki jarayonni ko‘rib, ular to‘g‘risidagi ma’lumotlarni eshitganida 50%; ma’lumot / (axborot) larni o‘zi uzatganida (so‘zlaganida, bilimlarini namoyish etganida) 80%; o‘zlashtirilgan bilim (ma’lumot, axborot) larni o‘z faoliyatiga tadbiq. etganida 90% hajmdagi ma’lumotlarni yodda sqlash imkoniyatiga ega,

Shunga ko‘ra interfaol o‘qitish "ta’lim jarayonining asosiy ishtirokchilari – o‘qituvchi, o‘quvchi va o‘quvchilar guruhi o‘rtasida yuzaga keladigan xamkorlik, qizg‘in bahs - munozaralar, o‘zaro fikr almashish imkoniyatiga egalik asosida tashkil etiladi, ulardan erkin fikrlash, shaxsiy qarashlarini ikkilanmay bayon etish,

muammoli vaziyatlarda yechimlarni birgalikda izlash, o‘quv materiallarni o‘zlashtirishda o‘quvchilarning o‘zaro yaqinliklarini yuzaga keltirish, "o‘qituvchi – o‘quvchi –o‘quvchilar guruhi" ning o‘zaro bir - birlarini hurmat qilishlari, tushunishlari va qo‘llab - quvvatlashlari, samimiy munosabatda bo‘lishlari, ruhiy birlikka erishishlari kabilar bilan tavsiflanadi".

O‘qituvchi ta’lim jarayonida interfaol ta’lim yordamida o‘quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish, mustaqillik, o‘z – o‘zini nazorat, o‘z – o‘zini boshqarish, samarali suhbat olib borish, tengdoshlari bilan ishlash, ularning fikrlarini tinglash va tushunish, mustaqil hamda tanqidiy fikrlash, muqobil takliflarini ilgari surish, fikr-mulohazalarini erkin bayon qilish, o‘z nuqtai nazarlarini himoya qilish muammoning yechimini topishga intilish, murakkab vaziyatlardan chiqa olish kabi sifatlarni shakllantirishga muaffaq bo‘ladi.

Eng muhimi, interfaol metodlarni qo‘llash orqali o‘qituvchi o‘quvchilarning aniq, ta’limiy maqsadga erishish yo‘lida o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakatlarini tashkil etish, yo‘naltirish, boshqarish nazorat va tahlil qilish orqali xolis baholash imkoniyatini qo‘lga kiritadi.

Foydalanigan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz”. T.:O‘zbekiston 2017.
2. Innovatsion pedagogik texnologiya asoslari. M.Kamoliddinov, B. Vahobjonov. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. Toshkent, “Talqin” 2010.
3. Maktabgacha ta`limda metodika fanlarini o‘qitish texnologiyasi. N. N. Djamilova. O‘quv qo‘llanma. Toshkent 2017.
4. “Learning vocabulary by means of visualization”. / Ed. LV Bankevich. Leningrad: Publishing Mouse of Leningrad University, 1984.
5. Madiev F. M., Khaydarov S. Z. SHAKHRISABZ CITY–ARCHITECTURAL HISTORICAL RESPONSIBILITIES //Zbiór artykułów naukowych recenzowanych. – С. 58.
6. Саидова Н., Хайдаров Ш. ВЛИЯНИЕ НА СОСТОЯНИЕ ГОРОДА, ХАРАКТЕРИСТИКА И ВИДЫ ОТХОДОВ, ОБРАЗУЮЩИХСЯ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ПО ПРОИЗВОДСТВУ КИРПИЧА //НАУЧНАЯ ДИСКУССИЯ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЁЖИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИИ. – 2019. – С. 37-39.

HOW TO IMROVE WRITING SKILLS AND BOOST VOCABULARY IN IELTS

Mavlonova Dilfuza Ujarovna
Student of Navoiy Pedagogical Institute
Yugay Evgeniya Viktorovna
a scientific adviser, a senior teacher of Navoi State Pedagogical Institute
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311610

Abstract: This article describes information about improvement writing skills and increasing vocabulary in IELTS test. You can find some effective methods and ways to solve these nuisances.

Key words: method, knowledge, technique, boost, vocabulary, outline.

Аннотация: Данная статья рассматривает информацию о том, как улучшить навыки письма и увеличить словарный запас в тесте IELTS. Можете найти несколько эффективных методов и способов решения данных задач.

Ключевые слова: метод, знание, техника, повышение, словарный запас, план.

Currently, most people have interest in learning English and studying in abroad. So that, they are striving to get IELTS certificate. Many people struggle with the IELTS exam preparation, it is popular with being complex. For a number of people, writing can be the most challenging part of the test. “Upgrading the quality of education in the Philippines by requiring all high school graduates seeking admission to post-secondary degree programs necessitating a minimum of four years` study to pass a national entrance examination and appropriating funds therefor”[1]. Furthermore, they have struggle with vocabulary. So, in this article people who have issues with improving writing and boost vocabulary, can find effective methods and ways.

There are a lot ways and techniques of improving the writing skills and boosting vocabulary [2, P. 58-67]. Firstly, these techniques show how to develop writing skills. Now you are familiar with the ins and outs of the writing section, let’s get into my top tips for performing at your best on test day.

1. Use your time wisely

You get 60 minutes to complete the entire section. Task two contributes more to your score, so I recommend spending no more than 20 minutes on task one and 40 minutes on task two. Include time for planning and checking what you’ve written. It’s good to get into the habit of setting 60-minute time limits when doing practice tests.

2. Check the number of words

You need to write a minimum of 150 words for task one and 250 words for task two. Anything less and you will lose marks.

3. Understand the task

Read the instructions carefully, and underline or highlight the keywords. Know what questions you need to cover and what information you need to include.

4. Organise your ideas logically

Spend up to five minutes brainstorming ideas and selecting what information you’re going to include. Organise your ideas logically, and include linking words and cohesive devices between paragraphs, sentences and phrases.

5. Check your work!

When you’ve finished each task, always do a thorough check. It helps to ask the following questions.

Next one is how to increase your vocabulary to ace your Speaking test

1. Get an idiom dictionary and learn a few a day

Idioms are phrases that require prior understanding before you can use them in conversations. This is because such phrases are usually not literal and can’t be understood based on the words within each phrase.

Having said that, idioms function in a way that literal meanings cannot. Hence, they play a major role in the progression of language.

As including idioms in your conversation can help you express yourself in a more creative manner, it helps to learn some.

2. Read extensively from newspapers to magazines

One of the fastest ways to improve your vocabulary is to read. Whether it’s the daily newspaper or a bestselling novel, every publication has something to offer!

In the event you chance upon any words or phrases you don’t understand, you can always head to an online dictionary or do a quick Google search to find the meaning.

It helps to write these new words or phrases down and then try to use them when you can in your everyday conversations.

3. Watch the evening news every night

If reading isn’t really your thing, then turn on your TV and make the evening news a part of your daily routine.

By watching the news presenter speak and observing how he or she reports the news, you’ll be able to pick up new words or phrases and notice how they’re weaved in to bring a point across.

Also, if there are any talk shows or TV dramas that you particularly enjoy, you can kill two birds with one stone by watching them too! Of course, you’ll have to be disciplined and remember that you’re doing it to learn and expand your vocabulary, not just for pure entertainment.

4. Read across various disciplines and topics (from tech to family & climate change)

A good way to increase your vocabulary is to not limit yourself to a certain kind of topic.

When you read across a range of topics, you’ll be exposing yourself to different styles and also get to learn how various words play a part to bring ideas to life.

5. Learn synonyms for commonly used words

A key component of the IELTS is to examine the depth of your vocabulary range, so repeating the same word over and over will not do you any favours.

Thus, it helps to learn synonyms, which are basically other variations of common words that are used to describe the same thing.

Doing so would prevent you from going back to the same word. For example, instead of always saying the word “close”, you can replace it with “shut” or “seal” to bring the same point across, depending on the situation.

6. Use more collocations in your conversations

Collocations are important because they can make you sound like a native speaker when you master them.

When you get familiar with collocations, you’ll understand how to correctly use common words in a phrase or sentence. For example, the word “take”, which can be used in “take a nap” or “take care”.

In conclusion, learning languages are not easy. Although there are some confusing points, learning language is always helpful in any time [4, P.422-425]. Pay attention for your level and what kind of learner are you while learning. Because if you learn somethings which is higher than your level, may be it is challenging for you. So try to learn new things related to your level. Above I mentioned some useful and the most effective ways which can assist to increase your vocabulary range and improve writing skill. All of them are useful if you use correctly. Most people always should be learning English. Most students seek for new words, and should read a lot of articles and especially scientific articles.

Reference:

1. **https://www.chanrobles.com/presidentialdecrees/presidentialdecreeno146.html**

2. Югай Е. Digital culture and society: problems of their relationship in the conditions of globalization //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 7/S. – С. 58-67.

3. https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67

4. Yugay, E. V. (2021). Digital culture and its influence on value aspects of human being. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (104), 422-425. Soi: http://s-o-i.org/1.1/TAS-12-104-29 Doi: https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2021.12.104.29

5. The official IELTS by IDP

XITOY MADANIY MEROSINING JAXON SIVILIZASIYASIDAGI O`RNI

A. Toirxo`jayev
ToshDShI magistri
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311612

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xitoy madaniyati haqida, Xitoy madaniyatining boshqa davlatlarga bolgan tasiri, Xitoy madaniyati o`zagi va mohiyati haqida so`z yuritiladi. Maqolada 3 davlatga Xitoy madaniyatining bolgan tasiri haqida yozildi.

Kalit so`zlar: Xan madaniyati doirasi, Xan va Tan sulolalari, Cheng Chju Li, Min va Qing sulolalari, maaniyatning mohiyati, madaniyatning o‘zagi, Konfutsiy, “To‘rt kitob va besh klassika”.

Xitoy madaniyati: Xitoy madaniyati bu Xitoy sivilizatsiyasi negizida mamlakatdagi turli xil madaniy mintaqalar va etnik guruhlarning to‘liq integratsiyalashuvi natijasida shakllangan madaniyatdir. Xitoy madaniyatining xalqaro atributlaridan farqli ravishda uni “Xitoy madaniyati” (Xitoy Xalq Respublikasi madaniyati) deb atash mumkin. Xitoy sivilizatsiyasining chuqur ta’sirida bo‘lgan Sharq sivilizatsiyasi tizimi “Xan madaniyati doirasi” deb ataladi, u ijtimoiy mafkuraga taalluqli bo‘lib, ijtimoiy siyosat, iqtisodiyot, fan va texnikaning rivojlanish darajasini aks ettiradi. Paleolit davri ixtirolaridan tortib Kan Yuvey islohotlari, Lyan Qichao islohotlari va Sun Yatsenning demokratik inqilobigacha jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Xitoy madaniyati, Xitoy tarixiga ko‘ra, Chao urug‘i, Suiren urug‘i, Fusi urug‘i, Shennong (Yandi) urug‘i, Huangdi (Xuanyuan urug‘i), Yao, Shun, Yu va boshqa davrlarni bosib o‘tgan. “Tarixdan Qingacha”da: “Mamlakatimiz ma’rifat izlarini Chao, Suy, Si va Nongdan tortib to Xitoyda birinchi davlat bo‘lmish Sya sulolasi tashkil topguniga qadar bosish mumkin”. O‘zining rivojlanishidan beri ajoyib madaniyatga ega Xitoy dunyoning sharqiy qismida jonli madaniy elementlarga ega.

Xitoy madaniyati nafaqat Yaponiya va Koreya yarim oroliga muhim ta'sir ko‘rsatdi, balki u Janubi-Sharqiy Osiyo va Janubiy Osiyodagi Vetnam va Singapur, shuningdek, Amerika kabi mamlakatlarga ham katta ta'sir ko‘rsatdi. Xitoy tomonidan ishlab chiqilgan kema qurish texnologiyasi, navigatsiya texnologiyasi va kompas texnologiyasi birinchi marta navigatsiyada qo‘llanilib, insoniyatning ko‘k tsivilizatsiyasining shakllanishiga va Tinch okeani mintaqasining madaniy doirasining shakllanishiga olib keldi (Li Erxe "Suv transporti tarixi" Xitoy"); Chjen Xening G'arbga yetti safari bu madaniyatning tarqalishi va yorqinligini chuqurlashtirdi va shu tariqa Sharqiy Osiyo madaniy doirasini shakllantirdi. Xitoyning kuchli milliy qudrati va xalqaro mavqeining yaxshilanishi tufayli

dunyoning ba'zi mamlakatlari, jumladan, Osiyo va Evropada Xitoy madaniyatiga katta e'tibor qaratilmoqda.

Xan va Tang sulolalari: Xan va Tan sulolalari davrida Xitoyning an’anaviy madaniyati, jumladan, konfutsiylik, buddizm va daosizm, shuningdek, yozuv, rasm, me’morchilik, haykaltaroshlik va boshqalar Yaponiya, Koreya va boshqalarga kirib keldi.Masalan, Cheng Chju Lining tarqalishi va Lu Vang Xin Yaponiyadagi Syue Chju Zi Syue, Yangming maktabiga asos solgan. Tang Jianchjen sharqqa sayohat qildi, Yaponiyada Xitoy buddist madaniyati va haykaltaroshliklari tarqaldi va Tan sulolasidan Jibey Chjenbey, taniqli rohib Kukay, Abe Nakamaro va boshqalar kabi ko‘plab yapon elchilari Xitoyga o‘qish uchun keldilar. Xitoy madaniyati. Shunday qilib, yapon belgilar va me'morchiligi Xitoy madaniyatidan kuchli ta'sirlangan.

Ming va Qing sulolalari: Min va Qing sulolalari davrida an’anaviy xitoy madaniyati G‘arbdagi yezuitlar, Sharq va G‘arb orqali ba’zi Yevropa mamlakatlariga tarqaldi. Xitoyning to‘rtta buyuk ixtirosi (qog‘ozsozlik, bosmaxona, porox, kompas va boshqalar) G‘arbga tanishtirilgandan so‘ng, ular G‘arb kapitalistik jamiyatining shakllanishi va rivojlanishida muhim rol o‘ynadi. Xitoy an'anaviy madaniyati Frantsiyaga eng katta ta'sir ko‘rsatdi va Frantsiya o‘sha paytda Evropada "Xitoy madaniyati jinniligi" markaziga aylandi. 17-asrdan boshlab “Konfutsiy tahlilchilari” va “Buyuk ta’limot” kabi ba’zi klassik xitoy konfutsiy asarlari Fransiya orqali Yevropaning boshqa mamlakatlariga tarqatildi. 18-asrning bir necha frantsuz ma’rifatparvar mutafakkirlari Xitoy madaniyati ta’sirida bo‘lmagan. Dekart, Russo, Volter, Monteskye, Didro va Xolbax kabilarning Xitoy madaniyatiga hurmat darajasi barchamizni hayratda qoldirdi. Volter cherkovga Konfutsiy portretini qo‘ydi va Konfutsiyni insoniy axloq namunasi deb hisobladi. Nemis faylasuflari Leybnits, Kant, Fixte, Shelling, Gegel, Feyerbax va buyuk adib Gyote Xitoy falsafasini o‘rgangan va Xitoy madaniyatidan turli darajada ta’sirlangan. Masalan, Leybnits aynan Xitoyning kashfiyoti yevropaliklarni diniy chalkashlikdan uyg'otdi, deb hisoblagan. Bu ta'sir fransuz ma'rifatparvari va nemis dialektik tafakkuriga bevosita yoki bilvosita ta'sir ko‘rsatdi.

Xitoy madaniyatining mohiyati: Xitoy qadim zamonlardan beri odob-axloq o‘lkasi bo‘lib, “marosim” Xitoy madaniyatining mohiyatini tashkil etadi. Qadimgi "marosim otishma" nafaqat Xitoyning ming yillar davomidagi ajoyib tarixiy sivilizatsiyasidan o‘tib, birlashtiribgina qolmay, balki dunyoga ham chuqur ta'sir ko‘rsatadi. Bu insoniyat tsivilizatsiyasining muhim qismidir. Bu insoniyat sivilizatsiyasi va donoligining kristallanishidir. "Ritual" va "Kamondan otish" mos ravishda qadimgi Xitoydagi oltita san'atdan biri bo‘lib, ular orasida "marosim, musiqa, kamondan otish, qirollik san'ati, xattotlik va sanoq".

Qadimgi Xitoydan "Kamondan otish marosimlari kitobi" g'oyasi Yaponiyaga Edo davrida kiritilgan va Edo davrida yapon kamonidan o‘q otishda "adabiy

kamondan otish" marosimini keltirib chiqargan. Zamonaviy yapon kamondan otishda marosimlar va otishning adolatli kitobi Edo davrining "otish usuli" bilan bir qatorda mamlakat klassikasi hisoblanadi.

Sheyi marosimlari kitobidagi kamondan otishning tabiati, maqsadi va amaliyoti haqidagi bayonotlar Venshaga asoslanadi. “Otishma, fazilatga shunday qaraysan”; "Otish - bu xayrixohlik yo‘lidir. Otish - boshqalarning adolatini qidiradi. Agar siz solih bo‘lsangiz va keyin otib olsangiz, o‘zingizni mag'lub qilganlarni ayblamaysiz, balki o‘zingizni qidirasiz." Otishmachiga oldinda turgan kuchli qo‘ldan xafa bo‘lmasdan, tinchlanishini va tanasi va aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishni ayting. Shunday qilib, dushman endi dushman emas, balki o‘zining o‘sishiga hissa qo‘shadigan "boshqa qo‘l" dir. “She Yi” shuningdek, “Konfutsiyning analektlari, Ba Yi”dan janobning hech qanday ishi yo‘q degan parchani keltiradi. uchun jang qilish uchun, agar nizo bo‘lsa, o‘qlar bilan solishtirish kerak, o‘qlarni otib, ular bir-biriga ta'zim qilishdi, keyin esa baland ko‘tarilishdi; otishgandan so‘ng ular zalni aylanib chiqishdi, keyin esa ta'zim qilishdi.Kuchli kamon va chiroyli o‘q baliq ovlash va ov qilish bilan yashagan qadimgi yaponlar uchun eng halokatli qurol edi.O‘shandan beri kamondan o‘q otish. kamondan otish va o‘q otish, otish va ichishning dam olish madaniyati sifatida talqin qilinadi va yapon jamiyati monarx va vazirning solihligidan tug'ilgan., keksa va yoshning tartibi. Qadimgi xitoy odob-axloq qoidalari va “Udumlar kitobi”ning dunyoga ta’sirini sanab bo‘lmaydi.“Tobelik” Xitoy sivilizatsiyasi va an’anaviy tafakkurining mohiyatidir.

Xitoy madaniyatining o‘zagi: Faylasuf Xiong Bingming Xitoy madaniyatining o‘zagi falsafa, Xitoy madaniyatining o‘zagi esa xattotlik ekanligini aytdi. Tanqidchi Vang Jinyu Xitoy madaniyatining o‘zagi Xitoy madaniyatining ko‘plab ajoyib g‘oyalarini to‘plash va takomillashtirish bo‘lishi kerak, deb hisoblaydi va uning o‘zagi hali ham xattotlik emas, balki mukammal madaniy fikrlar mohiyatining mohiyatidir. faqat turli xil tashuvchilar va tashqi ko‘rinishlardan biri.

Qo‘shni davlatlarga ta'siri

Singapur: Singapurda 1980-yillarda Xitoyning an’anaviy konfutsiy madaniyatiga asoslangan “madaniy tiklanish” harakati boshlandi. 1982 yil bahor bayramida Bosh vazir Li Kuan Yu Singapur xalqini xitoylik konfutsiylikning an’anaviy axloqini qo‘llab-quvvatlashga va targ‘ib qilishga chaqirdi va “sodiqlik, taqvodorlik, xayrixohlik, xushmuomalalik, solihlik, halollik va uyat”ni “hukumat” sifatida qabul qildi. mamlakat", buni hukumat qat'iyat bilan amalga oshirishi kerak. 1988 yil oktyabr oyida Bosh vazirning birinchi o‘rinbosari Goh Chok Tong Konfutsiyning Sharqiy qadriyatlarini milliy ongga ko‘tarishni taklif qildi va ularni har bir fuqaroning harakatlarida yo‘l-yo‘riq ko‘rsatdi. 1990-yil fevral oyida Singapur hukumati Konfutsiyning to‘liq etikasi bo‘lgan umumiy qadriyatlarning oq kitobini chiqardi. Kitobda beshta umumiy qadriyatlar ilgari surilgan: (1) mamlakat ustun,

jamiyat birinchi; 2) oila ildiz, jamiyat esa birinchi; (3) g'amxo‘rlik va qo‘llab-quvvatlash, bir-biriga yordam berish. bitta qayiqda; (4) kelishmovchiliklarni saqlab qolish va konsensusga erishish bilan birga umumiy asoslarni izlash; (5) irqiy uyg'unlik va diniy bag'rikenglik.

Yaponiya: Yapon samuray qilichi Tang qilichidan paydo bo‘lgan va yapon musiqasi va me'morchiligi ko‘plab qadimgi Xitoy qo‘shiqlari va me'morchilik uslublarini (ayniqsa, Tang sulolasi) qabul qilgan. Xitoydagi choy madaniyati Song sulolasi davrida yapon rohib Rongxi tomonidan Yaponiyaga qaytarib olib kelingan va butun Yaponiyaga tarqaldi, shuning uchun Yaponiyada choy madaniyati rivojlandi.

Janubiy Koreya: Har yili fevral va avgust oylarida koreyslar Konfutsiy ibodatxonasiga an’anaviy tarzda Konfutsiyga sig‘inish uchun boradilar va to‘liq an’anaviy konfutsiy ta’lim uslubiga muvofiq o‘qitiladigan kollejlar mavjud.O‘qitiladigan asosiy kurs Konfutsiy klassikasi “To‘rt kitob va besh klassika”dir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Malm, Uilyam P. Xitoy musiqasi. Britannica.com [01.10.2022]
2. Umumjahon tarixi. Xitoy madaniyati. Mihistoriauniversal.com [01.10.2022]
3. Всестороннее исследование легенды о Ючао и другой традиции китайской историографии. Китайская сеть социальных наук. 2015-11-30 [01.10.2022]
4. Исследуя корни китайских гуманитарных наук: кто мы? отсюда? . Народная сеть. 2014-06-16 [01.10.2022]
5. Сериал | У Хань "Здравый смысл китайской истории", часть 1: Ю Чао, Суйрен, Фуси, Шэньнун. Sohu.com. 2019-02-27 [01.10.2022]
6. Здравый смысл китайской истории. Энциклопедия Байду. 05.07.2009 [01.10.2022]
7. История до Цинь. Энциклопедия Байду. 04.02.2008 [01.10.2022]
8. «Знание и действие» в китайской культуре. [01.10.2022]
9. Каждое исследование и новшество заслуживают уважения. Художественная газета [01.10.2022]
10. Брюс Ли: модель межкультурной коммуникации. Дата ссылки Сети новостей Коммунистической партии Китая 2014-10-17 [01.10.2022]

Л.С.ТОЛСТОВАНЫҢ ҚАРАҚАЛПАҚ ЭТНОГЕНЕЗИ ҲӘМ ЭТНОМӘДЕНИЙ БАЙЛАНЫСЛАРЫ ҲАҚҚЫНДА ИЗЕРТЛЕЎЛЕРИ

Давлетияров Мадатбай Махсетбаевич
Тарийх илимлери бойынша философия докторы (PhD), үлкен илимий хызметкер. ӨзР ИА ҚҚБ Қарақалпақ гуманитар илимлер илим-изертлеў институтының докторанты
Әбдикаримов Бахыт Орақбаевич
Қарақалпақ мәмлекетлик университети Этнография, этнология ҳәм антропология қәнигелигиниң магистранты
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311618

Аннотация: Мақолада этнограф-олим Л.С.Толстованинг ижодий ҳаёти, қорақалпоқларнинг тарихи, этнографиясига оид тадқиқотлари борасида айтилади. Унинг илмий ишлари, Қорақалпоғистондан ташқаридаги қорақалпоқлар тарихи, Фарғона қорақалпоқлари бўйича ишлари ва унинг аҳамияти ҳақида сўз боради.

Аннотация: В статье рассматривается о творческой жизни ученого-этнографа Л.С.Толстовой, исследованиях по истории, этнографии каракалпаков. Говорится о его научной работе по истории каракалпаков за пределами Каракалпакстана, о его работе по ферганским каракалпакам и ее значении.

Илим, билимлендириў тараўы барлық тараўлардың раўажланыўының тийкары. Бул тараўдың раўажланыў тарийхына нәзер салсақ илим, билимлендириў көплеген пидайы инсанлардың машақатлы мийнетлери нәтийжесинде раўажланғаны белгили.

Өзбекстан Республикасы Президенти Ш.М. Мирзиёев: «Биз ата-бабаларымыздың жарқын эстелигин асырап абайлап жүрегимизде мәңги сақлаймыз» (Мирзиёев Ш.М., 2017) - деген эди. Бүгинги күнде билимлендириў тараўына үлкен дыққат итибар қаратылып атырған бир дәўирде усы тараўдың раўажланыўының тарийхын, тийкаршылары болған илим пидайыларының ибратлы ислерин үйрениў ҳәм сол арқалы усы тараўды еледе раўажландырыўды талап этпекте.

Усындай илимпазлардың бири Лада Сергеевна Толстова болып есапланады. Л.Толстова қарақалпақ халқының тарийхын терең изертлеп, халықты дүнья жүзине танытқан, дүнья жүзине белгили алым Сергей Павлович Толстов шаңарағында 1927-жылы туўылған. Ол қарақалпақ келини (филология илимлериниң докторы, профессор Досжанбай Насыровтың өмирлик жолдасы)

ҳәм қарақалпақ халқының тарийхын изертлеп, илимниң раўажланыўына салмақлы үлес қосқан, бир қанша илимий жумыслар жазған алым.

Л.С.Толстова 1951-жылы Москва Мәмлекетлик университетиниң тарийх факультетин тамамлағаннан соң, сол жылы СССР Илимлер академиясының Этнография институтының аспирантурасына оқыўға кирди. Ол биринши гезекте қарақалпақ халқының тарийхы ҳәм этнографиясына байланыслы мәселелер үстинде жумыс ислеўди мақсет етип қойды. Л.С.Толстова Қарақалпақстан аймағынан узақта жасаўшы қарақалпақлардың этникалық процесслерин, олардың этникалық раўажланыў жолларын қайта тиклеў, Хорезм оазиси қарақалпақларының тарийхын толықтырыўда зәрүр мәселе екенлигин түсинди.

Л.С.Толстова ушын басқа аймақларда жасаўшы қарақалпақлардың майда топарларының тарийхын ҳәм мәдениятын үйрениў жүдә қызықлы ҳәм машақатлы жумыс еди. Олар ҳаққында мағлыўматлар жеткиликсиз ҳәм толық емес еди. Олардың тарийхы менен мәдениятын үйрениўде дала жағдайындағы тарийхый этнографиялық изертлеўлер жүргизиў зәрүр ҳәм үлкен әҳмийетке ийе еди. Л.С.Толстоваға шекем тек Ферғана қарақалпақларына ғана азлы көпли дала жағдайындағы этнографиялық изертлеўлер жүргизилди. Қарақалпақлардың басқа майда топарларына арнаўлы этнографиялық изертлеўлер жүргизилмеген еди. Усы жағдайларды есапқа алған ҳалда Л.С.Толстова 1953-1954-жыллары Ферғана областында (Материалы… 1957), 1960-1961-жыллары Самарқанд областында тарийхый этнографиялық изертлеўлер жүргизди.

Л.С.Толстова, Т.А.Жданко, А.Утемисовлардың 1961-1969-жыллардағы изертлеўлериниң нәтийжесинде қарақалпақлардың мүйтен урыўының шығыс Европа, Кавказ ҳәм алдыңғы Азия халықлары менен болған байланысы дәлийллеп берилди Толстова Л.С., 1963).

1969-жылы Л.С.Толстова Москваға келип СССР Илимлер академиясы Этнография институтының Орта Азия ҳәм Қазақстан халықлары секторында жумыс ислей баслады. Бул дәўирде оның «Советская этнография» журналында ҳәм т.б. коллективлик монографиялары топламларда Арал Каспий регионы халықларының тарийхый-фольклор мағлыўматы бойынша жыйнаған материаллары баслып шығып турды.

1975-жылы оның Ферғана, Самарқанд, Бухара қарақалпақлары ҳәм олардың этникалық раўажланыўы жолларына арналған, тарийхый очерк жазба дереклер менен халық аңызларының алынған материаллары тийкарында жазылған. Жоқары қарақалпақлар атамасындағы мийнети жарыққа шықты.

1984-жылы Л.С.Толстова «Қубла Арал бойларының тарийхый аңызлары Арал Каспий регионындағы халықлардың этномәдений байланыслары

тарийхынан» - деген әҳмийетли китабы баспадан шықты ҳәм бул китап оның көп жыллық изертлеў жумысларын жуўмақлады. Л.С.Толстованың мийнетлерине Кубла Арал бойы халықларының Хорезм өзбеклериниң, түркменлердиң, қарақалпақлардың бир қатар топарларының ата-бабаларының алдыңғы Азия ҳәм Арқа Кавказ халықлары менен этникалық ҳәм мәдений байланыслардың әййемги заманнан берли бар екенлигин көрсетти.

Мәселен, Л.С.Толстова қарақалпақ мүйтенлериниң этногенези әййемги қалдықларын қубла ҳәм қубла батыстың, әййемги шығыс алдыңғы Азия (шумер митаны, Кетт патшалығы, Ассирия) мәмлекетлери мәдениятының сондай-ақ, Қубла Түркменстандағы энеолит дәўириндеги археологиялық мәдениятлары менен уқсаслығын дәлийлейди.

Күтә ертедеги Қубла Түркменистан алдыңғы Азия аналогиясы гилемлердеги қарақалпақ нағышларының бир қатар элементлеринен көриўге болады. Мәселен, күтә ертедеги қарақалпақ нағышлары элементлеринен бири ромб ямаса сегиз қырлы формасындағы медальонның ишине салып қойылатуғын күтә көп таралған атанақ болып есапланады. Л.С.Толстова бундай фигураларды Хорезм, Самарканд, Ферғана ҳәм Бухара қарақалпақларының гилемлеринен ушырасатуғынын айтып өтеди (Толстова Л.С., 1963).

Л.С.Толстованың пикиринше Арал бойы қарақалпақлары менен өзбеклериниң ҳәм Заравшан ойпатлығы өзбеклериниң арасында ҳәзирге шекем сақланып келген мүйтен (митан) этнонимлери, сондай-ақ жоқарғы Хорезмниң сол жағалаўындағы әййемги араб ҳәм парсы жазба дереклеринде (хош митан, Арды хош митан, Мада митан) ол Заравшан ойпатлығында бул атамалардың көбиси (митан, ақтепе митан, хоштепе-митан, урмитан, рамитан ҳәм т.б) анықлаған, митан тийкарындағы топонимлердиң басым көпшилиги Хорезм тарийхындағы усы әййемги дәўир ўақыяларын көз алдына келтиретуғынын ҳәм бул этнонимлердиң Бухара, Заравшан халықларындағы мәнисин, аңызларының бир-бирин уқсаслығын өзиниң дала жазыўларынан алған мағлыўматларында келтирип өтеди (Толстова Л.С., 1975).

Л.С.Толстова бир қатар изертлеўшилердиң қарақалпақ халқының этногенезин үйрениўлерин жуўмақлай отырып, оны мына төмендеги басқышларын көрсетип өтти.

Б.э.ш. II мыңыншы жыллары Арал бойында бурыннан жасап киятырған қәўимлер (келтеминар ҳәм Тазабағжап мәдениятының) арасында Қубла батыстан басқа бир шығыс жер-орта теңизи антропологиялық типтеги, мүмкин алдыңғы Азия типи менен де аралас, топарлардың келип кириўи Хорезмниң кола дәўириндеги Суўжарған мәденитында сырттан келгенлердиң тәсири сезиледи. Б.э.ш. I-мыңыншы жыллары кола дәўириндеги ҳәм Тажабағжап мәдениятының араласыўы базасында қәлиплескен ертедеги темир дәўириндеги Әмирабад

мәдениятының.

Арал бойындағы сак-массагет қәўимлери бул мәдениятта даўам еттириўшилерден есапланады, булар қубладан келген алдыңғы Азиялы этникалық группалардан болыўы мүмкин. Бир қатар илимпазлар (Венгер илимпазы Э.Новотин, Т.А.Трофимова) Арал бойы халықларының бир бөлиминде сак ҳәм массагетлердиң шығыс Азия бөлиминде жергиликли сакларда алдыңғы Азия халықларының белгилериниң бир екенлигин сезеди.

Қарақалпақлардың ата-бабалары соңғы ўақытлары Хорезмнен алыста жасаған қәўимлердиң араласыўынан қәлиплескен болса керек. VIII әсирге келип Хорезмнен узақ арқадағы ярым ғәрезсиз Кердер ийелиги, сондай-ақ Арал теңизиниң арқа жағалаўында жайласқан Халиджан области пайда болады. Халиджан топонимиде этногенетикалық ойлаўларға себеп болады деп көрестип өтеди.

С.П.Толстовтың ҳәм Т.А.Жданконың мийнетлеринде көрсетилген қарақалпақлардың этногенезиниң буннан кейинги басқышлары көпшиликке белгили. IX-XI әсирлерде-ақ, түрк тилин қабыл еткен Арал бойының оғуз-печенег қәўимлери қарақалпақ халқының қәлиплесиўинде тийкарғы компонент болып, бул жерде шығыс печенеглер менен бир қатарда Қара теңиз бойларындағы ҳәм батыс печенеглери кейинги қарақалпақлардың тарийхый аңызларында сөз етиледи.

Қарақалпақ халқының қәлиплесиўинде Арал бойына Иран ҳәм Орта Азияның Қубла районлары арқалы емес, ал Кавказ арқалы келип, Қара теңиз ҳәм Волга бойларындағы далаларға келген, буннан кейин бирдейине көшип жүрген ярым көшпели халықлар менен Арал бойы далаларына келип қонысласқан печенеглердиң әййемги шығыс элементлери де белгили роль ойнаған. Бул топарлар келген ўақытта Арал бойларында ертеде көшип келген әййемги шығыс қәўимлериниң әўладлары жасап атыр еди.

Бул қарақалпақлардың ата-бабаларының бир жерден екинши жерге көшип қонысласыўларының көринисин тағы да қурамаластырады.

Л.С.Толстованың пикиринше кейин қәлиплескен қарақалпақлар кем-кемнен қыпшақлар аўқамының Алтын Орда үлкен Ноғай ордасының қурамына кире баслаған, бул жерде қарақалпақлардың этногенези тамам болады ҳәм олардың этникалық келбети менен урыўлық-қәўимлик қурамының соңғы түр өзгешеликлери пайда болады.

Соның менен бирге қарақалпақлардың ата-бабаларының бир бөлими печенег қәўиминиң қурамында батысқа қарай көшкен болыўы керек, бул көшип қоныўлар қарақалпақлардың он төрт руў арысынан тарийхый фольклорында көрсетилген. Қарақалпақ қәўимлериниң арасындағы жийдели Байсыннан келгени ҳаққындағы аңызлар Қоңырат арысының қурамына киретуғын

қәўимлерде таралған.

Сырдәрьяның ортаңғы ҳәм төменги бөлиминдеги қарақалпақлар XVII асирдиң биринши ярымындағы дереклерде айтып өтиледи. Усы территория ушын XVI-XVII әсирлерде қазақ ханлары менен Шайбанийлер арасында тез тезден урыслар болып турған.

XVII әсирдиң басларында Орта Азияның сиясий турмысына Сырдәрья қарақалпақларының қатнасқаны ҳәққында биз Бухара тарийхшысы Мухаммед Юсуп Муншиниң «Муким хан тарихы», Л.С.Толстовтың «Жоқарғы қарақалпақлар» деген мийнетинен билемиз. 1605-жылы қарақалпақлар қазақлар менен бирге Бухара ханы Баки-Мухаммедке қарсы көтеригени, ол 1611-жылы Бухара ҳәкими Имамқулы көтерилис шығарған қазақларға, қарақалпақларға ҳәм қалмақларға қарсы атланыс жасағаны, бул атланыстың Түркистан ҳәм Каратаў районларына жол алганы айтылады.

Бул дәўирде қарақалпақлар тийкарынан қала әтирапында жасаған, себеби олар бул жерде көшпелилердиң шабылыўынан қорғаналатуғын еди. Бул жағдайлар қарақалпақлардың бир бөлиминиң алыс шығысқа Ташкентке шекем көшип кетиўине себеп болды.

Шамалаўларға қарағанда XVII әсирдиң ақыры XVIII әсирдиң басларында қарақалпақлардың Ферғана ойпатлығына келип, араласыўы басланса керек. Қарақалпақлар шамасы бул жерге усы дәўирде майда топарлар болып көшип келе баслаған. 1704-жылдың басында шыққан «Убайдулла-намэ»да мынындай делинген: «Ҳәзирги ўақытта қазақлар менен қаракалпақлар ҳәм Андижан, Хожент, Ақ-кутел, Ташкент, Сайрам және Түркистаннаның, ҳәтте Уллы таў менен Киши таўдың барлық халқы да Газий бий, Юздиң баласы Мухаммед-Рахим бай Юздиң қол астында болады» (Толстова Л.С., 1961). Буны сол ўақытлары Андижан ҳәм Хожент халқының қурамында қарақалпақлар да болған деп түсиниўге болады.

Солай етип, XVIII-әсирдиң басында қарақалпақлар мына төмендеги аймақлық топарларға бөлине баслаған: олардан биреўлери Сырдәрьяның қуяр жеринде жасап, қазақ ханларының қол астында болған, ал басқа биреўлери қубла районларға қарай жылысып Бухара жақтан келген; мине усы дәўирде Ферғана ойпатлығында қарақалпақлардың үшинши бир қубла шығыс топары болыўы мүмкин деген пикирлер бар.

Жуўмақлап айтқанда, Л.С.Толстова белгили алым сыпатында Қарақалпақстан тарийхының белгизис бетлерин ашыўға өз салмақлы үлесин қосқан. Уындай инсанлардың ҳәр тәреплеме өмири, дөретиўшилик ислери ҳәзирги ҳәм келешек жасларға үлги болады, өмирдиң мәнисин дурыс түсиниўге жәрдемлеседи.

Пайдаланылған әдебиятлар:

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Узбекистон. Тошкент 2017. 5-бет

2. Материалы по этнографии ферганских каракалпаков. Краткие сообщения института этнография АН СССР, вып. XXI. Из истории ферганских каракалпаков (к вопросу о переселении группы каракалпаков в Ферганскую долину). Ученые записки Каракалпакского Госпединститута. Нукус. 1957.

3. Толстова Л.С. «»Каракалпаки за пределами Хорезмского Оазиса в XIX началы XX вв» Нукус-Ташкент 1963, 203-бет.

4. Толстова Л.С. «Каракалпаки Бухарской области Узбекской ССР». «Советская этнография»1961. N 1

5. Толстова Л.С. Жокаргы каракалпаклар. Нокис. 1975. 28-бет

6. Толстова Л.С., Утемисов А. Уточнение некоторых вопросов этногенеза каракалпаков. ВККФ АНУз ССР, 1963г. N 2; Толстова Л.С. Исторический фольклор северо-восточных каракалпаков. ВККФ АНУзССР, 1963 N4

7. Этнографическая группа «Каракалпак» в составе узбеков Самаркандской области. ВКФ АНУз ССР, 1960, N 2; «Некоторые сведения о Каракалпаках Бухарской области» ВКФАНУзССР, 1961,N1 материалы этнографического обследования группы «Каракалпак» Самаркандской области Узбекской ССР», «Советская этнография», 1961 N 3, Каракалпаки Бухарской области Узбекской ССР», «Советская этнография» 1961, N5. Каракалпаки за пределами Хорезмского Оазиса в XIX и начале XX в. Нукус-Ташкент, 1963г.

DIFFERENTSIAL TENGLAMAGA QO‘YILGAN KOSHI MASALASINING ANIQ VA TAQRIBIY YECHIMLARINI MathCad TIZIMIDA TAQQOSLASH

Allamuratov Sharapatdin Ziuatdinovich
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Nukus filiali
Fizika matematika fanlari nomzodi, dotsent
Djoldasbaeva Aqsuliw Bagitovna
Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Nukus filiali
assistent o‘qituvchisi
Ziuatdinov Islambek Sharapatdinovich
Sankt-Peterburg informatsia texnologiyalari mexanika va optika universiteti
magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311626

Annotatsiya: Ushbu maqolada differentsial tenglamalarga qo‘yilgan koshi masalasining aniq va taqribiy yechimlarini topish usuli keltirilgan va misol tariqasida differentsial tenglama matcad tizimida taqqoslangan.

Kalit so‘zlar: Koshi masalasi, iteratsiya, Pikar usuli.

Faraz qilaylik, bizga quyidagi Koshi masalasi berilgan bo‘lsin [1].

$$y' = f(x, y), \qquad (1)$$

$$y(x_0) = y_0. \qquad (2)$$

Bu masalani echish uchun differentsial tenglamalar kursidan ma`lum bo‘lgan ketma-ket yaqinlashish usulini

$$y_n(x) = y_0 + \int_{x_0}^{x} f(t, y_{n-1}(t))dt \quad (3)$$

$$y_0(t) \equiv y_0, \quad n = 1,2,\ldots$$

qo‘llab yoki yechimni x_0 nuqta atrofida qatorga (odatda Teylor qatoriga) yoyish usulini qo‘llab, yechimni taqribiy analitik ko‘rinishini topishadi

$$y(x) \approx y_n(x) = \sum_{i=0}^{n} y^{(i)}(x_0)\frac{(x - x_0)^i}{i!}. \qquad (4)$$

Bu ikkala sodda usullar ma`lum kamchiliklarga ega, xususan birinchisida har bir yangi yaqinlashishda integral hisoblanishi lozim bo‘lsa, ikkinchisida esa $|x - x_0|$ kichik bo‘lmasa (4) qator yaqinlashmasligi mumkin yoki juda sust yaqinlashuvchi bo‘ladi. Shu bois ham (1) - (2) masalani boshqa usullar bilan yechishni o‘rganamiz.

Mayli quydagi differentsial tenglama

$$\frac{dx}{dt} = f(x,u,t),\ x \in R^n,\ u \in R^m,\ t \in [0,t], \qquad (5)$$

$x(0)=x^0$

boshlang‘ich shartta berilgan bo‘lsin. Koshi masalasi echimining bor bo‘lishi haqidagi teorema quydagi iteratsion jarayonning yaqinlashuvchiligiga asoslangan, u (5) tenglamani integrallash asosida olingan.

$$x(t)_{k+1} = x(0) + \int_0^t f(x(\tau)_k, u(\tau))d\tau,\ \ x(0) = x^0,\ \ k = 0,1,.... \qquad (6)$$

Bu jarayon yuqoridagi shartlarda yaqinlashuvchi bwladi va oddiy differentsial tenglamani integrallash usuli Pikar usuli dep ataladi [2,3].

Quydagi chiziqli tenglamaga qoyilgan Koshi masalasini aniq va taqribiy yechamiz.

$$\begin{cases} \dfrac{dx}{dt} = t^2 - x^2, \\ x(0) = 0. \end{cases}$$

Echimi: Tenglamaning aniq yechimi erikli doimiyni variyatsiyalash yoki Lagranj usulidan foydalanib yechiladi. Uning uchun dastlab $\frac{dx}{dt} + x^2 = 0,$ birjinsli tenglama yechimi topiladi. Birjinsli tenglama yechimi $x = c(t)e^{-\int p(t)dt}$, ko‘rinishda qidiriladi, bunda s(t) –topish kerak bwlgan t-ning uzluksiz funktsiyasi va $p(t) = 1,\ \ q(t) = t^2$.

Umumiy yechim $x = e^{-\int p(t)dt}\left(C + \int q(t)e^{\int p(t)dt}dt\right)$, formulasidan foydalansak

$$x = e^{-t}\left(C + \int t^2 e^t dt\right) = \begin{vmatrix} u = t^2 & du = 2tdt \\ dv = e^t dt & v = e^t \end{vmatrix} =$$

$$= e^{-t}\left(C + t^2 e^t - 2\int te^t dt\right) = \begin{vmatrix} u = t & du = dt \\ dv = e^t dt & v = e^t \end{vmatrix} =$$

$$= e^{-t}\left(C + t^2 e^t - 2te^t + 2e^t\right) = Ce^{-t} + t^2 - 2t + 2,$$

x(0)=0; 0=C+2 $\Rightarrow$ C= -2.

Aniq yechim $x = -2e^{-t} + t^2 - 2t + 2,$ ko‘rinishida bo‘ladi.

MathCad tizimidagi dasturi quydagicha. Bu yerda aniq yechim bilan taqribiy yechimlar taqqoslangan [4].

$xn := 0 \qquad f(x,t) := t^2 - x^2 \qquad x0 := 0$

$$x1(t) := xn + \int_0^t f(x0,\tau)\,d\tau \rightarrow \frac{1}{3}\cdot t^3$$

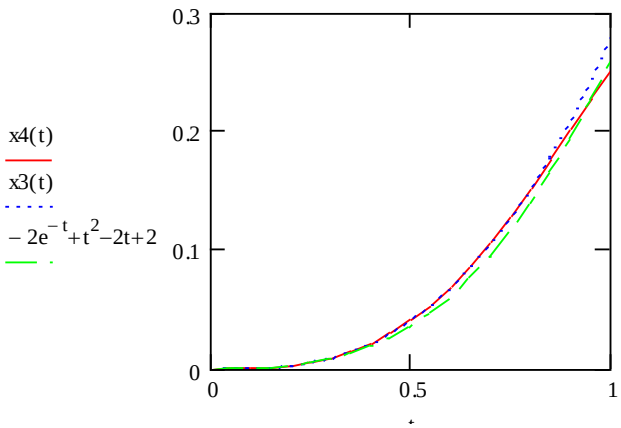
$$x2(t) := xn + \int_0^t f(x1(t),\tau)\,d\tau \rightarrow \frac{1}{3}\cdot t^3 - \frac{1}{9}\cdot t^7$$

$$x3(t) := xn + \int_0^t f(x2(t),\tau)\,d\tau \rightarrow \frac{1}{3}\cdot t^3 - \frac{1}{9}\cdot t^7 + \frac{2}{27}\cdot t^{11} - \frac{1}{81}\cdot t^{15}$$

$$x4(t) := xn + \int_0^t f(x3(t),\tau)\,d\tau \rightarrow \frac{1}{3}\cdot t^3 - \frac{1}{9}\cdot t^7 + \frac{2}{27}\cdot t^{11} - \frac{5}{81}\cdot t^{15} + \frac{2}{81}\cdot t^{19} - \frac{2}{243}\cdot t^{23} + \frac{4}{2187}\cdot t^{27} - \frac{1}{6561}\cdot t^3$$

$t := 0, 0.05 .. 1$

x4(t) =	x3(t) =	$-2e^{-t} + t^2 - 2t + 2$ =
0	0	0
$4.167\cdot10^{-5}$	$4.167\cdot10^{-5}$	$4.115\cdot10^{-5}$
$3.333\cdot10^{-4}$	$3.333\cdot10^{-4}$	$3.252\cdot10^{-4}$
$1.125\cdot10^{-3}$	$1.125\cdot10^{-3}$	$1.084\cdot10^{-3}$
$2.665\cdot10^{-3}$	$2.665\cdot10^{-3}$	$2.538\cdot10^{-3}$
$5.202\cdot10^{-3}$	$5.202\cdot10^{-3}$	$4.898\cdot10^{-3}$
$8.976\cdot10^{-3}$	$8.976\cdot10^{-3}$	$8.364\cdot10^{-3}$
0.014	0.014	0.013
0.021	0.021	0.019
0.03	0.03	0.027
0.041	0.041	0.037
0.054	0.054	0.049
0.069	0.069	0.062
0.087	0.087	0.078
0.106	0.107	0.097
0.128	0.129	0.118

Bunda x3(t), x4(t) taqribiy yechimlar, aniq yechim $x = -2e^{-t} + t^2 - 2t + 2,$

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Matveev N.M. Differentsial`nıe uravneniya. M. «Prosveshenie» 1988.255s.

2. İsroilov.M.M. Hisoblash usullari. I-qism.Toshkent «O‘qituvchi» 1988y.

3. Baxvalov N. S., Jidkov N. P., Kobelkov G. M. Chislennıe metodı. – M.: Laboratoriya bazovıx znaniy, 2002. – 600 s.

4. Alekseev E.R., Chesnokova O.V. Reshenie zadach vichislitelnoy matematiki v paketax mathcad 12,matlab 7, maple 7. -NT press.2006.-496 s.

ИНГЛИЗ ТИЛИ ДАРСИДА ИНТЕРАКТИВ ДОСКАНИНГ АХАМИЯТИ

Азимходжаева Дилдора Хусановна
Тошкент Фарматцевтика Институти академик лицей ўқитувчиси
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311741

Аннотация: Ушбу мақолада мактаб, лицей, институт, университет ўқитувчилари интерактив доска билан танишиб, дарс мобайнида унумли фойдаланиш йўллари ҳақида сўз боради..

Калит сўзлар: интерактив доска, метод, харита, слайд, мултьимедиа, презинтация.

Замонавий технологияни кириб келиши билан инглиз тилини ўқитиш аньанаси сезиларли даражада ўзгарди. Янги технологиялардан фойдаланиб, ўқитишнинг бир қанча ўзига хос афзалликлари мавжуд. Бундан ташқари ўқитиш тизимини анча самарадорлигини оширади ва ўз навбатида тил ўрганаетган ўқувчини замон билан хамнафас бўлиб, олға интилишига кўмаклашади. Янги технология аста секинлик билан билан аньанавий ўқитишнинг ўрнини эгалламокда. Ўқитувчи ўз касбини севса, ўз устида ишласа янги технологиялардан бахобар бўлса, тўғри фойдаланиб ва ўринли қўллай олса, ўкувчиларни дарсга қизиктира олади ва ўкувчини билими ортиб боришида катта хисса қўшган бўлади.

Замонавий интерактив доскани таьлим олишдаги ахамиятини кўриб чиқсак. Бу доска бармоқ оркали бошқарилиб,бўр хам керак эмас. Турли талабалар, ўқитувчилар еки фойдаланувчилар бир бирлари билан реал вақтда қўллай,мулоқат қила оладилар. Аннотациялар, Word, Excelда сақланиши мумкин. Обьектларга расмлар,видеолар,хужжатлар киритиш мумкин. Кўп хар хил симлар хам керак эмас. Хонадан хонага осон кўчирилади. Хонанинг исталган бурчагига зарурат туғилганда обориб куйиш мумкин. Доскага бир вақтнинг ўзида иккита ўқувчи чиқиб бемалол бармоқлари орқали расмлар чиза олади. Инглиз тилида хар хил ўйинлар ўйнай олади. Илгари проектор орқали дарс ўтганда проектор учун компьютер, мишка, калонка,монитор керак бўлган бўлса хозир биттагина интерактив доска хаммасини ўз ичига қамраб олган бўлиб, дарсни сифатли даражада ўтишда хизмат килади. Доска рангларни тиниқ қилиб кўрсатиб,товуш системаси хам яхши яратилган бўлиб, ўқувчиларга товушни аник ва равон етказиб беради. Интерактив доскани ишлатганда вақт тежалади. Илгари оддий доска билан ишлаганимизда бўр,сув керак бўлган бўлса,энди бунга хожат йуқ. Ўқитувчи тез мавзуга киришиб, тушунтириб, ўқувчилар билан амалий машғулотлар қилиб, дарс охирида

ўқувчилар қанчалик даражада ўзлаштира олганлигини текшира олади,бахоллай олади. Ўқувчи дарсда инглиз тилининг тўртта аспекти бўйича билимини мустахкамлайди. Яьни бу гапириш, эшитиш, езиш ва ўкиш. Ўқувчилар тез мулоқатга кира оладилар. Бир дарс мобайнида бир нечта методлар оркали дарсни ўзлаштирадилар. Ўқувчи уйда тайерлаб келган слайди орқали доскани ишлатган холда презинтация қилиши мумкин. Ўқитувчи ва ўқувчи ортиқча энди қогоз кўтариб юрмайди. Ўқувчилар бир бири билан биргаликда ишлашга, мулоқат музокара қилишга ўрганади. Доска орқали инглиз тилида кўриб тушуниш вазифалари тез амалга ошади. Доскада бемалол хар хил фигураларни, геометрик шаклларни,харитани чизиб,хам тайер қўйиб ишлатиш мумкин. Интерактив доска проектор билан компьютерни ўз ичига қамраб олган ускуна булиб, уни кўп қулайликлари бор. Интерактив доскада мультимедиа орқали хам дарс утиш мумкин. Ўқитувчи керакли бўладиган маьлумотларни қоғозга чиқармай туриб доска оркали тушинтира олади. Ўқитувчи илгари сумкасида китоб, дафтар, луғат,коғоз, журнални, файл папкани оғир килиб кўтариб юришига тўгри келарди, энди бу доска ишини енгиллаштирди. Энди кичкина флешка билан доска ўқитувчи учун хизмат қилади. Интерактив доскадан фойдаланиб ўқитишда ўқитувчининг роли,махорати катта ахамиятга эга бўлади. Ўқитувчи қанчалик тажрибали ўз касбини устаси бўлса, дарс шунчалик мазмунли ва қизикарли бўлади.

Интерактив доскани дунега келиши билан танишсак. Дэвид Мартин деган инсон, Нью Йоркда 1986 йилда шу доскани яратишни таклифини беради 1987 эса бу доска яратилади. Хозирда доска яратилганига 35 йил булди. Ва авлодларга таьлим олишида катта хизмат кўрсатаяпти.

Инглиз тили дарсида қандай ишлата оламиз.

•Инглиз тили дарсида бу доска китоб вазифасини бажаради. Яьни дарсликни экранда очиб, турли машклар қилиш мумукин.

•Аудео вазифасида қўшик қўйиб бериш мумкин. Қўшиқ субтитери билан кўйилиб ўқувчи қўшик айтиб хам ўқишни, хам тўғри талаффуз қилишни ўрганади.

•Дарсни мавзусига оид видео кўрсатиш мумкин.

•Инглиз тилида тестларни хилма хил турини бажаради. Экрандан тўғридан тўғри биргаликда жавобини излайди.

•Инглиз тилида грамматика мавзуларини жонли мулоқат оркали инглиз тили ўқитувчиларини дарслари билан танишади.

•Дарсда доска орқали хилма хил мавзуга оид крассвордлар ишлайди.

•Топишмоқлар топади.

•Доскага ўқувчини чиқариб турли хил ўйинлар ўйнайди.

•Гап тузиш вазифасида ўқувчи бармоғи билан сўзларни тўғри жойлайди.

•Инглиз тили фонетикаси бўйича турли хил топшириқлар қилади.

•Берилган саволларга жавоб беради.

•Машқда берилган сўзларни тўғри матнга жойлаш вазифасини бажаради.

•Диалогни эшитиб туриб,экрандаги машқа тўғри сўзни қўйишни бажаради.

•Экрандаги сўзларни от,сифат, феьлга ажратадиган машқлар қилади.

•Сўзларни ўқиб, ўнг тарафдан маьносини қидириб топади.

•Расмларни кўриб, инглиз тилида гаплар тузада.

•Сўзларда тушиб қолган харфларни тўғри қўйиб гап тузади

•Ўқувчи ўртоғи билан берилган саволларга бахс, музокара оркали сухбат олиб боради.

•Матни ўқиб, сифатларни ажратади.

•Презинтация қилиш орқали.

•Мавзуга оид мультимедиа кўрсатиш йули билан ишлатиш мумкин.

Хулоса: Интерактив методлар билан ишлаганда,интерактив досканинг ахамияти катта бўлиб, бу хар бир ўқитувчига осонлик ва қулайликлар беради. Тўғридан тўғри чэт элдаги малакали ўқитувчилар билан ўқувчи жонли мулокат, фикр алмашишда, масофавий таьлимда катта ахамиятга эгадир. Замон жадаллик билан ривожланаетган вактда ешлардан кўп ва хар тамонлама билимли бўлишни талаб қилади. Келажагимиз авлодлари янги технологиялардан хабардор ва фойдалана билишлари керак.

Фойдаланилган адабиетлар:

1. https://www.gtn.lokos.net>
2. http://www.interaktiveboard.ru/
3. http://insportal.ru>
4. Youtube. Интерактивная доска. Itlk.помощ учителю

THE ROLE OF READING SKILLS IN LEARNING A FOREIGN

Musaeva Munisa
student of Navoi State Pedagogical Institute
Tursunkulova Aydin
student of Navoi State Pedagogical Institute
Yugay Evgeniya Viktorovna
a scientific adviser, a senior teacher of Navoi State Pedagogical Institute
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311747

Abstract: As reading is one of the most important means of obtaining information and it has a significant place in the life of an educated person, this article deals with the role of reading skill in learning a foreign language.

Key words: Reading skill, skimming, scanning, intensive, extensive**.**

Аннотация: Поскольку чтение является одним из важнейших средств получения информации и занимает значительное место в жизни образованного человека, в данной статье рассматривается роль навыка чтения в изучении иностранного языка.

Ключевые слова: Навык чтения, беглый просмотр, сканирование, интенсивный, экстенсивный.

English is one of the most widely spoken languages in almost all countries of the world. The overgrowing need for fluency in English throughout the world has led linguists and teachers to prioritize the search for more effective ways of teaching language skills, one of which is reading In this article, it considers the importance of reading in the study and teaching of English or any other foreign language, presents approaches to teaching reading that can be used in reading and parsing any text, introduces various strategies in teaching reading, and describes common ways of teaching reading to students in the classroom. Reading skills lead a person to interact and gain meaning from written language[5]. Reading is a means of language acquisition, communication and of sharing information and ideas. Reading comprehension is an active reading to get information and to create meaning from reading materials by integrating what to be end into what has already known. So that students understand the material. Reading is a receptive skill besides listening. It becomes a fundamental factor for students to produce writing.

[5] Yugay, E. V. (2021). Digital culture and its influence on value aspects of human being. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (104), 422-425. Soi: http://s-o-i.org/1.1/TAS-12-104-29 Doi: https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2021.12.104.29

Reading is one of the most important skills in language learning. Reading is one of English skill that is very important that should be taught and delivered well. Reading comprehension skills can be acquired easily through positive communication between the educator and the learner. Reading needs to be approached as a disciplinary practice linked to knowledge-build rather than as a discrete skill.

Reading is important for every people. In foreign language learning, reading is likewise a skill that teacher simply expects learners to acquire reading arguably become the most essential skill for success in all educational context, remains a skill of paramount importance as we create assessment of general language ability. Reading instruction often aims to develop students’ decoding skills and knowledge of syntax or vocabulary for literal comprehension. Reading is closely connected with the pronunciation of human skills, which help to form the fugitive reading technique. Reading plays a major role in the process of learning a foreign language. Reading is the purpose and means of learning a foreign language. The goal of reading instruction is to give students the ability to read a foreign language, which is one of the practical purposes of studying of this discipline. When considering different types of reading skills, a short list of four strategies, or reading styles, may come to mind. These are:

1. Skimming;
2. Scanning;
3. Intensive;
4. Extensive.

Activity 1. There is the given text**.** This activity requires from pupils read carefully this text, after that they should find an appropriate title.

Today history was made. The new national music conservatoire in Tashkent opened its doors to the public. At last we have a building which honors our great musicians. Uzbekistan has long cultural roots. Many famous people have contributed to the great wealth that we have today. In the field of music some of the best known are Mamurjon Uzokov, Juraxon Sultonov, Tukhtasin Jalilov, Ganijon Toshmatov, Yunus Rajabi, Dilorom Omonullaeva, Alisher Ikromov and Abduhoshim Ismoilov.

Uzbekistan values its cultural traditions and supports and develops the next generation who will add to them. For this purpose two festivals called “Umid Yulduzlari” have been held recently, one in December 2001 and another in February 2002. The goal of the festivals is to find and support young soloists and musicians. But that is not the only purpose. Many school pupils were also invited to attend the festivals to help them to develop a love for music so that it become part of their lives too. The festivals, together with the opening of the new Music Conservatoire in Tashkent, are major steps the development of music in Uzbekistan.

5. Here are following headings:
6. A). Music festivals;

7. B). Toshkent conservatoire;
8. C). Classical music and dance;
9. D). My favourite music.

In conclusion, taking everything into account, reading helps the formation of reading comprehension. Finally, it will be noticed that without reading skills, language learning is impossible. This is because there is no communication where there is no human interaction. Also, reading is main not only in language learning but also for learning other spheres[6]. But even nowadays with all the technological developments in the field of education, learners have problems with reading. Though these activities students improve their reading skills and they learn how to use scanning and skimming while-reading task. These are some kind of offers to deal with the obstacles in reading as well as to develop the reading skills of students.

Bibliography:

1. Антрушина, Г.Б. Лексикология английского языка/ Г.Б. Антрушина. - М.: Дрофа, 2001.-288с.

2. Ариян, М.А. Пути совершенствования профессиональной компетенции учителя иностранного языка / М.А. Ариян // Иностранные языки в школе.- 2003.-№1-С.86-90.

3. Ибрагимова, З.Н. The role of reading in the process of foreign language teaching.

4.https://moluch.ru/conf/phil/archive/235/12042/

5. Югай Е. Digital culture and society: problems of their relationship in the conditions of globalization //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 7/S. – С. 58-67.

6. https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67

7. Yugay, E. V. (2021). Digital culture and its influence on value aspects of human being. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (104), 422-425. Soi: http://s-o-i.org/1.1/TAS-12-104-29 Doi: https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2021.12.104.29

[6] https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67

FORMATION OF CLUSTERS IS AN IMPORTANT FACTOR OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY

Rustamova Dilsabokhon Juraevna
Tashkent Financial Institute Andijan Faculty Associate Professor, Ph.D.
dilbo@mail.ru
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311759

Abstract: The article substantiates the cluster principle of the formation of new economic structures. The prerequisites, causes and mechanisms of creating network structures are analyzed. The features, advantages of production based on cluster schemes and barriers to the development of their activities are analyzed.

Key words: cluster, competitiveness, aggregation, integration structures, transaction costs, convergence.

Аннотация: Мақолада янги иқтисодий тузилмаларни шакллантиришнинг кластер тамойили асослаб берилган. Тармоқли тузилмаларни яратишнинг шарт-шароитлари, сабаблари ва механизмлари таҳлил қилинган. Кластер схемаси асосида ишлаб чиқаришнинг хусусиятлари, афзалликлари ҳамда улар фаолиятини ривожлантиришга тўсқинлик қилувчи омиллар таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: кластер, рақобатбардошлик, агрегация, интеграциялашган тузилмалар, трансакция ҳаражатлари, конвергенция.

Аннотация: В статье обосновывается кластерный принцип формирования новых структур экономики. Анализируются предпосылки, причины и механизмы создания сетевых структур. Анализируются особенности, преимущества производства на основе кластерных схем и барьеры в пути развития их деятельности.

Ключевые слова: кластер, конкурентоспособность, агрегация, интеграционные структуры, трансакционные издержки, конвергенция.

Introduction. Consideration of the competitiveness of the national economy has influenced the national economic policy on the processes taking place in the economy. If we take into account the conditions in which the world economy is developing - the processes of globalization, the growth in the number of transnational companies and the expansion of their areas of activity, the issues of developing economic competitiveness, taking into account the location factor, move forward.

Ensuring competitiveness on the scale of the regional and national economy is a complex process that requires systematic, consistent, evidence-based measures. This question is in the constant focus of economic science. However, despite the discussions, analyzes and scientific works of economists on this topic, there is no

theory in science that fully reveals the essence of the term competitiveness of the national economy. A generally accepted definition of the term competitiveness of the country's economy has not been developed. Although there is a clear definition of the competitiveness of an enterprise in science, it cannot be applied to the country's economy. The relevance of the topic and its high practical significance require a deeper theoretical study.

In many countries, the current structure of production has a negative impact on economic growth. In this case, we are talking about the fact that the links between sectors in the economy are not properly organized or broken. The task of economic science is to develop an economic policy mechanism capable of ensuring rapid economic growth and increasing competitiveness at the regional, national and international levels. In this case, it is advisable to develop a methodology for creating clusters that are considered intersectoral complexes. After all, clusters are a kind of "growth points" that eliminate the structural shortcomings of inter-industry relations and the single-industry structure of production that has developed in economic entities.

In the scientific views of M. Porter, he assigns the main place to clusters in the theory of national, state and local competitiveness.

Clusters are geographically aggregated, competing but cooperating related companies in specific industries, specialized vendors, service providers, firms in related industries, and organizations associated with their activities (e.g., standards universities, agencies, and trade associations) [7].

As mentioned above, special attention is paid to clusters in the fight against competition, since they make it possible to increase the efficiency of other institutions of the market economy, in particular, the state, universities and companies. “Clusters represent a new and complementary way of understanding public policy. Understanding the position of clusters in a particular region gives an idea of the internal characteristics of the economic production potential of clusters and the existing restrictions on their future development” [7].

Analysis of the literature on the topic. Many scientists in foreign countries and in our country deal with the issues of managing the competitiveness of the economies of countries. Although the cluster approach to the organization of production began to be applied in our country not so long ago, the founders of the theory of competition abroad have long been developing this direction.

The scientific basis for ensuring the competitiveness of countries in international trade was developed by the founder of the classical school Adam Smith in his theory of absolute superiority, and later by his student D. Ricardo developed the theory of relative advantage [2]. In these theories, for the first time, based on the fact that trade between countries is mutually beneficial, ways to maximize this benefit based on the

capabilities (advantages) of the national economy were analyzed.

Michael Porter is the founder of the theory of using cluster schemes in competitive management. According to Michael Porter, the competitiveness of the economy of a country or region does not depend on such factors as the exchange rate, interest rate, budget deficit, cheap labor, natural resources, but on the productivity of production. Since the growth of labor productivity at manufacturing enterprises requires a systematic development of the economy, enterprises of various industries must improve the production process by improving product quality, expanding consumer properties, developing technologies, and increasing production efficiency [3].

Porter developed the determinants of a country's competitive advantage by grouping countries' competitive advantages into four groups (factor conditions, demand conditions, interconnected industries, sustainable strategy, structure, and competition). Between the factors there is a correlation and directly proportional relationship. As a unique tool for ensuring competitiveness, cluster schemes are proposed, which are defined as a group of related companies and related organizations that are geographically close and act together and complement each other within the same industry [3].

Later, this theory was developed in the studies of F. Raines. The economic views of F. Raines on competitiveness, like M. Porter, are mainly based on the development of indicators of the quality of the production process and product [4]. At the same time, the practice of creating cluster schemes has developed on the example of countries where a market economy has been operating for a long time.

G. Zakhidov's scientific research studies various aspects of increasing the competitiveness of the national economy and its industries in Uzbekistan, the theoretical and methodological foundations of cluster formation and organizational issues. In these studies, the cluster scheme for organizing production was analyzed as an important tool for implementing the country's regional policy and increasing the competitiveness of various sectors of the economy.

Analysis and discussion. At present, the use of the cluster approach in the organization of production is recognized as the most effective way to improve the structural structure of the country's economy. Clusters are now so popular all over the world that their coverage can reach a certain city, region, state or territory of several bordering countries [5]. Clusters usually include enterprises that produce finished goods, supply factors of production, spare parts, machinery, provide services, sometimes additional distribution channels and enterprises working with consumers, infrastructure providers, government organizations in the field of science and education, information and standardization. Business associations may also be organized within some clusters.

The cluster scheme has a high aggregating ability and fully covers the integral links between various industries and sectors of the economy within the framework of regional networking [6].

The presence of clusters in the national economy, i.e. interrelated industries for the production of the main industry product, reflects the nature of competition and the role of geographical location in the formation of the country's competitive advantages.

Currently, industry clusters in Uzbekistan are not developed. The absence of clusters in competitive industries is a sign of the weakness of the republic's national superiority. The lack of supporting production does not even allow Uzbek enterprises to hope that they will move along with technological innovations in the world.

Clustering is the process of forming associations of closely related firms and industries that mutually help to increase each other's competitiveness. For the entire economy of the country, clusters play the role of growth points for the domestic market and the base of the international economy.

The cluster form of organization of the national economy of Uzbekistan would make it possible to determine important relationships between sectors for the implementation of the intended goals. This is a completely new approach to the question of the composition of the national economy, which allows you to systematically manage the creation of a competitive product (from training personnel capable of creating new ideas, from preparing or purchasing high-quality components and raw materials for the production and sale of the final product).

The main goal of the countries of the world in the development of their economy is to increase the competitiveness of their national economy and increase its share in the world market.

The strategic task in developing a cluster model at the regional level is to change the psychology of entrepreneurs, explaining to them the fact that economic cooperation between members of a cluster association is effective for all participants. Because representatives of the private sector love independence in economic activity and may perceive joining clusters as a restriction of their freedom. The clustering policy requires the modernization of the network, technological and institutional structure of social reproduction at the macro level.

A developed economy with a cluster structure will have the following characteristics:

• Availability of competitive enterprises;

• presence of competitive advantages in the regions and their effective use;

• territorial association of enterprises and organizations within clusters, not far from each other;

• Cluster members from a wide range:

• High level of constant organic connection and interaction between participants [8].

The minimization of production costs in clusters is explained by economies of scale. In this case, the average total cost will decrease due to the decrease in the average fixed cost. An example of this is the cost of market research. Since all enterprises serve one consumer, that is, a single market, it is enough to study a specific market segment for the entire system. Clusters can also minimize transportation, storage, and maintenance costs. A decrease in average total cost will positively affect the cost of the product, and the product will have a clear price advantage in the market. This ensures price competition in the market.

The activity of clusters in the country is due to the peculiarities of the market economy, the business environment and the socio-economic policy of the state [9]. In terms of structure, innovation clusters are the most effective in terms of increasing competitiveness. In this case, the resource capabilities of vertically integrated enterprises will be combined, and a clearly oriented system for the dissemination of new knowledge, technologies and innovations will be created. This system can effectively and cost-effectively turn inventions into innovations and innovations into competitiveness. The inclusion of innovation clusters in areas with a high scientific and technical potential of the country creates special innovation zones. In developed countries, clusters in such areas serve different sectors and sectors of the economy, do not compete with each other and contribute to the development of the country.

It would be expedient to use the experience of China for the development of innovation clusters. “Innovation clusters: Tsinghua in Beijing or Fudong in Shanghai, appear around universities, as well as around special research and science and technology parks created by local authorities as business incubators. These clusters attract state grants, Chinese venture capital, and the best Chinese and foreign (mainly Chinese educated in Europe and the United States) specialists”[10].

In the context of globalization and growing international competition, we can observe clustering in India, Indonesia, Malaysia, Mexico, Nigeria, Chile and other countries, as well as in Arab countries (Morocco, Jordan, Syria, Lebanon, Egypt, Saudi Arabia, UAE, etc.).). There are over 2,000 clusters in India, including 388 industrial and 1,657 handicraft enterprises. Clusters provide 60% of the country's exports, and some large clusters supply 90% of certain goods (clothes, jewelry and leather goods) produced in India. Small business in India tends to be concentrated around large industrial companies in metropolitan areas and large cities with large consumer markets and labor resources, combined with a developed industrial and social infrastructure. The number of small enterprises operating within different clusters can vary from 40-50 to 1700 (in the case of the technical equipment cluster in Delhi). Especially effective is the attitude of the Indian government to support the

increase in the expert potential of clusters in the development of high-tech industries and services (communication technologies, software, pharmaceuticals, etc.).

This is facilitated by the technical policy of the state, close cooperation between central authorities and regional and local authorities interested in the rapid development of the economy based on the relationship of large, medium and many small enterprises.

Thus, the experience of countries in transition confirms that the idea of cluster development should not be perceived as a state program for organizing clusters in the form of state intervention in the economy. Otherwise, an erroneous opinion arises that clusters can be purposefully created by political means. The cluster approach to industrial management completely changes the principles of state industrial policy. This is especially true for the former socialist countries, which leads to a complete restructuring of the state administration apparatus and a change in the outlook of local authorities. A different view of information about economic development is required - at the level of individual markets and companies, rather than sectors.

World practice shows that clusters rarely arise with the help of means and artificially, they arise and develop naturally in the presence of conditions in the form of the quality of production relations between industries.

The role of politics in this situation is to create conditions for the development of entrepreneurship, that is, to open companies, stimulate innovation, improve the investment environment, etc.

At the moment, industry, agriculture, automotive industry (clusters) are important for the economy of Uzbekistan, they provide the bulk of exports and make up most of the country's gross domestic product.

In the future, it is necessary to develop the cluster of information and telecommunication technologies of Uzbekistan (within 10 years it is necessary to move from the category of “relative cluster” to the category of “strong cluster”), thereby creating a resource as an alternative to the agricultural cluster operating in the “mature” market. Establish and develop the production of scientific and communication products in the currently existing special economic zones, create an education system, an innovative system for this industry, an interdependent production and service network so that they have independent value and create conditions for the development of sustainable competitive advantages. An example is the decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated June 30, 2017 “On the establishment of the Mirzo Ulugbek Innovation Center”. It unites all developers working in the foreign market with their software product.

As a final product of the metallurgical cluster, we can obtain a blank of high-tech molds for mechanical engineering from various metal products. The mechanical engineering cluster is a vivid example of the availability of clusters to each other. The

main specialization is the production of equipment for agriculture, energy, metallurgy and construction. But the rapid development of specialized engineering can lead to its transformation into an independent cluster, a cluster with many specialized suppliers, service and engineering companies, research and innovation centers. While the competitiveness and development of machinery manufacturers is in demand by domestic demand as an important driving force, machinery companies are still unable to compete in the global market.

The energy cluster is expected to grow rapidly, including petrochemical, electric power, engineering companies, traditionally using highly energy efficient and environmental technologies. The food and construction clusters, as well as the health cluster, are designed to serve the domestic market and are important in terms of employment, but will grow more slowly than the overall growth of the economy in the next 10-15 years. years. On the contrary, a relatively young business-service cluster is gradually strengthening its position in the economy of Uzbekistan.

In all cases, the main evidence of the competitiveness of clusters is the high level of development of the system of interconnected institutions and networks as a result of market relations and effective competition. The formation of a national innovation system and the emergence of qualified personnel are measured by the norms of state policy.

The development of an innovation cluster is based on the theory of the product life cycle, the position of the company in the market, and its scientific and technical policy.

Some economic and organizational problems in countries may hinder the development of clusters. These problems are observed mainly in developing countries. These include disproportions in the distribution of productive forces, the underdevelopment of small businesses and private entrepreneurship in the country, the uneven development of infrastructure, mutual distrust between the organizers and the state, information asymmetry, and the imperfection of the competitive environment in networks.

Conclusions and offers.

In the process of studying the impact of clustering on the competitiveness of the economy, the following conclusions were drawn:

• in order to ensure the competitiveness of the economies of countries, the most effective in improving its structural structure is the cluster approach;

• clusters have the ability to produce products that are competitive in terms of price and quality based on their characteristics;

• The form and content of the activities of clusters in the country are determined by the peculiarities of the market economy, the business environment and the social and economic policy of the state.

Based on the results of the analysis, we make the following proposals:

• it is necessary to develop the activities of economic entities according to the cluster scheme as an important tool for increasing competitiveness at the macroeconomic level;

• it is expedient to use clusters as a means of mitigating disproportions in the socio-economic development of regions;

• special economic zones are favorable territories for the development of clusters due to their high investment attractiveness;

• to increase the competitiveness of the economy in the world market, it is advisable to direct the activity of clusters to export;

• reduction of various administrative barriers in order to stimulate the activity of investors, forms relations based on mutual trust between representatives of business and the state.

Literature:

1. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 7, 2017 No. PF-4947 “On the Action Strategy for the Further Development of the Republic of Uzbekistan”.// Lex.uz. National database on legal documents of the Republic of Uzbekistan.

2. Glovli, G. D. Economic history in 2 volumes. Volume 1: a textbook for academic undergraduate studies. - Moscow: Yurayt Publishing House, 2019. - 459 p.

3. Porter Michael. Competition: Pierre. English / Michael Porter. - M. et al.: Williams, 2003. 605 p.

4. Ferova I.S., Kozhenova T.V., Shorokhov R.G. Industrial clusters and their role in the development of the industrial policy of the region. -M.: INFRA-M; Krasnoyarsk; Sib. feeder university, 2018. 247 p.

5. Enright M. J. Globalization of competition and localization of competitive advantages: the policy of regional clustering // Globalization of multinational entrepreneurship and economic development. - Palgrave Macmillan, London, 2000. - pp. 303-331.

6. Gorsheneva O.V. Cluster: sustainability, vision, principles of organization and creation and the region // Ekon. vestn. Rostov. mr. flour 2016. No. 4.

7. Porter M.E. Competition: per. English - M: Izat. house "Williams", 2002. S. 207.

8. Navickas V., Malakauskaite A. Influence of clustering on the development of the sector of small and medium-sized enterprises (SMEs) // Journal of Business Economics and Management. - 2009. - T. 10. - no. 3. - S. 255-259.

9. Pinch S. et al. From "industrial districts" to "knowledge clusters": a model of knowledge dissemination and competitive advantage in industrial agglomerations //

Journal of Economic Geography. - 2003. - T. 3. - no. 4. - S. 373-388

10. Barabolina A.I. Formation of an automobile cluster in China [Electronic resource]. //Problems of modern economy. 2014. No. 4 (24).

ОПРЕДЕЛЕНИЕ КАТЕГОРИИ РОДА В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Уринова Мохинур Зокиржон кизи
магистрант первого курса
Мухитдинов Анвар Гафурович
Ферганского государственного университета
Научный руководитель
https://doi.org/10.5281/zenodo.7311771

Аннотация: Учение о грамматических формах и категориях языка тесно связано с языком, речью и словом. Язык – поток непрерывного словесного творчества, вмещенный в определенный контекст коллектива. В языке все взаимообусловлено и взаимосвязано. Контекст языкового целого служит смысловым фоном для осуществления речи.

Категория грамматического рода давно привлекает внимание исследователей в различных областях гуманитарных наук. Исследования по аспектам этой категории породили различные теории и версии, каждая из которых имеет своих сторонников. Вопрос о родительной мотивации является одним из наиболее спорных. Есть два основных направления в изучении проблем диахронности грамматического рода, одно из которых связано с именем Мейера А., а другое с именем Потебни А.А.

Гипотеза Майера А. является развитием традиционного подхода. Его суть заключается в том, что род рассматривается как материальная категория, т.е. он сводится к доктрине материальных классов, возникших на семантической основе. Тому же направлению следовал и О. Семереньи, определивший род как специфическую особенность существительного, согласно которой слова, зависящие от существительного, принимают различные формы [8].

А.А. Потебня выбрал другой путь. Он изучал проблему организации согласных отношений. Наблюдения А.А. Потебни показывают, что род существительных, называющих вещи и понятия, потенциально связан с полом, когда имена объектов служат для обозначения персонажей, когда мы говорим о олицетворении в произведениях художественной литературы. В таких случаях обязательно, чтобы мужские слова представляли мужские персонажи, а женские - женские.

В то же время наблюдения А. А. Потебни, разработанные А. М. Пешковским и В. В. Виноградовым, академиком, показывают, что род таких существительных потенциально связан с полом. Он встречается в

олицетворении, когда имена вещей используются для обозначения символов; в таких случаях необходимо, чтобы мужской характер представлял мужской характер, а женский - женский. В этой связи А. А. Потебня писал: "Можно судить, имеет ли пол смысл или нет, за исключением тех случаев, когда мысли дают возможность сосредоточиться на нем, т.е. в произведениях поэзии"Между тем «категорию рода нельзя отнести к числу тех грамматических категорий, по которым изменяются имена существительные, ибо каждое существительное вообще имеет только один род и не переходит в другой» [6].

Категория рода - пример категории со стертым значением, но она занимает важное место в морфологической структуре существительного и часто определяет формы слова, подчиненного существительным.

В русском языке рассматриваются не только консонантные проявления родовых членов существительных. Род некоторых одушевленных существительных связан с их лексическим значением: студент (мужской род), учитель (женский род), бык (мужской род), овца (женский род) и т.д. Тем не менее, грамматическая характеристика рода существительного вовсе не тождественна роду существительного. Во-первых, многие существительные, обозначающие неодушевленные предметы, могут характеризоваться родом, но не полом. Во-вторых, не всегда характеристика одушевленных существительных по роду (мужской или женский) совпадает с такой же характеристикой по полу: например, самцы и самки обозначают существительные мужского и женского рода: муравей, леопард, дельфин, белка, куница, змея.

На основе современного языка и современного мышления нельзя прямо понять, почему слова пол, мусор, хлеб, уголь, грот, огород, город - мужского рода; дверь, осень, анкета, книга, плеть - женского рода, а поле, море, солнце, время, небо, лето - среднего рода. Сами мотивы распределения слов одного предмета (например: море, озеро, река, ручей, звезда, луна, солнце, месяц) по разным родам неясны. Непонятно также, почему живот - мужского рода, а живот или брюхо - среднего. Никто из носителей современного русского языка не понимает, почему названия деревьев дуб, ясень, клен, вяз - мужского рода, а вишня, ива, береза, сосна, осина, ветла, липа - женского; почему, кроме слова дерево, нет других русских обозначений среднего рода.

В современном русском языке можно заметить некоторую последовательность в распределении отдельных групп имен существительных по родовым классам в зависимости от их значения.

В современном литературном языке род существительных наиболее ярко выражается в грамматическом противостоянии мужских и женских имен. Существует ряд семантически коррелятивных пар, коррелятивных слов, в

которых женский род обозначается либо одним суффиксом, служащим в качестве полового форманта, либо производным суффиксом и инфликционным суффиксом: Кума - Кума; Дьявол - Дьяволица; Герой - Героин; Барабанщик - Драммер Барабанщица; Убийца - Кассир; Свекровь - Свекровь; Старик - Старуха; Старик - Старуха; Внук - Внучка; Кассир - Кассир; Опекун - Хранительница; Великан - Великанша; Студент - Студент; Кадет; Крестьянка; Учитель - Крестьянка; Учительница торговец; ткач - ткач; портной - портной; раб; раб; нечетный мужчина - странная женщина; муж - жена; гость - гость; сваха - сваха; болтун - болтун; колдун - колдунья; мастер - ремесленница; граф - графиня; лорд - любовница; триксер - триксер и т. п.

Мужские слова, относящиеся к категории лиц, прежде всего, выражают общее понятие человека - его социальную, профессиональную или иную квалификацию - независимо от пола. Мужская форма характеризует имя человека в целом. Поэтому имена лиц в мужской форме могут также относиться к женщинам, если не делается упор на гендерную дифференциацию отдельных лиц. Важное значение социально активной личности очень заметно в мужской категории. "Слепому человеку не нравилось, когда его беспокоило одиночество. Таким образом, он ответил на вопрос не очень приятным тоном..." [10].

Поэтому в современном русском языке суффиксы женского пола обозначают женщин по их профессиональному и социальному статусу, по их происхождению, кругу занятий и т.д. (например: -ка, -ица, -читса, -щица и т.п. и т.д.), ограничены в их использовании некоторыми семантическими условиями и грамматическими нормами. Они коррелируют с строго определенными типами мужских обозначений (знахар'- знахарка, свинина-тендер, молочник; кулак - кулачка;Своеобразными особенностями отличаются формы среднего рода и в заимствованных именах существительных. Продуктивных суффиксов среднего рода, которые обозначали бы предмет вообще без всякого специального оттенка, в современном русском языке нет. Окончания -о, -е как примета среднего рода непосредственно к основе не присоединяются. Группа бессуффиксных слов среднего рода с окончанием -о, -е пополняется только заимствованиями из других языков. Между тем эти заимствованные слова на -о, -е (бюро, пальто, кофе) с этимологической точки зрения имеют лишь наружное сходство со словами среднего рода. Ведь в них конечные -о, -е обычно относятся к основе, а не являются окончаниями. Средний род становится складом для заимствованных слов, которые по своему звуковому или морфологическому облику не соответствуют типическим формам русских существительных.

Особое место занимают слова с окончанием –а, выражающие оценку,

прилагаемую к лицам мужского и женского рода; они меняют свой род в зависимости от того, относятся ли в каждом конкретном случае к мужчине или женщине, например: Петя – большой умница, Маша – большая умница. Такие слова не совсем точно называются словами общего рода. К ним принадлежат: забияка, недотрога, плакса, белоручка, грязнуля, неженка, работяга, горемыка, торопыга, лакомка, непоседа и др. «Лет за десять до описываемых событий дядя Максим был известен за самого опасного забияку не только в окрестностях его имения, но даже в Киеве на "Контрактах"» [10].

К существительным общего рода не относятся указанные выше названия лиц по возрасту, семейному общественному положению с окончанием –а: юноша, староста, дядя, всегда остающиеся словами мужского рода, также оценочные слова не имеющие окончание – а: баловень, увалень, лентяй, негодник, негодяй, слюнтяй, по общему правилу принадлежащие мужскому роду.

В учебнике "Современный русский язык" В.А. Белошапкова, Е.А. Брызгунова и другие называют существительные общего рода словами, которые ранее принадлежали мужскому полу: врач, врач, директор, секретарь, хирург, агроном и т.д. Кроме того, обозначая женщин, эти существительные легко сочетаются с женской формой прошедшего времени глаголов: Доктор пришел, сказал директор, а также легко изменить местоимением, существительное она. Таким образом, такие слова, как директор, врач, инженер, уже не являются мужскими словами, но они еще не стали общими словами. Они могут сочетаться с мужскими прилагательными (хорошими, уважаемыми и т.д.), но они не могут сочетаться с женскими прилагательными (в русском языке нельзя сказать 'хороший врач' или 'уважаемый режиссер', даже если они женственны). Они являются своего рода лишь "кандидатами" для слов общего пола.

Новейшие изменения в структуре рода существительных связаны с условиями жизни людей - активным участием женщин в промышленной и общественной жизни, их овладением "мужскими" профессиями. Язык использовал существительные мужского рода для обозначения этих профессий и позиций. Между феноменами жизни и языком существует противоречие. Однако вряд ли можно представить себе, что в ближайшем будущем произойдет полное включение таких слов, как слова режиссера, и еще меньше - таких разговоров, как добрый врач (родитель) или уважаемый секретарь (датель).

Три традиционных рода не отражают свойств всех русских существительных, даже тех, которые рассматриваются в номинативном единственном числе. Мы говорим о существительных, именующих объекты,

которые единичны, бетонны, связаны с идеей подсчета, но не имеют формальных средств выражения множественного числа: брюки, весы, ножницы, очки, сани, счетчики, часы, щипцы и т.д. Очевидно, что такие существительные, с точки зрения содержания, обычные слова русского языка не могут быть включены ни в мужское, ни в среднее, ни в женскоеНовейшие изменения в структуре рода существительных связаны с условиями жизни людей – активным участием женщин в производственной и общественной жизни, освоением ими «мужских» профессий. Язык использовался для обозначения этих профессий и должностей существительных мужского рода. Возникло противоречие между явлениями жизни и средствами языка. Однако едва можно предположить, что полное вхождение в общий род слов типа директор, а тем более словосочетаний типа хорошей доктора (родительный падеж) или уважаемой секретарю (дательный падеж) произойдет в ближайшем будущем.

Три традиционных рода не отражают свойств всех русских существительных, даже рассматриваемых в именительном падеже единственного числа. Речь идет о существительных, называющих предметы единичные, конкретные, связанные с идеей счета, но не имеющие формальных средств для выражения единичности множественности: брюки, весы, ножницы, очки, санки, счеты, часы, щипцы и т.д. Очевидно, что существительные этого типа, будучи по содержанию обычными словами русского языка, не могут быть включены ни в мужской, ни в средний, ни в женский род. Эти существительные представляют собой особый род в русском языке. Он называется парным родом, потому что включает в себя две части (очки, сани, ножницы, брюки, ворота). Для одушевленных предметов не существует парных существительных. Поэтому прилагательные, причастия, глаголы в форме прошедшего времени или заменяющие их существительные полностью совпадают с соответствующими согласованными словоформами, связанными с формами множественного числа неодушевленных существительных мужского, женского и среднего рода. Однако эта точка зрения является чисто формальной. Учитывая значение парных существительных, необходимо признать, что они, как и созвучные словоформы, имеют число омонимов [1]. Выбор парного рода продиктован тем, что грамматические категории должны охватывать весь словарный запас, объединенный понятием "часть речи".

Категория рода является одной из основных морфологических категорий существительного, хотя средства выражения этой категории, особенно в устной форме, достаточно стерты. В большинстве случаев определить родовые признаки существительных можно, только проследив их развитие, так как принадлежность существительного к тому или иному роду является

результатом длительных изменений, происходивших в языке на протяжении веков.На современном этапе большинство лингвистов считают, что окончания существительного способствуют распознаванию рода имени существительного. Также большое значение имеют и суффиксы. Одной из основных особенностей категории рода является то, что способы её выражения существенно различаются в письменной и устной формах современного русского языка. Прежде всего, количественно: многие специфические формы выражения рода в письменной речи, утрачиваются в устной. В тоже время еще более значительными представляются качественные расхождения. У одушевленных существительных категория рода значимая, словоизменительная, грамматичная, у неодушевленных — незначимая, классифицирующая, лексикализованная (определенная форма закреплена за определенным словом).

Список использованной литературы:

1. Белошапкова В.А., Бразгунова Е.А., Земская Е.А. и др. Современный русский язык: Учеб. для филол. спец. ун-тов. Под ред. Белошапковой В. А. – 2-е изд. – М.: Высш. шк., 1989.
2. *Виноградов* В.В. *Русский язык*. - М., 1972.
3. Виноградов В.В. История русских лингвистических учений: Учеб. пособие для филол. специальностей ун-тов /Сост. Ю.А. Бельчиков; Предисл. Ю.В. Рождественского. — М.: Высш. школа, 1978. — 367 с.
4. Гвоздев А.Н. Современный русский литературный язык. Ч. 1. Фонетика и морфология. Учебник для студентов фак. рус. яз. и литературы пед. ин-тов. Изд. 4-е.- М., Просвещение, 1973. 432 с.
5. Потебня А.А. Из записок по русской грамматике (т. 1-2 1874)
6. Шахматов А.А. Введение в курс истории русского языка, часть 1, 1916
7. Ожегов С. И. Словарь русского языка. – М. Изд. 11-е. 1975
8. Руденкова И.В. «Проблема семантики грамматической категории рода: подходы и концепции». WEB-журнал. Выпуск №5.
9. Позднякова А.А. Грамматическая концепция А.В. Миртова в контексте лингвистических дискуссий 1-й трети XX века. Барнаул, 2010. – 187 с.
10. Короленко В.Г. Слепой музыкант [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.lib.ru

DEDUCTIVE AND INDUCTIVE APPROACHES TO TEACHING GRAMMAR

Choriqulova Zarnigor
student of Navoi State Pedagogical Institute
Sadriddinova Shahnoza
student of Navoi State Pedagogical Institute
zarnigorchoriqulova@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.7312553

Abstract: This article contains information about investigation of effectiveness of teaching English by using deductive and inductive approaches of teaching grammar. The investigation also attempts to see which of these two methods has a positive effect on the grammar academic achievement of the secondary school pupils, so it answers to the following questions: What are inductive and deductive approaches of teaching grammar? What advantages and disadvantages they have got?

Key words: Inductive method, Deductive method, elementary level, pre-intermediate level.

Аннотация: В данной статье содержится информация об исследовании эффективности обучения английскому языку с использованием дедуктивного и индуктивного подходов к обучению грамматике. Исследование также пытается увидеть, какой из этих двух методов оказывает положительное влияние на академическую успеваемость учащихся средней школы по грамматике, поэтому оно отвечает на следующие вопросы: что такое индуктивный и дедуктивный подходы к обучению грамматике? Какие преимущества и недостатки у них есть?

Ключевые слова: Индуктивный метод, дедуктивный метод, начальный уровень, средний уровень**.**

Introduction

Language learning has become important so the question of language teaching by means of different methods and ways attracts the attention of language teachers. Considering most of the educational systems and the needs of English language learners are considered, grammar teaching is seen to be one of the most controversial issues. Therefore, there is a growing demand to examine how the language teachers teach and practice grammar. To teach grammar is very important and it plays a significant role in every English foreign language classroom. And through teaching grammar, teacher aims to enable his students to be able to make progress in their linguistic competence. Learners use grammar as a tool or resource for

comprehension, and creation of oral and written discourse efficiently, effectively, and appropriately depending on the situation . There are two main methods of teaching grammar: deductive method and inductive method. Both deductive and inductive teaching have their advantages and disadvantages and which approach language teachers use can depend on a number of factors, such as the preferences of the teacher and learners, characteristics of language which is going to be learnt, learners’ age. However, perhaps, it is generally accepted that a combination of these two approaches is best suited for the EFL classroom.What is inductive and deductive grammar teaching? What are advantages and disadvantages? Which is better? In this article we will look through some principles of using these approaches.

Deductive teaching is a traditional approach in which information about target language and rules are driven at the beginning of the class and continued with examples. The principles of this approach are generally used in the classes where the main target is to teach grammar structures. For instance, these principles are convenient for the classes that grammar transtlation method is applied (Nunan, 1991). According to Thornbury’s three bacic principles a deductive lesson starts with presentation of the rules by the teacher. Secondly teacher gives examples by highlighting the grammar structures. Then students make practise with the rules and produce their own examples at the end of the lesson (Thornbury, 1999).

Identifies inductive approach as a process where learners discover the grammar rules themselves by examining the examples. In a inductive approach it is also possible to use a context for grammar rules. That is to say, learners explore the grammar rules in a text or an audio rather than isolated sentences. Thornbury (1999) notes that in an inductive approach learners are provided with samples which include the target grammar that they will learn. Then learners work on the examples and try to discover the rules themselves. When students obtain the grammar rules and they practice the language by creating their own examples.

In contrast, they define the inductive researcher as someone who works from the “bottom-up, using the participants’ views to build broader themes and generate a theory interconnecting the themes” (p. 23). And in my opinion the ideas of all mentioned scientists have the same meaning. In deductive method it is believed that teachers should separate themselves from the learners while qualitative teachers are aware that the relationship between them and their students is important in the understanding of the class .Both approaches are commonplace in published materials. Some course books may have practices on one approach or the other as series style, whereas some may be more flexible and have both practices including both approaches according to what is taught. Most inductive learning presented in course books is guided. In other words, exercises and questions guide the learner to work out the grammar rule.

The methods may be different but the goals remain the same and both approaches have advantages and disadvantages.

The advantages of a deductive approach :

-It gets straight to the point, and so can be time-saving. Many rules especially rules of form can be simply and quickly explained and allow more time for practice and application.

-It gives opportunity for the teacher to deal with language points as they come up, rather than having to prepare some materials in advance.

The disadvantages of a deductive grammar approach:

-Starting the lesson with a grammar presentation may be not understandable for some students, especially at young ages. They may not have sufficient language (language which is used to talk about grammar rules). They may not be able to understand the rules involved.

-Grammar explanation encourages a teacher-centered, transmission-style classroom; teacher explanation is often at higher position than students’ involvement and interaction.

-Such an approach encourages the belief that learning a language is simply a case of knowing the rules.

The advantages of an inductive approach:

- Rules learners discover for themselves (student-centered) how to use, when to use some structures than rules they have been presented with. This makes the rules more meaningful, memorable and acquired.

The disadvantages of an inductive approach:

-Much time and energy are spent while working out rules with students.

-The time taken to work out a rule may be at the expense of time spent in putting the rule to some sort of productive practice.

-It can demand teachers to work on planning a lesson. They need to select and organize the data carefully so as to guide learners to an accurate formulation of the rule, while also ensuring the data is intelligible.

-An inductive approach frustrates students who would prefer simply to be told the rule.

Conclusion

It is necessary for teachers to vary their techniques and ways of teaching according to their pupils’ interests and achievement levels with more emphasis on using the inductive way of teaching grammar.Teachers and instructors are encouraged to participate in different intensive training courses in order to be aware of various modern methods of teaching English language. They also should apply modern ways of teaching in their classes since this is one of the aims of the Ministry of Public Education.Researchers should conduct other studies in order to obtain a

more comprehensive idea about which way of teaching is more influential in teaching grammar. Expected findings of the study indicate that the experimental groups at both primary and university stages are equivalent at the time of starting the experiment and the teaching of English grammar through inductive approach plays a positive role in improving the academic achievement of the students studying English grammar in both levels.

Reference:

1. Aisha, B. (2002). The Comparative Effectiveness of Teaching English Grammar with the Help of Textbook and by UsingGroup Work Activities. PhD Dissertation, Allama Iqbal Open University,Islamabad.

2. Brown, H.D. (2007). Principles of language learning and teaching. Pearson Longman.

3. Creswell, J.W., & Plano Clark, V.L. (2007). Designing and conducting mixed methods research. Thousand Oaks, CA: Sage Publications

4. Haight, C., Herron, C., & Cole, S. (2007). The effects of deductive and guided inductive instructional approaches on the learning of grammar in the elementary language college classroom. Foreign Language Annals, 40, 288-309.

5. Huang, Z. (2005). Grammar teaching as product or as process? Sino-US English Teaching, 2(11). Shenzhen University.

6. Onwuegbuzie, A., & Leech, N. (2005). Taking the “Q” out of research: Teaching research methodology courses without the divide between quantitative and qualitative paradigms. Quantity and Quality, 39, 267-296.

7. Thornbury, S. (1999). How to Teach Grammar. Pearson.

8. Trochim, W.M.K. (2006). Research methods knowledge base. Retrieved on January 25, 2010

XORIJIY BANKLAR KREDIT LINIYALARI HISOBIGA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH MEZONLARI, SHARTLARI VA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH AMALIYOTI

Yo‘ldashev Bilolxon Saminjon o‘g‘li
Toshkent moliya instituti
Bank ishi va auditi yonalishi 2 kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7312562

Annotatasiya: ushbu maqola xorijiy banklarning kredit liniyalari hisobiga investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mezonlari, shartlari va kredit risklarini boshqarish amaliyoti haqida fikrlar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kredit, xalqaro munosabat, investitsiya, moliyalashtirish, risk, boshqarish amaliyoti.

Mamlakatimizda ishlab chiqarishni rivojlantirish va modernizatsiyalashda xorijiy banklarning jalb qilinayotgan kredit liniyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois, respublikamiz tijorat banklari ushbu maqsad yo‘lida o‘z kredit resurslarini shakllantirishda xorijiy hamkorlik masalalariga alohida e'tibor qaratmoqda. Umuman olganda, bugungi kunda respublikamizda tijorat banklari tomonidan tadbirkorlik faoliyatini kreditlashning bir qator shakllari mavjud. Unga ko‘ra banklar tomonidan iqtisodiyot tarmoqlarini, shu jumladan, investitsiya loyihalarini moliyalashtirish keng shakllarda amalga oshirilmoqda. Unda tijorat banklarining kreditlash shakllari ichida xorijiy banklarning kredit liniyasini ochish yo‘li bilan alohida ssuda schetidan kreditlash keng tarqalgandir.

Biz uchun muhim bo‘lgan va yuqorida qayd etilgan tadbirkorlik faoliyatini tijorat banklari tomonidan xorijiy valyutada kreditlash shakli amaliyotda xalqaro moliyaviy institutlar, xorijiy banklar va boshqa xorijiy hamkorlar tomonidan mahalliy banklarimizda ochilgan kredit liniyalari ochish hisobiga amalga oshiriladi. Shunga ko‘ra, mazkur shaklda tadbirkorlik faoliyatini, xususan, investitsiya loyihalarini kreditlashning o‘ziga xos xususiyatlari mavjud.

Unga ko‘ra kredit liniyasi ochishda kreditdan maqsadli foydalanish va uni qaytarish ustidan nazoratni amalga oshirish eng muhim vazifalardan hisoblanadi. Respublikamiz mahalliy banklarida ochilgan va investitsiya loyihalarini kreditlashda faol qatnashib kelayotgan xorijiy banklar kredit liniyalarining bir qator afzallik jihatlari mavjud bo‘lib, ular, asosan, quyidagilardan iborat:

- bankning kreditni ishlatilish yuzasidan ta'sirli nazorat o‘tkaza olishi;
- bank kreditning foiz stavkasidan tashqari ko‘shimcha haq olishi;
- mijoz har safar kredit so‘rab bankka murojaat qilish zaruriyatidan xalos

bo‘lishi;

- mijoz kreditning faqat ishlatiladigan qismi uchun foiz to‘lashi.

Shundan kelib chiqib, bugungi kunda iqtisodiyotning turli tarmoq va hududlarida faoliyat olib borayotgan xo‘jalik sub'ektlari, ayniqsa, kichik biznes vakillari tomonidan mahalliy tijorat banklarida ochilgan xorijiy banklar kredit liniyalarini o‘zlari uchun qulay moliyalashtirish shakli sifatida qabul qilib, ulardan foydalanishga qattiq harakat qiladilar.

Mazkur kredit liniyalari hisobidan foydalanish, shuningdek boshqa xorijiy kredit va investitsiyalarni jalb qilishda mamlakatimizda umumiy tartib belgilangan bo‘lib, uni quyidagi rasm orqali aks ettirish mumkin.

Xorijiy banklar kredit liniyalari hisobidan investitsya loyihalarini kreditlashda qo‘yiladigan bir qator talablar borki, quyida ular to‘g'risidagi asosiy jihatlarni yoritib o‘tamiz.

1. Kredit ta'minoti. Tijorat banki tomonidan kredit liniyalari mablag'lari hisobidan berilgan kreditni qaytarish ta'minoti deganda aniq manbalar tushuniladi. Bunda birlamchi va ikkilamchi manbalar mavjud.

Birlamchi manbalar: mahsulotlarni sotishdan olingan tushum; xizmatlar ko‘rsatishdan olingan tushum; mijozning daromadi.

Ikkilamchi manbalar: mulk va mulkiy huquqlarni garovga olish; talab va huquqlarni yon berish; kafolatlar; uchinchi shaxsning kafilligi; sug'urta polisi. Mijozga tegishli mulklar garoviga quyidagilar kiradi: tovar-moddiy qimmatliklarni garovga olish (xom ashyo, yarim fabrikat, tayyor mahsulotlar); qimmatli qog'ozlarni garovga olish; kredit berayotgan bankdagi depozitlarni garovga olish; qo‘zg'almas mulkni garovga olish. Mulkiy huquqlarni garovga olishga quyidagilar kiradi: ijara huquqini garovga olish; mualliflik haqini garovga olish; pudrat shartnomasi bo‘yicha buyurtmachilik huquqini garovga olish.

Garov ob'ektining sifatiga qo‘yiladigan talablar: garov predmeti kredit oluvchiga tegishli bo‘lishi kerak; garov predmeti pulda ifodalanadigan bahoga ega bo‘lishi kerak; garov predmeti likvidli bo‘lishi lozim. Tovar-moddiy qimmatliklarni sifat mezonlari quyidagilardan iborat: sotishning tezligi; baholarning nisbatan barqarorligi; sug'urta qilinganligi; uzoq muddat saqlanishi. Garov ob'ektining etarliligi.

Xalqaro bank amaliyotida, odatda, kreditning miqdori garovga olingan tovar-moddiy qimmatliklar qiymatining 85 foizidan oshmaydi. Bu esa, garov ob'ekti bahosining o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan yo‘qotishlardan bankni himoyalash imkonini beradi. Qimmatli qog'ozlarni garovga olish. Qimmatli qog'ozlarni garov ob'ekti holatidagi sifat mezonlari: oson sotilishi; emitentning moliyaviy holati. Ushbu mezonlardan kelib chiqqan holda, qimmatli qog'ozlar quyidagi marjinal qiymatda garovga olinadi:

davlat qimmatli qog'ozlari - 95 foizgacha;

korxonalarning aktsiyalari - 80-85%;

tijorat veksellari - 75-80%.

Garov ob'ektini baholash: garov ob'ekti bozor bahosida baholanishi kerak. Ammo bank garov ob'ektini sotayotganda uning bozor bahosi o‘zgarishi mumkin yoki bozor bahosida sotib oladigan xaridor topilmaydi. Natijada bank garov ob'ektini bozor bahosidan past narxda sotishga majbur bo‘ladi; garov ob'ekti davriy ravishda qayta baholanib turishi lozim; garov ob'ekti qiymatini baholash tegishli malakaga ega bo‘lgan mutaxassislar tomonidan amalga oshirilishi kerak; garovni baholashda uni baholash va sotish xarajatlari hisobga olinishi kerak. Ko‘chmas mulkni baholash usullari: xarajat usuli; bozor usuli va daromad usuli. Xarajat usulida yer uchastkasini sotib olish va kelgusida amalga oshiriladigan qurilish xarajatlari hisobga olinadi. Bunda investor oladigan daromad miqdori ham hisobga olinadi. Aniqlangan qiymatdan eskirish summasi ayirib tashlanadi. Bozor usulida ko‘chmas (qo‘zg'almas) mulkni bozorda sotilish bahosi hisobga olinadi. Lekin bunda bozor bahosiga o‘zgartirishlar kiritiladi. Chunki, birinchidan, bir-biriga 100% o‘xshaydigan ob'ektlar juda kam; ikkinchidan, 25 O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida shakllantirildi. 38 mulkni haqiqiy bozor bahosini faqat uni sotganda bilish mumkin. Daromad usulida ushbu qo‘zg'almas mulkni kelgusida foydalanish natijasida olinadigan sof daromad miqdori hisobga olinadi.

Ushbu usuldan foydalanishda quyidagi ma'lumotlarga e'tibor qaratiladi:

xuddi shunday ob'ektni ijaraga berishdan olinayotgan daromad;

ob'ektni bekor turib qolishi natijasida ko‘riladigan yo‘qotishlar;

ob'ektni boshqa maqsadda ishlatish natijasida olinadigan daromadlar.

Ushbu mezonlarga xorijiy banklar kredit yo‘nalishlari ayrimlari bir-biridan keskin farq qiladi, ayrim mezonlari hamma qarz oluvchilar uchun deyarli bir xil. Masalan, garov ta'minoti barcha qarz oluvchilarga deyarli 120-125 foiz miqdorida belgilangan.

Xitoy Taraqqiyot davlat bankining kredit majburiyati mablag'lari quyidagi asosiy yo‘nalishlar bo‘yicha investitsiya loyihalarini amalga oshirishga yo‘naltirilmoqda: meva-sabzavot, chorvachilik va boshqa qishloq xo‘jalik mahsulotlarini chuqur qayta ishlash uchun mini-texnologiyalar va mo‘'jaz jihozlarni xarid qilish; mahalliy xom ashyo chuqur qayta ishlanadigan zamonaviy, mahalliylashtirilgan ishlab chiqarishlarni yaratish; qurilish materiallari ishlab chiqarish, jumladan, ularning yangi turlarini ishlab chiqarishni o‘zlashtirish; tayyor oziq-ovqat va nooziq-ovqat iste'mol tovarlarini ishlab chiqarish; xizmat ko‘rsatish va servis sohasini, shu jumladan, turizmni rivojlantirish.

Shuningdek, Xitoy Xalq Respublikasi Raisi Si Tszinlinning 2013 yil sentyabr oyida Yurtimizga tashrifi chog'ida jami qiymati 15 milliard dollar miqdoridagi loyihalarni amalga oshirishga doir 31 ta hujjat imzolandi va ushbu hujjatlar asosida

Xitoydan 7,7 milliard dollarlik moliyaviy mablag'lar, shu jumladan, Xitoy kompaniyalarining 1,3 milliard dollarlik to‘g‘ridan-to‘g‘ri investitsiyalari, ushbu davlat moliya institutlarining 6,1 milliard dollar miqdoridagi kredit liniya mablag'lari va 0,3 milliard dollarlik davlat grantlarini jalb etish ko‘zda tutilgan.

Xullas, Xitoy taraqqiyot banki va O‘zbekiston tijorat banklarining moliya-bank sohasidagi munosabatlari ushbu moliya institutining kredit liniya mablag'larini jalb etish ishlarini yanada jadallashtirish lozimligini belgilab berdi. Xorijiy kredit liniyalari hisobiga investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda barcha riskli vaziyatlarning oldini olish choralari ko‘rilishiga qaramay, xorijiy banklar talablariga muvofiq risklarni boshqarishning o‘ziga xos talablari amal qiladi.

Kredit riski bu - tijorat banki tomonidan ma'lum loyihani amalga oshirish uchun qarzdorga ma'lum muddatda qaytarish sharti bilan berilgan moliyaviy mablag'larning va ular buyicha hisoblangan foizlarning qaytmasligidir. Kredit riski qatoriga, nafaqat, kreditlash amaliyotlari, balki loyihalarni moliyalashtirish, boshqa banklarga depozitlar joylashtirish, kafilliklar berish, faktoring, lizing kabi aktiv amaliyotlar ham kiradi. Kredit riski to‘g'ridan-to‘g'ri moliyaviy yo‘qotishli xatarlar turiga kiradi. Xorijiy tijorat banklari, jumladan, Buyuk Britaniya banklari risklarni 5 toifaga ajratadilar: A toifa - kichik yoki nol risk; B toifa - oddiy risk; V toifa - oshgan risk; G toifa - katta yoki yuqori risk; D toifa - nomaqbul risk. Xorijiy banklar amaliyotida risklarni boshkarishning o‘ziga xos tizimi mavjud 41 42 bo‘lib, u umumiy quyidagi tartibda amal qiladi:

1. Risklarni baholash.
2. Risklarni rejalashtirish.
3. Risklarni boshqarish. Riskni boshqarish, eng avvalo, uning oldini olishdir. Qaror qabul qilayotgan shaxs yuz berishi mumkin bo‘lgan noxush voqealarning oqibatini yaqqol tasavvur qilishi lozim. Bu uning keyingi harakatlarini belgilab beradi. Bank boshqaruvi xodimlari o‘z ishlarida amal qilish uchun xatarni oldini olish taktika va strategiyasini ishlab chiqishi kerak. Risk strategiyasini ishlab chiqishning muhim tarkibiy qismi xedjirlash, ya'ni riskni kamaytirish yoki uning paydo bo‘lishini ogohlantirish tadbirlarini ishlab chiqish hisoblanadi. Xorijiy bank amaliyotida eng keng tarqalgan, kredit riskini pasaytirishga qaratilgan tadbirlar quyidagilar hisoblanadi: Qarzdorning kreditga layoqatliligini baholash. Xorij banklar amaliyotida ssuda oluvchini balli baholashga asoslangan usul juda keng tarqalgan. Bu usul mijoz reytingini aniqlashni ko‘zda tutadi. Qarzdorni baholash mezonlari har bir bank uchun qattiq individuallashgan bo‘lib, uning amaliyotdagi mavqeidan kelib chiqadi va vaqti-vaqti bilan qayta ko‘rib chiqiladi. Bir qarzdorga beriladigan kreditning hajmini kamaytirish. Bu usul qachonki, bank mijozning kreditga layoqatliligiga to‘liq amin bo‘lmasagina qo‘llaninadi.

Kreditlarni sug'urtalash. Kreditni sug'urtalash uning qaytmaslik riskini to‘liq

sug'urta bilan shug'ullanuvchi tashkilot zimmasiga yuklanishini ko‘zda tutadi. Sug'urtalash bilan bog'liq barcha xarajatlar ssuda oluvchilar tomonidan to‘lanadi. Etarli ta'minotni jalb qilish. Bunday usul bankka berilgan summaning qaytishini va foiz olinishini kafolatlaydi. Kredit riskidan himoya qilishda asosiy e'tibor zararlarni qoplash uchun mo‘ljallangan etarli ta'minotni jalb qilishiga emas, balki ushbu zararlarga yo‘l qo‘ymaslik uchun qarzdor kreditga layoqatliligini tahlil qilishga qaratiladi. Chunki ssuda kredit kelishuviga muvofiq qaytarilishi hisobga olib boriladi.

Xulosa qilib aytganda, xorijiy banklar kredit liniyalari hisobiga investitsiya loyihalarini moliyalashtirish mezonlari va shartlari har bankning o‘ziga xos xususiyatlaridan va kredit siyosatidan kelib chiqib belgilanadi. Bunda kredit risklarini boshqarish har bir bank dolzarb masala hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Angelidi M.S., Karimov N.G. Investitsiyalarni loyihaviy moliyalashtirish tizimida sindikat asosida kreditlashtirish. - T.: «TMI», 2005. - 96 b.

2. BaHKOBCKoe gejio H (jMHaHcHpoBamra HHBecTHn,HH, /nog pegaKipiH H.Epyca. HHCTHTyT 3KOHOMHnecKoro pa3BHTHH BceMHpHoro Gamca, 1-TOM, 2-nacTb, 1995. - 456 C.

3. Ey3oBa H.A., MaxaBUKoBa r.A., TepexoBa B.B. KoMMepnecKaa onemca HHBecTHnnH / nog peg. EcnnoBa B.E. - Cn6.: «nuTep», 2004. - 326 c.

4. En3Hec-nnaH uHBecTunnoHHoro npoeKTa: OTenecTBeHHMH H 3apyGe>KHbiH onbiT. CoBpeMeHHaa npaKTHKa H goKyMeHTanna: YneG. nocoGne. - M.: «OuHaHcm H cTaracraKa, 2002. - 432 c.

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA RIVOJLANTIRUVCHI MUHITNING AHAMIYATI

Ishmurotova Dilnoza Inatullaevna
Samarqand viloyati Kattaqo‘rg‘on shahar 15-MTT
https://doi.org/10.5281/zenodo.7312566

Annotatsiya: ushbu maqolada “Ilk qadam” dasturini ta’lim-tarbiya jarayonga tadbiq etish, dasturni to‘laqonli ishlab ketishida metodik ta’minot va metodik yordamning o‘rni belgilab olish haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so‘zlar: “Ilk qadam”, metod, metodologiya, uslub, tashkilot, bola tarbiyasi, barkamol avlod.

Hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim vazirligi tasarrufidagi maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni sifatli maktab ta’limiga tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev *“Zamonaviy maktabgacha ta’lim sog‘lom va barkamol avlodni voyaga yetkazishda muhim o‘rin tutadi”* deya ta’kidlaydi.

Respublika Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori hamda, 2016-yil 29-dekabrdagi PQ-2707-son “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qaroriga muvofiq Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 21-noyabrdagi 929-son “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi to‘g‘risidagi nizomi maktabgacha ta’limga bolalarni sifatli tayyorlash, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida moddiy texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta’lim tashkilotlarining davlat va nodavlat tarmog‘ini kengaytirish va shu orqali maktabgacha ta’limga bola qamrovini oshirish va sohaga ilg‘or xorij tajribalarini tadbiq qilish imkononi beradi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayoni ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan Davlat talablari va “Ilk qadam” davlat dasturi asosida rejalashtiriladi.

Hozirgi kunda O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim vazirligi tasarrufidagi maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarni sifatli maktab ta’limiga tayyorlashga alohida e’tibor qaratilmoqda. Jumladan,

1. “Ilk qadam” dasturini ta’lim-tarbiya jarayonga tadbiq etish, dasturni to‘laqonli ishlab ketishida metodik ta’minot va metodik yordamning o‘rni belgilab olindi.

2. “Ilk qadam” dasturi asosida barcha yosh guruhlarida mavjud markazlar

hamda umumiy guruhda ishlashni tashkil etishda tarbiyachining o‘rniga alohida e’tibor qaratildi.

Ta’lim tashkilotining ishchi o‘quv dasturi tashkilot pedagoglari tomonidan ota-onalarni jalb etgan holda tuziladigan va amaldagi qonunchilik tartibida tasdiqlanadigan qilib belgilandi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalar “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi asosida 5 ta markazda faoliyat yuritadilar. Bular quyidagilardir:

1. Til va nutq markazi. (Nutq o‘stirish, tabiat, atrof-olam va badiiy adabiyot bilan bog‘liq mashg‘ulotlar)

2. Qurish-yasash, konstruksiyalash va matematika markazi. (Qurish yasash va matematika mashg‘ulotlari)

3. San’at markazi (Rasm, applikatsiya, loy qurish, yasash mashg‘ulotlari va origami)

4. Syujetli-rolli o‘yinlar va dramalashtirilgan markaz. (Guruh yoshiga mos bo‘lgan syujetli qoidali o‘yinlar)

5. Ilm-fan va tabiat markazi. (Tabiat, atrofi olam bilan tanishtirish mashg‘ulotlari)

Markazlardagi faoliyatlar tahliliga to‘xtaladigan bo‘lsak, til va nutq markazida bolalarning do‘stlari orasida o‘z fikrlarini bera olishlari, mavzu asosida hikoyalar tuzish, savol-javoblar qilish, bolalarga suhbatlar tashkil etish imkoniyati mavjud bo‘ladi. Bola markazda o‘zi xohlagan mavzusida hikoyalar tuzishi ham mumkin.

Qurish-yasash, konstruksiyalash va matematika markazida bolalarda sensor tarbiya, ijodkorlik rivojlanadi. Bola bir vazifani bajarishi orqali ham qurish – yasash ham matematika bilan shug‘ullanish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bolalarni o‘yin jarayonida tinglansa “Menga yashil rang kerak”, “Men yasagan uycha ikki qavatli”, “Seniki kichkina, meniki esa kattakon”, “Meni mashinamga 10 ta odam sig‘adi” degan jumlalarni eshitasiz. Demak bolalarning muloqatida qo‘shish, ayirish, taqqoslash, kattalik kabi ilk matematik tasavvurlar kengayib boradi.

San’at markazida bolalarni kayfiyatini ko‘tarish imkoni mavjud. Bolalarning ijodiy qobiliyatlari qo‘llab-quvvatlanadi. San’atning rassomlik, haykaltaroshlik, turlariga hammaga ham bir xil iqtidor berilmagan. Shu sababli bunda faqat iqtidorli bolalar ishtirok etadi. Markaz kerakli jihozlar bilan to‘liq ta’minlansa, yasash, chizish texnologiyalari ertalabki, kechki soatlarda o‘rgatilsa, markaz ishi rivojlanadi. Oilada bolaga bunday sharoit har doim ham yaratib berilmaydi. Markazda ishlasa bolaning mayda motorikasi rivojlanadi. Mayda motorikaning rivojlanishi esa, bola nutqining rivojlanishiga sabab bo‘ladi.

Syujetli-rolli o‘yinlar va dramalashtirilgan markaz bolalar iqtidorini namoyon bo‘lishi, o‘z mahoratini ko‘rsatishi uchun juda qulay muhitdir. Bu markazni bolaning “Men”ini shakllantiruvchi markaz deb ham atash mumkin. Markazdagi barcha

jihozlar bolalar hayotida uchraydigan jihozlar bo‘lib, o‘yin jarayonida bola ulardan foydalanishni o‘rganadi, kasblar bilan yaqindan tanishish imkoniga ega bo‘ladi. O‘yinda oila a’zolarining o‘zaro munosabatlari aks etadi va ular orqali ahloqiy tarbiya olish (tarbiyachi uchun esa oiladagi muhitni o‘rganish) imkoni yaratiladi.

Ilm-fan va tabiat markazida tajriba sinov maydonchasida o‘tkazilayotgan tajribalar bolalarda qiziqish uyg‘otadi va ularni yangi ixtirolar qilishga undaydi. Bu markaz bolalarni tabiat va undagi hodisalarni bilish uchun eng katta imkoniyat markazi hamdir. Markaz faoliyati to‘g‘ri tashkil etilsa bolalar tabiat haqidagi bilimlarning 90%ini o‘zlashtiradi. Markaz nafaqat bolalarda balki pedagoglarda ham qiziqish uyg‘otadi. Hayotimiz davomida ishlatiladigan narsalarni qayerdan kelganligini, ulardan nimalar olinganligi haqidagi ma’lumotlar bolalarning o‘z qo‘llari bilan urug‘larni tuvaklarga sepish orqali unga suv qo‘yishi va urug‘ unib chiqishi bola uchun juda qiziqarli holatlar sanaldi.

Yuqorida izohi keltirib o‘tilgan markazlar faoliyati bolani maktab ta’limiga tayyorlashda rivojlantiruvchi muhit vazifasini bajarib, shu o‘rinda 6-7 yoshli bolalarning maktabga tayyorgarlik xaritasini ilova qilib o‘tishni joiz deb bildik. Zero, mazkur yoshdagi bolaning rivojlanish xaritasi ta’lim jarayonining muvaffaqiyatliligi va samaradorligini aniqlaydi. Masalan boladagi,

1. Jismoniy rivojlanish va sog‘lom turmush tarzini shakllantirish
2. Ijtimoiy-hissiy rivojlanish
3. Nutq, muloqot, o‘qish va yozish ko‘nikmalari
4. Bilim olish (anglash orqali rivojlanish)
5. Ijodiy rivojlanish kabilar uni maktab muhitiga tayyorlovchi asosiy me’zonlar sanaladi.

O‘quv yili yakuniga yetgandan so‘ng maktabga tayyorlov guruhi bo‘yicha o‘tkazilgan monitoringa asosan amalga oshirilgan ishlarni kutilayotgan natijalar bilan taqqoslash ishlari o‘tkaziladi va bu orqali MTTning keyingi o‘quv yiliga mo‘ljallangan ustivor vazifalarini belgilaydi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash kerakki, bolalarni rivojlantiruvchi markazlarda faoliyat yuritishlari ularni maktab ta’limiga tayyorlashda har tomonlama yetuk aqliy va jismoniy barkamol bo‘lib ulg‘ayishlariga, ularda milliy qadriyatlar va urf-odatlarga sodiq bo‘lib shakllanishlari uchun zamin yaratadi, ularning kasb-hunarga bo‘lgan qiziqishlarini orttiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrdagi PQ-3305-son “O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrdagi PQ-2707-

son “2017-2021-yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori.

3. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalarga qo‘yiladigan “Davlat talablari”. 2018-yil 3-iyul, ro‘yxat raqami 3032.

4. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligining 2018-yil 7-iyuldagi 4-sonli hay’at yig‘ilishi qarori bilan tasdiqlangan va nashr etilgan dasturi.

O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILGAN YER-SUV ISLOHOTI (1925-1929 YILLAR) TARIXSHUNOSLIGI SOVET TARIXCHILARI NIGOHIDA

Quvvtaliyev Ubaydulla Begimqulovich
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti, Tarix fakulteti
Tarixshunoslik, manbashunoslik va tarixiy tadqiqot usullari yo‘nalishi
2-kurs magistranti. Qatag‘on qurbonlari xotirasi davlat muzeyi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7312574

Anotatsiya: Ushbu maqolada Sovet davrida e’lon qilingan O‘zbekistondagi yer-suv islohotining ikkinchi bosqichi qilingan ilmiy ishlar va boshqa adabiyotlar haqida muallif talqinini bayon qiladi.

Kalit so‘zlar: Yer-suv islohoti, sovet hukumati, yer egaligi, sinfiy yondashuv, statistik ma’lumotlar.

Hozirda shiddat bilan globallashayotgan dunyo, yangi O‘zbekiston oldiga ham o‘zgarayotgan davrning talabiga mos ravishda, tarixchilar oldida ham, har tomonlama o‘z fikriga ega, yuksak bilimli va vatanparvar avlodni tarbiyalashni dolzarb masala sifatida qoýmoqda.Binobarin o‘z tarixini, milliy o‘zligini qadim anána va urfodatlarini bilmagan, uni anglay olmagan xalq tezda o‘zining ozodligini, hamda yuz yillar davomida ota-bobolarining mashaqqatli mehnati, chekkan zahmatlari va to‘kkan qonlari evaziga qurilgan milliy davlatchiligini va mustaqilligini yo‘qotadi.

Xalqimiz necha yuz yillar davomida turli tala to‘plar va bosqinlar sharoitda ham o‘zligini saqlab qoldi. Shu o‘rinda birinchi prezidentimiz Islom Karimovning, “Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch” asridagi quyidagi fikri o‘rinlidir. “...dunyodagi zo‘ravon va tajovvuskor kuchlar qaysi bir xalq yoki mamlakatni o‘ziga to‘be qilib bo‘ysindirmoqchi, uning boyliklarini egallamoqchi bo‘lsa, avvalambor uni qurolsizlantirishga, yani uning buyuk boyligi bo‘lmish milliy qadryatlari, tarixi va ma’naviyatidanjudo qilishaga urinadi”[1].Hech shubha yo‘qki bugungi globallashuv jarayonida turli xil yot madaniy,g‘óyaviy hurujlarga qarshi kurashda tariximizni chuqur, har tomonlama puxta va holis o‘rganish hal qiluvchi rol o‘ýnaydi[2].Biroq, bugungi milliy mustaqilligimizgacha tariximizning butun boshli davrlariga ham nisbatan to‘g‘ri va holis qarashlar shakllanmadi, tariximizda sezilarli izqoldirgan masalalar yetarlicha o‘rganilmadi. O‘zbekistonning eng muhim va ziddiyatli tarixiy davrlaridan biri bu XX asrning 20 yillari tarixi eng dolzarb va ziddiyatli davrlaridan biridir. Bu davrda sovet hukumati tomonidan O‘rta Osiyoda bir qator siyosiy, iqtiodiy, ijtimoiy va madaniy tadbirlar o‘tkazildi. Bulardan eng muhimi avvalo, o‘lkadagi millatlar suniy ravishda bir-biridan hududiy chegaralinish orqali ajratildi

hamda O‘zbekiston SSR, Qozog‘iston SSR, Turkmaniston SSR, Qirg‘iziston SSR, Tojikiston SSR va Qoraqalpog‘iston AO lari tashkil etildi. Keyingi bosqichda o‘lkadagi mana shu yangi sovet respublikalarida, sovet hukumatining ijtimoiy tayanchini yaratish uchun yer-suv islohoti davom ettirildi. O‘zbekiston tarixidagi 1925-1929 yillardagi yer-suv islohoti tarixshunosligi sovet davrida bir qancha qarama-qarshi talqinlar asosida o‘rganildi. Mamlakatimiz tarixining bu qismini bugungi kun nuqtai nazaridan tahlil qilish tarix fanining muhim vazifalaridan biriga aylangan. O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan buyon sovet davlatining XX asrning 20 yillari tarixi, uning O‘rta Osiyo va Qozog‘istondagi yer suv islohoti va jamoalashtirish siyosati bo‘yicha bir qator ilmiy ishlar va asarlar e’lon qilindi[3]. Bu tadqiqot ishlarida Yer-suv islohotining iqtisodiy oqibatlari statistik ma’lumotlar, raqamlar asosida berilib, atroflicha tadqiq qilishdi[4]. Sovet hukumatining agrar siyosati O‘zbekiston qishloqlarida yuz yillardan beri shakllanib kelgan yerga egalik qilish strukturasini butunlay buzib, mulkchilikning mutlaqo yangi va jahon tarixida misli ko‘rilmagan shaklini tadbiq qildi.

1925-1929 yillarda Yer-suv islohoti davomida nafaqat yer mulk balki, chorva mollari ham davlat foydasiga musodara qilindi. Bu esa oktabr inqilobining “yer dehqonlarga” degan va’dasining buzilganligini, mamlakat mehnatkashlarining asliy orzu umidlarini inqilob oqlamaganligini anglatardi**.** Mavzuning tarixshunosligiga doir ilmiy tadqiqotlar va asarlar ilmiy-nazariy jihatdan ikki (sovet davri va mustaqillik)davriga bo‘lib o‘rganish maqsadga muvofiqdir[5]. Bular sovet davrida (1925-1991-yillar) yaratilgan kitoblar va ilmiy tadqiqotlar, ikkinchi davri Mustaqillik yillarida yaratilgan ilmiy ishlar va tadqiqotlar. 30 yillardagi adabiyotlar va ilmiy tadqiqotlarning xarakterli jihatitarixiy tadqiqotlarda sinfiy yondashuv kuchayib, lenincha dunyoqarashga asoslangan metadalogiyaga amal qilindi. XX asrning 30 yilarida sovet davlatida markisistik mafkura hukmronligi uzil-kesil qaror topdirildi. Oqibatda sovet davlatida tarix fanining muayyan voqelikka asoslanishiga barham berildi. Lekin shunday bo‘lsa ham tarix fan sifatida rivojlanishda davom etaverdi. O‘rta osiyoning agar tarixining bir qismi bo‘lgan yer-suv islohotlarini tadqiq etish uchun bir qator ilmiy ishlar e’lon qilindi. XX asrning 30 yillarning 1-yarmidan boshlab Sovet davlatining O‘zbekistonda olib borgan yer-suv islohoti va boshqa ijtimoiy siyosiy tadbirlari haqida bir qator ilmiy adabiyotlar yaratilgan. Bir qator ilmiy ommabop asarlarda, chunonchi Katta Sovet ensiklopediyasida yer suv islohoti haqida bazi stastistik ma’lumotlar va raqamlar e’lon qilingan[6]. 1925-1929 yillardagi Yer suv islohotidan avvalgi qishloq xo‘jaligidagi vaziyat haqida V.Laverentevning “Kapitalizm Turkistonda (O‘rta Osiyoda burjua mustamlakachiligi)” [7].

Jumladan Ilyas Saidgeeriyevich Alkinning “O‘rta Osiyo: Qoraqolpog‘iston, Qirg‘iziston, Tojikiston, Turkmaniston va O‘zbekistonning iqtisodiy-geografik

ocherki” asarida O‘zbekistonda amalga oshirilgan yer suv islohotining 2-bosqichining iqtisodiy natijalari haqida ma’lumotlar beriladi[8]. E.Zelkina o‘zining “O‘rta Osiyoda agrar masalar bo‘yicha ocherklar”ida Turkistonda keyinroq O‘zbekistonda yer sovet davlatining yer va agrar siyosatining mohiyatini kommunistik partiya nuqtai nazaridan ochib, izohlab berishga harakat qiladi[9]. Ikkinchi jahon urushidan keying ilmiy adabiyotlarda sovet hokimyatining paydo bo‘lishi, sovetlarning O‘rta Osiyodagi agrar siyosatining ijtimoiy xarakteri va oqibatlari nisbatan kengroq ochib berishga harakat qilingan bo‘lsa ham marksistik mafkura doirasidan tashqari chiqilmagan G.Rizayevning “O‘zbekistonda yer-suv islohoti haqida qisqacha ocherki”da yer suv islohoti va kollektivlashtirish sovet hokimyatining burjua yer egaligi sarqitlariga zarbasi sifatida talqin etiladi[10]. Lidiya Kunakova o‘zining “O‘zbekistonda Farg‘ona vodiysida yer-suv islohotini amalga oshirish uchun kurash”[11] deb nomlangan nomzodlik dissertatsiyasida O‘rta Osiyoda amalga oshirilgan yer suv islohoti sotsalizmningkapitalizm ustidan g‘alabasi va jahon proletarning Kommunizm sari muhim qadami sifatida baholandi.Tarixiy tadqiqotlarda sinfiy yondashuv kuchayib, lenincha dunyoqarashga asoslangan metadalogiyaga amal qilindi. XX asrning 30 yilarida sovet davlatida markisistik mafkura hukmronligi uzil-kesil qaror topdirildi.

60-70 yillarda qilingan tadqiqotlarda sovet davlatining yer-suv islohoti, qishloqdagi o‘zgarishlar, xususan, qishloqda mulkchilik bekor qilinishi strukturasini rivojlantirish va boshqa ijtimoiy-iqtisodiy masalalari tadqiq qilindi. 60-70-yillardagi muammo tarixshunosligi borasida yaxshi adabiyot va ilmiy ishlar chop etildi. G. Rizaev tomonidan Sovet davlatining ilk yillaridan boshlab O‘zbekistonda amalga oshirgan butun agrar siyosti haqida ocherk e’lon qilindi[12].O‘zbekistonda Sovet davlatining 1925-1929 yillardagi yer suv islohoti haqida, uning borishi, sabablari va oqibatlari haqida L.Z.Kunakova alohida doktorlik dissertatsiyasini e’lon qildi. Bundan tashqari R.X.Aminova, I.Alimov, A.Y. Ibragimov va boshqalar tomonida tahlil qilindi. Farg‘ona vodiysi qishloqlarining 1920 yillarning 2 yarmidagi iqtisodiy hayotining ayrim jihatlari bilan M.Y.Perpera, M.Po‘latovalar shug‘ullandilar. O‘zbekistonda ommaviy kollektivlashtirish arafasidagi iqtisodiy-agrar vaziyat, 20-yillarda O‘zbekistonda yer-mulk qonunchilik faoliyati M.S.Vasikova asarlarida ham atroflicha ko‘rib chiqilgan. 20-yillar ikkinchi yarmi voqealarining tarixshunoslik jihatlarini R.Aminova va R.Xadiyevna asarlarida ochib berilgan.

O‘zbekiston tarixining 20-yillaridagi murakkab va ziddiyatli davri bir tomonlama tahlil qilish asosida o‘rganilgan bo‘lsa ham,bu davrni o‘rganishning tarixiy tajribasi Kommunistik partiyaning tarix fani oldidagi ulkan senzurasiga qaramay ancha takomillashdi. Bu borada sezilarli darajada ilmiy adabiyotlar e’lon qilina bordi. O‘sha davrdagi bir qator yirik tarixchilar Sovet davrining ilk yillarini ehtiyotkorlik bilan bo‘lsa ham ochib bera oldi. Bu jarayonlarning hammasi

Tarixshunoslik fani rivojida sezilarli yutuq bo‘ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Karimov. I.A. Yuksak ma’naviyat yengilmas kuch. T –: 2008. 8-bet
2. Dr Talal Atriss. Globalization and moral values. The seventh international conference on “The impact of Globaliztion on Devolоment and care services in Islamic Countries”. 12-15 october 2002, Cairo Egypt
3. Shamsutdinov R. O`zbekistonda sovetlarning quloqlashtirish siyosati va uning fojiali oqibatlari.T.2001
4. Ahmedov Dilshodbek Rustambekovich. Sovet hokimiyatining Farg’ona vodiysi qishloq xo’jaligida mulkdorlar qatlamini cheklash siyosati (1917-1929 yillar)
5. Ҳайдаров Муродилла Маҳмуталиевич. Ўзбекистонда Совет давлати бошқарув тизимининг шаклланиши, босқичлари ва моҳияти (1917-1941 йй) Ўзбекистон тарихи Тарих фанлари доктори диссертатсияси автореферати. Тошкент – 2018. 8-бет.
6. Большая российская энциклопедия гл. ред. О. Ю. Шмидт. - Москва : Советская энциклопедия, 1926-1947. стр.377;
7. Лаврентьев В. Капитализм в Туркестане (Буржуазная колонизация Средней Азии). – Л.: ИздКоммунистическая академия, 1930.
8. Алкин, Илиас Саидгиреевич.Средняя Азия: экономико-географический очерк Кара-Калпакстана, Киргизстана, Таджикистана, Туркменистана и Узбекистана / Илиас Алкин. - Москва : Издание Науч.-исслед. ассоц. по изучению нац. и колониальных проблем, 1931. стр.380
9. Зелькина Е. Очерки по аграрному вопросу в Средней Азии.–Т.: Госиздат, 1930;
10. Ризаев Г.Р. Краткий очерк о земельно-водной реформе в Узбекистане, - Ташкент, Госиздат, 1947;
11. Кунакова, Лидия Захаровна. Земельно-водная реформа в Узбекистане. (1925-1929 гг.) [Текст] / Л. З. Кунакова, канд. ист. наук ; Отв. ред. д-р ист. наук проф. Х. Ш. Иноятов ; М-во нар. образования Кирг. ССР. Ошский гос. пед. ин-т. - Фрунзе : Мектеп, 1967. - 300 с.
12. Ризвев Г. Аграрная попитика Советской власти в Узбекистане (1917-1955 гг.). Ташкент, 1967 47 с.

HOW TO TEACH ENGLISH LANGUGE AS A TARGET LANGUAGE AT SCHOOL

Pulotova Bonu
Student of Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan
Tohirova Xurshida
Student of Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan
Yugay Evgeniya Viktorovna
a scientific adviser, a senior teacher of Navoi State Pedagogical Institute, Uzbekistan
https://doi.org/10.5281/zenodo.7312578

Abstract: This article describes effective methods and approaches that aimed to instruct children to learn English language as a target language. Also, here is pointed out the major issues which teachers come across during teaching process.

Key words: method, approach target language, issues, teaching process.

Annotatsiya: Bu maqolada Ingliz tilini bolalarga o‘rgatishni maqsad qiluvchi ba’zi samarali metodlar va usullar haqida so‘z boradi. Hamda, o‘qituvchilar o‘qitish jarayonida duch keladigan ba’zi muammolarni aytishni lozim topdik.

Kalit so‘zlar: metod, usul, o‘rganilayotgan til, muammo, o‘qitish jarayoni.

INTRODUCTION

In today's process of globalization, the effect of the radical reform of the education system of Uzbekistan is evident in all areas related to this area. The state pays special attention to the teaching and further development of foreign languages in the education system, which is a key sector of socio-economic, political and cultural life of the country, one of the vital factors that directly affect the morale of the population. at the policy level[7]. By the President of the Republic of Uzbekistan Sh.Mirziyoyev on May 6, 2021 on measures to improve the system of teaching foreign languages, the problems in the system were analyzed in detail and priorities were identified[8].

“President of Uzbekistan Islam Karimov signed a resolution “On measures on further improving system of studying foreign language” on 10 December 2012. The document was adopted to improve teaching foreign languages, training specialists with good language skills, introducing advanced technologies into education system. According to resolution, foreign languages, predominantly English language, will be

[7] Югай Е. 2021. Цифровая культура и общество: проблемы их взаимоотношений в условиях глобализации. Общество и инновации. 2, 7/S (авг. 2021), 58–67.
DOI:https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67.
[8]CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY 2(6): 43-48, June 2021 DOI: https://doi.org/10.37547/history-crjh-02-06-10 ISSN 2767-472X ©2021 Master Journals

taught in all schools of Uzbekistan from first classes as game plays. From the second class, the alphabet, reading and grammar will be taught[9].

DISCUSSION

As the matter of fact, it is considered that teaching and learning English language is the main attribute of our education system in Uzbekistan[10]. There are lots of methods and approaches introduced to our education system in order to teach effectively in schools. Does learning a second language have lots of benefits for children? Definitely! It helps them develop better critical thinking and problem-solving skills and boosts memory and concentration skills, among many, many more. But how to teach English as a second language? That ones a little more tricky.

It can be a daunting task thinking about how to teach the English language to non-English learners. Regardless of class size or ability level, helping children to learn a new language comes with many challenges. You’ll have to have a lot of patience (just like every teacher out there), especially as every child learns differently and at a different pace, which only increases the challenge. But helping children develop their confidence in speaking and using another language can also be extremely rewarding. And you can check out our hopefully handy tips on how to teach the English language below to give you a helping hand[11].

METHODS

Nowadays teachers are utilizing the following methods to teach English language effectively in classes.

Use lots of visuals. Images are great for supporting learning. A child may not understand that the word ‘pencil’ means pencil, but they recognize what a picture of a pencil is. By combining text with images, children will be able to better develop their understanding. And pictures also add some color to your classroom, making it more interesting and a better learning environment. To do this, you could use some brilliant ESL classroom display resources.

Keep it simple. This is especially important when dealing with beginners. Try to keep sentences simple so that learners can develop their knowledge, and then you can build on it. You could, for example, ensure their understanding of simple instructions that you’ll be using in class. These could be things like ‘stop and listen’ or ‘put your pens down’. These short but informative requests are much simpler to understand than ‘can everybody please stop what they’re doing and listen’, or ‘stop your writing and put your pens down onto the table’.

Mix it up. Learning in just one way quickly leads to children becoming disinterested, disengaged, and disgusted (just kidding, but I couldn’t think of another

[9] Tashkent, Uzbekistan (UzDaily.com)

[10] Yugay Evgeniya Viktorovna. (2022). INFORMATION AND DIGITAL LITERACY: THEIR CONCEPTS AND SKILLS. https://doi.org/10.5281/zenodo.6945140

[11] https://www.twinkl.co.in/blog/20-tips-on-how-to-teach-a-child-english-as-a-second-language

‘dis’ to add). By using different formats for learning, whether that be worksheets, games or Power Points, learners will stay stimulated. We know it can be time-consuming to create all of these resources, but a helping hand from Twinkle and our array of teaching tools could help to make your teaching life easier.

Use technology. Technology has quickly become man’s best friend over the recent years, and it should become a teacher’s best friend, too! Technology is a great way to get children engaged in a lesson. With so many apps, interactive games and platforms out there, there’s lots for a teacher to choose from to use in their lessons, just like these brilliant interactive games [12].

CONCLUSION

All in all, teaching English language is being one of the developing branches of the education system of Uzbekistan nowadays. As the result of creating such opportunities, even some rural areas of our country have great facilities to teach and learn foreign languages. The Ministry of Education is taking more actions to improve the students’ textbooks and workbooks at schools including modern technologies at classes in order to increase the quality of foreign language teaching process.

Bibliography:

1. Югай Е. 2021. Цифровая культура и общество: проблемы их взаимоотношений в условиях глобализации. Общество и инновации. 2, 7/S (авг. 2021), 58–67.

DOI:https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67.

2.CURRENT RESEARCH JOURNAL OF HISTORY 2(6): 43-48, June 2021 DOI: https://doi.org/10.37547/history-crjh-02-06-10 ISSN 2767-472X ©2021 Master Journals. Tashkent, Uzbekistan (UzDaily.com)

3. Tashkent, Uzbekistan (UzDaily.com)

4. Yugay Evgeniya Viktorovna. (2022). INFORMATION AND DIGITAL LITERACY: THEIR CONCEPTS AND SKILLS. https://doi.org/10.5281/zenodo.6945140

5.https://www.twinkl.co.in/blog/20-tips-on-how-to-teach-a-child-english-as-a-second-language

6. YUGAY E. V. DIGITAL CULTURE AND ITS INFLUENCE ON VALUE ASPECTS OF HUMAN BEING //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 422-425.

[12] YUGAY E. V. DIGITAL CULTURE AND ITS INFLUENCE ON VALUE ASPECTS OF HUMAN BEING //THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука. – 2021. – №. 12. – С. 422-425.

THE MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH

Akhtamova Guzal
student of Navoi State Pedagogical Institute
akhtamovaguzal@gmail.com
Nurullayeva Madina
student of Navoi State Pedagogical Institute
nurullaevamadina99@gmail.com
Yugay Evgeniya Viktorovna
a scientific adviser, a senior teacher of Navoi State Pedagogical Institute
https://doi.org/10.5281/zenodo.7312584

Abstract: In many parts of the world, there is a growing interest in modern methods of teaching English, the question of how to do it - how the curriculum, subject, topic and methodology should differ from the previously developed familiar norms gives birth. Much has been written on traditional English teaching and there is a growing body of knowledge about modern methods of teaching English. Many books and articles have been written to draw attention to this topic today. The use of innovations and new pedagogical technologies is yielding good results. This article discusses several methods and types of teaching.

Keywords: Teaching methods, innovations, methodology, skills, Dialogical speech, reading strategies

The growing interest in many parts of the world in Modern Methods of teaching English brings with it the question of how it should be done – how curriculum, subject, matter, and methodology should differ from the familiar norms developed in the past. A lot has been written on traditional teaching English, and until recently, the demand for the information on Modern Methods of Teaching English has been limited. Nowadays many books and articles are written to attract attention to this point [5]. In planning curricular and methods it has been suggested that an understanding of Students and their needs, interest, abilities, likes, dislikes, and developmental status should take precedence over other considerations.

Known to us, using innovations and new pedagogical technologies are resulting well. Sometimes using same styles in teaching language may let go down interests of student to language. We advise some types of teaching in use, not to go down interest to foreign language.

For instance: 1. Dialogical speech- in this way students have a talk each other by creative approach. “Modern Methodology of Teaching English puts Speaking in

Dialogues in the first place for developing speaking skills [6]. These skills can

be trained with various teaching aids, including texts of fiction. Such dialogues give an opportunity to avoid traditional rendering of the texts and turn them into living English speech”. More than that, all the vocabulary is remembered much better. In dialogues, students train in fluency, quick reaction, acting skills and, of course, grammatical correctness.

2. Learning English through the watching movies. Nowadays, teachers take into consideration students’ demands for watching real movie stories together with reading books, magazines and newspapers. Because, as it is known not only printed materials can serve as a great source of teaching but also songs and movies play a key role in learning foreign languages.

3. Understanding by listening - by these way students can improve speech skills. Listening is a receptive form of speech activity. Comprehension of speech while listening mainly based on auditory feelings. By perceiving, reproduce what we hear, in the form of inwardly speech. Listening comprehension is impossible without working of speech motor analyzer [4]. Of course internal speaking requires ability to speak in this language. Understanding of sounding speech, in the moment of comprehension, is accompanied by intellectual activity, which includes recognizing of speech means and interpretation of the content.

And it is cost to mention that the main approach for studying foreign languages is CLT (Communicative Language Teaching). Communication skills are the abilities that enable you to receive and convey all kinds of information. There are several different types of communication, such as: written, verbal, nonverbal, visual [7].

To conclude the key strategies for teaching English classes are probably developing a positive and collaborative working atmosphere and providing a variety of work suitable for different levels. We have to say, that practically it is impossible to use one method or approach solely when aiming to teach a second language successfully. Lessons should be designed with effective methods of teaching. In this way we’ll get our goals in teaching successfully.

References:

1. Richard J.C, Rogers T.S. Approaches and Methods in language Teaching/Cambridge university press,- 2010.

2. Djalolov J. B. Инглиз тили ўқитиш методикаси.Тошкент, 2010

3. Brougter G. Teaching English as a foreign language. 1996

4. Югай Е. Digital culture and society: problems of their relationship in the conditions of globalization //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 7/S. – С. 58-67.

5. https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67

6. Yugay, E. V. (2021). Digital culture and its influence on value aspects of

human being. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (104), 422-425. Soi: http://s-o-i.org/1.1/TAS-12-104-29 Doi: https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2021.12.104.29

7. Yugay Evgeniya Viktorovna. (2022). INFORMATION AND DIGITAL LITERACY: THEIR CONCEPTS AND SKILLS. https://doi.org/10.5281/zenodo.6945140

JAMAL KAMAL’S TRANSLATION OF SHAKESPEARE'S WORKS

Odilova Mavluda To‘lqinjon qizi
Master’s degree student of FerSU
mavludaodilova22@gmail.com
Yusupova Sabohatxon A’zamjonovna
Senior teacher,English language department of FerSU
s.a.yusupova@pf.fdu.uz
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324356

Annotation: This article describes Jamal Kamal's translation of Shakespeare's works, the general difficulties of translating English literature, and the wider introduction of Shakespeare's works to the Uzbek readership.

Key words: literary feature, journalistic work, historical work, literary criticism, neologism, sonnet, translation studies.

Translation enriches the spiritual life of a person, the potential possibilities of language makes it come true, gives it a gloss. A book to translate in this regard the choice offing is also of great importance. The function of literature is influenced by periods it is a task, as it consists of creating works that are not subject to change it also applies to translation. Re-translation of a previously translated work after doing Shakespeare is not only a person's unique individuality, but also a person sought to give unchanging, immortal properties in its nature. Hamlet, Othello, Macbeth, King Lear is the property of Eternity, not to change with the passage of periods are works designed to stay. Translation of Shakespeare's works into Uzbek-grammar of the Uzbek language, increases lexical, stylistic capabilities, socio - Artistic of Uzbek literature serves to increasingly strengthen the position.

Indeed, the Uzbek language of Shakespeare's works was reborn into the fact that this language the beginning of life in a cultural and contemplative environment is a great achievement for the Uzbek people. Uzbekistan opens a wide way to Shakespeare and continues the traditions of Shakespeare to the ranks of countries that were able to show their talent and creative potential added. To see the influence of Shakespeare's genius in the work of a huge number of Uzbek writers can. These are Oybek, G.Gulam, H.Alimjan, M.Sheikhzade, harmonious, T.To la and others. Shakespeare's influence on the work of Uzbek writers, first of all, historical found expression in addressing topics. Resurrect the past of our people, coverage of his pages, imbued with the spirit of progressive, national liberation, to serve the time of history, as Shakespeare's song says in its interpretation in order to refer to history in literature. Implementation of materials from Shakespeare's works in Uzbek literature

practical was possible. To be more precise, the English playwright of the 16th century almost all that appears in his work as an artistic reality XIV the century took place in Central Asia as real historical events. Of this in the literature reflected example M. It was the tragedy of sheikhzade “Mirzo Ulugbek”.

The purpose of the creation of this tragedy, undoubtedly, suddenly appeared in Sheikhzade not only, or the result of Shakespeare's translation of the tragedy “Hamlet" not born. This is a thorough study of Shakespeare's work in a broad sense, making it a new implementation in accordance with the requirements of period literature, based on new materials which consist of development. And M.Sheikhzade, in turn, skillfully this is the best of the tasks. Just as the development did not stop, the development of literature continues it is enough. Shakespeare's works are a number of translators (Chulpan, M.Sheikhzadeh, G'.Ghulam, S.Even after the translation by Ahmad), their new, it was felt the need for more perfect,closer translations to the original. In Particular, C.When Kemal talks about the creation of the translation of the tragedy” Hamlet" it should be noted that the arbibi of our national theater is a scientist Khodjev J.Towards Kamal as long as he called and asked to turn over the tragedy “Hamlet” again. Chulpan translation prose using a Russian-language intermediary, M.And Sheikhzadeh translated his own since the Russian and Azerbaijani language intermediary is carried out on the basis of translations, now J.Kamal was required to turn the translation from the original text. The scientist Boshaev if the translation ride out without means from the original, then the work is on the stage jarangi believed that it would be special. People's poet of Uzbekistan, full of 12 dramas and sonnets of Shakespeare a hardworking translator who has paid his translation to our people J.Kamal's own translations for the first time in our literature made it on the basis of the original. Without knowing the original, it I known for its meaning, expression, music, color representation and figurative charm talking about translation without imagination in the sense did not see, did not understand it's like testifying to something, says himself. The tragedies “Hamlet” and “Macbeth”, translated by Kamal, are comparative from the analysis therefore we can witness that these translations are artistic, philosophical, ideological, educational, aesthetic directions in full and adequate embodied. These translations of Shakespeare's works are new in our cultural-literary life, an important phenomenon, which undoubtedly took a worthy place in the treasury of Uzbek literature; an impetus to the development of translation work was given. Currently, our people's passion for reading foreign works of literature it is high and has the tools and activities in our literature translators cannot meet this requirement fully. For this reason in our country the development and support of the translation industry is of urgent importance. The skills of translators who grew up in the bosom of our literature like Kamal and the experience, the legacy of their creation in our literature

is a kind of translation the basis for the school of slogan. The creators of the future generation also studied at this school they add their valuable masterpieces to the treasury of our literature, of course.

References:

1. Gofurova G. Development of translation in Uzbekistan. Tashkent. 2001.

2. V. Shakespeare. Selection: Volume 1 T. Science Publishing House -2007.

3. "Hamlet", "Anthony and Cleopatra the Venetian Merchant" Tashkent G. Gulom Publishing House of Literature and Art 2003.

4. Ergash Ochilov. Glossary of translation terms. - Tashkent: Institute of Oriental Studies, 2014. - 264 pages.

5. Odilova G. Issues of adequacy in translations of English and Uzbek classical poetry. NDA. Tashkent, 2010.

6. Ergash Ochilov. Translation theory. - Tashkent: Institute of Oriental Studies, 2014. - 140 p.

7. Sabohatxon, Y., Zilolaxon, T. Y., & Shaxlo, Y. L. (2022). EXPRESSION OF METAPHOR IN DIFFERENT SYSTEM LANGUAGES. *RESEARCH AND EDUCATION*, *1*(2), 209-212.

8. G. Tolanboyeva, & S. Yusupova (2022). LINGVOKULTUROLOGIYA O‘RGANILISH TARIXI. Science and innovation, 1 (B6), 540-543. doi: 10.5281/zenodo.7166295

9. Юсупова, С. А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИ ТИПОЛОГИЯСИДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE" THE TIME OF SCIENTIFIC PROGRESS"* (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).

10. Юсупова, С. А. (2022, September). ЎЗБЕК ТИЛИДА ҲУРМАТ ИФОДАЛАШНИНГ ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ. In *INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" INNOVATIVE TRENDS IN SCIENCE, PRACTICE AND EDUCATION"* (Vol. 1, No. 1, pp. 10-14).

11. Yusupova, S. (2022). ИЖТИМОИЙ ГУРУҲЛАРДА ҲУРМАТ КАТЕГОРИЯСИ ИФОДАЛАШ. *Science and innovation*, *1*(B5), 350-352.

12. Ubaydullayev, K., & Muminov, S. (2022). PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A NAME OF ANIMALS AND PLANTS FOCUS ON THE SCIENTIFIC RESEARCH. *ISSN No: 2581-4230*.

13. Ubaydullayev, X. (2019). On studying the history of linguoculturology. *Scientific journal of the Fergana State University*, *2*(4), 166-167.

14. Ubaydullayev, X. (2021). TURLI TILLARDAGI FRAZEOLOGIK BIRIKMALARNI O‘ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH XUSUSIDA. *FILOLOGIYA UFQLARI JURNALI*, *7*(7).

15. Mukhtorovna, Y. S. (2022). Historical Development of Translation of Phraseologicalunits. *International Journal of Culture and Modernity*, *14*, 20-29.

16. Yusufjonova, S. M. (2019). Set phrases in German language. *International Journal of Student Research*, (3), 80-83.

17. Ubaydullayev, K., & Muminov, S. (2022). PHRASEOLOGICAL UNITS WITH A NAME OF ANIMALS AND PLANTS FOCUS ON THE SCIENTIFIC RESEARCH. JournalNX-A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, 8 (1), 118–126.

18. Yusufjanova, S. M. (2022). GENERAL PROBLEMS OF TRANSLATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758)*, *3*(02), 30-35.

O‘ZBEK TILI FANINI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Abdurazoqova Kumushoy Narzillayevna
Toshkent viloyati Angren shahar 6-umumiy o‘rta ta’lim maktabi
1-toifali o‘zbek tili fan o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324360

Annotatsiya: Ushbu metodik tavsiyanomada o‘zbek tilini o‘qitishda yuqori natijalarga erishish mumkin bo‘lgan interfaol metodlar va ularni qo‘llash usullari keltirilgan.

Kalit so‘zlar: zamonaviy o‘qituvchi, interfaol metodlar, “Yashirin so‘z”,“Ikki qismli kundalik”, “Savol mendan, javob sizdan”, “Rangli test”, “Har sohadan bir shingil”.

O‘rta o‘qituvchi bayon qiladi Yaxshi o‘qituvchi tushuntiradi
Mashhur o‘qituvchi ko‘rsatib beradi Buyuk o‘qituvchi ilhomlantiradi

Uilam Uord

Bugungi kun ta’limining bosh maqsadi sifatli ta’lim, har tomonlama kamol topgan, jamiyatda ro‘y berayotgan ijtimoiy-iqtisodiy, ma’naviy-ma’rifiy jarayonlarga moslashgan ta’lim metodlarini tadbiq etish, jamiyat, davlat va oila oldidagi o‘z javobgarligini his etadigan fuqarolarni tarbiyalashdan iborat. Bu esa o‘quvchilarga bilim berish jarayonida ularni erkin fikrlashga, mustaqil izlanishga yo‘naltiradigan har xil metodlar va o‘qitish vositalaridan samarali foydalanish muhimligini keltirib chiqaradi.

O‘zbek tili fani darslarida o‘quvchilarda paydo bo‘lgan bo‘shliqlarni bartaraf etish, o‘quvchilarni fanga bo‘lgan qiziqishlarini orttirish, darslarda foydalanish uchun kerakli metodlar aks etgan.Ushbu tavsiyanomada “Yashirin so‘z”,“Ikki qismli kundalik”, “Savol mendan, javob sizdan”, “Rangli test”, “Har sohadan bir shingil” metodlari o‘quvchilarni erkin fikrlashga, mustaqil ishlashga, izlanib o‘qishga, muammoning echimini topishga, hamkorlikda ishlashga yordam beradi.

Respublikamizda ta’lim va tarbiya borasida amalga oshirayotgan islohotlarning tub mohiyati bilimdon, aqlan rivojlangan,ongli, zamonaviy dunyoqarashga ega, jismonan sog‘lom,axloqan pok, erkin, ijodkor,komil insonni shakllantirishdan iborat.Mamlakatimizda sog‘lom va barkamol avlodni tarbiyalash, farzandlarimizni ijodiy va intelektual salohiyatini ro‘yobga chiqarish, ularni XXI asr talablariga to‘liq javob beradigan shaxslar qilib voyaga yetkazish barchamizning ezgu vazifamizdir.O‘quvchilarni o‘zbek tili faniga qiziqtirish va ta’lim samaradorliginish

oshirishda o‘zbek tili fanini o‘rganish va rivojlanishi fanga oid ma’lumotlarni tushunishga olib keladi. Shunday ekan biz o‘qituvchilar hozirga zamon talabi asosida ish olib borishimiz lozim .

Hozirgi kun o‘qituvchisi qanday bo‘lishi kerak?

- pedagogika va psixologiyaga doir bilimlarga ega bo‘lishi
- o‘z ustida doimiy izlanishda bo‘lishi;
- o‘quvchilar ehtiyojlarini anglay olishi;
- ta’lim jarayonini rejalashtirish, baholash va qayta aloqani o‘rnata olishi;
- AKT ni bilishi va tadbiq eta olishi;
- ta’lim jarayoniga yangilik kirita olishi;
- o‘z fanini mukammal bilishi talab qilinadi.

Har tomonlama yetuk, sog‘lom, mustaqil, fikrlovchi shaxslarni tarbiyalashda boshlang‘ich sinfdan tortib yuqori sinfgacha o‘quvchilarga bilim,ko‘nikma, malaka berishda o‘qituvchi muhim o‘rin tutadi.O‘qituvchi qancha mahoratli bo‘lsa dars shuncha samarali bo‘ladi.

Darsning boshlang‘ich qismida “Yashirin so‘z” metodi orqali o‘quvchilarga stikerlarga yozilgan raqamlar yozuv taxtasiga yopishtirilgan holda ko‘rsatiladi.Ular raqamlarda yashiringan harflarni topadilar.Harflar asosida mavzuga oid atamalar kelib chiqadi.Masalan” Po‘lat Mo‘min, ustoz, mehr,tabarruk,kitob va boshqa

Alifboda joylashgan harflarning raqami belgilanadi va o‘quvchilarga stikerlar orqali ko‘rsatiladi. P-15, o‘-25, l-11, a-1, t-19; M-12, o‘-25, m-12, i-8, n-13 raqamlarida o‘tilishi kerak bo‘lgan she’r muallifi yashiringan. Javob: Po‘lat Mo‘min

Masalan o‘zbek tili 5-sinf Po‘lat Mo‘min qalamiga mansub “Ustozlar”she’rini ifodali o‘qib tahlil qilish mavzusida avvalo o‘quvchilarga matnni ifodali o‘qib berib, O‘zbekiston xalq artisti Sanobar Rahmonova tomonidan ijro etilgan “Ustozlar” qo‘shig‘ini ijrosi qo‘yib beriladi, so‘ng she’r matni ustida ishlash uchun she’rdagi ayrim so‘zlarni o‘rniga nuqta qo‘yilgan holda o‘quvchilarga tarqatma material beriladi.O‘quvchilar mustaqil o‘zlari she’r matnini nuqtalar o‘rniga kerakli so‘zlarni qo‘ygan holda o‘zlari mustaqil bajarishadi. Natijada she’r matni o‘quvchi uchun 3-4 marotaba takror bo‘ladi va yod olish uchun yordam bo‘ladi. Aynan shu mavzuga

Shoir fikri	O‘quvchi fikri
Mehr nuri yog‘ar doim *Ko‘zingizdan, ustozlar.* *Yursam deyman shu tabarruk* Izingizdan, ustozlar. Chin insonlik kitobiga Baxt-u hikmat bitibsiz. Fan bog‘ining bog‘bonisiz *Odob bilan bilim oldim* *So‘zingizdan, ustozlar*	

“Ikki qismli kundalik” metodidan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

“Ikki qismli kundalik” metodi Po‘lat Mo‘min “Ustozlar” she’ri misolida

Ushbu metod orqali o‘quvchu o‘zi fikr yuritishda, ustoz qanday inson ekanligi va uni tariflash uchun so‘zlar topishga harakat qiladi. Metodning ikkinchi qismiga o‘quvchu o‘z fikrini o‘zi yozadi va o‘qib beradi.Natijada o‘quvchilarda nutqiy ko‘nikmasi oshadi, yozish qoidasiga amal qilishga harakat qiladi, o‘zbek tilida mavjud so‘zlarni bilib olagan holda o‘z matnida foydalanishga harakat qiladi.Bundan tashqari o‘quvchiga notanish so‘zlarni izlashga undaydi.Aynan shu mavzuni tahlil qilish jarayonida “Savol mendan,javob sizdan” metodidan ham foydalansa maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Bu metodda ham o‘quvchi nutqi rivojlanadi, so‘zlar topishga va o‘z fikrini chiroyli ifodalshga harakat qiladi. O‘zbek tili grammatikasini tushinish va amaliyotda qo‘llay olish uchun o‘quvchilarga “Rangli test” metodidan foydalanilsa o‘quvchi ko‘z o‘ngida testlar orqali o‘zbek tili grammatikasi ranglar uyg‘unligida muhrlanadi.

1)-lar qo‘shimchasi ko‘plik ma’nosini ifodalagan so‘zlar berilgan qatorni belgilang?

A) Gular, kiyimlar, qalamlar B) Oyimlar, kitoblar, ammamlar

S) xonimlar, ko‘chalar, daftarlar D) ko‘chatlar, qalamlar, dadamlar

2) -lar qo‘shimchasi shaxs va narsalarning qanday ma`nolarini anglatadi?

A) ko‘plik B) dona va taqsim S) ko‘plik va hurmat D) hurmat

3) -lar qo‘shimchasi hurmat ma‘nosini anglatgan gapni toping?

A) Dadamlar do‘kondan menga gullar olib keldilar

B) Gullarni parvarish qilish uchun mehr berish kerak

S) O‘quv qurollaringni ozoda tut!

D) Bilimli har joyda obro‘ topadi

Men o‘z faoliyatimdan kelib chiqqan holda shuni angladimki o‘zga tilli maktablar xususan ta‘lim rus tilda olib boriladigan maktablarda o‘quvchilar o‘z fikrini bayon etishda qiyichiliklarga duchor bo‘ladilar. Har darsni boshlagandan so‘ng o‘quvchilar diqqatini va o‘zbek tilida ko‘proq so‘zlash imkonini yaratish maqsadida “Har sohadan bir shingil” savol-javob o‘yinini o‘tkazaman.Bu o‘yin orqali o‘quvchilar darsga bo‘lgan diqqati jamlanadi, o‘zbek tilida javob berishga undaydi

Masalan:

1) Hozir qaysi fasl?
2) 5*5 nechi
3) Biz qaysi sayyorada yashaymiz?
4) Alisher Navoiy qachon tug‘ilgan?
5) Qozonga birinchi nima solinadi?
6) Aziza ismining teskarisi?
7) Bola aziz-maqol davomini top?
8) Do‘st so‘zi ruschaga qanday tarjima qilinadi?
9) Dada so‘zi ingliz tiliga qanday tarjima qilinadi?
10) 8ga 5 ni qo‘shsak nechi bo‘ladi?

Ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy maqsadi va vazifasi barkamol, yetuk shaxslarni ya’ni komil insonni yetkazish -shakllantirishdan iborat.Shunday ekan biz ta’lim-tarbiya samaradorligini o‘quvchilarning qay darajada BMKlarga ega ekanliklarini bilgan holda, mustaqil ishlay olishga, hayotda o‘z o‘rinlarini toppish uchun qanday tayyorgarligi bilan o‘lchashimiz baho berishimiz lozimligini bilishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbek tili darslik 5-sinf uchun. “ O‘qituvchi” nashriyoti Toshkent 2020-yil
2. “O‘zbek tili fanini o‘qitishda interfaol metodlar” Til va adabiyot instituti metodik qo‘llanma. Toshkent 2021-yil
3. “O‘qituvchi” jurnali Toshkent 2021-yil

WHICH IS THE MOST EFFECTIVE METHOD GTM OR CLT?

Maftuna Jumabayeva
undergraduate student of Navoi State Pedagogical Institute
Babakhandova Nursila
undergraduate student of Navoi State Pedagogical Institute
Yugay Evgeniya Viktorovna
a scientific adviser, a senior teacher of Navoi State Pedagogical Institute
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324362

Abstract: This scientific article focuses on the ways of teaching English language. Also compares the difference between these methods and says about main principles of methods. As you know the methods provides a better basis to learn L2 language, as well teaching vocabulary, grammar and so on. By using the right and appropriate methods teacher can motivate and encourage students to learn English. But however, in my opinion the question «which method is the most appropriate for teaching a second language « is still under debate.

Аннотация: Данная научная статья посвящена способам обучения английскому языку. Также сравнивает разницу между этими методами и говорит об основных принципах методов. Как вы знаете, эти методы обеспечивают лучшую основу для изучения языка L2, а также для обучения лексике, грамматике и так далее. Используя правильные и подходящие методы, учитель может мотивировать и поощрять учащихся к изучению английского языка. Но, однако, на мой взгляд, вопрос «какой метод является наиболее подходящим для обучения второму языку» до сих пор остается дискуссионным.

Key words: communicative approach, traditional, principles, foreign languages, material, vocabulary.

Ключевые слова: Коммуникативный подход, традиционный, принципы, иностранные языки, материал, лексика,

INTRODUCTION

Why do you teach?

How do you teach?

Why do you teach the way you teach?

The last question is probably the hardest to explain, maybe even to yourself.

Is it because that’s how you were taught? Is it because that’s how you were taught to teach? Or is it for some other reason?

Have you ever sat down and seriously thought about why you teach reading, writing, speaking, listening and culture the way you do?

If not, now is the time! And here’s why: If you know the history of *how* your subject has been taught, you’ll be able to choose the best methodological approach to teach your own students.

So let’s get started with the main foreign language methodologies, and then consider how to choose the best for your particular classroom.

METHOD AND MATERIAL

The communicative method is by far the most effective way to learn English today[13]. It appeared abroad around the 60s of the last century, and came to our country around the mid-90s. The communicative technique is focused precisely on the possibility of communication. Of the four «pillars» on which any language training is based (reading, writing, speaking and listening comprehension), increased attention is paid to the last two. The communicative method is designed primarily to remove the fear of communication As you know, the goal of teaching a foreign language is the practical knowledge of the language, the assimilation of the language system and the acquisition of language skills. However, experience shows that often after graduation, even the best students do not have the skills of spontaneous speech, their vocabulary is poor and the grammatical structures are uniform in design. At present, the so-called communicative method of language acquisition is also widely used. The communicative approach to language learning is not at all a new method abroad; to complain that everyone understands, but they cannot speak. Since then, the communicative technique has changed significantly and has become widespread all over the world. Initially, it involved group classes with a native speaker. From the very first lesson, teaching was conducted in English. Later, the approach has undergone some changes and is now used both in a group and in individual classes.

A lot has been said and written about its effectiveness. Results are achieved by minimizing the use of the native language of the student during the classes. With this approach, it is very important to teach a person to think in a foreign language so that he perceives a foreign speech without any association with his native language. With this method of teaching the study of theoretical aspects is reduced to a minimum or is completely absent, and the main attention is paid to live communication, i.e., colloquial speech time is devoted to both vocabulary and grammar, however, their development is not the main goal of learning a foreign language. Speaking about the teaching materials used in the communicative teaching of a foreign language, it should be noted their almost unlimited variety Teaching materials play a paramount role in stimulating the communicative use of the language Traditionally, there are three main types of teaching materials based on the text based on the communicative task realities Communicative methodology

[13] https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnyy-podhod-v-obuchenii-inostrannomu-yazyku-1

The traditional method of learning English is also called grammar-translation. It consists in the systematic study of grammatical material, phonetics, forms the skills of translation and reading. Students compose dialogues, memorize them, learn words by topic, retell texts, perform written grammar exercises. The main features of this approach are memorization of the material and thoroughness.The traditional method of learning English is also called grammatical translation It consists in the systematic study of the grammatical material of phonetics forms translation and reading skills Students compose dialogues memorize them learn words on topics retell texts perform written grammar exercises The main features of this approach are memorization of the material and thoroughness The traditional methodology is that in the process of work, students must master in a given volume all types of speech activity

ANALYSIS

The main principles of the communicative methodology of teaching English:

- The student begins to speak English from the first lesson. Even those who learn a language from scratch, master a couple of dozen phrases in the first lesson. This allows you to quickly get used to the sound of speech, prevents the appearance or eliminates the language barriers.
- Accuracy and Fluency – competent and fluent speech. When learning a language using this technique, you will not have to choose between speaking fluently or speaking correctly. The speech will be fluent and competent at the same time.
- When teaching, only modern authentic manuals are used. The carefully crafted English-language textbooks contain exciting and, most importantly, practical material that you can use in your life.
- The teacher goes through three stages of learning with the student: engagement (involvement), study (study) and activation (activation – use). At the engagement stage, the teacher involves the student in the learning process: he initiates an exciting discussion, offers to discuss a picture, etc. At the study stage, the student is explained the grammatical topic and the use of new words and expressions, that is, they work to expand vocabulary and master grammar. At the stage of activation of knowledge, the student performs various exercises to consolidate new grammar and words. This may be a continuation of the discussion of the topic under study, but with the application of the acquired knowledge.

According to the grammar-translation method, the learning and teaching of languages consist of the following principles:

- Teachers must assert their authority, as their role is to transmit knowledge to learners and the learner’s native language is the medium for instruction. Very little teaching is done in the target language. It is an extremely teacher-centered method of

teaching.

- Learners need to be able to read the literature written in the target language and learn all the relevant vocabulary and grammar. Learners do not play any active role and there is little learner–learner interaction.
- Literary language is superior to the spoken language. Learning a language consists of being able to read and translate a text into and out of the target language. The main focus of teaching is to develop the learner’s ability to read, write, and translate. Teachers would not direct learner’s attention to the content of the text which is treated as a translation exercise. Reading of very complex classical texts begins early. To be able to communicate using the target language is not an important goal for learners.
- The focus is on accuracy and not fluency. The grammar is taught systematically (following a sequencing grammar syllabus) through explicit extensive and elaborated teaching of grammatical rules. The main assumption is that a second language is learned through the deduction of the grammatical properties of a target L2. When learners have developed a conscious and explicit representation of that language, they can apply this ability in the production of sentences through translation from one language to the other.
- Errors are corrected. If learners answer a question incorrectly, the teacher would select somebody else to give the correct answer and/or he/she replies directly.
- Learners should memorize vocabulary in the form of isolated word lists. Vocabulary in the target language is learned through translation from the native language

CONCLUSION

The methods above are more effective in learning new words, based on different other researches and on our research made in Uzbekistan. It is suggested that method helps students more to learn vocabulary, although from the findings it is not clearly understood the effectiveness of one method over the other. The best teachers make use of all possible methodologies and approaches at the appropriate time, for the appropriate activities, and for those students whose learning styles require that approach.

References:

1. Borisova I. L. (Cheboksary, Russia) Diversity of linguistic Language Social networks and their application in the study of foreign languages

2. Brown, H.D. 2001: Principles of language learning and teaching. New Jersey. Prentice Hall Regents.

Online reference:

3. https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnyy-podhod-v-obuchenii-inostrannomu-yazyku-1

THE ROLE OF FAIRY TALES IN TEACHING ENGLISH AT PRIMARY SCHOOL LEVEL

Maftuna Jumabayeva
Navoi State Pedagogical Institute
Undergraduate student
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324366

Abstract: The main aims of this article is to show benefits of fairy tales for the development of young children.One of the productive methods that actively acquaint pupils with knowledge is studying fairy tales at English lessons. It can improve their imagination, also helps connect the elements of literary and linguistic analysis.

Key words: fairy tale, school age, methods of teaching English,fantasy, Cinderella, Peter and the Wolf.

INTRODUCTION

At the initial stage of education, it is very important to interest children in learning, so the English teacher has a very important task not only to teach language but also to develop an interest in its study. However the question arises:how to do it. Therefore, a lot teachers in the classroom trying to use interesting tasks a lot of visibility and so on. Nevertheless, unfortunately with most of these tasks the children only get bored, tired of the large number of variety in class.

It is known that teaching English to elementary school children is very difficult. They get exhausted very quickly and get distracted. The academic style is not suitable here. It is a bit challenging to attract the attention of children with text task, it is much better to conduct lessons in a playful and unobtrusive form.

In modern pedagogical practice, the communicative method of learning English is given special attention. It is believed that this is the most effective method of learning the language, allowing students to entertainingly and unobtrusively to master the intricacies of the English language. Today it is believed that during the study of English, students should master not only all language skills, but also have a clear idea of the traditions, culture, history, and realities of life of residents of English-speaking countries. English fairy tales are quite suitable for this purpose. I will say, even more, the use of English fairy tales in the classroom improves individual learning, promotes the development of motivation. It is necessary to strive to ensure that students receive satisfaction not only from the plot of the tale but also from the realization of what they understand in English, which is described in it. Moreover, the use of fairy tales in the classroom contributes to the individualization of learning and the development of motivation of speech activity of students.

So, a fairy tale is an inexhaustible source of games, fantasies, learning new things. It is a strong motivating factor that satisfies the need of students in the novelty of the material studied and the variety of exercises performed, which activates the students' mental activity, makes the learning process no more attractive and interesting, makes you worry and worried, which forms a powerful incentive to learn the language. Using fairy tales in the lessons, we introduce children to the characters, traditions, and find common with Russian fairy tales. It is important to use authentic material in this process. With the help of a fairy tale, a teacher can develop almost all the skills and abilities, teach to predict, talk about the contents of a fairy tale. In children of primary school age, there is a change in the leading activity from play (in preschool age) to educational, which helps them move to the next stage of development associated with the activation of mental activity and with a new social status, new relationships with others.

Thus, I believe that the use of fairy tales when teaching introductory reading in English lessons allows you to add variety to the content of the lesson, broadens the general horizons and communicative culture of younger students, develops a language guess, a sense of language, increases the interest of students in the language, and therefore and motivation for learning. Without a doubt, using a fairy tale will improve the process of learning English. A fairy tale, like any other element of the communicative method of language learning, diversifies classes, allows students to learn the necessary information easily and entertainingly, to develop language skills. But it should be understood that the effectiveness of using fairy tales in learning English depends on the rational organization of classes.

“*Once upon a time, there was…*”. These are the magic words that start many a fairy tale and transport us back in time to our childhoods and the fantastical world of our imaginations. A place where princesses and princes can defeat all the obstacles that cross their paths, including big, scary and dangerous dragons. Do you remember how happy and excited you felt when someone you loved took the time to read you a fairy tale? Chances are that you probably haven’t read that fairy tale in a while, yet, you would easily be able to retell it in a wink of an eye. This is undeniable proof that fairy tales are memorable and that they continue to live in our minds long after we hear or read the classic phrase: “And they all lived happily ever after.”

Albert Einstein defended that: “*If you want your children to be intelligent, read them fairy tales. If you want them to be more intelligent, read them more fairy tales.*” Judging by his track record, this is the type of advice that cannot be taken lightly! Most children will have come into contact with fairy tales in their native language, so these stories can provide them with a safe and familiar context to learn a foreign language in, too. So, when they learn a fairy tale in English, understanding the text becomes less of a problem as they already know the content. Another of the many

benefits of fairy tales is that they develop children’s emotional well-being by teaching them morals in a context that they can understand and easily identify with. They can show them the importance of being kind, supporting friends through hardships as well as the fundamental need to be resilient.

METHODS

Fairy tale activity ideas

Post-reading activities are a great way to continue to engage children after the story and can be used to develop children’s emotional intelligence, creativity and critical thinking skills. According to Psychologist Daniel Goleman, who specialises in emotional intelligence, emotional intelligence (EI) is the ability to identify, assess and control one’s emotions as well as to understand and manage the emotions of others. Goleman defends that EI or emotional competencies are not innate talents but rather a learned capacity that must consciously be worked on and developed. This being the case we must develop the following sub-skills with our children: self-awareness, self-regulation, social skills, empathy and motivation.

Post-reading activities for Cinderella

Discussion topics/questions:

How does Cinderella’s step-family treat her? Does she treat them in the same way? Why?

How does Cinderella overcome her problems?

Why do the animals help Cinderella?

What can the fairy godmother do that Cinderella can’t do?

Post-reading activities for Peter and the Wolf

Discussion questions/topics:

Why do the bird and duck get angry with each other? How else could they react?

Why is Peter’s grandfather angry with him?

What does Peter teach his grandfather?

Why does the bird do what Peter tells him to do?

What can Peter do that the wolf can’t do?

What is the moral of this story?

Writing:

Write your own fairy tale using the Pixar Structure:

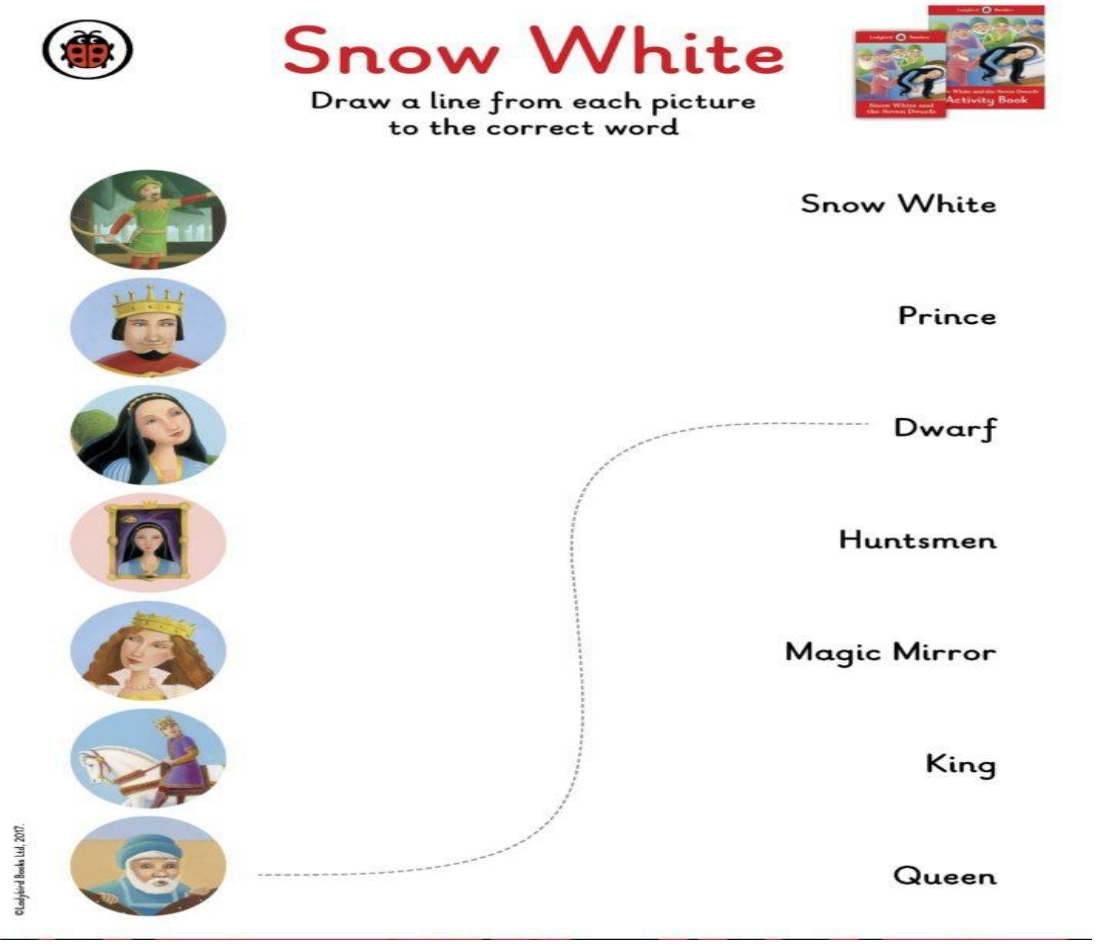
Once upon a time, there was…

Every day, …

One day, …

Because of that, …

Until finally…

It should be noted that the children do not possess enough language to discuss these questions in English. Because of this, it is important to adopt a time-out strategy where you speak L1 during the discussion. Slowly introduce one or two new English words that reflect the main points of your discussion and get the children to repeat these words. After the discussion ends, go back to these words and discuss them with the children by asking questions like: How do you say concept in discussion in English? What is the English word for concept in discussion? You can help children structure this new vocabulary by creating a classroom wall dictionary where the children write and illustrate the new words that they are learning. They then have easy access and are constantly reminded of the words they are picking up naturally during storytelling.

RESULTS

According to several critics,there are a number of reasons why teachers use Children’s stories:

– Stories are motivating and fun creating a desire to communicate. They develop positive attitudes and help children to keep on learning. Positive affective factor facilitate acquiring a second language. Children will learn better if they have a

positive attitude towards what they are doing.

– Stories exercise the imagination. Children imagine sceneries, characters and so on about a story. For example, if they become personally involved in a story they can identify with some characters.

– Stories provide a rich resource for education about human societies, offering Insights into life in many different communities and into complex cultures.

– Stories are a useful tool in linking fantasy and imagination with the child’s real world. So children can make sense of their everyday life. Stories help children to understand the world and to share it with others. “Nine to twelve -year-olds Are developing their ability to appreciate other viewpoints. At this age stories about family and friends should not only reassure children about themselves but also provide them with new insights into how other families and children cope with various situations. Children at this age enjoy stories that extend their experiences (Brumfit, Moon and Tongue 1991: 185). On the other hand, there is a need to make language learning easier for young children by relating it to their experience in everyday life.

ANALYSIS

SELECTION OF STORYBOOKS

Stories must be chosen depending on the age and the linguistic level of the pupils. Moreover, there must be a particular purpose when selecting a story so that it will carry the ideas the teacher wishes to focus on. Another important question to think about is whether to use simplified or authentic storybooks for the children. There are mman authentic storybooks written for English-speaking children, which are also suitable for those learning English. Moreover, authentic storybooks are full of examples of real Language although simplified stories can be easier for the Primary Education pupils (Ellis and Brewstwer 1991: 9).Children sometimes already know the story the teacher is going to tell. Genesee argues that choosing stories, which are culturally familiar, may be especially helpful because prior knowledge of characters and plots may make the stories potentially more comprehensible to the learners than unfamiliar ones. If a child already knows the story in his first language he will be able to follow the English version of the same story. S/He already knows the plot and the teacher can facilitate his/her understanding by using body language or using pictures. Stories can be chosen to support a cross-curricular teaching approach. They can develop ideas in a variety of different subject areas. They can explain concepts by providing illustrations of practical applications. The teacher has to grade the input the children receive by means of stories from Less complicated to more complicated ones. If the story is very difficult to understand the teacher can modify or simplify it. Ellis and Brewster (1991: 18-19) give some possible Solutions. The teacher must check the clarity of the text and the vocabulary. Consequently, it

may be necessary to substitute familiar words or expressions for more unfamiliar ones. That is usually the case with idioms. They are difficult to understand for children so the teacher will change them for easier words. It is also interesting to check the word order, as it can be difficult to understand.

CONCLUSION

Using story telling is a motivating activity. The teacher of English fulfils most of the objectives for the English subject in Primary Education given by the Ministry. However, there are more reasons to use them in class. Stories exercise imagination and it is also a way of helping pupils to learn in all areas of their curriculum. However, it is not an eeas activity. The teacher has to develop a number of skills to improve his/her storytelling. In Addition, the children have to develop their concentrating and listening skills by means of the illustrations or while listening stage tasks. The teacher has to plan a number of story-based activities for his/her class. Children develop the four skills: listening, speaking,reading and writing, but with an emphasis on oral skills. Children do the activities autonomously so that cooperation among pupils is promoted and, consequently, the pupil-to-pupil interaction as well. They become autonomous in their own learning processes And children learn to learn for themselves.

References:

1) Bagg, M. B. (1991). Folk literature in the foreign language classroom. Paper presented at the Meeting of the Indiana Foreign Language Teachers Association (Indianapolis, IN, October 25, 1991).

2) Authors such as Carter and Long (1991), Ellis and Brewter (1991), Brumfit, Moon and Tongue (1991),

3) Authors such as Morgan and Rinvolucri (1983), Ellis and Brewster (1991), Carter and Long (1991),Brewster, Ellis and Girard (1992), Howe and Johson (1992) Wright (1996), Villaroel (1997) and Barreras Gómez (2003).

4) Ennedy and Jarvis (1991), Brewster, Ellis and Girard (1992), Zaro and Salaberri (1993) Wright (1996) And Villaroel (1997).

Online reference:

1) https://infourok.ru/the-importance-of-using-fairy-tales-in-teaching-english-4348013.html

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O‘QITISH METODIKASI

Raxmatullayeva Muxlisa Joniqul qizi
Samarqand viloyat Oqdaryo tumani
23-maktab boshlanǧich sinf òqituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324375

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi va ta’lim texnologiyalari, fanlar bilan bog‘liqligi, o`qitish samaradorligini oshirish bo‘yicha fikrlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: zamonaviy, innovatsiya, boshlang‘ich ta’lim, metodika, texnika, o‘quvchi, Pedagogika

Matematika o‘qitish metodikasi eng avvalo kichik yoshdagi o‘quvchilarni umumiy tizimda o‘qitish va tarbiyalash vazifasini qo‘yadi.

Umumiy metodika boshlang‘ich sinf matematikasining mazmunini va tizimliligini aks ettiradi, har bir bo‘limni o‘qitishning o‘ziga xos xususiy metodlarini o‘rgatadi. Xususiy metodika matematika o‘qitishning asoslangan metodlarini va o‘qitish formalarini, shuningdek o‘quv faoliyatini tashkil qilish yo‘llarini ko‘rsatadi. Ma’lumki o‘qitish tarbiyalash bilan o‘zaro mustahkam bog‘liqdir. Ushbu metodika o‘qitishni tarbiyalash bilan qo‘shib olib borish yo‘llarini o‘rgatadi. g‘

Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasi bir necha fanlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

1) O‘qitish asosi bo‘lgan matematika bilan;
2) Pedagogika;
3) Psixologiya;
4) Boshqa o‘qitish metodikalari bilan (ona tili, mehnat ...).

Boshlang‘ich matematika o‘qitish kursi o‘quv predmetiga aylangan. Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasining o‘qitish vazifalari:

1) ta’lim-tarbiyaviy va amaliy vazifalarni amalga oshirishi,
2) nazariy bilimlar tizimini o‘rganish jarayonini yoritib berishi kerak;
3) o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantirish yo‘llarini o‘rgatishi kerak;
4) ta’limni insonparvarlashtirish;
5) matematika o‘qitish jarayonida insonni mehnatni sevishga, o‘zining qadrqimmati, bir-biriga hurmati kabi fazilatlarini tarbiyalashni ko‘rsatib beradi;
6) o‘qitish metodikasi I–IV sinflar matematikasining davomi bo‘lgan V–VI sinf matematikasi mazmuni bilan bog‘lab o‘qitishni ko‘rsatadi.

Boshlang‘ich matematika kursining vazifasi maktab oldiga qo‘yilgan “o‘quvchilarga fan asoslaridan puxta bilim berishda yangi texnologiyadan

foydalanish, ularga hozirgi zamon ijtimoiy-iqtisodiy bilimlarni berish, turmushga, kasb-hunarga yo‘naltirish, kasblarni ongli tanlashga o‘rgatish” kabi vazifalarni hal qilishda yordam berishdan iborat.

Ta'limning maqsadi jamiyat ehtiyojiga mos ravishda shakllanadi. Shunday ekan, ta'lim-tarbiya maqsadi mos va mutanosib bo‘lishi kerak. Ilmiy adabiyotlarda ta'limning maqsadi imkoniyatlaridan to‘g‘ri, aniq, o‘rinli foydalanish ko‘nikma va malakalarini hosil qilish, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantirish, kommunikativ savodxonlikni oshirish, milliy g‘oyani singdirish, sharqona tarbiyani shakllantirish, shaxsni ma'naviy boyitishdan iboratligi ta'kidlangan. Ta'limiy maqsad asosida o‘quvchilarda mustaqil fikrlash, og‘zaki va yozma savodxonlikni oshirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish orqali ularning muloqot madaniyati takomillashtiriladi. Tarbiyaviy maqsad asosida esa ma'naviy, g‘oyaviy, nafosat tarbiyasi beriladi. Til o‘rganish jarayonida xalqning madaniy-ahloqiy qadriyatlariga yaqinlashtirish imkoni paydo bo‘ladi.

Boshlang‘ich maktabda matematika o‘qitish metodikasida mustaqil va nazorat ishlari, o‘quvchilardan individual yozma so‘rov o‘tkazishning samarali vositalari yaratilgan. Ba’zi didaktik materiallar dasturning chegaralangan doiradagi masalalarining o‘zlashtirilishini reyting tizimida nazorat qilish uchun, boshqalari boshlang‘ich maktab matematika kursining barcha asosiy mavzularini nazorat qilish uchun mo‘ljallangan. Ayrim didaktik materiallarda (ayniqsa, kam komplektli maktab uchun mo‘ljallangan) o‘qitish xarakteridagi materiallar, boshqalarida esa nazoratni amalga oshirish uchun materiallar ko‘proqdir.

Boshlang‘ich maktab matematikasida barcha didaktik materiallar uchun umumiy topshiriqlarning murakkabligi bo‘yicha tabaqalashtirilishidir. Bu materiallar tuzuvchilarning g‘oyasiga ko‘ra ma’lum mavzu bo‘yicha topshiriqning biror usulini bajarishi o‘quvchining bu mavzuni faqat o‘zlashtirganligi haqidagina emas, balki uni to‘la aniqlangan darajada o‘zlashtirganligi haqida ham guvohlik beradi.

O‘quvchilarni matematika kursini o‘rganishga tayyorlash.

I–IV sinflarda matematika o‘qitishning asosiy vazifasi bo‘lgan ta’lim-tarbiyaviy vazifalarni hal qilishda ulardagi matematika kursi bo‘yicha qanday darajada tayyorgarligi borligiga bog‘liq.

Shuning uchun 1-sinfga kelganlarning bilimlarini aniqlash, sinf o‘quvchilarining bilimlarini tenglashtirish, ya’ni past bilimga ega bo‘lgan o‘quvchilarning bilimlarini yaxshi biladigan o‘quvchilarga yetkazib olish vazifasi turadi. O‘qituvchi quyidagi tartibda o‘quvchilar bilimini maxsus daftarga hisobga olib boradi:

1. Nechagacha sanashni biladi?
2. Nechagacha sonlarni qo‘shishni biladi?
3. Nechagacha sonlarni ayirishni biladi?.
4. >,<,= belgilarni ishlata oladimi?

5. Noma’lumlar bilan berilgan qo‘shish va ayirishda bu noma’lumlarni topa oladimi?

6. Qaysi figuralarning nomlarini biladi va chiza oladi?

7. Nechagacha sonlarni yoza oladi?

8. O‘ngga, chapga, kam, ko‘p, og‘ir, engil, teng kabilarni farqlay oladimi?

9. Pul, narx, soat, minut, uzunlik, og‘irlik o‘lchov birliklari bilan muomala qila oladimi?

Bolalarni o‘qitishga tayyorlashda asosiy ish metodi tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish, tabaqalashtirish kabi aqliy operasiyalarni bajarish malakalarini shakllantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bunday ishlar o‘quvchilarnig og‘zaki va yozma nutqlarini rivojlantirishga katta yordam beradi, matematik bilimlarni o‘zlashtirishga qiziqishi kuchaya boradi.

Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda o‘quvchilarning o‘quv va ijodiy faolliklarini oshiruvchi hamda ta’lim-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo‘llash borasida katta tajriba to‘plangan bo‘lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar interfaol metodlar nomi bilan yuritiladi. Quyida amaliyotida foydalaniladigan interfaol metodlardan bir nechtasining mohiyati va ulardan foydalanish borasida so‘z yuritamiz.

“Fikriy hujum” metodi

Mazkur metod o‘quvchilarning mashg‘ulotlar jarayonidagi faolliklarini ta’minlash, ularni erkin fikr yuritishga rag‘batlantirish hamda bir xil fikrlash inertsiyasidan ozod etish, muayyan mazvu yuzasidan rang-barang g‘oyalarni to‘plash, shuningdek, ijodiy vazifalarni hal etish jarayonining dastlabki bosqichida paydo bo‘lgan fikrlarni yengishga o‘rganish uchun xizmat qiladi.

“Fikriy hujum” metodi A.F.Osborn tomonidan tavsiya etilgan bo‘lib, uning asosiy tamoyili va sharti mashg‘ulotning har bir ishtirokchisi tomonidan o‘rtaga tashlanayotgan fikrga nisbatan tanqidni mutlaqo ta’qiqlash, har qanday luqma va hazil-mutoyibalarni rag‘batlantirishdan iboratdir. Bundan ko‘zlangan maqsad o‘quvchilarning mashg‘ulot jarayonidagi erkin ishtirokini ta’minlashdir. Ta’lim jarayonida ushbu metoddan foydalanish o‘qituvchining pedagogik mahorati va tafakkur ko‘lamining kengligiga bog‘liq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” / Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq nashriyot-matbaa kontserni. 1997.

2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni (1997 yil 29 avgustda qabul qilingan) /Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq nashriyot-matbaa kontserni. 1997.

3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarori (1999 yil 16 avgust)/Xalq ta’limi j. 1999. № 5

4. Features of educational materials in primary school Bekmurodova, J. A. Features of educational materials in primary school / J. A. Bekmurodova.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARINING IJTIMOIY RIVOJLANISH KOMPITENSIYASINI SHAKILLANTIRISH USULLARI

Egamberdiyeva Muhlisa Yerkin qizi
Termiz davlat Pedagogika instituti 2-bosqich magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324381

Annotatsiya: ushbu maqolada kompitensiya haqida, tarbiyachilarining ijtimoiy rivojlanish kompitensiyasini shakillantirishi, tarbiyachi-pedagoglarning pedagogik faoliyatiga qo‘yilgan talablar hamda ijtioiy kompitensiyani rivojlantirish ustida olib borilgan tadqiqot ishlari tahlili keltirilgan.

Kalit so‘zlar: competence, qobiliyat, tarbiyachi, ta'lim, ijtimoiy kompetentlik, mimika,pedagog, malaka, xulq-atvor.

Hozirgi kunda rivojlanib borayotgan bozor munosabatlari sharoitida mehnat bozorida asosiy o‘rinni egallagan kuchli raqobat bardosh har bir mutaxassis kasbiy kompetentlikka ega bo‘lishlari hamda ijrimoiylashuv jarayonida ijtimoy kompitentlikni izchil rivojlantirib borishlari lozim. Maqolada kompetentlik, Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachisining ijtimoiy kompetentlikning namoyon bo‘lishi, pedagog o‘zida qanday kompetentlik sifatlarini yorita olishi zarurligi haqida so‘z yuritiladi.

Kompetentlik inglizcha “competence” so‘zidan olingan bo‘lib “qobiliyat” ma’nosini ifodalaydi. Kompetentlikning mazmuniga e’tibor beradigan bo‘lsak “faoliyatda nazariy bilimlardan samarali foydalanish, yuqori darajadagi kasbiy malaka, mahorat va iqtidorni namoyon eta olish”ni yoritishga xizmat qiladi[2].

Tarbiyachi endi rivojlanayotgan yosh avlodni mamlakatimizga munosib farzandlari qilib tarbiyalashdek sharafli va mas'uliyatli vazifani bajaradi. Tarbiyachining siyosiy yetukligi bolalarni tarbiyalash sifati uchun xalq va jamiyat oldidagi o‘z mas'uliyatini anglashga ta'lim - tarbiya ishlarini hal etishga ijodiy yondashishga o‘z mahoratini doimo faollashtirib borish va hamkasblarning ishdagi o‘sishiga ko‘maklashuviga yordam beradi. Tarbiyachi o‘zi yashab turgan o‘lka hayotini bilishi tabiat va jamiyat omillarini tushunishi uchun ijtimoiy faol bo‘lishi kerak[1,2].

Psixologlarning ilmiy izlanishlari natijasida “Kompetentlik” tushunchasi ta’lim sohasiga kirib kelgan. Psixologik jihatdan qaraganda kompetentlik “har qanday noan’anaviy vaziyatlarda va kutilmagan hollarda mutaxassisning o‘zini tuta bilishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o‘zaro munosabatlarda yangi yo‘l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to‘la ma’lumotlardan foydalanishda, izchil

rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik”ni anglatadi.

Tarbiyachi ijtimoiy kompetentlikni rivojlantirish natijasida ijtimoiy munosabatlarda faollik ko‘rsatish ko‘nikmasini, pedagogic malakaga egalik, kasbiy faoliyatda sub’ektlar bilan muloqotga kirisha olish kabi ko‘nikmalarni hosil qiladi.

O‘z faoliyatini endigina boshlayotgan tarbiyachilar va doimiy izlanishda bo‘lgan tajribali tarbiyachilar ham tarbiyachilik mahoratiga zamin yaratuvchi quyidagi jarayonlarni bilishi kerak:

- har qanday pedagogik vaziyatlarda o‘quvchining ichki va tashqi dunyosini to‘g'ri tushunish malakasi;
- pedagogik vaziyatlarni to‘g'ri idrok qilish uchun diqqatni jamlash;
- tarbiyalanuvchilarga ishonch va talabchanlik;
- tarbiyaviy vaziyatni har tomonlama puxta baholay olish qobiliyati;
- xilma-xil pedagogik taktlardan o‘zi uchun eng muhimini ajrata olish qobiliyati;
- ziddiyatli tasodifiy holatlarda ikkilanmasdan to‘g'ri qaror qabul qilish;
- tarbiyada ta'sir etishning turli usullaridan foydalana olish qobiliyati;
- o‘tkazilayotgan tarbiyaviy tadbirlar yuzasidan o‘quvchilarning fikrlarini o‘rganish;
- o‘z-o‘zini boshqarishning turli shakllaridan unumli foydalanish;
- har bir o‘quvchining yashirin ijobiy fazilatlarini ko‘ra olish va takomillashtirish;
- o‘quvchilarning ijtimoiy kelib chikishiga qarab toifalarga ajratmaslik, bir xil munosabatda bo‘lish [1,3].

Pedagog-tarbiyachi bolalarga kundalik hayoti davomida, o‘yinlarda, mashg'ulotlarda, birgalikdagi mehnat faoliyatida va ular bilan bo‘ladigan muomalada ta’sir ko‘rsatadi. U har bir bolani diqqat bilan o‘rganishi, uning shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyatlarini bilishi, pedagogik nazokatini namoyon qilishi, bolalarning xulq-atvorini, ish natijalarini haqqoniy baholashi kerak, ularga o‘z vaqtida yordam ko‘rsata olishi, oiladagi ahvoli bilan qiziqishi zarur[4].

Hozirgi zamon tarbiyachisining asosiy fazilatlaridan biri o‘z kasbiga sadoqatliligi, g'oyaviy e'tiqodliligi o‘z kasbini sevishi va bu kasbga bo‘lgan cheksiz sadoqati o‘qituvchi - tarbiyachi boshqa kasb egalaridan ajratib turadi. Pedagog tarbiyachi shaxsiga qo‘yiladigan muhim talablaridan biri shuki, u o‘z predmetini, uning metodikasini chuqur o‘zlashtirgan bo‘lishi zarur.

Tarbiyachi kasbiga xos bo‘lgan muhim fazilatlaridan, talablaridan biri bolalarni sevish ularning hayoti bilan qiziqish har bir shaxsni hurmat qilishdan iborat. Bolani sevgan butun kuch va bilimini bolalarni kelajagi buyuk vatanga sodiq fuqaro qilib tarbiyalashga safarbar qila oladigan odamgina haqiqiy tarbiyachi-pedagog bo‘la oladi.

Xulosa qilib aytganda ijtimoy kompetentlik − olingan bilimlarga asoslangan holda ijtimoiy munosabatlarda to‘g‘ri harakat qila olishlik demakdir. Kompetentlik – ijtimoiy amaliyot ko‘rinishidagi bilim va ko‘nikmalarning mavjudligi bo‘lib, u ta’lim jarayoni natijalariga ijtimoiymadaniy talablar va jamiyat tomonidan talablar qo‘yiladigan hollarda namoyon bo‘ladi

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. F.R.Qodirova, Sh.Q-Toshpulatova, N.M.Kayumova, M.NA’zamova . “Maktabgacha pedagogika” darslik / - Toshkent: Tafakkur nashriyoti, 2019. - 688 b.

2. Xabilova S.T. “Yosh pedagoglarning psixologik-pedagogik faoliyatidagi kompitentlik masalalariga oid ayrim mulohazalar”. Research and education ISSN: 2181-3191 VOLUME 1 | ISSUE 1 | 2022 324-328 b

3. Yusupov E. Inson kamolotining ma’naviy asoslari. T. Universitet, 1998

4. G‘ulomov. X.R. Raimov. va boshqalar. “Ta’lim-tarbiya sifati va qirralari”. T; «Fan va texnologiyalar». 2004.

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Ермолович Любовь Михайловна
Город Ташкент ГСОШ √307
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324386

Аннотация: В статье рассматриваются социальные цели государственной политики в целях формирования гармонично развитого поколения и роль инвестиций в человеческий капитал для реализации поставленных целей.

Ключевые слова: государственная политика, образование, производство, технологии, адаптация.

Система высшего образования Узбекистана переживает в настоящее время сложные трансформации, связанные как с изменениями внутри самой системы, так и вне ее. Важной особенностью сегодняшнего времени является ощутимый поворот населения от образования узкоспециализированного к образованию более широкому, позволяющему человеку легко адаптироваться к быстро меняющимся технологиям. Это значительно повышает требования к процессу подготовки кадров в образовательных учреждениях. В процессе подготовки профильных специалистов, перед образовательными учреждениями стоит еще одна главная задача, связанная с реализацией Национальной программы по подготовке кадров: ликвидация дефицита нравственности, повышение национального самосознания молодых граждан республики. Специалисты утверждают, что в настоящее время экономика трансформируется в так называемую экономику знаний, суть которой связывает уровень производства, то есть в конечном итоге богатство нации, с развитием и применением специалистами новых знаний. И темпы экономического роста определяются уже не столько физическим капиталом или навыками людей (человеческий капитал), сколько способностью применения знаний. Экономика базируется на информационной основе, обучении и адаптации, могущество современных информационных технологий обеспечивает глобальной экономике новую технологическую базу. Фирмы, конкурирующие в глобальной экономике, должны обладать организационными способностями для поддержания или наращивания своих конкурентных преимуществ в условиях развивающегося рынка. Один из путей преодоления такой конкуренции - сотрудничество, в том числе на пути слияния компаний в разного рода союзы и с поставщиками знаний. В настоящих условиях рынок предъявляет новые требования к высшему образованию. Фирмы хотят иметь гибкую и разностороннюю рабочую силу, мобильную и способную к повышению знаний и

переподготовке. То есть пожизненное образование, постоянное самообразование и работа над собой, становится абсолютной необходимостью. В сфере высшего образования внедрена принципиально новая, усовершенствованная система регулярной переподготовки профессорско-преподавательского состава вузов. В 15 базовых вузах организованы курсы переподготовки и повышения квалификации руководящих и педагогических начального образования. Подготовка кадров является одним из важнейших приоритетов государственной политики в Узбекистане. Выработана и реализуется уникальная национальная программа реформ, направленная на создание совершенной, непрерывной и преемственной системы образования, обеспечивающей формирование высококвалифицированных специалистов.

Комплекс проблем по политическому, экономическому, социальному переустройству общества на основах демократизации, развития рынка, утверждения новых форм поддержания социальной справедливости требует целостного, четкого механизма, способного обеспечить установление роли и места каждого из компонентов составляющей: личность - государство - общество в социально-экономическом развитии страны. Таким механизмом является Национальная программа по подготовке кадров, направленная на создание образовательной сферы, обеспечивающей формирование личности, высококвалифицированного специалиста, от уровня знаний и профессионализма которого и соответствия их требованиям времени в конечном итоге зависят результаты проводимых социально-экономических реформ. Политическая активность населения зависит от уровня образованности. Инвестиции в человеческий капитал подразумевают вложения в образование, позволяющие сформировать определенные знания и навыки, которые в будущем принесут отдачу в виде дохода. Мы, нынешняя молодежь - будущее государства. От того, с каким багажом духовных знаний и ценностей мы войдем во взрослую самостоятельную жизнь сегодня, зависит то, насколько стабильно и благополучно будет наше завтра. Это и характеризует тот бесценный социальный капитал, определяющий уровень жизнеспособности всего общества в будущем.

Для изменения данной ситуации и эффективного целенаправленного расходования государственных средств на образование, предлагается:

- сбалансированность выпуска специалистов с потребностями отраслей региональной экономики;

- определение потребности в специалистах, связанной с расширением отраслей и с качественным совершенствованием сложности труда;

- расчет потребности по каждому направлению высшего образования.

На государственном уровне важно эффективное использование

инвестиций, нацеленных на достижение более высокого качества образования. Как показывает мировой опыт, это является основным требованием для успешного развития в условиях глобальной экономики. Рыночная экономика - это экономика, в которой инициатива принадлежит в основном населению. Поэтому целью проводимых реформ должно стать предоставление людям максимальных возможностей для их развития, что также включает доступ к качественному образованию и услугам системы здравоохранения, к полной информации для обсуждения идей. Таким образом, возможности системы образования в Узбекистане, интеграция науки и производства для подготовки высококвал ифицированных конкурентоспособных специалистов, дают толчок к развитию общества и государства в условиях все увеличивающегося интегрирования и проникновения в мировое сообщество.

Список литературы:

1. Закон Республики Узбекистан «О национальной программе по подготовке кад-ров». Т.: 1997

2. Социальное развитие и уровень жизни населения в Узбекистане. 2014. Государственный комитет Республики Узбекистан по статистике. - Т.:2015

INGLIZ VA O`ZBEK TILLARIDA AKTUALLASHTIRUVCHI VOSITALAR

Axatova Kumushxon Qurbonali qizi
FDU magistranti
Nurmatova Munis Mashrabovna
FDU ingliz tili kafedrasi katta o‘qituvchisi
Xolmatova Muhayyo Abduhalim qizi
FDU magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324390

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o`zbek tillarida aktuallashtiruvchi vositalar, har bir uslubning rivojlanishi standart ingliz va o‘zbek tillari normalarining o‘zgarishi, turli xil funksional uslublardagi matnlarni o‘rganish haqida so`z yuritiladi.

Kalit so`zlar: funksional uslublar, publisistik, tarixiy turkum, frazeologik birliklar, individual stilistik, maxsus atamalar.

KIRISH

Matn ma'lum bir tarzda kommunikativ vazifa bilan uyushgan jumlalar to‘plamidir. Matnning asosiy xususiyatlari: semantik va kommunikativ birlik; tarkibiy yaxlitlikdan iboratdir.

Har qanday tilda nutq uslubi yoki funktsional uslublar deb nomlanuvchi tizimlar mavjud. Uslublar har qanday tilning boyligi va rang-barangligini tashkil etadi. Ingliz va o‘zbek tillarida asosiy uslublarni o‘rganish tilni tushunishni jiddiy ravishda boyitadi va uni o‘rganishda yordam beradi. Tilni o‘rganish jarayonida matnlarni o‘qish turli funktsional uslublar: so‘zlashuv, badiiy, ilmiy, publisistik (ommabop), rasmiy uslublarga tegishli hisoblanadi.

Tilning funksional uslublari aloqaning aniq maqsadiga xizmat qiluvchi o‘zaro bog‘liq tillarining tizimi hisoblanadi. Funksional uslub xabar yo‘llovchi tomonidan tashkil etilgan mutloq topshiriq mahsuli sifatida xizmat qiladi. Funksional uslublar ko‘pincha tilning adabiy qismida uchraydi. Barcha funksional uslublar o‘ziga xos usulda turli xil xususiyatlar bir tizim sifatida uzviy bog‘liq bo‘lsa ham, tilning aloqa vositalarining bir guruhida asosiy xususiyati bo‘lishiga qaramay, so‘ralayotgan vazifaviy uslubni aniqlash uchun yetarli bo‘lmaydi.

Har bir vazifaviy uslub adabiy tilning rivojlanish bosqichida turg‘un tizimga bog‘liqdir, ammo u bir davrdan keyingisiga o‘tayotganda, ba’zan tez-tez o‘zgaradi. Shuning uchun tilning funksional uslublari tarixiy turkum (kategoriya) hisoblanadi. Ushbu tushunchani isbotlash uchun misollar yetarli darajadadir. Binobarin, vazifaviy uslubning she’riyat (badiiy) uslubi XVI asrning ikkinchi yarmida mustaqil uslub vazifasini bajarishni boshlagan; gazeta uslubi publitsistik uslubdan ajralib chiqqan;

boshqa vazifaviy uslublar kabi notiqlik uslubi ham sezilarli darajada muhim o‘zgarishlarga uchragan.

ASOSIY QISM

Har bir uslubning rivojlanishi standart ingliz va o‘zbek tillari normalarining o‘zgarishi bilan oldindan belgilanadi. Bunga ijtimoiy sharoitlarning o‘zgarishi, ilmiy taraqqiyot va madaniy hayotning rivojlanishi ham katta ta'sir ko‘rsatmoqda. An'anaviy ajralib turuvchi funktsional uslublar — ilmiy (ommabop fan), rasmiy, publisistik (ommabop), so‘zlashuv, badiiy — tilning quyi tizimlari bo‘lib, ularning har biri besh asosiy darajadagi o‘ziga xos: fonetik, morfologik, leksik, sintaktik va matn tarkibi bo‘yicha xususiyatlarga ega.

Funksional uslublar u yoki boshqa elementlar va tuzilmalarni ishlatish mumkinligi yoki mumkin emasligi, shuningdek ularning aloqa tizimlari bilan ajralib turadi. Masalan, fonetik vositalar notiqlik uslubi uchun muhimdir: talaffuz me'yorlariga rioya qilish, intonatsiyadan keng foydalanish; ilmiy uslub uchun — sintaktik: aniq sintaktik tuzilma, so‘zlarning to‘g'ridan-to‘g'ri tartibi, so‘zlarning keng qo‘llanilishi, har xil aniq va o‘ziga xos tizimlardan keng qo‘llanilishi, matn darajasida: mantiqiy, aniq taqdimot tuzilishi (gazeta yoki jurnal maqolasi). Rasmiy uslubning matni maxsus atamalar (tijorat, yuridik va boshqalar), shtamplar, ixtisoslashtirilgan xorijiy iboralar, qisqartmalar, aralash so‘zlarning mavjudligi, leksik darajada obrazli vositalarning yo‘qligi bilan tavsiflanadi; sintaktik darajada — murakkab tuzilishlar, fe’lning majhul nisbatidagi gaplarning keng qo‘llanilishi yordamida hosil bo‘ladi.

Funktsional uslublar yozma va og'zaki shaklda uchraydi. So‘zlashuv uslubi qisqa jumlalar, ikki bo‘g'inli so‘zlar, fonetik va sintaktik qisqartmalarning mavjudligi bilan tavsiflanadi. Badiiy uslub uchta quyi uslubni birlashtiradi: tilning she'riyat uslubi, hissiy (badiiy) nasr uslubi va drama uslubi. Ushbu quyi uslublarning har biri va alohida quyi uslub uchun ham umumiy xususiyatlar mavjud. Badiiy matnlar ham bir qator qiyinchiliklar mavjud, chunki ular mantiqiy-intellektual ma'lumotlarni majoziy-hissiy ma'lumotlar bilan birlashtiradi.

Ommabop uslubdagi matnlarni o‘qish qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu uslubning o‘ziga xos xususiyati: matnlarning bir qismi ilmiy, boshqa qismi — boshqa uslublardagi matnlarga yaqin turadi. Jurnalistikaga oid matnlar siyosiy lug'at, frazeologik birliklar, qisqartmalar, voqeliklar, gazeta bosmalari, iboralar va turli mavzular qamrab olganligi bilan ajralib turadi. Gazeta va jurnal nashrlari turli xil, jumladan, reklama va hissiy jihatdan jozibali sarlavhalarga ega. Ommabop uslubning ikki turi og'zaki nutqda: notiqlik uslubi va radio va televidenie dasturlarining matni, shuningdek, gazeta uslubi yozma nutqda namoyon bo‘ladi. Ommabop uslubning yozma shakllari — bu insholar (falsafiy, adabiy, axloqiy) va jurnalistik maqolalar (siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqalar)dan

iboratdir. Publitsistik uslubning umumiy maqsadi — jamoatchilik fikriga ta'sir qilish, o‘quvchi yoki tinglovchilarni muallif tomonidan berilgan sharhning yagona haqiqiy ekanligiga ishontirish va uni bayon qilingan fikrni qabul qilishga undash. Ommabop uslub aniq va mantiqiy sintaktik tuzilishi bilan biriktiruvchi so‘zlardan keng foydalanish va matnni qismlarga ajratilishi bilan tasniflanadi. Notiqlik uslubi — bu publitsistik uslubning og'zaki shakli hisoblanadi. Tinglovchilar bilan to‘g'ridan-to‘g'ri aloqa yozma va og'zaki nutqning sintaktik, leksik va fonetik xususiyatlaridan foydalanishga imkon beradi. Ushbu uslubning o‘ziga xos xususiyatlari — bu xalqqa to‘g'ridan-to‘g'ri murojaat qilish; ba'zida — so‘zlashuv uslubiga oid so‘zlardan foydalanishi bilan xarakterlanadi. Notiqlik uslubiga jalb qilingan stilistik vositalar kommunikativ vaziyat bilan belgilanadi. Notiq tez-tez analogiya va metaforalarni ishlatadi, lekin odatda an'anaviy usullarni qo‘llaydi, chunki individual stilistik qurilmalarni idrok qilish qiyin bo‘lishi mumkin.

Ilmiy uslubdagi matnlar keng kitobxonlarga fan va texnikaning yutuqlarini targ'ib qilishga qaratilgan. Odatda materiallar ma'lum miqdordagi raqamli ma'lumotlar, formulalar, diagrammalar va atamalardan foydalangan holda qiziqarli va qulay tarzda taqdim etiladi. E'tiborni jalb qilish uchun takrorlash, ritorik savollar, o‘quvchiga murojaat keng qo‘llaniladi. Ilmiy matn odatda ma'lumot beruvchi sarlavha, masalaning tarixini tavsiflovchi yoki mavzuni tanishtiruvchi xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ilmiy matnning o‘ziga xos xususiyatlari ta'kidlangan mantiq, qo‘shimcha dalillar bilan takrorlash, murakkab sintaksis va kasbiy yo‘naltirilgan mavzular bilan xarakterlanadi.

Rasmiy uslub turlicha quyi uslublar yoki turlar bilan ifodalanadi: ish hujjatlari tili; huquqiy hujjatlarning tili; diplomatiya tili; harbiy hujjatlarning tili. Ushbu turdagi aloqa vositalarining asosiy maqsadi ikki tomonni bir-biriga bog'laydigan shartlarni aniqlash va ikki shartnoma tuzuvchi tomonlar o‘rtasida o‘zaro kelishuvga erishish. Ushbu uslubning yana bir o‘ziga xos xususiyati — so‘zlarning to‘g'ridan-to‘g'ri o‘z ma'nosida ishlatilishi. Unda majoziy ma'no qo‘llanilmaydi.

XULOSA

Turli xil funktsional uslublardagi matnlarni o‘rganish, ularning parametrlarini aniqlash, ularning har birida til vositalarini tanlash va ulardan foydalanish normalari, shuningdek lingvistik va statistik tadqiqotlar nafaqat zarur, balki til va uni o‘rganishning dolzarb vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar:

1. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка. М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», Изд.5, 2013. 336 с.

2. Тихонова Е. В. Медиатекст как инструмент вербальной диагностики конфессиональной напряженности // Мировое культурно-языковое и

политическое пространство: инновации в коммуникации: сборник научных трудов. М.: ТрансАрт, 2014. С. 172–186.

3. Шомақсудов А. ва бошқалар, Ўзбек тили стилистикаси. –Т.: Ўқитувчи, 1983, 9- бб.

4. M.Xalilova: “O‘zbek tili stilistikasi asoslari”, “Farg‘ona” nashriyoti, 2009. 6-бет

JALOLIDDIN MANGUBERDINING MO‘G‘ULLARGA QARSHI KURASHI

Boydedayev Dostonbek Xusniddin o‘g‘li
Namangan davlat universiteti Tarix yo‘nalishi talabasi
Tel: 93-190-26-06 e-mail: boydedayevdostonbek7@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324393

Annotatsiya: Ushbu maqolada mo‘g‘ul bosqini davrida ko‘plab qahramonlik ko‘rsatgan, mo‘g‘ullarni bir necha marta mag‘lub etgan hamda yengilmasligi bilan Chingizxonning e’tirofiga sazovor bo‘lgan buyuk sarkarda va davlat arbobi-Jaloliddin Manguberdining tarixiy qahramonliklari haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Jaloliddin Manguberdi, Xorazmshohlar, Chingizxon, Ozarbayjon, mo‘g‘ullar, jang, qahramon, sarkarda, qo‘shin.

Kirish: XIII asr boshlarida Xorazmshohlar davlati va Chingizxon davlatining chegaralari bir-biriga tutashib ketishi natijasida bu davlatlar o‘rtasidagi yaxshi aloqalar asta-sekin salbiy tomonga yura boshladi. Aloqalarning tobora yomonlashuvi ikki davlat o‘rtasidagi to‘qnashuvni muqarrar qilib qo‘ydi. Natijada Chingizxon bosqini arafasida Xorazmshohlar davlati yakdil mudofaa taktikasini ishlab chiqa olmaydi. Mo‘g‘ullar bosqini tobora kuchayayotgan bir davrda siyosiy kurash maydoniga Alouddin Muhammadning o‘g‘li- Jaloliddin Manguberdi kirib keldi.

Asosiy qism: Chingizxon Xorazmshohlar saltanatini qo‘lga kiritish uchun ko‘plab xiylalarni ishga solmoqda edi. Ana shunday xiylalardan biri- O‘tror hokimi Inolchiqning Chingizxon yuborgan karvonni qirib tashlashi bo‘ladi. Bu aslida Chingizxonning xiylasi bo‘lib, u shu bahonada Xorazmshohlar ustiga yurishni boshlab yuboradi. Urush oldidan Alouddin Muhammad harbiy kengash chaqiradi va unda bir qator takliflar o‘rtaga tashlanadi: barcha harbiy kuchni (600 ming kishi atrofida) bir yerga to‘plab, harbiy yurishda toliqib turgan dushmanga Sirdaryo bo‘yida hujum qilish; G‘aznaga va xatto Hindiston tomon chekinib o‘sha yerda jang olib borish (Jaloliddin rejasi) [1, B. 3]. Lekin Alouddin Muhammad bunga rozi bo‘lmaydi va natijada Buxoro, Samarqand, Urganch, Termiz kabi yirik hududlar qo‘ldan ketadi. Undan keyin1220-yil Buxoro, Samarqand, 1221-yili Urganch, Termiz qo‘ldan ketadi. Bu orada Alouddin Muhammad plevrit kasalligidan vafot etadi[2, B. 534]. Jaloliddin taxt vorisi bo‘lishiga qaramay, buvasi Turkon Xotun Qutbiddin O‘zloqshohni valiahd etib tayinlaydi. Shundan so‘ng, Jaloliddin va mo‘g‘ullar o‘rtasida haqiqiy kurash boshlanadi.

Jaloliddin Niso yaqinida o‘zining 300ta askari bilan mo‘g‘ullarning 700 kishilik otryadini mag‘lubiyatga uchratadi. Bu g‘alaba mo‘g‘ullarning “afsonaviy qudrati” haqidagi mish-mishlarga chek qo‘yadi. Bu orada Jaloliddinning ukalari: O‘zloqshoh,

Oqshoh va Ruknіddin G‘ursanjiylar mo‘g‘ullar tomonidan turli davrlarda o‘ldiriladi. Yana bir ukasi G‘iyosiddin Kirmon hukmdori bo‘lib, Jaloliddinga Erondagi kurashlarida ancha yordam beradi. Jaloliddin esa Nishopurga kelib, mo‘g‘ullarga qarshi qo‘shin to‘plashga intiladi. Lekin mahalliy noiblar uni qo‘llashmaydi va bu yerda turish xavfli bo‘lgani uchun Jaloliddin G‘aznaga yo‘l oladi. Jaloliddin G‘aznaga yetmasdan avval Hirot hokimi va qaynotasi bo‘lmish Amin Malik bilan birlashadi va Qandahor qal’asini qamal qilayotgan mo‘g‘ullar ustiga yurish qiladi. Bu jangda Jaloliddin harbiy ilm tarixida ilk bor “piyoda yoyandozlar”ni mo‘g‘ullarning otliq askarlariga qarshi qo‘yadi. Uch kunlik jangdan so‘ng mo‘g‘ullar mag‘lub etiladi va Jaloliddin G‘aznaga ketadi.

G‘aznada Jaloliddinni katta tantana bilan kutib olishadi. Bu yerda Jaloliddinning xizmatiga Sayfiddin O‘g‘roq al-Xalajiy, Balx hokimi A`zam Malik, afg‘onlar sardori Muzaffar Malik, qarluqlar rahbari al-Hasan qarluq o‘z qo‘shini bilan qo‘shiladi. Natijada Jaloliddinning qo‘shinlari soni 90-130 ming kishiga yetadi. Bu qo‘shin bilan Jaloliddin Valiyon qo‘rg‘onini qamal qilayotgan Tekechuk va Molgor boshchiligidagi mo‘g‘ul qo‘shinlarini yengadi. Bu jangda mo‘g‘ullarning 100dan oshiq kishisi halok bo‘ladi.

Endi Chhingizxon Jaloliddinga qarshi Shiki Xutuxu boshchiligida qo‘shin yuboradi. 1221-yilning kuzida shimoliy Afg‘onistonning Lagar daryosi bo‘yidagi Parvon dashtida Shiki Xutuxu qo‘shiniga qarshi jang bo‘ladi. Birlashgan qo‘shinga Jaloliddinning o‘zi rahbarlik qilib, o‘ng qanotga Amin Malik, chap qanotga Sayfiddin O‘g‘roq boshchilik qilishadi. Jaloliddin o‘zi Shiki Xutuxu qo‘shini o‘rtasiga bostirib kirib, uning xarbiy tartiblarini buzdi va mo‘g‘ul bayroqlarini otlarining oyoqlari ostida poymol qildi, lashkarboshisini esa o‘z joyini tashlab qochishga majbur qildi[3, B. 24]. Parvon jangida mo‘g‘ullar mutlaq mag‘lubiyatga uchraydi va Shiki Xutuxu Chingizxon huzuriga zo‘rg‘a yetib boradi. Bu g‘alaba Movarounnahr va Xuroson uchun juda ahamiyatli bo‘ladi. Mo‘g‘ullarning “ilohiy”, “yengilmas” qudrati haqidagi afsonalarga butunlay chek qo‘yiladi. G‘alaba ta’sirida Saraxs, Marv, Hirot va boshqa Xuroson shaharlarida mo‘g‘ullarga qarshi isyon boshlanadi. Buxoroda esa mahalliy aholi mo‘g‘ullarni siqib chiqarishga erishadi. Kuchayib borayotgan Jaloliddin katta xavf ekanligini anglagan Chingizxon Jaloliddinga qarshi katta qo‘shinga o‘zi rahbarlik qiladi.

Parvon jangidagi o‘ljani taqsimlashda Amin Malik va Sayfiddin Ag‘roq o‘rtasida nizo kelib chiqadi. Sayfiddin Ag‘roq va boshqalar qo‘shindan ajralib ketgach, Jaloliddinning qo‘shini sezilarli darajada kuchsizlanadi. Jaloliddin ichak kasali bilan og‘riydi, lekin shu holatda ham mo‘g‘ullar Gardizga joylashganini bilib, u yerga yurish qiladi hamda O‘rxon boshchiligidagi mo‘g‘ul otryadini mag‘lub etadi. Keyichalik Chingizxonga qarshi oz qo‘shin bilan kurashib bo‘lmasligini anglab, Sind daryosi bo‘yiga chekinishga qaror qiladi.

Uzoq ta`qiblardan so‘ng, ikki o‘rtada 1221-yil 25-noyabr, payshanba kuni Sind daryosi bo‘yida uch kun davom etgan hal qiluvchi jang boshlanadi. Jaloliddin va uning qo‘shini bu jangda ham juda ulkan jasorat ko‘rsatadi. Faqat uchinchi kunga kelib, Chingizxon qo‘shini ustunlikka erisha boshlaydi. 10 ming kishilik mo‘g‘ul pistirmasi Jaloliddinning qaynotasi Amin Malik qo‘mondonligidagi o‘ng qanotni tor-mor etadi[4]. Bu jangda Jaloliddinning taxminan 7-8 yoshli o‘g‘li Chingizxon qo‘shini tomonidan o‘ldiriladi. Shuningdek, bu jangda Amin malik va boshqa ko‘plab sarkardalar ham halok bo‘lishadi. Chingizxon Jaloliddinni tiriklayin qo‘lga olishga buyruq beradi. Lekin Jaloliddin shaxsiy bahodirligi tufayli mo‘g‘ullar qurshovini yorib chiqib, Sind daryosi bo‘yiga yetib keladi. Daryo bo‘yida uni onasi Oychechak va haramidagi boshqa ayollar kutib turishar edi. Mo‘g‘ullar qo‘liga tushishni istamagan ayollarining iltimosiga ko‘ra ularni suvga cho‘ktirish haqida buyruq berishga majbur bo‘ladi. Shundan so‘ng, Jaloliddin oti bilan sakrab, Hindiston tomonga o‘tib oladi. Jaloliddinning ushbu jasoratini Mirzo Ulug‘bek quyidagicha tasvirlaydi: “Sulton Jaloliddin bin Sulton Muhammad Xorazmshoh o‘zini suv-u olov o‘rtasida ko‘rdi, chunonchi bir tarafida keskir qilichlar olov sochardi, boshqa tarafida esa qonxo‘r daryo turardi. Hech bir tomondan chiqib ketishning iloji yo‘q edi. Noiloj jangga kirishdi. Bahodirlik otini kurash maydoniga solib, totor kofirlardan ko‘pini halokat tuprog‘iga qordi va hech bir kulfatsiz jang qildiki, agar Rustami doston tirik bo‘lganda, unga bo‘lgan muhabbat yopig‘ini o‘z yelkasiga solgan bo‘lardi. Agar kumushtan Isfandiyor bu jangni mushohada qilganda, uning xizmatida qullik lavozimini jonu dili bilan qabul qilgan bo‘lardi”[5, B. 318].

Jaloliddinning jasoratiga qoyil qolgan Chingizxon o‘g‘illariga qarata: “Otaning faqat shunday o‘g‘li bo‘lishi lozim. U olovli jang maydonidan o‘zini qutqarib, halokatli girdobdan najot qirg‘og‘iga chiqdimi, undan xali ulug‘ ishlar va qiyomatli isyonlar keladi!”- deydi va orqasidan ta’qib etishni taqiqlaydi.

Jaloliddin Hindistonda o‘ziga nisbatan qarshiliklarni yenggach, bu yerda ham mo‘g‘ullarga qarshi tarafdor guruh shakllantirishga erishadi. Jaloliddin hokimiyatini Dehli sultoni Shamsiddin Eltutmish hamda Sind, Uchcha, Mo‘lton, Lohur, Peshovar hokimi Nosiriddin Qubacha tan oladilar. Eron va Xurosondan bir qator amirlar ham Jaloliddinga kelib qo‘shiladilar.

Hindistondagi mahalliy hokimlarning Jaloliddinni siqib chiqarishga intilishi sababli, Jaloliddin mo‘g‘ullarga qarshi kurashni davom ettirish uchun 1223-yil oxirarida yana g‘arb tomonga yo‘l oladi. O‘rniga noib etib Jahon polvon O‘zbekni qoldiradi.

Jaloliddin Eron va Ozarbayjonning ayrim hududlarini egallaydi. Keyin mo‘g‘ullarga qarshi kurash olib borish maqsadida ukasi G‘iyosiddin Pirshoh, Bag‘dod xalifalari az-Zohir, so‘ngra al-Muntasir, Gurjiston malikasi Rusudana va boshqalarga murojaat qiladi. Lekin mo‘g‘ullar qasosi hamda Jaloliddin hokimiyati

kuchayishidan cho‘chigan ko‘pchilik musulmon hukmdorlari u bilan ittifoqqa rozi bo‘lmaydilar. Natijada Jaloliddin Gurjistonni ketma-ket ikki marta bosib oladi. Ozarbayjon, Shirvon, Gurjiston Jaloliddinning o‘limiga qadar uning qo‘lida qoladi.

1227-yil kuzida mo‘g‘ullarning Eronga kirib kelish niyatlari borligini bilgan Jaloliddin ularga qarshi jangga tayyorgarlik ko‘radi. Mo‘g‘ullarning o‘sha yili yuborilgan 2000 kishilik avangardi tor-mor etilib, ulardan 400 tasi Isfahonda namoyishkorona jazolanadi.

1227-yil 5-sentabrda Eronni zabt etish uchun kelgan Taynal no‘yon qo‘shini bilan Isfahon yaqinida xal qiluvchi jang bo‘lib o‘tadi. Jang payti G‘iyosiddin Pirshoh xoinlik qilib, Luristonga chekinsada, Jaloliddin baribir bu jangda g‘olib bo‘ladi va Taynal no‘yon : “Haqiqatan ham o‘z davrining bahodiri va tengqurlarining dohiysidir!”,- deb uning jasoratiga qoyil qoladi. Xatto mo‘g‘ul xoni Tuli sulh taklif qilganda ham Jaloliddin buni rad etadi.

1229-yil Jaloliddin ukasi G‘iyosiddinni afv etadi. Biroq tez orada ukasi yana fitnachilarga aldanadi va bu safar uning o‘zi qurbon bo‘ladi. Natijada Jaloliddin fitnachilarni jazolab, Kirmonda tinchlik o‘rnatadi. Xorazmshoh Jaloliddin Kirmon, Fors, Fors Iroqi, Ozarbayjon, Gurjiston va unga tutash yerlarda katta davlat barpo etishga muvaffaq bo‘ladi.

Bu orada ayrim musulmon amirlari mo‘g‘ullar bilan birlashib, Jaloliddinga qarshi ittifoq tuzishdi. Jaloliddin va ittifoqchilar qo‘shini o‘rtasidagi birinchi jang 1230-yil 7-avgustda Yassi Chaman (Arzinjon yonida) tekisligida bo‘lib o‘tdi. Jaloliddin ittifoqchilarni yengdi, ammo ularni oxirigacha ta’qib etmadi. Bu hol ularga qo‘l keldi.

1230-yil 10-avgustida Ko‘niya sultoni, Xims hokimi, Damashq hokimi, Xartabart hokimi, Halab hokimi, Mayafariqin hokimi va Baynas hokimlari birlashgan ittifoqining ikkinchi jangida Jaloliddin mag‘lub etildi. Ismoiliylar esa butkul xoinlik yo‘lini tutib, Jaloliddinning mag‘lubiyati to‘g‘risida mo‘g‘ullarga yashirin noma ham yuboradilar. Jaloliddin mag‘lubiyatidan foydalangan mo‘g‘ullar uning Ozarbayjonning Mug‘on, Shirkabutdagi qo‘shin yig‘ishi mumkin bo‘lgan joylariga qo‘qqisdan zarba berishdi. 1231-yil bahorida u Ganjga kelib, mo‘g‘ullarga qarshi ittifoq tuzish uchun musulmon hukmdorlariga maktub yo‘lladi. Maktubga 17 kun javob kutdi, lekin hech qayerdan javob kelmadi. U endi Arrondan chiqib, Kichik Osiyoda kuch to‘plamoqchi edi. Ammo Amid amiri Malik al-Ma’sud taklifiga ko‘ra Ko‘niya sultoniga qarshi kurash rejasini qabul qiladi.

1231-yil avgustda Amid yo‘lida Jaloliddinga mo‘g‘ullar hujum qilib qoladi. Uni 15 chog‘li mo‘g‘ul askarlari ta’qib qildi. Jaloliddin sheriklaridan ajrab, Mayafariqin yaqinida Ayn-ad-dar qishlog‘iga keladi va kurdlar qo‘liga tushadi. Bu voqea quyidagicha sodir bo‘ladi:

“…Shundan so‘ng sulton toqqa ko‘tariladi. Tog‘ yo‘llarida esa kurdlar

talonchilik maqsadida pistirmalar qurgan bo‘ladi. Ular, odatdagidek, sultonni ham tutib olishadi va xuddi boshqalarni talagani kabi uning ham bor- yo‘g‘ini tortib olishadi[6, B. 418]. Ular Jaloliddinnni o‘ldirishmoqchi bo‘lganda u yo‘lto‘sar bosqinchilarning boshlig‘iga maxfiy ravishda o‘zining sulton ekanligini bildirib, al-Malik al-Muzaffar Shahobiddin huzuriga olib borsa evaziga mukofotlanishini bildiradi. Qaroqchilar yo‘lboshchisi bunga rozi bo‘ladi va Jaloliddini chodirda, xotinini oldida qoldirib, o‘zi toqqa ot olib kelish uchun ketadi”.

“Bu odam chodirda yo‘q paytida bu yerga boshqa bir g‘alamis, iflos, qo‘liga nayza ushlagan kurd kirib keladi. Keyin Xilotda o‘lgan ukasining xuni uchun Jaloliddinga shunday nayza sanchadiki, boshqa nayza sanchishga zarurat qolmaydi. Shu tariqa uning jonini boqiy dunyoga yo‘llaydi”.

Oradan biroz vaqt o‘tgach al-Malik al-Muzaffar odamlarini toqqa yubordi. Ular sultonning buyumlari- oti, egar-jabdug‘i, mashhur qilich va sochini solib yuradigan naychasini topadilar[7, B. 295]. Bu buyumlar al-Malik al-Muzaffar huzuriga olib kelinib, o‘sha kunlar bu yerda hozir bo‘lgan sulton mulozimlariga, shuningdek Uturxon, amir-oxur Talsob va boshqa yaqin kishilariga ko‘rsatilganda, ular ushbu narsalar sultonniki ekanligini tasdiqlaydilar.

Bu voqea 1231-yil 15 yoki 17-avgustda ro‘y bergan[8, B. 127]. Jaloliddin Manguberdining murdasi Mayafariqinga dafn etilib, mo‘g‘ullar kirib kelgudek bo‘lsa, haqoratlanmasin degan maqsadda qabri yer bilan tekislab yuboriladi.

Bu insonning ulug‘vorligni tarixga muhrlash maqsadida mustaqillikdan so‘ng ko‘plab tadbirlar amalga osirildi. Shu kabi ijobiy ishlardan biri 2000-yil 30-avgustda Jaloliddin Manguberdi ordenining ta’sis etilishi bo‘ldi[9, B. 80].

Xulosa: Jaloliddin Manguberdi o‘zbek davlatchiligi tarixidagi juda katta shaxslardan biri sifatida tarixda o‘chmas iz qoldirdi. Uning buyuklik darajasi, ko‘rsatgan jasoratlari, aqliy jihatdan yetukligi, harbiy barkamolligini bugungi maqola orqali ko‘rdik. Uning eng katta buyukligi shunda bo‘ldiki, qayerga hujum qilmasin, o‘sha yerni jahannamga aylantirayotgan, toptayotgan Chingizxon boshchiligidagi mo‘g‘ullar aynan Jaloliddinga kelganda ensasi qotadigan darajada boshi berk ko‘chaga kirib qoldi. Qiziq tomoni shundaki, bu voqea- hodisalar mo‘g‘ullar eng cho‘qqiga chiqqan, raqib tanlamay g‘alaba qozonayotgan davrga to‘g‘ri kelib, Jaloliddin aynan shu davrda sodir bo‘lgan 14 jangning naq 13tasida zafar quchdi. So‘nggi mag‘lubiyati ham uning kuchsizligi emas, balki yaqinlarining xiyonati hamda dushmanlarning ittifoqi natijasi bo‘ldi. Ha, Jaloliddindek buyuk siymoga eng ko‘p zarar bergan omil xiyonatdir.

Xattoki uning o‘limi ham uning shaxsiyatiga munosib bo‘lmadi. Oddiy kurd kishisining qo‘lida o‘lim topdi. Lekin bunda ham ramziy ma’no bor, ya’ni mo‘g‘ullar har qancha hharakat qilmasin baribir ularga Jaloliddinni o‘ldirish nasib etmadi.

Bugun biz yoshlar Jaloliddin Manguberdi siymosidan mardlik, jasurlik,

vatanparvarlik, bahodirlik, harbiy mahorat, chidamlilik, intiluvchanlik hamda yengilmaslik kabi hislatlarni o‘rganishimiz hamda ularga amal qilishimiz zamon talabidir. Shundagina bizning oramizdan ham davlatimizni yuksaltira oladigan Jaloliddinlar chiqadi!

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Азамат Зиё. Узбек давлатчилиги тарихи: (Энг кадимги даврдан Россия боскинига кадар. – Т.: Шарк, 2001.
2. Sagdullayev A. S. O‘zbekiston tarixi. – T.: VNESHINVESTPROM, 2019.
3. Содиков Х. Султон Жалолиддин Мангуберди. – Т.: ART FLEX, 2009.
4. https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Sind_daryosi_bo%CA%BByidagi_jang
5. Shamsutdinov R., Karimov Sh. Vatan Tarixi. K.1. – T.: Sharq, 2010.
6. Шихобиддин Мухаммад ан-Насавий. Жалолиддин Мангуберди хайоти/Матёкубов тарж./ - Т.: Узбекистон- Ёзувчи, 1999.
7. Шихобиддин Мухаммад ан-Насавий. Жалолиддин Мангуберди хайоти. – Т.: O‘zbekiston, 2006.
8. Жабборов И. Буйук Хоразмшохлар давлати. – Т.: Шарк, 1999.
9. Muhammadjonov A. O‘zbekiston tarixi: 7-sinf uchun darslik. Qayta ishlangan uchinchi nashr. – T.: Sharq, 2017.

ҒЎЗА МАЙДОНЛАРИДА УЧРАЙДИГАН БЕГОНА ЎТЛАР ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ ЧОРАЛАРИ

Анваржон Хайдаров
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти Фарғона филиали катта илмий ҳодими
Аҳаджон Жамолов
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти Фарғона филиали катта илмий ҳодими
Аброржон Эргашев
Ўсимликлар карантини ва ҳимояси илмий-тадқиқот институти Фарғона филиали тадқиқотчи
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324398

Аннотация: Бегона ўтлар ғўза ҳосили ва унинг сифатига салбий тасир кўрсатади. Бегона ўтлар тупроқдан сувни ва озуқа моддаларни ғўзага нисбатан кўп ўзлаштириши ҳисобига ғўзага озуқа моддалар кам етиб боради. Бундан ташқари бегона ўтлар ҳар хил касаллик ва зараркунандаларнинг оралиқ хўжайини бўлиб хизмат қилади. Бегона ўтлар ҳосилни йиғиб олишда ҳам қийинчиклар туғдиради.

Калит сўзлар: Бегона ўтлар, уруғ, серуруғлик, тарқалиш, бир уруғ паллали, икки уруғ паллали, кам йиллик, кўп йиллик, зарар, қарши кураш, гербицидлар.

Бегона ўтлар далаларда қишлоқ хўжалиги экинлари ичида, далалар атрофида, экин экиладиган бўш ерларда, ариқлар ва йўллар бўйларида, уйларга яқин ва бошқа ҳар хил жойларда ўсадиган ўсимликлар бўлиб, дунёда уларнинг бир неча минг тури бор. Улардан Ўзбекистоннинг суғориладиган ерларида 400 тадан кўпроғи қайд этилган бўлиб, ғўза майдонларида 74 та тури учрайди. Далаларда тарқалишига қараб бегона ўтларни 4 та тахминий гуруҳга бўлиш мумкин:

1) Кенг 2) Ўртача 3) Кам 4) Жуда кам тарқалган бегона ўтлардир.

Шу билан бирга, бегона ўтларнинг тарқалиши нафақат ҳар хил вилоят ва туманларда, ҳатто алоҳида далаларда ҳам кучли фарқ қилиши мумкин, чунки ўтлар турларининг табиий тарқалиши, олдинги йилги экинларни етиштиришда қўлланган чора тадбирларнинг ва бошқа омилларнинг таъсирида ҳар хил бўлиши мумкин.

Бегона ўтлар билан самарали курашиш учун уларнинг асосий биологик хусусиятларини, жумладан яшаш муддати, кўпайиш усули ва фаол ўсиш

вақтларини билиш зарур. Улар қуйидаги хусусиятларга эга:

- Серуруғлик. Битта ўсимлик бир неча юз ва минглаб уруғ ҳосил қилиши мумкин. Бир туп олабўта 100 минг, шўра эса 500-700 минг уруғ бера олади. Шунинг учун ҳам уруғ ҳосил қилган бегона ўтлар далани ифлослантирувчи асосий манба ҳисобланади;
- Уруғларни шамол ва сув ёрдамида узоқ масофаларга тарқалиш қобилияти;
- Тупроқда уруғлар узоқ муддатдан сўнг ҳам униб чиқиш қобилиятини сақлаши. Итқўноқ уруғи–15, қоракурмак–13, очамбити–35, эшакшўра ва семизўт – 40, қўйпечак –50 ва гибиск уруғи эса 57 йилдан сўнг ҳам униб чиқиши мумкин;
- Уруғларнинг тупроқда ҳар хил вақтда униши; масалан эшакшўранинг уруғлари 1 ёки 40 йилдан сўнг униб чиқиши мумкин;
- Кўп йиллик бегона ўтларнинг кучли, ривожланган, таркибида озуқа моддалари кўп бўлган илдиз ва илдизпоялари мавжудлиги;
- Баъзи бегона ўтларнинг уруғлари гўнг, сув ва силосда ҳамда молларнинг ошқозонидан ўтгандан сўнг ҳам, униб чиқиш хусусиятини сақлаши;
- Кўп йиллик бегона ўтларнинг фаол вегетатив кўпайиш қобилияти. Қўйпечак илдизининг 2-3 см га тенг бўлакчаларининг ҳар биридан янги ўсимлик ривожлана олади. Айниқса илдизпояли бегона ўтлар янги ўсимликларни кўплаб ҳосил қилиш қобилиятига эга.

Уруғ муртагидаги бошланғич сонига қараб экин ва бегона ўтлар бир уруғпаллали (буғдой, ғумай, қоракурмак каби) ва икки уруғпаллали (ғўза, қўйпечак, семизўт ва ҳ.к.) ўсимликларга бўлинади. Бегона ўт бу гуруҳлардан қайси бирига мансублигини ажрата олиш муҳим, чунки гуруҳларнинг ҳар бирига қарши махсус гербицидлар қўлланилади.

Яшаш муддати ва кўпайиш усулига қараб ҳам бегона ўтлар 2 гуруҳга бўлинади:

1) кам (1 ва 2) йиллик бегона ўтлар уруғ бергандан сўнг қуриб қолади, фақат уруғ орқали кўпайади ва тарқалади;

2) кўп йиллик бегона ўтлар уруғ бергандан сўнг ҳам ривожланиши давом этади ва келгуси йили яна уруғ ҳосил қилиши мумкин. Ҳам уруғлари, ҳам вегетатив органлари воситасида кўпайиши ва тарқалиши мумкин.

Бир уруғ паллали бир йиллик бегона ўтлар

Бошоқдошлар оиласи *(Gramineae)*. Қоракурмак (шамак) – кенг тарқалган ва жуда зарарли бегона ўт. Бўйи 100 см гача ўсади. Июн-сентябр ойларида гуллайди. Бир туп ўсимлик 60 мингтагача уруғ беради. Уруғи 13 йилгача униб чиқиш хусусиятини йўқотмайди. Тупроқни ифлослантиради.

Итқўноқ – ўртача даражада тарқалган. Ҳаво ҳарорати 15 ^{0}C дан ошгандан

сўнг уруғидан униб чиқади. Бўйи 40-50 см гача ўсади. Илдизи бақувват, 1,5 м га етади. Бир туп ўсимлик 6000 донагача тез тўкилиб кетадиган уруғ бериши мумкин. Уруғи униб чиқиш қобилятини 15 йилгача сақлайди. Июн-сентябр ойларида гуллайди. Тупроқ намлигини қочиради.

Бир уруғ паллали кўп йиллик бегона ўтлар

Ажриқ – кенг тарқалган ва жуда зарарли бегона ўт. Бўйи 10-50 см гача ўсали, пояси ер сатҳидан кўтарилган, тагидан бошлаб шохлайди. Уруғи ва илдизпоялари воситасида кўпайади. Илдизпоялари ер остида тез ўсиб, тарқалади, иссиқ ва қурғоқ шароитда ҳам ҳаётчанлигини йўқотмайди. Илдизпоянинг 1 дона тирик куртакли, бўлакчаси ҳам янги ўсимлик ҳосил қила олади.

Ғумай – кенг тарқалган ва жуда зарарли бегона ўт. Март-апрел ойларида уруғидан униб чиқади ва илдизпоясидан кўкаради. Илдизпояси йўғон, кўп йиллик, тупроқда 10-40 см чуқурликда жойлашади. Бўйи 1,5-2 м гача ўсади. Июн-октябр ойларида гуллайди ва мевалайди. Илдизпоянинг бир дона тирик куртакли, узунлиги 1 см бўлган бўлакчаси ҳам янги ўсимлик ҳосил қила олади.

Ҳилолдошлар оиласи. Саломалайкум – кенг тарқалган ва зарарли бегона ўт. Бўйи 15-30 см, пояси уч қиррали. Июл-сентябр ойларида гуллайди ва мевалайди. Уруғи ва ингичка илдизпояларидаги тугунаклари воситасида кўпаяди. Уруғдан чиққан битта ўсимлик бир мавсумда кенглиги 1 м бўлган майдонда ва 20-40 (энг кўпи билан 80) см чуқурликда 53 тагача тугунча ҳосил қилиши мумкин.

Икки паллали бегона ўтлар

Кам йиллик бегона ўтлар. Жағжағ(очамбити) – кенг тарқалган ўсимлик. Бўйи 10-20 см, бир туп ўсимлик 73 мингтагача уруғ беради. Қишлайдиган ва қишламайдиган ҳиллари мавжуд. Қишламайдиганлари эрта баҳорда уруғдан униб чиқади, март-сентябр ойларида гуллайди, апрел-октябр ойларида мевалайди. Қишлайдиганлари кузда розетка ва поя чиқаради.

Эшакшўра – кенг тарқалган ва зарарли бир йиллик бегона ўт. Баҳорда ҳарорат 20 ^{0}C га етганда қишлаган уруғдан униб чиқади. Июн-июл ойларида гуллаб, июл-сентябрда мева тугади. Бўйи 100 см гача ўсади, бир туп ўсимлик 1 миллионтагача уруғ беради. Тупроқда 5 см дан чуқурда жойлашган уруғлари унмайди, унувчанлигини 5 йилгача сақлайди.

Дағалканоп – ўртача даражада тарқалган 1 йиллик бегона ўт. Бўйи 50-250 см. Июн-август ойларида гуллаб, июл-октябр ойларида мева тугади. Уруғи билан кўпайади. Бир ўсимлик 1800 тагача уруғ беради.

Бангидевона – кам тарқалган бир йиллик бегона ўт. Нохуш ҳид чиқаради. Бўйи 25-100 см. Май-сентябр ойларида гуллайди, июл ойидан кузгача мевалайди. Бир туп ўсимлик 24 мингтагача уруғ беради.

Итузум – кенг тарқалган, жуда зарарли, бир йиллик бегона ўт. Бўйи 20-75 см. Мпрт-апрел ойларида униб чиқади. Июн-октябр ойларида гуллайди ва июл ойидан бошлаб мевалайди. Уруғлари билан кўпайади. Уруғлари сув орқали ва қушлар воситасида тарқалади. Бир туп ўсимлик 40 мингтагача уруғ беради.

Семизўт – кенг тарқалган бир йиллик бегона ўт. Бўйи 10-35 см, пояси ва барглари серэт, ётиб ёки бироз кўтарилиб ўсади. Май ойининг охиридан ноябргача гуллайди ва мевалайди.

Юлдузўт – кам ёки жуда кам тарқалган бир йиллик бегона ўт. Бўйи 10-80 см. Пояси серэт, ётиб ёки бироз кўтарилиб ўсади. Март-май ойларида гуллайди ва мевалайди.

Шўра – кенг тарқалган бир йиллик бегона ўт. Апрел ойида униб чиқади, июн-сентябр ойларида гуллайди ва мевалайди. Бўйи 15-150 см. Сершох, бақувват, илдизи 1-2 м гача ўсади. Бир туп шўра 100 мингдан 7 миллионгача уруғ бериши мумкин. Бир ўсимликда 3 хил уруғ ҳосил бўлиши мумкин:

1) йирик, ясси, қўнғир, етилгандан сўнг 3 кун ичида унади;

2) бироз кичикроқ, қора тусли ёки яшил-қора, етилгандан сўнг кейинги йили унади;

3) жуда майда, қора, думалоқ пишгандан сўнг фақат 2 йилдан кейин унади. Уруғлари янги гўнг, ёмғир ва сув воситасида кўпайади.

Бегона ўтларнинг зарари

Бегона ўтлар ғўза билан майдон, намлик, озуқа моддалар ва қуёш нури учун рақобат қилади ва натижада тола ҳосили ва сифатини камайтиради, ҳосилни етиштириш қийматини оширади, ҳосилни йиғишни қийинлаштиради. Транспирация жараёни жуда фаоллиги сабабли, ҳайдалган ерларда бегона ўтлар маданий экинларга нисбатан 330-1900 марта кўпроқ сувни ўзлаштириди, тупроқ намлигини қочиради ёки уни қуритади. Озуқа моддаларни, айниқса азотни кескин камайтиради.

Бегона ўтлар билан мавсум бошида эрта зарарланган далаларда ҳосил ва тола сифати кўпроқ, кеч зарарланганларида эса камроқ йўқотилади. АҚШда ўтказилган тажрибалардан маълум бўлишича, бегона ўтларнинг чигит униб чиққан пайтдан бошлаб 8 ҳафта мобайнида ғўза билан рақобатда бўлиши уларнинг кейинги 8 ҳафта давомидаги рақобатига нисбатан экинларга анча кўпроқ зарар келтирган (Kelly, Thullen, 1989).

Бегона ўтларнинг пахта ҳосилига таъсири уларнинг тури ва даланинг зарарланиш даражасиги боғлиқ. Мавсум бошида, айниқса ниҳоллар униб чиққан кундан бошлаб 3 ҳафта ичида, далани бегона ўтлардан тоза ҳолда ушлаб туришнинг ғўза ҳосили учун жуда муҳимлиги исботланган. Масалан, бутун ўсув даврида итузум билан зарарланган даладан 13,7 ц/га ҳосил олинган бўлса, дастлабки 3 ҳафта ичида экин ушбу бегона ўтдан тоза тутилганда ҳосил 38,9

ц/га ни ташкил этган. Айни шундай қонуният бошқа бегона ўтлар билан ўтказилган тажрибаларда ҳам исботланган: бутун ўсув даврида ғумай билан зарарланган даладан 4,4 ц/га, дастлабки 3 ҳафта ғумай бўлмаганларидан эса 32,4 ц/га ҳосил олинган. Бутун ўсув даврида бу бегона ўтни назорат қилинганда ҳосилдорлик 40-41 центнерни ташкил этган.

Қоракурмак ҳосилга салбий таъсири бўйича ғумай ва итузумдан ҳам ашаддийроқ эканлиги тажрибалардан маълум бўлган. Бегона ўт бўлмаган назоратда 41 ц/га ҳосил олинган бўлса, 6, 9, 12, ва 25 ҳафта давомида қоракурмак билан зарарланган далаларда пахта ҳосили тегишли равишда, 24, 69, 92 ва 98 фоизга камайган. Юқорида кўрсатилган даврлар мобайнида саломалайкум билан кучли зарарланган далаларда 12-34 фоиз ҳосил нобуд бўлган.

Юқорида кўрсатилган ва баъзи бошқа тажрибаларда аниқланишича, бегона ўтлар билан курашилмасдан, ўз ҳолига ташлаб қўйилган далалар кўпи билан 3 йил ичида пахта етиштириш учун иқтисодий томондан яроқсиз ҳолга келар экан.

Бегона ўтлар бевосита зарар келтириши билан бирга, билвосита ҳам зиён кўрсатади. Улар касаллик қўзғатадиган паразит замбуруғлар учун қўшимча хўжайин сифатида хизмат қилиб, касалликлар кўпайишига, тарқалишига ва ғўзага ўтиб, зарарлашига олиб келади. Мисол учун ғўзанинг ризоктониоз касаллиги учун олабўта, эшакшўра, қоракурмак ва саломалайкум, қора илдиз чириши учун ажриқ, қоракурмак, эшакшўра ва сутчўп, вертициллиоз сўлиш касаллиги учун эса бангидевона, дағалканоп, тугмачагул, эшакшўра, олабўта, янтоқ, қўйтикан, қизилмия ва бошқа бир қатор бегона ўтлар қўшимча хўжайинлардир (Головин, 1953; Климова, 1979; Johnson ва бошқа.; 1980, Vargas ва бошқа., 1996).

Бегона ўтлар зарарли ҳашаротлар учун ҳам муҳим қўшимча хўжайин, ҳам озуқа манбасидир. Кўп зарарли ҳашаротлар олдин бегона ўтларда озиқланиб кўпайади, сўнгра эса ғўзага (ва бошқа экинларга) ўтади. Мисол учун баъзи қандалалар ғўзага олабўта, эшакшўра ва бошқа бегона ўтлардан тарқалади.

Бегона ўтларга қарши кураш чоралари

Шартли равишда бегона ўтлар билан кураш тадбирлари 2 гуруҳга – олдини олувчи ва қириб битирувчи чораларга бўлинади.

Олдини олувчи чоралар бегона ўтлар уруғларининг ҳар хил манбалардан далага келишин бартараф қилишга қаратилган ва қуйидаги усулларни ўз ичига олади:

–Чигитни бегона ўт уруғларидан тозалаш;

–Далада, дала атрофларида, йўллар ва ариқлар бўйида ва экилмаган ерлардаги бегона ўтларни ўриб олиш ёки ҳайдаб йўқотиш;

–Гўнгни фақат яхши чиритиб қўллаш; тажрибаларда яхши чиримаган қорамол гўнгида ажриқ, кўк иткўноқ, қоракурмак, эшакшўра ва шўра уруғлари кўплаб учраши аниқланган.

Қириб битирувчи чоралар бегона ўтларни, уларнинг уруғлари ва илдизларини йўқотишга қаратилган бўлиб, ўз ичига агротехник ва кимёвий кураш усулларини олади.

Агротехника усуллари Ўзбекистонда бегона ўтлар билан курашишнинг асосини ташкил қилади.

Уруғлик чигитни ҳаво ва тупроқ ҳарорати қулай пайтда экиш ниҳоллар тез ўсиши ва тупроққа соя бериб бошлашини таминлайди, натижада кўпчилик бегона ўтларнинг уруғлари униши ва ўсиши камайади. Умуман ғўза ниҳоллари ўсишига ижобий таъсир кўрсатувчи барча чора- тадбирларни қўллаш, жумладан юқори сифатли уруғлик чигит экиш, ҳашарот, касаллик ва нематодалар билан курашни йўлга қўйиш ғўза ниҳоллари бақувват ва бегона ўтлар билан рақобат қилиш қобилияти баланд бўлишини таминлайди.

Агротехника чоралари қаторига юза ҳайдаб, тупроқни юмшатиш, чуқур 2 ярусли кузги шудгор, баҳорда экишдан олдин ҳайдаш киради. Юза ҳайдаш кузги шудгордан олдин ўтказилади ва бунда бегона ўтлар ўлдирилади, тупроқда қолган уруғлари тезда униб чиқади.

Кузги шудгор бегона ўтлар ўсиб чиққандан сўнг ўтказилиб, бунда ўтлар ўлади, илдизпоялари тупроқнинг устига чиқарилади ва улар қишда музлаб ҳалок бўлади.

Баҳорда экишдан олдин ер ҳайдаш ва икки томонлама мола (борона) юргизиш янги униб чиққан ўтлардан халос қилади ва тупроқ устидаги илдизпояларни даладан чиқариб ташлашни таминлайди.

Ерни культивация қилиш муҳим тадбир ҳисобланади. Бунинг учун дала равон текисланган бўлиши зарур. Шу мақсадда АҚШда қўлланиладиган энг замонавий усул – ерни лазер нуридан фойдаланиб текислашдир. Бундай далаларда культиваторга ўрнатиладиган ҳар хил мосламалар ёрдамида чигит экишдан олдин ёки ниҳоллар униб чиққандан сўнг бегона ўтларнинг кўп турлари деярли бутунлай йўқотилади.

Пахта ҳосилига кучли салбий таъсир кўрсатувчи баъзи бегона ўтлар кенг тарқалган далаларда кулътивацсия яхши самара бермаслиги мумкин. Бундай ҳолларда бегона ўтларни кўл (чопиқ) ёрдамида йўқотиш лозим.

Кимёвий усул – гербицидларни қўллаш – бегона ўтлар билан курашишнинг нисбатан янги, замонавий ва баланд самарали йўли бўлиб, қишлоқ хўжалигида тупроққа механик таъсир қилишни иложи борича камайтиришга қаратилган.

Ўсимликларни курутувчи ёки ўсишини тўхтатувчи кимёвий моддалар

гербицидлар деб аталади.

Гербицид қўллашга мўжжаланган далаларни яхши текислаш жуда муҳим. Текис далаларга қўйилган сув ҳам бир текис тарқалади ва бу, ўз навбатида, гербицидларнинг самарадорлигини оширади ҳамда таъсир даврини узайтиради. Янги текисланмаган, айрим жойларида сув тўпланиб қолган далаларда кўп гербицидлар тез парчаланиб кетади ва уларнинг самараси камаяди.

Далани чигит экишдан олдин суғориш бегона ўтларнинг уруғлари унишини таминлайди ҳамда уларнинг майса ва ниҳоллари билан курашиш имкониятини яратади.

Гербицидлар классификацияси. Бегона ўтларга таъсир қилиш механизмига қараб гербицидлар 2 гуруҳга: ёппасига ва танлаб таъсир қилувчиларга бўлинади.

Ёппасига таъсир қилувчи гербицидлар барча ўсимликлар учун заҳарлидир. Танлаб таъсир қилувчи (селектив) гербицидлар баъзи ўсимликлар (бегона ўтлар) учун баланд заҳарли, бошқалари (маданий экинлар) учун эса зарарсиз ёки кам заҳарли. Айрим селектив гербицидлар ўсимликларнинг 1 гуруҳига (мисол учун 1 ёки 2 паллали ўсимликларга) ёки бир нечта турига (мисол учун 1 йиллик бошоқли ўтларга) ёхуд фақат 1 турига заҳарли бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Б.О. Хасанов, А.Ш. Ҳамраев, О.Т. Эшматов ва бошқалар. Ғўзани зараркунанда, касалликлар ва бегона ўтлардан ҳимоя қилиш. Тошкент-2002.

2. Э.А. Холмуродов, М.А. Зупаров, Р.К. Саттарова ва бошқалар. Қишлоқ Хўжалик Фитопатологияси. Тошкент-2013.

3. Б.А. Сулаймонов, Б.С. Болтабоев, А.Р. Анорбоев. Боғ, токзор ва дала экинларининг зараркунанда, касалликлари ҳамда уларга қарши кураш усуллари. Тошкент - 2017 й.

НЕМИС ҲӘМ ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛЛЕРИНДЕ КЕЛБЕТЛИКЛЕРДИҢ МОРФОЛОГИЯЛЫҚ ҲӘМ СЕМАНТИКАЛЫҚ ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ

А.Джумамуратов
Бердах атындағы ҚМУ
Н.Табысханов
Бердах атындағы ҚМУ
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324404

Annotaciya: Bul maqalada qaraqalpaq hám nemis tillerindegi kelbetlikler salıstırılǵan bolıp, olardıń bir biri menen uqsaslıǵı hám ózgeshelikleri haqqında maǵlıwmatlar berilgen. Kelbetliklerdiń morfologiyalıq qurılısı hám sintaksislik xizmet atqarıwı eki tilde salıstırılıp izertlendi hám bir neshe mısallar járdeminde túsindirilip berildi. Kelbetliklerdıń qosımtalar járdeminde beriliwi, sózlerdiń qosılı arqalı payda bolıwın eki tilde analiz qılınǵan.

Tayanısh sózler: Kelbetlik, bayanlawısh, atlıqlasıw, kelbetliktiń dárejeleri, jay dáreje, arttirma dáreje, sepleniw.

Шет тиллерин үйрениўдиң әҳмийетиниң өсиўине байланыслы оларды тереңирек изертлеў ҳәм үйрениў зәрүрлиги келип шықты. Шет тиллериниң грамматикалсына бейимлестириўде яғный немис тилин миллий мектеп оқыўшыларына үйретиўде бираз қыйыншылықлар туўдырады. Бул оқыўшылыр өз ана тилиндеги грамматикалық қубылысларға қарағанда, пүткиллей басқаша грамматикалық қубылысларға дусласыўы менен түсиндириледи, буннан басқа ҳәзирги дәўирде ҳәр қыйлы системадағы тиллерди салыстырмалы типологиялық жақтан үйрениў (изертлеў) машқалаларына кең қызығыўшылық пайда болып атыр.

Келбетлик немис тилинде (das Adjektiv) латынша adiectivum сөзинен келип шыққан. Келбетликлердиң семантикалық мәниси еки тилде де дерлик бирдей, яғный олар заттың (нәрсе-предметтиң) сынын, сыпатын, қәсийетин, көлемин, салмағын, адамлардың түр-түсин, минез қулқын аңлатады [1,45].

Келбетликлер өзлериниң жүдә жийи-жийи қолланылыўы менен басқа сөз шақапларына салыстырғанда айрықша стильлик бояўлары, қәсийетлери, сеплениўлери (бул немис тилине тән), өзине тән дәреже көрсеткишлерине ийе.

Морфологиялық қурылысы жағынан келбетликлер еки тилде де үш топарға: жай ҳәм қоспа келбетликлер тиллердиң екеўине де тән, ал үшинши түри немис тилинде дөренди, қарақалпақ тилинде жуп келбетликлер деп бөлинеди.

Немис тилинде жай келбетликлер тек түбир сөзден ибарат болып, ҳеш

қандай аффикслерсиз жасалады, предметтиң түр-түсин (schön, rot), дәмин (süß), көлемин (groß, klein) билдиреди [5,69].

Ал қарақалпақ тилинде болса жай келбетликлер тийкар ҳәм дөренди келбетликлер деп бөлинеди. (үлкен. сулыў, жазба, сезгир). Демек, қарақалпақ тилиндеги жай келбетликлердиң қурамында келиўши дөренди келбетлик немис тилиндеги дөренди келбетликке туўра келеди [3, 87].

Усыларды есапқа алып айтыўға болады, келбетликлер морфологиялық қурылысы жағынан немис тилинде үшке, қарақалпақ тилинде төртке бөлинеди, соңғы артықмаш түри жуп келбетликлерди қурайды. Еки тилдеги келбетликлер арасындағы бундай парықланыў тиллердиң ҳәр қайсысына тән өзгешелигинен келип шығады. Өйткени бул тиллердиң келип шығыўы, грамматикалық қурылысы тәрепинен басқа-басқа болып биринши флектив тиллер топарына тийисли болса, екиншиси англютитив тиллерге тән.

Келбетликлердиң аңлататуғын мәниси ҳәм грамматикалық өзгешеликлерине қарай еки топарға сапалық (qualitative) ҳәм қатнаслық (relative) деп бөлиниўи еки тилге де тән болған грамматикалық қубылыс.

Келбетликлердиң биринши топары еки тилде де предметтиң белгисин, сынын, сыпатын, түрин, түсин, көлемин, сапасын ҳәм. т. б.аңлатып келеди. Бирақ, қарақалпақ тилиндеги сапалық келбетликлердиң өзине тән өзгешелиги олар –ғыш, -гиш, -шыл, -шил, -ғылт, -гилт, -ғылтым, -гилтим сыяқлы пәсейтиў дәреже қосымталары менен де қолланылады: көкшил, қызғылт ҳәм. т. б. Бундай жағдайда келбетлик өзи байланысып келген заттың еле толық сапаға ийе емеслигин көрсетеди [2, 66].

Қатнаслық келбетликлер басқа сөз шақапларынан жасалып көплеген мәнилерди аңлатып келеди: golden, täglich, lustig; суўсыз, қонақшыл, тергиш ҳәм. т. б.

Аффиксация усылы менен келбетликлердиң жасалыўы еки тилде де ең өнимли усыл болып табылады.

Ҳәзирги немис тилинде - ig, -lich, -isch, -bar, -haft,- sam, -en, -ern, -er, -los сыяқлы суффикслер, un-, ur-, miß-, erz- сыяқлы префикслери арқалы дөренди келбетликлер жасалса, қарақалпақ тилинде –лы, -ли, -ғыр, -гир, -қыр, -кир, -ғыш, -гиш, -аған, -еген, -шақ, -шек суффикслери, сондай-ақ бий-, на-, (нә-), ба-, -бә префикслери арқалы жасалады [4, 91]. Қарақалпақ тилиндеги келбетлик жасайтуғын жоқарыдағы префикслер тилимизге басқа тиллерден (тәжик, парсы) кирип келген.

Салыстырылып атырған тиллердиң екиншисинде еки келбетлик қатар келип, сондай-ақ тийкар ҳәм дөренди келбетликлердиң тәкирарланыўы арқалы жасалыўы қарақалпақ тилине тән болған қубылыс болып табылады: ақ қуба, шады-қуррам, жақсы-жаман ҳәм. т. б.

Келбетликлердиң жасалыўындағы уқсаслықлар еки тилде де суффикс арқалы жасалыўының өнимли, префикс арқалы жасалыўы болса өнимсиз сийрек гезлесетуғын жағдай.

Олардағы айырмашылық қарақалпақ тилинде сөзлердиң қатарласып ямаса қайталанып келиўи арқалы келбетликлердиң жасалыўы болып табылады. Бундай жағдай немис тилинде де сийрек болса да гезлеседи: lange, lange Reihe, süße – süße Brei u. a.

Немис ҳәм қарақалпақ тиллеринде келбетлик арасындағы өзгешеликлерден бири немис тилинде келбетликлердиң өзи байланысып келген атлық сөзге қатнаслы сепликте, санда, родта өзгериўи болып табылады.

Немис тилинде келбетликлер ҳәмме ўақыт бирдей сеплене бермейди. Олардың сеплениўи өзи биригип келген сөз қурамына байланыслы.Усыған қарай күшли сеплениў (die starke Deklination), күшсиз сеплениў (die schwache Deklination) ҳәм аралас сеплениў (die gemischte Deklination) сеплениў деп үшке бөлинеди.

Қарақалпақ тилинде, улыўма барлық түркий тиллерде атлықтың алдында келген келбетлик ҳеш қандай өзгериске ушырамайды, тек ғана атлық сеплик, көплик категориялары бойынша өзгериўи мүмкин: бийик жай, бийик жайлар, узын көшеден… .

Немис ҳәм қарақалпақ тиллери арасындағы бундай айырмашылықлар немис тилин үйрениўши оқыўшылар ушын қыйыншылық туўдыратуғынлығы өз-өзинен мәлим. Ана тилиниң тәсирине берилген оқыўшы атлық алдындағы келбетликти өзгертпестен қолланып типик қәтелерге жол қояды.

Соның менен бир қатарда немис тилинде сепленбейтуғын келбетликлер де бар. Оларға қала атларынан –er суффикси арқалы, санлықтан дөреген, сондай-ақ басқа тиллерден немис тилине кирип келген rosa, lila, prima, crème, oliv, bleu, chamois сыяқлы келбетликлер киреди [4,97].

Келбетликлердиң сепленбестен қысқа формасында қолланылыўы фразеологиялық бирикпелерде, поэзия тараўында да гезлеседи:

Auf gut Glück, ein halb Dutzend. Eim gut Gewissen ist ein sanftes Ruhekissen (Sprw)

Немис тилине тән болған тағы бир тил қубылысларынан бири айырым келбетликлердиң сепликлерди предлоглы ҳәм предлогсыз түрде басқарып келиўи. Мысалға: würdig, wert (Genitiv), ähnlich, gleich (Dativ), alt, breit, hoch (Akkusativ), reich, arm an + Dativ, zufrieden, mit + Dativ, müde, satt, voll von + Dativ ҳәм. т. б.[4,99].

Салыстырылып атырған тиллердиң екеўинде де келбетликлер дәреже категориясына ийе.

Немис тилинде: Positiv, Komparativ, Superlativ (жай, салыстырыў,

арттырыў) атмаларындағы үш дәреже болып, олар арқалы предметтиң белгиси, сапасының жай түри, артық я кемислиги, сондай- ақ салыстырма белгиси көрсетиледи.

Қарақалпақ тилинде де тап усы айтылған үш дәрежеге қосымша төртинши дәреже бар. Ол келбетликлердиң пәсейтиў дәрежеси деп жүритиледи. Өзи атынан көринип турғанындай ол белги еле жай дәрежеге жетпегенлигин көрсетеди.

Немис тилинде, сондай-ақ қарақалпақ тилинде келбетлик дәрежелерин жасайтуғын белгили грамматикалық қубылыслыр бар.

Positiv: schön, schlau u. a. schlau wie Fuchs, süβ wie Hönig u. a. палдай мазалы… .Komparativ: stamm + er schlecht – schlechter, froβ – gröβer ҳәм қарақалпақ тилинде. қарағанда, гөре ҳәм де –рақ, -рек, -ырақ, -ирек ҳәм т. б.

Superlativ: positive + (e)st, positive + (e)sten ҳәм қарақалпақ тилинде бул еки морфологиялық (сап-сары) ҳәм синтаксислик (жүдә жақсы) усыл менен жасалады [4, 101].

Қарақалпақ тилиндеги пәсейтиў дәрежеси –лаў, -леў, -ғыш, гиш, -ғылт, -гилдир сяқлы қосымталар арқалы жасалады. пәслеў, ақлаў, қызғыш, ақшыл көгилдир ҳәм. т. б.

Немис тилиниң тағы бир өзини тән өзгешилиги айрым келбетликлерден Komparativ ҳәм Superlativ дәрежелери жасалғанда сөзлердиң түбирин өзгертеди. Бундай жағдайды supplektive Form der Bildung der Steigerungsstufen der Adjektive деп жүритиледи.

gut – besser – der beste, am besten

Салыстырылып атырған тиллердиң екеўине де тән қубылыс келбетликлердиң субстантивлесиўи. Бул дегени олар атлыққа айланып атлыққа тийисли болған предметлик хызметти атқарады.

Субстантивлескен келбетликлер еки тилде де атлықларатлықлар сыяқлы бар лық грамматикалық категорияларға ийе болады, яғный сан, сеплик, сондай-ақ немис тилинде род категориясы.

Немис тилиндеги келбетликлердиң субстантивлесиўи қарақалпақ тилиндегиги қарағанда анығырақ белгили болып турады. Өйткени олар тийисли артикль алады, белгили родқа қараслы боляп, үлкен ҳәрип пенен жазылады. Alt –der Alte, die Alte; krank – der Kranke, der Kranke.

Қарақалпақ тилинде болса бундай дифференциялық белгилер жоқ, келбетликтиң атлық орнында келиўи тек ғана контекстен ямаса олардың суффикслеринен билиўге болады. Жалқаў бала; Жалқаўға ис буйырсаң, өзиңе ақыл үйретеди. Соқыр таўыққа бәри дән. Соқырдың тилегени еки көзи [3,92].

Келбетликлердиң синтаксислик функциясы туўралы айтыўдан алдын олардың қолланылыўындағы еки түрин айтыў орынлы, олар толық ҳәм қысқа

формалары. Бундай бөлиниў тийкарынан немис тилине тән ҳәм қарақалпақ тилинде болса олар тек бир формада қолланылады. Немис тилинде толық форма дегенде атлықтың алдында турып атлықпенен биргеликте санда, родта, сепликте өзгериўи, яғный өзи анықлап келген атлық пенен масласыўы – сәйкесленииўи түсиниледи.Қысқа формасы болса sein байланыстырыўшы фейилинен кейин турыўы, оның өзгериўи нәзерде тутылады.

Келбетликлердиң гәптеги тийкарғы хызмети анықлаўыш болып келиўи ибарат. Бундай жағдайда ол анықлаўшы - анықланыўшы тәризинде қолланылады. die lange Straße – узын көше.

Келбетликлердиң екинши фунциясы гәпте предикативлик ўазыйпасын атқарыўы. Бул функцияда немис тилинде қысқа формасы қолланылады. Бундай жағдайда дәнекерлеўши sein фейили менен келбетлик сәйкесленбейди, яғный sein фейили бирликте де, көпликте де келиўи мүмкин, бирақ келбетлик өзгермейди.

Die Straße ist lang - көше узын. Die Straße sind lang - көшелер узын.

Мысаллардан көринип турғанындай келбетликлердиң предикативлик (баянлаўыш) функциясында қолланылыўында еки тилде уқсаслық байқалады. Бирақ, қарақалпақ тилинде sein ға сәйкес келиўши дәнекерлеўши жоқ.

Немис тилинде айырым келбетликлер тек придикатив болып келеди. Оларға: angst, bange, bereit, leid, feind, gewahr, gram, quitt u. a.

z.B. Jetzt war es Marie leid, daß sie ein dummesWeib war…(A. Seghers).

Егер келбетликлер субстантивлессе атлық атқаратуғын барлық синтаксислик функцияны орынлайды.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Аймурзаева. А. Қарақалпақ тилинде түр – түс билдириўши келбетликлердиң мәнилери ҳаққында. -Қарақалпақ тил билиминиң әҳмийети мәселелери. Нөкис, 1995.

2. Бекбергенов А. Қарақалпақ тилинде сөзлердиң жасалыўы. Нөкис, 1979.

3. Даулетов А. Д. Бердимуратов Е. ҳ. т. б. Ҳәзирги қарақалпақ тили (морфология). Нөкис, 1981.

4. Курбанбаев А. Қ. Сопоставительная грамматика немецкого и каракалпакского языков (морфология). Нукус – 1980.

5. Қурбанбаев А. Қ. Авезов М. Т. Немис тилиниң грамматикасы (морфология), 1996.

THE IMPORTANCE OF TEACHER-CENTERED APPROACH IN EDUCATIONAL SYSTEM

Islomova Dilnoza
student of Navoi State Pedagogical Institute
Khudoykulova Madina
student of Navoi State Pedagogical Institute
Yugay Evgeniya Viktorovna
a scientific adviser, a senior teacher of Navoi State Pedagogical Institute
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324256

Abstract: Teacher-centered instruction focuses mainly on the educator. All the classroom activities are mostly relied on the teacher’s plan, design and directions. Students in that case are totally under the control, which notably reduces the possibility of the learners missing any essential content. Compared with student-centered classroom, students in teacher-centered classroom are passive and respond to environmental stimuli. Teacher has the ultimate authority and is in charge of learning for that reason students do not have opportunities to develop their critical thinking and problem-solving skills. This article endeavors to discuss to what extend the teacher-centered approach is essential in recent educational system.

Key words: teacher-centered approach, student-centered approach, classroom instructions, stimuli.

Introduction

Educators always had to search for the ideal method to implement in the classroom for effective learning and teaching. Nevertheless, classrooms operate either with teacher-centered or student-centered approaches. The use of traditional methods has received criticism for not creating an environment in the classroom to develop critical thinking and problem solving skills. For that reason, there has been a shift from teacher-centered to student-centered approach in classroom instruction.

The approach based on the teacher refers educate students in a learning environment in which the teacher has the primary responsibility (Mascolo, 2009). Lectures are solely used as a means of dissemination of knowledge to students. While teachers are active, students are passive in teacher-centered classroom. In contrast to teacher-centered, student-centered instruction provides a learning setting to the students in which they construct their skills and understanding. However, in teacher-centered classroom, there is a false assumption that teachers have a diminishing role in the learning process. Rather, teachers have facilitating role and it is not eliminated in the learning process. Similarly, in student-centered classroom students are not able

make their mind by themselves instead teachers help to improve their critical thinking.

Literature Review

Teacher-centered approach relied on the theory which was based on the idea that behavior changes are caused by external stimuli (Skinner, 1974). According to the theory students are passive and respond to environmental stimuli. In teacher-centered classrooms, the teacher is in charge of learning; therefore, he/she transmits knowledge to the students. As the teacher holds the ultimate authority, the students do not collaborate. The content is decided and the learning tasks are structured by the teacher. The instruction is delivered through lecturing and provision of feedback and correct answers are widely used. The teacher is the primary source of information and the textbook is the center of activities. Peyton, More and Young (2010) stated that:

In a typical teacher-centered classroom, the teacher spends most of the time presenting the day's content to the class from the whiteboard or overhead projector.

The students should be taking notes and asking questions during the lecture. This process should be completed with ease and not troublesome for students (p.21).

Control has been priority in teacher-centered classrooms for that reason; teacher-based way in learning system has received criticism for favoring passive students rather than active ones in the classroom (Freiberg, 1999). However, it should be stated that being under the push, students are rather focused and tend to show interest in the subject. For that reason, some researchers support the use of teacher-centered approach because it allows teaching learners in short steps (Espenshade & Radford, 2009).

Method

Participants

The experiment included 100 undergraduate-student volunteers, 50 of them are boys and the others are girls. Students were divided into two groups. The former worked with a teacher and the latest on their own based on student-based approach. All of the participants were potential learners. Those who were struggling with their studies were excluded, as they might give fake information because of their low comprehension.

Materials

An online teaching channel was created in Telegram platform. The testing subject was ‘English language as a target language’. Each volunteer was invited to the channel as there was given the syllabus of the subject. The experiment continued a month.

Procedure

Pupils from group1 were supposed to be prepared with their tasks based on curriculum on their own on a daily basis. Every Monday, Thursday and Saturday

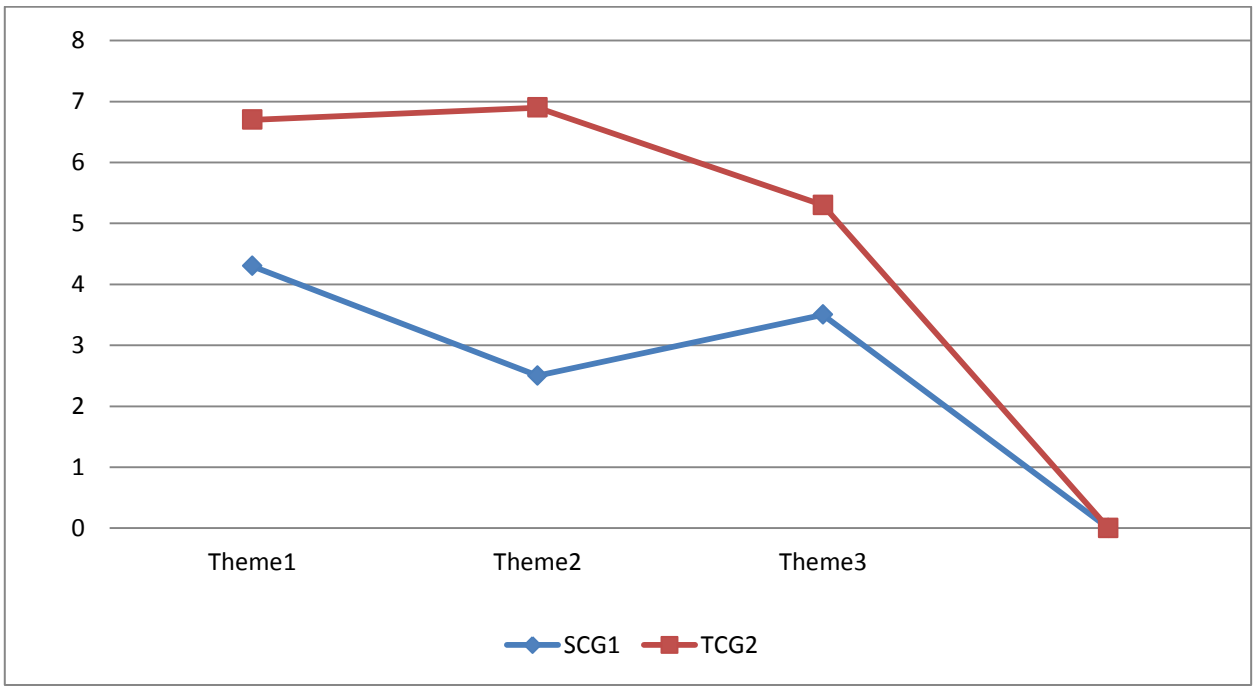
lessons were held in a student-centered approach. Therefore, pupils worked individually according to the program. On the other hand, students from group 2 were captured by a teacher.

The themes the experiment covered:

- Theme1. Now and then;
- Theme2. The environment;
- Theme3. Space.

Results

By the end of the month, the research revealed that volunteers from ‘student-centered’ group were more irresponsible, absent-minded and uninitiated. That was due to the fact that students were teenagers. And teenagers, in turn, need constant supervision, care and support. In contrast, learners who worked with a teacher were rather disciplined and motivated.

The observation found out that those who were taught, directed and motivated by the teacher came over with higher results rather than volunteers on their own. Group 1(Student-centered group) was very absent, irresponsible and idle. Contrariwise, the second group (Teacher-based) prospered at the final exam we took. To compare, group1 achieve 67% and group2 scored 98% from 100% scaled tests respectively.

Discussion

The aim of the research was to prove the significance of learning language with a teacher. The teacher-based way of educating has been widely criticized because of the absolute control of the students that is in priority. It should be noted that the

primary goal in the classroom is to empower learning. In this respect, teachers in order to maintain control over students need to ensure that they enable the students to participate actively in the classroom activities. If teachers are well-informed in the content they present and might apply motivational strategies while teaching, students keep their attention, are actively engaged in activities and become academically successful.

Furthermore, building a comfortable learning environment is an essential factor in student achievement. With this in regard, student-centered classroom pervades activities which create fun. Also, the impact of self-confidence in achievement cannot be underestimated. That students take an active role, easily present information to the others and share classroom responsibilities, increase their self-confidence.

Conclusion

The article tried to discuss and support the importance of teacher-centered approach in our times. Despite the fact that student-centered approach provides learners much more freedom in their behavior and studies, the teacher-based one is considered to be the most effective in educational system. That is due to the educator’s informative design, plan of the lesson. In comparison, ‘freelancers’ in education are likely to respond to external stimuli. On the other hand, students having been under the teacher’s supervision show greater enthusiasm during the lessons and classroom activities. Therefore, they tend to be the most prosperous students as they are better disciplined.

To summarize, teacher-centered approach is still relevant today and has thousands of fans who will continue to maintain it.

References:

1. Espenshade, T. J. & Radford, A. W. (2009). *No longer separate, not yet equal: Race and class in elite college admission and campus life.* Princeton: Princeton University Press. p.12-20

2. Freiberg, H. J. (Ed.). (1999). *Beyond behaviorism: Changing the classroom management paradigm.* Boston: Allyn and Bacon.

3. Hamdi Serin.(2018), *International Journal of Sciences &Educational Studies.*

4. Mascolo, M. (2009). *Beyond student-centered and teacher-centered pedagogy: Teaching and learning as guided participation. Pedagogy and the Human Sciences*, 3-27.

5. Югай Е. Digital culture and society: problems of their relationship in the conditions of globalization //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 7/S. – С. 58-67.

6. https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss7/S-pp58-67

7. Yugay, E. V. (2021). Digital culture and its influence on value aspects of human being. ISJ Theoretical & Applied Science, 12 (104), 422-425. Soi: http://s-o-i.org/1.1/TAS-12-104-29 Doi: https://dx.doi.org/10.15863/TAS.2021.12.104.29

ПРОБЛЕМА ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА СОВРЕМЕННОГО НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ

Кряжева Оксана Дмитриева
Город Ташкент ГСОШ √307
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324264

Аннотатция: Статья посвещает проблему оценки качества современного начального образования, которая заключается в интерпретации системы оценки качества начального образования в структуре, в целеполагании и в процессе функционирования системы оценки; исследует различные подходы к интерпретации понятий образовательного мониторинга, педагогической экспертизы.

Ключевые слова: качество начального образования, система оценки качества начального образования, мониторинг, педагогическая экспертиза.

В рамках модернизации образования, изменения общественного запроса к образовательным услугам актуализируется проблема оценки качества образования. Между тем качество образование как объект оценки является достаточно сложным, многогранным понятием, к интерпретации которого существует множество подходов. Существование различных подходов к анализу понятия «качество образования» препятствует адекватной оценке, не позволяет выбрать определенные критерии и показатели, которые однозначно бы выявляли уровень развития образовательной системы. Проблема, однако, связана не только с существованием различных подходов к интерпретации; актуальную часть проблемы составляет выявление объективной и субъективной сторон понятия качества образования. Указанная выше проблема разрешается на государственном уровне в рамках национального проекта «Образование», призванного стандартизировать как само понятие качества образования, так и его целевое содержание.

Несмотря на все недостатки данного определения, в этой статье мы будем придерживаться именно его, поскольку именно в такой интерпретации качества образования прослеживается стандартизация понятия, основанная на систематизации и обобщении различных подходов. Данное определение характеризуется также универсальностью, поэтому оно применимо и к качеству начального образования. Несмотря на установленную определенность в интерпретации понятия «качество начального образования», существует проблема поиска адекватной детерминанты понятию «оценка качества

начального образования». И здесь прослеживается существование множества подходов.

Оценка качества начального образования обычно рассматривается в контексте образовательного мониторинга. Мониторинг является непрерывным процессом наблюдения и регистрации параметров объекта в сравнении с заданными критериями. Если экстраполировать данное определение мониторинга на образовательные системы, то образовательный мониторинг (в дальнейшем — без эпитета «образовательный») представляет собой непрерывный процесс наблюдения за образовательными системами как основными объектами, в которых осуществляется образование, и процесс регистрации параметров развития образовательной системе в контексте образовательного целеполагания. Второе Правило осуществления мониторинга системы образования определяет цели мониторинга систем образования: − информационная поддержка разработки и реализации государственной политики Российской Федерации в сфере образования, − непрерывный системный анализ и оценка состояния и перспектив развития образования (в том числе в части эффективности деятельности организаций, осуществляющих образовательную деятельность), − усиление результативности функционирования образовательной системы за счет повышения качества принимаемых для нее управленческих решений, − выявление нарушения требований законодательства об образовании [8]. Однако мониторинг недопустимо ассоциировать только с оценкой качества образования. Мониторинг — это комплексное, всестороннее наблюдение за процессом функционирования образовательных систем, включающее и оценку результатов данного функционирования в виде определенного образовательного уровня. Мониторинг образовательных систем осуществляется как на государственном, так и на международном уровнях. Самыми масштабными международными мониторинговыми исследованиями последних лет являлись: − мониторинг «Школьная линейка», который проводился Детским фондом и включал в себя целый спектр показателей — таких, как: соответствие образования минимальным установленным требованиям, процент неуспевающих детей, баланс между частными и государственными заведениями; − исследование качества математического и естественнонаучного образования TIMSS (Third International Mathematics and Science Study), организованное Международной ассоциацией по оценке учебных достижений с целью сравнить оценку математической и естественнонаучной грамотности школьников; − исследование знаний и умений учащихся PISA (Programme for International Student Assessment), которое проводилось в более широком масштабе, чем TIMSS, и охватывало различные аспекты результативности

процессов обучения и воспитания [6]. Понятие оценки качества начального образования более близко к понятию «образовательная экспертиза». Самой распространенной формой образовательной экспертизы является педагогическая экспертиза, которая отличается от оценки качества образования, прежде всего, ограниченным числом субъектов и объектов. Педагогическая экспертиза проводится с целью выявления проблем в определенной области функционирования образовательной системы, в то время как оценка качества образования охватывает по возможности все области и аспекты.

Понятие оценки качества начального образования более близко к понятию «образовательная экспертиза». Самой распространенной формой образовательной экспертизы является педагогическая экспертиза, которая отличается от оценки качества образования, прежде всего, ограниченным числом субъектов и объектов. Педагогическая экспертиза проводится с целью выявления проблем в определенной области функционирования образовательной системы, в то время как оценка качества образования охватывает по возможности все области и аспекты. Целями оценки качества образования О. В. Климентьева считает:

− формирование единой системы диагностики и контроля состояния образования, обеспечивающей определение факторов и своевременное выявление изменений, влияющих на качество образования в гимназии;

− получение объективной информации о состоянии качества образования в гимназии, тенденциях его изменения и причинах, влияющих на его уровень;

- повышение уровня информированности потребителей образовательных услуг о качестве при принятии решений, связанных с образованием;

− обеспечение объективности и справедливости образования при приеме в образовательные учреждения.

Список литературы:

1. Гатальская Е. А. Структура системы управления качеством образования // Управление качеством образования современной школы (методические материалы). — Ставрополь: СКИРО ПК и ПРО, 2012. — С. 33–40.

2. Игнатова О. А. Система оценки качества образования в образовательном учреждении: практический опыт, перспективы // Образовательно-методический портал «Открытый урок. Первое сентября». — URL: http://festival.1september.ru/articles/510804

3. Нецветайлова С. А. Управление качеством образования в начальной школе // Управление качеством образования современной школы (методические материалы). — Ставрополь: СКИРО ПК и ПРО, 2012. — С. 45–51.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ УЧИТЕЛЯ

Файзуллаева Венера Джамшитовна
Город Ташкент ГСОШ √307
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324266

Аннотация: В статье представлены группы и примеры конкретных методов работы обучения в начальных классах. Также проведено исследование, с помощью которого мы выявили самые эффективные способы работы.
Ключевые слова: Методы обучения, Ю.К. Бабанский, Т.А. Ильина.

Существенной составляющей педагогических технологий являются методы обучения - способы упорядоченной взаимосвязанной деятельности преподавателя и учащихся. В педагогической литературе нет единого мнения относительно роли и определения понятия "метод обучения". Так, Ю.К. Бабанский считает, что "методом обучения называют способ упорядоченной взаимосвязанной деятельности преподавателя и обучаемых, направленной на решение задач образования". Т.А. Ильина понимает под методом обучения "способ организации познавательной деятельности учащихся".

Методы обучения (от др.- греч. це9о5о<; - путь) - процесс взаимодействия между учителем и учениками, в результате которого происходит передача и усвоение знаний, умений и навыков.

Методы классифицируются по источнику передачи:

1. Словесные
2. Практические
3. Наглядные

Некоторые современные источники по педагогике отдельно выделяют такие методы обучения, как работа с книгой и видеометоды. Рассмотрим подробнее общепринятые.

1. Словесные - это методы обучения, предполагающие монологическое одностороннее воздействие на учащихся. Существуют следующие виды устного изложения: рассказ, инструктирование, лекцию, объяснение, беседу, дискуссию, а также самостоятельную работу с учебником.

В отличие от рассказа и лекции (монологические методы), беседа и дискуссия (активные методы) подразумевают включение учащихся в обсуждение материала, что развивает их интерес к познавательному процессу. Кроме того, дискуссия учит прислушиваться к чужому мнению и объективно оценивать значение различных точек зрения. Работа с печатными материалами

нацелена на развитие у учащихся внимания, памяти и логического мышления. Также работа с учебником помогает лучше запомнить пройденный материал.

Рассказ - вид устного изложения учебного материала педагогом или учащимися, при использовании которого внимание акцентируется на конкретных фактах. Ведущая функция рассказа - обучающая, сопутствующие функции - развивающая, воспитывающая, побудительная и контрольно-коррекционная. Объяснение учителя или учащихся - вид устного изложения материала, обеспечивающий выявление сущности изучаемого события или явления. В процессе объяснения происходит обучение учащихся формально логическому и диалектическому мышлению, умению аргументировать и доказывать свое мнение.

Инструктирование - вид устного изложения материала, предполагающий постановку и четкое достижение истины и использующего только корректные приёмы ведения спора.

Беседа - это педагогический метод и одновременно форма организации педагогического процесса. Сущность беседы состоит в организации диалога между педагогом и учащимся, между самими учащимися.

2. Практические - это методы, применяемые в обучении для познания реальности, формирования умений и навыков, углубления знаний. Существуют следующие практические методы: упражнения, лабораторные работы, практические работы, игры.

Упражнения - целенаправленное, планомерное и циклическое выполнение действий, целью которого считается овладение этими действиями или улучшение их качества. Лабораторные работы - это проведение учащимися по заданию учителя опытов с внедрением устройств, применением инструментов и прочих технических устройств, то есть это исследование учащимися некоторых явлений при помощи специального оборудования. Лабораторные работы могут проводиться в иллюстративном, либо исследовательском плане. Практические работы - метод по своей структуре имеет много общего с лабораторным методом, однако отличается от него тем, что учащиеся используют на практике те знания, которыми они уже обладают. Таким образом, на первый план выдвигается умение применять на практике теоретические знания. Игры - познавательные игры создают такие ситуации, которые в полной мере моделируют окружающую действительность. Основная цель учащихся при этом -найти из такой ситуации выход. Это содействует стимулированию познавательного процесса.

3. Наглядные - методы обучения, которые заключаются в наглядно-чувственном ознакомлении учащихся с предметным миром, процессами и явлениями в естественной для них форме или же в символьном отражении с

помощью разнообразных изображений, репродукций, схем и так далее. В эту группу входят: наблюдение, иллюстрирование и демонстрация. Наглядные средства тесно связаны с чувственным восприятием материала, благодаря чему усвоение информации происходит в более доступной для понимания форме и надежно закрепляется в памяти учащихся.

Наблюдение - представляет собой достаточно затратный, в плане прилагаемых усилий, познавательный процесс в виде длительного, целенаправленного восприятия предметов и явлений действительности. Данный метод является необходимым элементом в процессе формирования у учащихся точных представлений, выступающих в качестве основы для обобщений.

Иллюстрирование - метод обучения, применяемый в педагогике, чтобы показать учащимся разнообразные предметы, объекты и явления в естественной форме. Также возможно ознакомление детей с изображениями все тех же предметов и явлений. Демонстрация - обычно основывается на представлении устройств, различного оборудования, опытов, кинофильмов, диафильмов, магнитофонов или же компьютерных программ. Цель их использования заключается в формировании интереса или же познавательной мотивации у учеников, для создания проблемной ситуации, а также ознакомления с новой для них информацией.

С нашей точки зрения, можно сделать ряд выводов:

- Учителя внутренне убеждены в пользе и необходимости конструктивистской системы образования в начальной школе. Это проявляется в их внутренних предпочтениях методов обучения.

- Давление со стороны системы и, следовательно, поставщиков образования и родителей настолько сильно, что знания перевешивают применение полученных знаний. Школы выбирают методы, которые в большей степени поддерживают запоминание.

- С точки зрения дидактики, существует больше образовательных целей, выбранных для поддержки обучения памяти, в ущерб активному обучению. Это не соответствует провозглашениям образовательной политики, но показывает реальное состояние образования. Представленные выводы являются результатом субэкспертизы, а не итоговой оценкой обсуждаемого состояния. Они будут дополнительно разработаны, проанализированы, обсуждены и представлены.

Список литературы:

1. Реализация ФГОС в начальной школе: инновационные подходы к организации образовательного процесса: сборник трудов научно-методической

конференции /АНО ДПО «Межрегиональный центр инновационных технологий в образовании». - Киров: МЦИТО, 2019.

2. Скутиль М. Образовательный процесс с точки зрения методов и организационных форм обучения в малых школах. /Скутиль М., Гавличкова К., Матейич-кова Р. Новые горизонты в образовании - Материалы конференции INTE, - 2014.

3. Скутиль, М., Взгляд на начальное образование с точки зрения применения методов обучения в образовательном процессе с акцентом на проектное обучение. Международная конференция по образованию, исследованиям и инновациям - 2014.

СУЩНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ШКОЛЫ

Файзова Гулзайнаб Хаитбаевна
Город Ташкент ГСОШ √307
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324276

Аннотация: В статье раскрывается содержание и структура информационно-образовательной среды. Обоснованы ведущие подходы к определению понятия информационно-образовательной среды в педагогической науке. Выявлены особенности создания данной среды в общеобразовательной школе. Автор приходит к выводу о том, что создание информационно-образовательной среды выступает одним из важнейших показателей качества школьного образования.

Ключевые слова: информационно - образовательная среда, информатизация школы, качество школьного образования, информационная компетентность.

Образовательный среда школы -это совокупность организационно-педагогических условий успешного обучения, воспитания и развития личности обучающегося. Современное информационное пространство оказывает значительное влияние на образовательный процесс школы. Возникает необходимость в учете возможностей данного пространства при организации образовательной среды школы в соотношении «информационное пространство - информационно-образовательная среда школы». Информационное пространство представляет собой форму существования информации, которая представлена совокупностью материальных и идеальных объектов: устройства передачи информации, ее носители, информационные потоки и поля. В этой связи информационно-образовательное пространство определяет требование к использованию информации в образовательных целях. Поэтому значение информационно - образовательной среды школы трудно переоценить, так как ее качество определяет эффективность образовательных результатов обучающихся.

Модернизация отечественного образования выделила информатизацию как одно из приоритетных направлений развития школьного образования, что обусловило приведение образовательной среды школы в соответствие с потребностями и возможностями информационного общества. При этом главной задачей информатизация ставит создание информационно-образовательной среды школы в контексте повышения качества общего

образования. Информатизация школы - это процесс изменения содержания, методов и форм образовательного процесса при переходе школы к работе в условиях информационного пространства. Обеспечение школьного образования методологией и практикой реализации современных информационно-коммуникационных технологий в образовательном процессе открывает новые перспективы развития школы в целом: происходят изменения дидактических средств, методов и форм обучения, воспитания и развития личности обучающегося, преобразуется традиционная образовательная среда в качественно новую - информационно-образовательную среду школы. Концепция информатизации общего образования регламентирует создание единой информационной среды, отвечающей требованиям опережающего образования на основе использования информационно-коммуникационных технологий.

Наиболее распространенными и успешными формами взаимодействия в условиях информационно-образовательной среды школы выступают консультации педагогов по электронной почте, виртуальные круглые столы и ве-бинары, проведение телеконференции (видеоконференции) с использованием программы Skype, участие в чатах и форумах на тематических сайтах (или сайтах учителей). Применение данных форм в образовательно-воспитательных целях требует соответствующей компетентности, обеспечивающей профессионализм педагога в организации информационно-образовательной среды и работе в ней. Представить возможности информационно-образовательной среды в школе можно по трем уровням:

• репродуктивный уровень информационно-образовательной среды включает в себя использование средств ИКТ на уроках. Взаимодействие педагога и обучающегося, а также учеников между собой в условиях информационно-образовательной среды на данном уровне не предусмотрено. Так, педагог лишь частично включает аудиторию в ИОС школы через использование мультимедийных презентаций, видео- и аудиоматериала, дает задание для работы с персональным компьютером или смартфоном. Среди инновационных способов создания информационно-образовательной среды здесь можно выделить виртуальную экскурсию;

• продуктивный уровень предполагает частичное взаимодействие участников образовательного процесса в информационно-образовательной среде школы. Так, педагоги школы могут создать свои личные блоги, на платформе которых представлены учебная информация, полезные ресурсы, задания (упражнения) для самостоятельной и исследовательской работы, а также интересные материалы по предмету или определенной теме;

• творческий уровень информационно-образовательной среды в школе

обеспечивается за счет непрерывного взаимодействия в режиме он-лайн и оф-лайн всех участников образовательно-воспитательного процесса. Сегодня многие школы имеют образовательные порталы, в которых создаются форумы для обсуждения различных тем, как педагогами, так и родителями и учениками. Популярность набирают социальные сети, которые обладают возможностью информационно-образовательного взаимодействия, как на уроке, так во внеурочное время.

Таким образом, информационное пространство школы сегодня требует обеспечения эффективного информационно-образовательного взаимодействия, которое, по мнению ученых, представляется возможным лишь при условии наличия в школе информационно-образовательной среды. Модельные представления информационно-образовательной среды школы должны включать в себя выявленные в ходе анализа компоненты и их сущностные характеристики. При этом каждый уровень данной среды уникален за счет применения разнообразных инновационных информационно-коммуникационных технологий, которые способствуют успешному информационно-образовательному взаимодействию в школе.

Список литературы:

1. Власенко, В.А. Взаимосвязь компонентов информационно-образовательной среды школы [Текст] / В.А. Власенко, Е.В. Якушина // Народное образование. - 2012. - №5. - С. 124-128.

2. Семенов, А.Л. Качество информатизации школьного образования [Текст] / А.Л. Семенов // Вопросы образования: научно-образовательный журнал. - 2005. - № 3. - С. 248-270.

3. Степаненко Р.Ф. Проблемы правовой образовательной политики в истории универси-тетологии / / Парадигмы университетской истории и перспективы университетологии (К 50-летию Чувашского государственного университета имени И.Н. Ульянова): сб. ст. / редкол.: О.Н. Широков, Т.Н. Иванова, Н.Н. Агеева, М.Н. Краснова. Чебоксары: ИД «Среда», 2017. С. 271 - 276.

МУЛЬТИМЕДИА КАК СРЕДСТВО ПОВЫШАЮЩЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ

Ирина Евгеньевна Макаревич
Город Ташкент ГСОШ√307
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324283

Аннотация: Современный период развития общества характеризуется сильным влиянием на него информационных технологий, которые проникают во все сферы человеческой деятельности, обеспечивают распространение информационных потоков в обществе, образуя глобальное информационное пространство. Неотъемлемой и важной частью этих процессов является компьютеризация образования. Она заключается в потребности учителей в эффективных способах использования средств мультимедиа в учебно-воспитательном процессе начального образования. Проблема темы заключается в выявленном противоречии между расширением информационно-образовательной среды и недостаточным использованием дидактического потенциала средств мультимедиа в начальной школе. Цель темы охарактеризовать методические особенности организации уроков в начальной школе средствами мультимедиа.

Ключевые слова: Инновация, интеракивность, мультимедиа, ИКТ, инновационное образование.

В настоящее время растет интерес к применению инновационных педагогических и информационных технологий в образовательном процессе. Одна из основных причин этого заключается в том, что в традиционном образовании учащихся учат получать только готовые знания, а в начальном образовании современные технологии учит их искать собственные знания, изучать и анализировать самостоятельно и даже делать собственные выводы. В этом процессе педагог создает условия для развития, формирования, приобретения и воспитания личности. Педагогические технологии повышают качество и эффективность учебного процесса, формируют процесс самостоятельного мышления учеников. Повышает желание и интерес учеников к изучению предмета, укрепляет знания, усваивает, формирует умение свободно использовать их на практике. Лексически термин «инновация» в переводе с английского означает «инновация». Инновационное образование - это образование, которое позволяет учащемуся создавать новые идеи, нормы, правила, передовые идеи, нормы, качества, навыки, связанные с естественным принятием правил, созданных другими. Педагогическая технология - это

искусство и умение в реализации образовательной функции, которое является основой для развития знаний, навыков и умений учащихся в очень удобной форме.

Повышение качества и эффективности начального образования во всех общеобразовательных школах требует внедрения современных педагогических, инновационных и информационных технологий в образовательный процесс, распространения передового опыта. Основные задачи инноваций и информационных технологий в начальном образовании:

- общее комплексное развитие учебного процесса;
- определение конкретных целей и задач, которые необходимо решать в образовательном процессе;
- разработка содержания образовательного процесса;
- создание определенных условий для свободной, самостоятельной деятельности ученика в учебном процессе, а также формирование навыков и компетенций;
- организация мониторинга и оценки деятельности учеников;
- реализация целей и задач Национальной программы обучения;
- ускорить распространение информации о научно-техническом прогрессе среди молодежи.

Методическое пособие и мультимедийные приложения на основе передовых педагогических и информационно-коммуникационных технологий В этих методических пособиях приведены цели и задачи уроков русского языка 1 -4 классов, методические указания и рекомендации по внедрению передовых педагогических и информационно-коммуникационных технологий в учебный процесс. Мультимедийные приложения также были разработаны для повышения вовлеченности учеников и повышения их мастерства посредством мышления. Мультимедийные приложения учебников включают: анимацию, видео, произношение букв и слов, работу над словарем, образцы каллиграфии, контрольные задания, дидактические игры, мультфильмы, образцы на минуту отдыха, упражнения на тренажере, задания по рисованию, упражнения-головоломки.

В них использованы различные таблицы, ребусы и головоломки, чтобы помочь ученикам легко осваивать языковые материалы, выполнять грамматический анализ простым и понятным образом и учить творческому мышлению. В контексте упражнения ученикам даются задания, которые поощряют творческое мышление, рассуждение, делают выводы на основе сравнения, анализа, синтеза и наблюдения, а также обеспечивают выполнение анализа в определенной последовательности. Кроме того, в руководствах есть «Краткий ответ на короткий вопрос», «Кто выбирает больше всего слов»,

«Обратный тест», «Соль слов», «Цифровое позиционирование», «Три истины, одна ложь», «Скелет рыбы», «Водосток», » Эффективно использовались передовые педагогические методы, такие как «Паутина», «Оценка», «Мозаика», «Блиц-опросник», «Диаграмма Венна». Разработанные мультимедийные приложения предоставляют учителю следующие возможности для подготовки и проведения урока. - Современное моделирование урока; - иметь дополнительную информацию и данные для углубления знаний по предмету; - Подготовка теоретической и самостоятельной работы. Современные информационно-коммуникационные технологии на уроках русского языка повышают качество и эффективность обучения, формируют процесс самостоятельного мышления учащихся, повышают увлеченность и интерес учащихся к знаниям, укрепляют усвоение знаний, возможность свободно использовать их на практике. Читатель хочет знать, что происходит на мониторе компьютера, видя, слыша и думая. Читатель начинает воспринимать события и события на экране с помощью органов чувств. Потому что их свойства и характеристики отображаются на экране. Использование мультимедиа в учебном процессе - один из самых удобных способов обучения, повышающий качество и эффективность обучения.

Мультимедиа - это современная компьютерная информационная технология, которая позволяет объединить текст, звук, видео, графику и анимацию в единую компьютерную систему. В результате формирования у младших школьников необходимых навыков, повышения качества и эффективности начального образования на новый уровень, внедрения современных методов и средств обучения: позитивное отношение ребенка к чтению сегодня -помогает развивать такие навыки как самоуправление, командное поведение, усвоение правил письменной и устной культуры, организация учебной деятельности.

Список литературы:

1. Исламова, М. Ш. "Касбий дунёкарашни шакллантириш асослари." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 78-87.

2. Усаров, Ж. Э., Г. Н. Шарипова, and Ш. С. Абдусаматова. "Таълим самарадорлиги ва унинг амалиётдаги ахдмиятида талабаларнинг узини узи ривожлантириш компетентлигининг урни." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 276-285.

3. Усаров, Ж. Э., Л. Г. Бобоходжаева, and Н. Юсупова. "Аралаш таълим шакли педагогик таълим кластерининг замонавий ёндашуви сифатида." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 286-295.

4. Йулдошев, О. А. "Бошлангич синфларда техноген цивилизациядан фойдаланишнинг педагогик шарт-шароитлари." Science and Education 2.Special Issue 1 (2021): 88-97

TECHNOLOGICAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS

Djandosova Svetlana Tashbayevna
teacher of State public school number 307 Tashkent
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324289

Annotation: One of the main requirements for the introduction of the Federal state educational standard (hereinafter FSES) is the inclusion of younger students in active creative activity. Very effective and interesting are integrated classes that combine applied and visual art. As part of the implementation of the Federal state educational standard of primary General éducation (hereinafter referred to the GEF DOE), technology lessons have great educational opportunities and they need and it is important to carry out. Children in these lessons learn to choose, combine and come up with their own means of expression, using known techniques and methods. The peculiarity of the technology lesson in primary school within the framework of implementation is the formation of technological worldview and technological culture, education of labor, civil and Patriotic qualities of the younger generation.

Key words: Technology lessons, primary school, project method, Federal state educational standard of primary General education, extracurricular activities.

Introduction. Unpredictability is a real feature of our modern life. Everything around is changing with imperceptible speed. It is in such a rapidly changing modern world that the educational achievements of students cannot be limited only to the development of subject knowledge, skills and abilities. A modern teacher should strive to teach a student to learn in a creative way, aimed at independently acquiring and mastering new knowledge, and not just sitting and taking ready-made truths. A feature of the GEF IEO is their activity character, which sets the main task of developing the student's personality. Modern education refuses the traditional presentation of learning outcomes in the form of knowledge, skills and abilities; GEF formulations indicate real activities. The contents of the programs of educational organizations on technology in elementary school are developed taking into account the requirements of the Federal State Educational Standard, and system-activity, health-saving, humane-personal and cultural approaches are used as the conceptual foundations of this academic subject. The main goal of studying the subject of technology is to deepen the general educational preparation of schoolchildren, the formation of their spiritual culture and the comprehensive development of the personality based on the integration of conceptual (abstract), visual-figurative and visual-effective components of cognitive activity. Its study contributes to the

development of the creative abilities of the individual, creative abilities, ingenuity, intuition, as well as creative self-realization and the formation of motivation for success and achievements based on subject-transforming activity. The technology lesson differs in many ways from the lessons in other subjects, especially the humanities. The subject of technology is unique in that schoolchildren learn to use the knowledge gained in other lessons in this subject in everyday practical activities, which naturally contributes to their socialization. The most demanded technologies at the lessons are modern educational technologies. The most optimal, for the implementation of the activity of students in the classroom, are group forms of work. The role of group work in the classroom cannot be underestimated. For the student, there is an opportunity to visit different images - from a leader to a consultant, from a theorist to a practitioner. This form of work at the technology lesson will allow the class team to become more cohesive and at the same time develop the individuality of each. It's no secret that some children are afraid to go to the blackboard to answer in front of the class and the teacher. In the group, such a child will receive approval and support and, accordingly, earn the praise of the teacher. The situation of success will contribute to the development of confidence and independence of the student. At this stage, it is used: work in groups, work in pairs, and subsequently - work in a team method. Such non-standard technology lessons in elementary school expand the possibilities of the subject, bring in an atmosphere of competitive spirit, creativity, and self-expression of younger students. The method of projects in technology lessons is not new and has been used for a long time. It is understood as a way of organizing the cognitive and labor activity of students in order to solve problems associated with the design, creation and manufacture of a real object - a product of labor. When determining the topics of educational projects in the primary grades, one should be guided by the content of the training. At the same time, the teacher must take into account the feasibility of the object of labor for younger students of the appropriate age, as well as its social or personal value. The projects carried out at the technology lessons are practice-oriented, as they are aimed at solving a social problem of an applied nature. These projects involve a practical outcome - a product that satisfies a specific need. In the process of working on a project, diligence, the ability to make decisions independently, responsibility, communication skills, and ingenuity are brought up; positive needs and interests are formed, which contributes to self-determination and self-realization of students.

One of the important ways to conduct meaningful, creative and interesting work with primary school students in a technology lesson is the use of information technology. A new generation of students is interested in getting involved in the field of multimedia technologies. Research work, creative activity, motivation, independence, search for material, discovery of a new one develop more effectively.

The most important task of the modern education system is the formation of a set of universal educational activities that provide the competence to "teach to learn", and not just the development of specific subject knowledge and skills by students. The main educational value of classes using information technology lies in the fact that they allow you to create a multi-sensory interactive environment of education with almost unlimited potential opportunities that are at the disposal of both the teacher and the student. Unlike conventional technical means of education, information technologies allow not only to saturate the student with a large number of concepts, but also to develop the intellectual, creative abilities of children, their ability to independently acquire new knowledge, work with various sources of information. A modern lesson, built in accordance with the requirements of the Federal State Educational Standard, contributes to the formation of educational motivation, creative and cognitive activity, independence, responsibility; critical and artistic-figurative thinking of younger schoolchildren. Technology, as an academic subject, has great potential for creating conditions for the cultural and personal development of schoolchildren. The social order of society in the field of teaching technology puts forward the task of developing the personality of students, strengthening the humanistic content of education, more fully realizing the upbringing, educational and developmental potential of the subject in relation to the individuality of each student.

List of used literature:

1. Valeeva G.Kh., Kuvaeva. M.M., Musin Sh.R., Chigrov M.N. Preparing future teachers for the organization of extracurricular activities. Educational and methodological manual - Sibay: Sibay city printing house - branch of the State Unitary Enterprise of the Republic of Belarus Publishing House "Republic of Bashkortostan", 2017. - 80 p.

2. Valeeva G.Kh., Kuvaeva M.M., Musin Sh.R. Professional and pedagogical training of future teachers of technology Teaching aid - Sibay: Sibay Information Center - branch of the State Unitary Enterprise of the Republic of Belarus Publishing House "Republic of Bashkortostan", 2018. - 118 p.

3. Zolotareva A.V. Problems and prospects for the inclusion of additional education for children in the process of implementing the Federal State Educational Standard of General Education // Vneshkolnik, 2011. - No. 3 - P. 15-18.

4. Leontovich A.V., “Research activity of students” (collection of articles), M. 2014

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI DUNYOQARASHINI KENGAYTIRISHDA MUZEYLARNI O‘RNI

Berdiyeva Matlyuba Saidusmonova
Toshkent shahar 307 DIUM
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324295

Annatatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning fikrlash dunyosi, dunyoqarashlarini shakllantirishda muzeylarning o‘rni va ro‘li xususida fikr va mulohazalar yurtilgan.

Kalit so‘zlar: Maktab, boshlang‘ich sinf, qo‘qon o‘rda, muzey, tarbiya, dunyoqarash, fikr.

Hozirgi rivojlanib borayotgan davr maktablarning oldiga yangidan yangi talab va vazifalar qo‘ymoqda ayniqsa maktabning boshlang‘ich davri ya’ni 1-4 sinflar oralig‘idagi ta’lim o‘qishning asosini tashkil qiladi shuning uchun hozirgi kun boshlang‘ich sinf o‘qituvchining asosiy vazifasi o‘quvchilarni har tomonlama yetuk, erkin fikrlay oladigan insonlar qilib tarbiyalash hisoblanadi. Bunda ularda turli fanlar bo‘yicha bilimlar berish bilan birga ularga o‘rganilayotgan bilimlarni asosli va puxta bo‘lishini ta‘minlash, ularni qo‘llay olish ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, bundan tashqari ularning dunyoqarashlarini kengaytirish dunyoga boshqacha nigoh bilan qarashga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa dars paytlarida o‘quvchilarni fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ularni kelgusida olingan bilimlarni ongli hayotiy faoliyatda muvaffaqiyatli qo‘llashlari uchun zarur ko‘nikma va malakalarni shakllantirish boshlang‘ich ta‘limning asosiy vazifalariga aylanishi lozim. Shu nuqtai nazardan o‘quv jarayonida ona tili yoki o‘qish darslarida, jumladan hayotiy mazmunli, ularning to‘plagan tajribasiga asoslangan misollarni dars davomida qo‘llashga o‘rgatish o‘ziga xos xususiyatlarga ega, ularni ta‘lim mazmuni va o‘rganilayotgan tushunchalar mohiyatini ochib berishda foydalanish, o‘zaro aloqador va amaliy faoliyati tajribasi bilan, misollar qo‘shgan holda gaplar tuzish va ularni gapirishga o‘quvchilarni o‘rgatish dolzarb masalalardan hisoblanadi. Bu usullarni ishlab chiqish va amalda qo‘llash o‘qitish boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining zimmasiga yangi vazifa yuklaydi. Boshlang‘ich ta‘limda o‘qituvchilarning asosiy maqsadlaridan biri ham o‘quvchilar intellektual tafakkurini shakllantirish asosida o‘quvchilar dunyoqarash va tafakkurlarini rivojlantirish hisoblanadi.

Mamlakatimizda mustaqillik tantana qilgan kundan buyon yoshlar masalasiga alohida e’tibor berilib kelmoqda. Bugungi kunda mustaqil va erkin fikrlaydigan har tomonlama rivojlangan yoshlarni tarbiyalash nafaqat murabbiyarning qolaversa ota-

onaning muqaddas burchidir. Boshlang‘ich sinflarda bolalarni erkin fikrlashga tayyorlashda boshlang‘ich ta’limning o‘rni muhim ahamiyatga egadir. Odam erkin va keng fikrlay olishi uchun u oldin ko‘plab kitoblarni o‘qigan va bir qancha joylarga borgan bo‘lishi kerak, shunda bolalarda taqoslash san’ati shakllanib erkin fikrlashi yanada oshadi va o‘sha ko‘rgan joylari haqida so‘z borganda qo‘rqmasdan o‘z fikrlarini ayta oladi. Ayniqsa, kichikligidan boshlab, ularni ko‘plab sayohatlarga olib chiqilsa, bolada dunyo haqidagi bilimlari yanada kengayib, uning dunyoqarashi va tafakkurini yanada kengayishiga tasir etmay qolmaydi. Shuning uchun boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari o‘quvchilar bilan birga tez- tez muzeylarga borib turishi maqsadga muofiq hisoblanib, bu o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasidagi aloqani yanada mustahkamlaydi, misol uchun keling muzeyga borib bolalar nimalar olishi mumkinligi haqida so‘z yuritsak, Qo‘qon shahri atrofidagi tumanlar atrofida joylashgan maktablardagi boshang‘ich sinf o‘qituvchilari Qo‘qon shahrida joyashgan “Xudoyorxon” muzeyiga olib borishi mumkin bu muzey Qo‘qon xoni Xudoyorxon sharafiga 1863-1870 yillar oralig‘ida qurilgan bo‘lib, muzeyda 100 dan ortiq xonalar mavjud bo‘lib, Qo‘qonning haqiqiy marvaridi va shaharning asosiy tarixiy diqqatga sazovor joylaridan biri - Xudoyorxon saroyi, uni xalq orasida "Qo‘qon o‘rda" deb ham atashadi. Tarixdan ma'lumki, bir yarim asrdan ko‘proq vaqt mobaynida Qo‘qon xonligida 29 dan ortiq xon o‘tirgan, ammo eng qudratli va esda qolarli jihati shundaki, Xudoyorxon 1845-yilda 12 yoshida taxtga o‘tirgan. Bu ulug'vor majmua yettinchi xon saroyi bo‘lgan va xon g'oyasiga ko‘ra Qo‘qon hukmdorining qudratini eslatish uchun avvalgi saroylardan kattaligi va muhtasham bezaklari bilan ustun bo‘lishi kerak edi. Dastlab binoning uzunligi 138 metr va kengligi 65 metr bo‘lib, 4 gektar maydonda joylashgan edi. Saroy uch metr balandlikda ko‘tarilgan, uzun kirish yo‘li asosiy kirishga olib boradi. Bu yerda, rampaning etagida, ilgari quyma temir va mis zambaraklar bor edi. Ulkan o‘ymakor eshiklar ustidagi portalda arab tilida "Buyuk Sayid Muhammad Xudoyorxon" degan yozuv bor. Saroy atrofini chiroyli o‘yilgan panjara o‘rab olgan. Majmuaning o‘ng tomonida, Farg'ona ipaklari ranglarini eslatuvchi naqsh bilan bezatilgan, keramika bilan o‘ralgan yuzli minora bilan bezatilgan. Saroy qurilishiga xonlikning va unga qo‘shni mulklarning eng yaxshi ustalari jalb qilingan. Qurilishni Qo‘qonning iste'dodli me'mori Mir Ubaydullo boshqargan. Qadimgi keramika markazi bo‘lgan Rishtonning eng yaxshi hunarmandlari saroyda pardozlash ishlari bilan shug'ullanishgan. Saroyning xonalari ochilganda ganch o‘ymakorligi va rang-barang bezaklar bilan bezatilgan edi. Maxsus joyni taxt xonasi va xonning qabul xonasi egallagan; xazina, qirol xazinasi joylashgan. Uning bolalari uchun xonalar va xon va uning xotinlarining shaxsiy xonalari ham juda chiroyli bezatilgan edi. Bundan tashqari saroyda turli-xildagi ekspanatlar, chini buyumlar, xonlik davridan qolgan qurol-aslahalarni uchratishimiz mumkin. Ushbu buyumlarni ko‘rgandan keyin maktab o‘quvchilarida xonlik haqida

tasavvur uyg‘onib, ularni dunyoqarashi yanada kengayadi deb o‘ylayman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ona tili o‘qitish metodikasi .Qosimova K. Safo Matchonov. Toshkent. 2009.
2. www.uzedu.uz.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARNI O‘QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA OILANING O‘RNI

Mirtursunova Sayyora Abduxamidovna
Toshkent shahar 307 DIUM boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324297

Annatatsiya: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarni o‘qish samaradorligini oshirishda oilaning o‘rni, hozirgi yosh oilalar bola tarbiyasida qaysi hususiyatlarga e’tibor qaratishi lozimligi haqida so‘z yuritilgan

Kalit so‘zlar: Bola pisixologiyasi, Ibn Sino, ahloqiy tarbiya, maktab, maktabgacha ta’lim, tarbiyachi, ota-ona

Hozirgi rivojlanib borayotgan axborot texnologiyalar dunyosida barchamiz bor diqqat e’tiborimizni telefonlarimiz uchun ajratmoqdamiz. Telfonlarimiz allaqachon bizning ajramas bir bo‘lagimizga aylanib ulgurgan. Endi dunyoga kelgan chaqaloq ham telefonning ovozini eshitganda yoki uni yoniga qo‘yganimizda tinchlanadi. Bolalar 3-4 yoshidan telfoni xatto ota-onasidan yaxshi biladi. Siz ham hayotingizda sizga tanish do‘stingiz yoki qarindoshingizni ikki yoki uchga ham to‘lib ulgurmagan farzandi sizga telfon qilib yuborganmi siz esa nega telfon bo‘ldi ekan deb qaytarganizda men emas farzandim deb javob qaytarganda siz ham hayron qolgansizmi? Nima deb o‘ylaysiz buning sababi nimada? Sharq mamlakatlarida farzand tarbiyasi bilan asosan oilada ona shug‘ullanadi. Bu haqda Sharq adabiyotining yetuk namoyondalari va allomalari ham alohida fikr bildirishgan. Ibn Sino bola tarbiyasi va tarbiya usullari haqida qimmatli fikrlarini bildirgan. Ibn Sino bolaning ahloqiy tarbiyasi haqida bildirgan fikrlarida uy-ro‘zg‘or tutish masalalari xususida ham so‘z yuritadi. Uning fikricha “o‘z kamchiliklarini tuzatishga qodir bo‘lgan ota – onagina tarbiyachi bo‘lishi mumkin”. Ahloqiy tarbiyada eng muhim vositalar bolaning nafsoniyatiga, g‘ururiga tegmagan holda, yakkama-yakka suhbatdosh bo‘lish va bolaga nasihat qilishdir. Bu borada sharq elatlari mentalitetiga ko‘ra farzand tarbiyasida ota-onaga qo‘shilib, oiladagi yoshi ulug‘ insonlar ham tarbiya qiladi. Shuning uchun ham dono xalqimiz qarisi bor uyning parisi bor deb bejiz aytishmaydi. Yoshi ulug‘ insonlarni tarbiyasini olgan bolalar odatda og‘ir va vazmin, uzoqni ko‘ra oladigan kattalarga hurmat ruhi kabi hislatlar boshqa tengqurariga qaraganda ko‘proq bo‘ladi. Lekin hozirda aksariyat yosh oilalarda oila asosan ota-ona va farzanddan iborat. Bundan tashqari ota ko‘p hollarda pul toppish bilan band bo‘ib farzand tarbiyasi onaning o‘ziga qolib ketishi, agar ona ham uy ishlari bundan tashqari otaga pul toppishda yordam beraman deb ishga sho‘ng‘ib ketishi. Aynan shu holat yuqoridagi savolimizga javob emasmikan?

Konstitutsiyamizning 64-moddasiga ko‘ra “Ota-onalar farzamdari voyaga yetguniga qadar boqish va tarbiyalashga majburdirlar. Davlat va jamiyat yetim bolalarni boqish, tarbiyalash va o‘qitishni ta’minlaydi, bolalarga bag‘ishlangan xayriya faoliyatlarini rag‘batlantiradi”.

Davlatimiz qonunchilik moddasida ham ota-ona birdek farzandini voyaga yetguniga qadar tarbiyalashga majburdir deyilgan. O`quvchi ilm olishida ota-ona oilada birinchi namuna, yo‘lboshchi bo`lishi kerak. Bolaning ilk tabiyaviy dunyosi oiladan boshlanadi. Oilasi mustahkam bo‘lgan ota-onaning uyidan tarbiyasi yomon bo‘lgan bolalar chiqmaydi. Va o‘qish odati birinchi navbatda oilada paydo bo‘ladi. Ota-onalar va ularning farzandlari kitoblar bilan oshno tutilishi, bu oilada o‘qish muhiti va ma'naviy birlik hukm surishi, oilada kitob e’zozlanishi bu yaxshi belgidir. Buning uchun ota ham ona ham kitob bilan do‘st bo‘lishi maqsadga muvofiq hisoblandi. Donishmand xalqimiz aytganidek “Qush inida ko‘rgani qiladi” kabi naqllarni xalqimiz orasida tarqalishi bejiz emas, sababi o‘g‘il bolalar uchun eng yaxshi o‘rnak bo‘ladigan inson bu –ota bo‘lsa, qiz bola uchun – onadir.

Bu masala hech qachon kun taribidan tushmaydigan, o‘z dolzarbligini hech qachon yo‘qotmaydigan o‘ta nozik, nihoyatda jiddiy masaladir. Shuning uchun hozirgi o‘z farzandi o‘qishiga beparvo bo‘lmaydigan ota-onalardan nafaqat farzandining sog‘lig‘i, uning kiyim-kechaklari, farzand tarbiyasi, uning maktabdagi o‘qishiga qarashdan tashqari balki o‘zining bilimlarini oshirib borishi ham talab etiladi. Ayniqsa yoshlar pisixologiyasidan yaxshi habardor bo‘lishi maqsadga muofiqdir. Yosh psixologiyasi, shu jumladan, bolalar psixologiyasining psixologiya fanidagi boshqa tarmoqlardan farqi shundaki, u psixik hodisalaming o‘zini emas, balki rivojlanishi va yosh bilan bog‘liq ravishda o‘zgarishini tadqiq etadi. Yosh psixologiyasining bugungi kundagi eng muhim muammolari quyidagilardan iborat:

a) turli psixofiziologik funksiyalaming yoshga oid me’yorlarini ilmiy jihatdan asoslab berish;

b) individ, shaxsning yetuklik mezonlari va namunalarini aniqlash;

c) hayotning turli bosqichlarida insonning real va potentsial imkoniyatlari qanday bo‘lishini aniqlash;

d) inson hayotining dastlabki bosqichlari uning kelgusidagi taraqqiyotida qanday rol o‘ynashini tushunish va ilmiy bashorat qilish. Ushbu muammolami hal etish uchun inson hayotining har bir bosqichida — bolalik, o‘spirinlik, yetuklik va qarilikda uning psixikasida ro‘y bergan o‘zgarishlami chuqur o‘rganish talab etiladi. Yoshlar pisixalogiyasining bilgan ota-ona bolaga necha yoshida qanday muomila qilish kerak ekani yaxshi biladi va shunga muofiq harakatlanadi va farzandiga ilk maktab yoshida bolani faqat ustoziga tashlab qo‘ymasdan o‘zi ham u bilan shug‘ullanadi. Zero har birimiz o‘zimizdan keyin eli, yurtiga yaxshi hizmat qiladigan, farzandini ko‘rgan insonlar ota-onaga rahmat kabi nomlar bilan eslashini har birimiz

istaymiz, buning uchun esa o‘z farzandlarimizga ilk maktab yoshidan ko‘proq etibor qaratishimiz lozim deb o‘ylayman.

Foydaanilgan adabiyotlar:

1. Z. Nishonova, G.Alimova ”Bolalar pisixologiyasi” Toshkent 2006-yil
2. H.B.Haydarova, Yosh avlod tarbiyasida oila ma`naviyatining o`rni
3. G‘. Shoumarov ”Oila pisixologiyasi” Toshkent 2010-yil

EYLATON MADANIYATI DAVRI YODGORLIKLARINING BOSHQA YODGORLIKLARGA O‘XSHASH VA FARQLI TOMONLARI

M.Xasanov
Farg'ona Davlat universiteti DSc katta ilmiy xodimi
Nazirov Javohir
Farg'ona Davlat universiteti Jahon tarix fakulteti Arxeologiya yo‘nalishi
2- kurs magistratura talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324303

Annotatsiya: Maqola Farg‘ona vodiysining ilk temir davriga oid qadimgi dehqonchilik madaniyati hisoblangan Eylaton madaniyatini o‘rganishga bag‘ishlangan. Aniqlangan yangi arxeologik materiallar asosida Eylaton madaniyati davri yodgorliklarining boshqa yodgorliklarga o‘xshash va farqli tomonlari taxlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: dehqonchilik, chorvachilik, Eylaton, Andijon, Izboskan, Simtepa, Sho‘raboshot, Chust madaniyati, Eylaton-Oqtom, Qulunchoqtepa,, Qo‘shtepa-2, Xonobod-1

Eylatan madaniyati -- ilk temir davriga oid bo‘lib, bu madaniyatiga doir yodgorliklar Farg‘ona vodiysining deyarli barcha xududlaridan aniqlangan. Farg‘ona vodiysida ushbu davrning iqtisodiy, savdo va ma’muriy boshqaruv markazi bo‘lgan. Ushbu madaniyatning paydo bo‘lishi mil.avv.VII–V asrlarga to‘g‘ri keladi. Eylaton madaniyati Andijon viloyatining Izboskan tumanida Qoradaryoning qadimiy botqoqli etagida joylashgan. Bu yerlar dehqonchilik qilishga qulay bo‘lgan. Ushbu madaniyat haqida birinchi ma’lumotni gidrogeolog I. A. Anboyev bergan bo‘lib, u 1926-yilda yodgorlik joylashgan hududdan imzo qo‘yilgan stakanni topdi.[14] 1930-1933-yilllarda B.A.Latinin qadimiy manzilgohni o‘rganib, 1934-yilda kichik qazishmalar olib bordi[15]. Dastlab, u to‘rtburchak burjlar bilan kuchaytirilgan ikki qator mudofaa devorlariga ega holda saqlangan bo‘lib, tashqi shahar maydoni 200 ga va ichki shahar maydoni 20 ga bo‘lgan**.** Hozirgi kunda Eylaton ichki shahrining faqatgina sharqiy va g'arbiy devorlari saqlangan bo‘lib, Eylaton Chust madaniyati shaharlaridan farqli tarzda parallelogram shaklda bo‘lgan. Yodgorlikni shahar maqomini beruvchi ar qismi aniqlanmagan, bu holat ayrim tadqiqotchilar tomonidan uni ko‘chmanchilar shahri deb atalishiga sabab bo‘lgan. Bu xulosaning asoslari oldingi tadqiqotchilar tomonidan shakllangan nazariy ishlanmalar hamda hozirda olib borilayotgan arxeologik izlanishlar natijalarining qiyosiy solishtirma tahlilidan kelib chiqqan.

[14] Хранится в Государственном Ермитаже { 1, С. 90-92}
[15] Латинин .Б. А. Эйлатанская расписная чаша.- КСИИМК, 1960,80.

Eylaton yodgorligi o‘tgan asrning 30-yillari B.A.Latinin tomonidan o‘rganilgan, biroq u vaqtda mintaqadagi qadimiy madaniyatlar o‘rganilmaganligi sababli hamda qo‘lda yasalgan sopol idishlarning bo‘yoqli naqshlari fanda ma'lum Turkmanistondagi Anov madaniyatiga qisman o‘xshaganligi tufayli B.Latinin Eylaton madaniyatni ziroatkorlar madaniyati deb ta’riflagan.[16] Farg'onashunos arxeologlarning takidlashicha, Eylaton yoki Eylaton-Oqtom madaniyatida Eylatondan tashqari (ayrim yodgorliklarning quyi qatlamlarida qo‘lga kiritilgan sopol parchalarini hisobga olmaganda) boshqa shahar qoldiqlari topilmagan. Biroq, Eylaton shahri va Simtepa manzilgohidan boshqa barcha ochilgan yodgorliklar qabr qo‘rg'on ekanligiga qaramay, uni qadimgi dehqonchilik madaniyati deb qabul qilingan. 1960-1970 yillar davomida vodiyning sharqida Yu.A.Zadneprovskiy, mintaqaning g'arbi hamda janubi-g'arbida N.G.Gorbunova o‘z dala tadqiqotlarida Eylaton qadimgi dehqonchilik madaniyati ekanligi to‘g‘risidagi fikrini himoya qilib amaliy izlanishlar olib borgan[17]. Biroq, vodiyning sharqida bu madaniyatga tegishli qabr qo‘rg'onlar va Sho‘raboshot ziroatchi madaniyatiga oid manzilgohlar topilgan bo‘lsa, mintaqaning g'arbi hamda janubi-g'arbida faqat qabr qo‘rg'onlar qayd qilingan, xolos. XX asrning 60-yillaridayoq bu fikr ayrim tadqiqotchilar tomonidan shubha ostiga olinib, Eylaton madaniyati ko‘chmanchi sak qabilalariga tegishli ekanini arxeologik va yozma manbalar asosida tahlil qilib berilgan edi. Jumladan, B.A.Litvinskiyning Farg'ona vodiysi qadim madaniyatlari davriy ketma-ketligiga oid ishlab chiqqan jadvalida qolgan zamondosh tadqiqotchilardan farqli Eylaton madaniyati bilan parallel ravishda mavjud bo‘lgan boshqa no‘malum madaniyat keltirilgan va bu -Sho‘raboshotdir. Buning bilvosita tasdig'i shundaki, Eylaton madaniyatidan farqli Sho‘raboshot madaniyatiga oid aniqlangan shahar va manzilgohlar soni o‘tgan asrning 80-yillarida 50 dan ortiq deb belgilangan bo‘lsa, oxirgi tadqiqotlarga ko‘ra ularning soni bundan ko‘p bo‘lib chiqayotganligidadir. O‘tgan asrning 60-yillaridayoq tadqiqotchilar Eylaton-Oqtom madaniyatiga oid idishlar Chust va Sho‘raboshot madaniyatlaridan farqli pastak bo‘yli kosalar va ixcham ko‘zalardan iborat bo‘lganini aytib o‘tishgan edi . Shuningdek, N.G.Gorbunovaning fikriga ko‘ra, bu madaniyatlarning naqshlarida Chust va Eylaton orasida o‘xshashlik sezilmaydi.[18] Garchi N.G.Gorbunova B.A.Litvinskiy nazariyasini tasdiqlovchi g'oyani ilgari surgan bo‘lsa-da, Eylatonni ziroatkorlar madaniyati orasidan olib tashlamagan. Zero, bunday holda Farg'ona qadim madaniyatlari ketma-ketligi kontseptsiyani qayta ko‘rib chiqish zarurati yuzaga kelar edi. Shu sababli o‘tgan asrning 90- yillarigacha bu munozaralar atoqli farg'onashunoslar (Yu.A.Zadneprovskiy, N.G.Gorbunova va B.A.Litvinskiy) orasida yakun topmay, har

[16] [16] Латинин .Б. А. Работь в районе проектируемой гидростансий на р . Нарьне в Фергане. –ИГАИМКБ 1935 ,вьп. 110

[17] Заднепровский .Ю. А. Городище Ейлатан.-СА.1960 .Н-3

[18] Горбунова Н. Г. Итоги исследования археологических памятников Ферганской области ю- СА. 1979.н-3.

kim o‘z fikrida qoldi.[19] 1962–1968- yillari vodiyning sharqida P.P.Gavryushenko tomonidan 0,5 ga maydonga ega mudofalangan Qulunchoq manzilgohi to‘liq ochib o‘rganiladi. Bu manzilgoh Sho‘raboshot ziroatchilar madaniyatiga oidligi belgilanadi hamda topilmalar tahliliga ko‘ra, bu madaniyat Chust madaniyatiga yaqin bo‘lgan. N.G.Gorbunovaning tanqidiy maqolasidan so‘ng Sho‘raboshot madaniyati ilk temir davriga oidligi qariyib 30 yil davmida qaytib ko‘tarilmadi. 1999-yili G.P.Ivanov tomonidan Eylaton madaniyatiga oid yarim asrdan ko‘proq davom etgan munozarali tortishuvlarga nazariy yakun berilgan.[20] Ya'ni shu vaqt mobaynida qilingan dala tadqiqotlari va ular asosida chiqarilgan ilmiy xulosalar umumlashtirilib, Farg'ona vodiysi qadim madaniyatlari ketma-ketligiga oid yangicha qarash chizgilari shakllandi. Bu tadqiqotchi ishlab chiqqan ilmiy nazariyaga ko‘ra, Sho‘raboshot Chust madaniyatining vorisi va u Eylaton madaniyati bilan bir davrda mavjud bo‘lgan . Vaholanki, ikkinchi masalaga oid yaqin fikrlarni Eylaton madaniyati iborasini fanga olib kirgan tadqiqotchi O‘sh viloyatidagi ilk temir davri yodgorliklarini o‘rganish jarayonida aytib o‘tgan.[21] Ya'ni O‘sh viloyatida faqat qabr-qo‘rg'onlar Eylaton madaniyatiga va manzilgohlar Sho‘raboshot madaniyatiga tegishli bo‘lgach, u o‘z xulosalarida “EylatonSho‘raboshot” iborasini qo‘llagan .[22] Shuningdek, Qo‘shtepa-2 (2014-2019) va Xonobod-1 (2020) yodgorliklarida olib borilayotgan tadqiqot natijalari ham Eylaton va Sho‘raboshot madaniyatlari sohiblari kamida mil.avv. I ming yillik o‘rtalarida hamjihatlikda yashaganligidan dalolat bermoqda .Farg'ona vodiysi qadimgi madaniyatlarining ziroatchilikga oid tosh o‘roqlarning qiyosiy tahlili, ularning Chust va Sho‘raboshot yodgorliklarida aniqlanganligi, biroq Eylaton shahri, Simtepa va Sarvontepa yodgorliklari quyi qatamlarida qayd etilmaganligini ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, ziroatchi madaniyatlariga xos toshdan yasalgan eshik oshiq-mashuqlari (podpyatnik) Eylaton madaniyatiga oid yodgorliklarida topilmagan. Farg'ona vodiysi qadim madaniyatlariga oid shaharsozlikning o‘ziga xos parallelogram ko‘rinishi faqatgina Eylaton yodgorligida ajralib turadi. Bu kabi shaharlar qurilishining asosiy mohiyati shundaki, ko‘chmanchilarda demografik o‘sish, yaylovlarning barchaga yetmasligi va natijada aholini bir qismi nochor ahvolga tushishi bilan bog'liq bo‘lgan. Shu sababli, ko‘chmanchi madaniyat sohiblarining bu nochor vakillari shunday shaharlarda o‘troqlashtirilgan. Birinchidan, ular dehqonchilik va hunarmandchilik bilan shug'ullanishib, ko‘chmanchilarga zarur ozuqa hamda hunarmandchilik buyumlarining bir qismini tayyorlagan. Ikkinchidan,

[19] .Береналиев Б. О. Следы древней ирригации Киргизии // Страницы истории и материальной культуры Киргизстана. Фрунзе, 1975.

[20] Бернштам А.Н. Историко-археологические очерки Центрального ТяньШаня и Памиро-Алая // МИА. Москва, 1952. № 26

[21] Бернштам А.Н. Историко-археологические очерки Центрального ТяньШаня и Памиро-Алая // МИА. Москва, 1952. № 26

[22] . Воронина В. Л. Из истории среднеазиатской фортификации // СА. Москва, 1964. № 2.

bu shaharda mavsumiy ko‘chishlardan so‘ng chorvani pana joyda saqlash imkoni bo‘lgan. .[23]

Eylatonda foydalanilgan qurilish texnikasi va materiallari Chust madaniyati me'morchiligidagi bilan bir qator o‘xshashliklarga ega. Biroq, Eylaton va ChustSho‘raboshot madaniyatlariga oid shaharlarining hajmi va shaklida anchagina farqlari bo‘lgan. Eylatonliklardagi mudofaa devorlarining qurilishi ular atrofida xandaq qazilganidan dalolat beradi, chunki O‘rta Osiyodagi boshqa rejali qadimiy shaharlar tarixida ham bunday o‘xshashlik bo‘lgan. Chust madaniyatining markaziy shahri Dalvarzindan farqli Eylaton shahri yagona muhandislik rejasiga asosan barpo etilgan va bu holat shu davrda markazlashgan davlatchilik shakllanayotganligidan dalolat beradi.

Biroq, bu davlatchilik tom ma'noda Eylaton va Sho‘raboshot madaniyatlarining o‘zaro qorishuvi natijasida taraqqiyotga etadi. Bu borada shaklan Eylaton shahriga o‘xshash bo‘lgan Mingtepa yodgorligini misol qilib keltirish mumkin, biroq bunda Eylatondagidan farqli arki-a'lo qismi aniqlangan. Shu bilan birga, Mingtepaning pastki madaniy qatlamlarida ham Eylaton, ham Sho‘raboshot madaniyatlariga oid sopol parchalari aniqlangan. Bu ko‘chmanchilar Eylaton madaniyatiga mansub bo‘lgan va bu masala borasida alohida to‘xtalib o‘tish lozim. Shaharsozlik haqida gapirganda, qadimgi ziroatchi madaniyatlar urbanizatsiya jarayonida o‘ziga xos o‘xshashlik kuzatiladi. Darhaqiqat, Chust madaniyatining markaziy shahri Dalvarzin shakllanishida daryo va soy deltalari imkoniyatlaridan kelib chiqib, notekiz (rejasiz) tashkil topgan. Biroq, uning ilk davrdagi manzilgohi aniq qurilish uslublari va aylana shaklli tasnifga ega bo‘lgan. To‘g'ri, tadrijiy taraqqiyot tufayli Chust madaniyatidagi manzilgohlar burchaklari aylana, lekin umumiy tasnifi to‘rtburchak shaklga o‘tadi. Sho‘raboshot madaniyatiga oid manzilgohlar va ko‘shklar asosan Chust madaniyatidan bu kabi inshootlarning qurish uslublarini qabul qilishgan bo‘lib, Qo‘shtepa-2 (Andijon vil.) yodgorligida qayd etilgan . Mil.avv. IV-I asrlar urbanizatsiyasi taraqqiyotiga bevosita mil.avv. I ming yillikning o‘rtalarida keng ko‘lamda vodiyda olib borilgan irrigatsiya inshootlarining barpo etilishi bilan bog'liq. Natijada har bir yangi irrigatsiya inshootlari bo‘ylarida bir necha o‘nlab manzilgoh va qo‘rg'onlar barpo etilgan. Tadqiqotlarga ko‘ra, kuchli mudofaga ega bo‘lgan qal'alar kanallar bo‘yida bir-biridan 2-3 km masofada qurilib, ularga shu hududga zarur bo‘lgan suv taqsimotini nazorat va mudofaa qilish vazifasi yuklatilgan.

Vodiy xududida ayniqsa uning sharqiy qismida yani Qoradaryoning yuqori va o‘rta oqimlarida ilk dehqonchilik va dastlabki shaharsozlik makonlari ko‘plab qayd etilgan va arxeologlar tomonidan yaxshi o‘rganilgan. Yozma manbalarda xususan antik davr mualliflarida Farg‘ona vodiysi to‘g‘risida deyarli ma’lumotlar uchramaydi.

[23] . Гаврюшенко П.П. Кулунчакское укрепленное поселение // Автореф. ...канд. ист. наук. Ташкент, 1970. 26 стр.

Faqatgina ba’zi ma’lumotlar Xitoy yilnomalarida qayd etilib, ularda Farg‘ona vodiysida 70 dan ortiq katta-kichik shaharlar mavjudligi aytilib Ershi, Yuchen, Guyshuan (Guyshan) shahri nomlari keltiriladi. Xitoy yilnomalarida Ershiga ko‘p to‘xtaladilar. Bu yodgorlik tarkibiy jihatdan ichki (o‘rta shahar) va tashqi shaharlardan iborat bo‘lib, ark qoldiqlari ichki shaharda joylashgan va uni markaziy qismi saqlangan xolos. Xitoy manbalari xabar bergan Ershi – «o‘rta shahri» qoldiqlari faqat Mingtepada saqlangan (maydoni 40 gektardan ziyod). “O‘rta shahar” ikki qator kuchli mudofaa devorlari bilan o‘ralgan, ular arxeologik jihatdan qayd etilgan. Ichki shaharning mudofaa inshootlari to‘la saqlangan: 1952 yildagi ma’lumotga asosan g‘arbiy va sharqiy devorda 20 tadan, janubda 6 ta, shimolda 12 ta kuzatuv minoralari (burjlari) saqlanib bizgacha yetib kelgan. 2011 yili samodan olingan suratlar taxlil etilganda Mingtepa ichki shahrini rejasi to‘g‘ri to‘rtburchakli emas, balki parallellogramma ko‘rinishdagi ekanligi ayon bo‘ldi. Bu narsa nafaqat Mingtepa rejasiga emas, balki uni o‘rganish bilan bog‘liq muammolarga ham o‘zgartirish kiritishi shubxasiz. Chunki u ko‘plab belgilariga ko‘ra ilk temir davrining eng yirik yodgorligi Eylaton qadimgi shahri rejasi bilan o‘xshashlik tomonlari ko‘zga tashlanadi. Bu narsa Mingtepani davriy jihatdan bir oz qadimgi davrga qadimiylashishi mumkinligi uchun yangi dalil bo‘ladi

Mingtepani birinchi mudofaa devori tizimi bo‘yicha ham yangi ma’lumotlar qo‘lga kiritildi. G‘arbiy mudofaa devorining o‘rta qismidagi (9 va 10 minoralar oralig‘i: qazishmada eng qadimdagi (miloddan oldingi IV-III asrlar) mudofaa devori to‘g‘risida ma’lumotlar olindi. Devorning eni: quyida 5,45m, yuqorida 4 m., balandligi 6 m. Shahar himoyasining-mudofaa tizimining tayanch bo‘g‘inlariga katta e’tibor qaratilgan. Miloddan avvalgi IV-V asrlarda madaniy qatlam ustiga qurilgan eng qadimgi mudofaa devorga tirqab qo‘shimcha devor va kuzatuv minoralari tiklangan. Minoralar juda mahobatli bo‘lgan: qadimgi devordagi 10 metr turtib chiqqan, minora uzunligi 18 metr. Ikki marta qilingan qayta qurilishlar natijasida mudofaa devorining umumiy qalinligi (quyida) 7,3 metrga, yuqoridagisi 4 metrga, balandligi 6 metrga borgan. Bunday mahobatli ximoya devori va to‘g‘ri to‘rtburchakli minoralar vodiyning boshqa biror yodgorligida hali aniqlangan emas. To‘g‘ri to‘rtburchakli minoralar vodiyda ilk bor Eylaton shahar xarobasida paydo bo‘ladi (mil avv VI-III asrlar) va vaqt o‘tishi bilan mukammalasha boradi. Ta’kidlash joizki, xuddi Mingtepa shahar xarobasidagi kabi strukturaviy tuzilishga ega yodgorliklar vodiyni o‘zida (Eylaton yodgorligi) va Qashqadaryoda (Kalai Zoxaki Maron yodgorligi) uchraydi.

Eylaton madaniyatiga oid manzilgohlarda 1934- va 1952-yillarda arxeologik qazishmalar olib borildi. Natijada miloddan avvalgi VII-VI asrlarga oid turar joy binolari va o‘ziga xos kulolchilik buyumlari topildi. Keying kashfiyotlar Eylaton mudofa ishlari bilan tanishish masalasini qo‘ydi. 1960-1963-yillarda qo‘rg‘on va

minorani qazish ishlari shuni ko‘rsatdiki, ularda turar –joy qurilganligi, keyinchalik faqat qayta qurilgan va rekonstruksiya qilinganlini isbotladi. Rekonstruksiya va qurilish o‘rtasidagi farq uncha katta emas.

Foydlanilgan adabiyotlar:

1.Хранится в Государственном Ермитаже

2.Латинин .Б. А. Эйлатанская расписная чаша.- КСИИМ

3.Латинин .Б. А. Работь в районе проектируемой гидростансий на р . Нарьне в Фергане. –ИГАИМКБ 1935

4.Заднепровский .Ю. А. Городише Ейлатан

5.Горбунова Н. Г. Итоги исследования археологических памятников Ферганской области ю- СА. 1979.

6.Береналиев Б. О. Следы древней ирригации Киргизии // Страницы истории и материальной культуры Киргизстана. Фрунзе, 1975.

7.Бернштам А.Н. Историко-археологические очерки Центрального ТяньШаня и Памиро-Алая // МИА. Москва, 1952.

8. Воронина В. Л. Из истории среднеазиатской фортификации // СА. Москва, 1964.

9.Гаврюшенко П.П. Кулунчакское укрепленное поселение // Автореф. ...канд. ист. наук. Ташкент, 1970.

THE ROLE OF TEACHING PROVERBS AND SAYINGS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING CLASSES AT SCHOOLS

Halim-Zoda Jasmin
Azizova Munisa
post-graduate students of UzSWLU
of faculty: English filology and learning languages
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324313

Abstract: Our article is based on one of the effective principles of work on the development of speech skills and abilities is to familiarize schoolchildren with the proverbs of the language being studied. Proverbs allow students to get in touch with the culture of the country of the language being studied. They convince students that the same thoughts and aspirations are characteristic of different peoples to serve their moral education. Familiarity with proverbs evokes positive emotions in schoolchildren, which significantly affects the motivation for using a foreign language as a means of intercultural communication.

Proverbs and sayings play a huge role in teaching a foreign language. It is necessary to develop a linguistic flair in the child’s thinking, which helps him to select linguistic means for figurative utterance. Scientists highly appreciate the importance of fiction and oral folk art. According to O.I. Paley proverbs and sayings give an opportunity to penetrate into another system of thinking, to get acquainted with another system of values. The deep content of proverbs and sayings not only develops students' thinking, but also has an educational effect.[24] The methodological and practical value of using proverbs and sayings in the process of teaching the foreign language is very great. A huge variety of proverbs provides an opportunity to use them in working with students of any age. The deep content of these short statements not only develops students' thinking, but also has great educational value.

Teaching proverbs and sayings at English lessons allows you to solve a number of didactic tasks, namely:

Teaching: improving pronunciation and pronunciation skills, activating grammatical skills, developing translation skills, enriching vocabulary of students.

Developing: broadening their horizons, developing skills to express their thoughts in a foreign language, activating thinking abilities.

Educational: formation of moral and ethical principles, fostering a tolerant attitude towards the culture and traditions of other people.

[24] Paley O.I. Work with proverbs and sayings at the English lesson in IX grade. // Foreign languages at school, 2000. № 1. P. 40–42.

Motivating: developing interest in learning a foreign language through reading the original language, forming and increasing sustainable motivation, developing cognitive abilities of students.

Native English speakers often use proverbs and sayings in everyday conversation, sometimes without even realizing it. Sayings can tell you more about the culture of the country whose language you are studying than any textbook. Such sayings clearly demonstrate which things or phenomena play a big role for a particular nation, and also help to understand what is considered good form and what is bad. In English, with a higher activity in phraseology than in Russian, the following integral meanings prevail: caution, diligence, restraint in speech:

«It is ill to waken sleeping dogs. Let sleeping dogs lie" (Do not wake sleeping dogs. Don't wake up famously while it's quiet);

"Put not your hand between the bark and the tree" (Don't put your hands between the bark and the tree. Their dogs are biting — someone else's do not poke).

Anglo-Saxon culture is characterized by a disapproving attitude to the unrestrained verbal flow of feelings:

"Pigs grunt about everything and nothing" (There is a reason, there is no reason — the pig grunts anyway. You can't put a handkerchief on someone else's mouth. Boneless tongue: what he wants, he babbles);

"First think, then speak" (Think first, then speak).

In order to have the correct translation of proverbs and sayings for schoolchildren into their native language, let’s consider four main ways of translating figurative phraseology, which are distinguished by V. N. Komissarov, L. F. Dmitrieva, S. E. Kuntsevich, E. A. Martinkevich, N. F. Smirnova.[25] 1. Phraseological equivalent. The entire set of values of the translated combination is saved.

For example:

All in good time – Все в свое время

To play with fire - Играть с огнем

Appetite comes with eating- Аппетит приходит во время еды

The use of such an equivalent helps to accurately reproduce a foreign phraseology, but there are relatively few phraseological equivalents.

2. Phraseological analogue. In this method, a Russian phraseology is used, similar in meaning to English, but based on a different image.

For example:

Work one's fingers to the bone- Работать не покладая рук .

Make hay while the sun shines- Куй железо пока горячо .

[25] Dmitrieva L. F., Kuntsevich S.E., Martinkevich E. A., Smirnova N. F. English - Translation course. A book for students from Moscow- Rostov-on-Don.

When in Rome, do as Romans do- В чужой монастырь со своим уставом не ходят.

3. Calculus. A method such as calculus or word-by-word translation is also used, although such a method is not always acceptable. L.F. Dmitrieva notes that this method can be used only when an expression is obtained, the imagery of which is easily perceived by a native speaker of the translated language.

For example:

Time is a great healer- Время великий лекарь

Time flies- Время летит

Keep a dog and bark yourself- Держать собаку, а лаять самому

If there are no phraseological units equivalent to the original phraseological unit in the language into which the translation is carried out, then it is necessary to look for one-word partial equivalents of phraseological units corresponding in meaning and coloring of the word.

4. Descriptive translation of phraseological units. This is another method that L. F. Dmitrieva, S. E. Kuntsevich, E. A. Martinkevich, N. F. Smirnova distinguish, it should be used to explain the meaning of proverbs and sayings that have neither an analogue nor an equivalent in the Russian language and are not subject to literal translation.[26]

It is a good fishing in troubled water-. В мутной воде рыба ловится лучше.

A skeleton in the cupboard – Семейная тайна.

To have butterflies in stomach- Нервничать от страха.

Thus, we can say that the national character is a set of specific physical and spiritual qualities, norms of behavior and activity typical for a representative of a particular nation. Comparison of proverbs and sayings of different nations shows how much these nations have in common, which, in turn, contributes to their better understanding and rapprochement. We agree with A. A. Leontiev's opinion that respect for the national culture, for the native languages of other peoples is impossible without knowledge of this culture, without at least the most general awareness of these languages.[27]

The use of proverbs and sayings in the practice of teaching English will undoubtedly contribute to the better development of these subjects, expanding knowledge about the language, vocabulary and features of its functioning. On the other hand, their study is an additional source of linguistic and socio-cultural knowledge. The need to find means of equivalent translation of expressions into the native language develops translation skills and abilities. Working with proverbs and

[26] Dmitrieva L. F., Kuntsevich S.E., Martinkevich E. A., Smirnova N. F. English - Translation course. A book for students from Moscow- Rostov-on-Don.

[27] Leontiev, A. A. Journey on the map of the languages of the world / A. A. Leontiev. — M., 1990

sayings motivates young learners to work with a dictionary. The wide functionality of proverbs and sayings allows you to work out pronunciation, improve rhythmic and intonation skills, activate and automate many grammatical phenomena, enrich the vocabulary of students, help them learn the structure of the language, feel its emotional expressiveness, develop memory and creative initiative. Working on proverbs and sayings, students comprehend the variability of the language, its expressive means and figurative content, perceive and "appropriate" the language, respond creatively, expressing their personal attitude. This is the basis for the formation of not only language competence, but also an aesthetic sense. Work with proverbs and sayings, which can be carried out both in the classroom and in extracurricular work in the form of various tasks, contests, quizzes. The use of proverbs and sayings in foreign language lessons contributes to the better development of this subject, expanding knowledge about the language and the peculiarities of its functioning. Familiarization with the culture of the country of the language being studied through elements of folklore gives students a sense of involvement in the linguistic culture of other people. The research materials allow us to draw the following conclusions – proverbs adorn speech, make it more accurate, expressive, helping to avoid repetitions. Learning proverbs and sayings can make people’s speech colorful and bright. The methodological and practical values of using proverbs and sayings in the process of learning English were revealed. Thus, the use of proverbs and sayings is appropriate for illustrating grammatical phenomena and fixing them in speech. Due to its lexical and grammatical richness, proverbs and sayings can be used to enrich the vocabulary. Also, as an incentive, they can be used for speech development. The study of proverbs and sayings contributes to the enrichment of vocabulary, allows you to develop memory, and also introduces you to folk wisdom.

References:

1. Dmitrieva L. F., Kuntsevich S.E., Martinkevich E. A., Smirnova N. F. English - Translation course. A book for students from Moscow- Rostov-on-Don.

2. Dubrovin M.V. A book of English and Russian proverbs and sayings. Moscow: Higher School, 1977.

3. Grushevitskaya, T. G. Fundamentals of intercultural communication: in 2 volumes / T. G. Grushevitskaya, V. D. Popkov, A. P. Sadokhin. — M., 1984. — Vol. 1

4. Kunin A.V. English-Russian phraseological dictionary: 20,000 units / A.V. Kunin. – Moscow: Russian language, 1999 – 944s.

5. Leontiev, A. A. Journey on the map of the languages of the world / A. A. Leontiev. — M., 1990

6. Modestov, V. S. English proverbs and sayings and their Russian correspondences [Text]/ V.S. Modestov.- Rostov.: Media, 2007.

7. Paley O.I. Work with proverbs and sayings at the English lesson in IX grade. // Foreign languages at school, 2000. № 1. P. 40–42.

8. Rideout, R. Explanatory Dictionary of English proverbs / R. Rideout. — St. Petersburg: Lan, 1997.

ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Пчеловодова Мария Викторовна
Город Ташкент ГСОШ √307
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324318

Аннотация: Информатизация начальной школы позволяет повысить качество образовательного процесса. О том как посредством использования информационно коммуникационной технологий (ИКТ) упростить управление учебно воспитательными процессами, организовать обмен педагогическим опытам, расширить дидактические возможности урока, читайте в статье.

Ключевые слова: Информационно коммуникационная технология (ИКТ), начальная школа, ученик, учитель, компьютер.

Сейчас в современном обществе самые социально-востребованные люди это те, которые владеют ИКТ и умеющие работать на компьютерах. Но это не значит, что нужно ограничиться только рамками урока «Информатика». Решение поставленных задач по информатизации общества должно осуществляться и на других предметах, которые изучаются в начальных классах. Системное использование электронных учебных материалов при обучении грамоте, математике, на уроках чтения и окружающего мира не только способствует развитию информационной компетентности учеников начальной школы, но и позволяет решить ряд психолого-педагогических проблем. В начальной школе невозможно провести урок без наглядности. Учитель, идущий в ногу со временем, сегодня психологически и технически готов использовать информационные технологии в преподавании. Любой этап урока можно оживить внедрением новых технических средств. Учитель-профессия творческая. Включение ИКТ в учебный процесс позволяет учителю организовать разные формы учебно-познавательной деятельности на уроках, сделать активной и целенаправленной самостоятельную работу учащихся. ИКТ можно рассматривать как средство доступа к учебной информации, обеспечивающее возможности поиска, сбора и работы с источником, в том числе в сети Интернет, а так же средство доставки и хранения информации. Использование ИКТ в учебном процессе позволяет повысить качество учебного материала и усилить образовательные эффекты. Одним из результатов обучения и воспитания в школе первой ступени должна стать готовность детей к овладению современными компьютерными технологиями и способность актуализировать полученную с их помощью информацию для дальнейшего

самообразования. Для реализации этих целей возникает необходимость применения учителем начальных классов информационно-коммуникативных технологий в учебно-воспитательном процессе. Убеждена, что применение компьютера позволяет учителю значительно расширить возможности предъявления разного типа информаци. Развивает познавательные интересы, мышление, внимание, развивает воображение и фантазию, вносит новые элементы в процесс обучения, позволяет удачно сочетать коллективную работу с индивидуальной. Компьютер помогает сделать уроки более насыщенными, облегчает усвоение материала, интересным, отвечающим реалиям сегодняшнего дня, предоставляя нужную информацию в нужное время. Основная задача заключается в том, чтобы занимательность не заслоняла собственно учебные цели. Внедрение информационных технологий основано на учёте следующих возрастных особенностей учащихся: в начальной школе происходит смена ведущей деятельности ребёнка с игровой на учебную. Использование игровых возможностей компьютера в сочетании с дидактическими, позволяет сделать этот процесс более главным. Большая часть знаний, умений и навыков, полученных на уроках, еще не используется младшими школьниками во внеурочной деятельности; их практическая ценность утрачивается, а прочность-существенно снижается. Применение же полученных знаний, умений и навыков в игровой компьютерной среде приводит к их актуализации и мотивации их приобретения. Высокая степень эмоциональности младших школьников значительно сдерживается строгими рамками учебного процесса. Занятия же на компьютере позволяют частично разрядить высокую эмоционально напряженность, и оживляет учебный процесс.

Использование презентаций позволяет разнообразить виды словарной работы, наглядно продемонстрировать деление на группы слов по различным признакам. В содержание уроков литературного чтения можно включить аудио средства, предлагая записи образцового чтения небольших по объёму литературных произведений. Это обучает выразительному чтению, умению прочувствовать настроение, определить характер героев. Чтение стихов под удачно подобранную фонограмму вызывает в душах маленьких слушателей бурю эмоций, желание самим попробовать вызвать такие же чувства и у других. Повышают творческий и интеллектуальный потенциал учащихся, расширяют и закрепляют полученные знания уроки -викторины по сказкам, Особенно яркими и результативными с позиции информационных технологий получаются уроки окружающего мира, изобразительного искусства. Основа урока - это изложение нового материала, иллюстрируемое рисунками, простыми и анимированными схемами, анимационными и видео фильмами.

Использование ИКТ на уроках труда упрощает инструктаж, появляется возможность продемонстрировать порядок выполнения работы, с помощью штриховки, стрелок можно обозначить необходимые линии, а затем вывести готовый результат. Причём ИКТ даёт возможность с помощью повторов отработать сложные этапы работы. У младших школьников небогатая жизненная практика и поэтому для них многие образы окружающего мира, изучаемые по программе, незнакомы. А при помощи ИКТ мы имеем возможность подобрать богатый иллюстративный материал в качестве дополнения к учебнику. Я считаю, если учителя в своей работе используют ИКТ, значит, им небезразличен уровень своей профессиональной компетентности, их беспокоит, насколько он, как педагог соответствует требованиям данного времени. Также применение новых информационных технологий в традиционном начальном образовании позволяет дифференцировать процесс обучения младших школьников с учетом их индивидуальных особенностей, дает возможность творчески работающему учителю расширить спектр способов предъявления учебной информации, позволяет осуществлять гибкое управление учебным процессом, что является социально значимым и актуальным в наше время.

Таким образом, применение педагогических технологий в начальной школе способствует развитию у школьников познавательной активности, творчества, креативности, умения работать с информацией, повышению самооценки, а главное, повышается динамика качества обучения.

Список литературы:

1. Makhmudova, D. M., Tadjibaev, B. R., Kholboevna, G., Yuldasheva, G. T. (2020). Information and communication technologies for developing creative competence in the process of open teaching physics and maths. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(09).

2. Юлдашева, Г. Т. (2021). Методологические основы использования медиа технологий в повышении эффективности обучения. Экономика и социум, 5-2, 1129-1133.

3. Юлдашева, Г. Т. (2021). Тенденции развития навыков интерактивных онлайн-курсов в дистанционных условиях современного общества. Экономика и социум, 5-2, 1134-1141.

4. Tileuovna, G. Y. (2020). Organization of creative activity of students based on innovative technologies. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences, 8 (5), 140-144.

CHUST MADANIYATI

B Abdullayev
t.f.n., katta ilmiy xodimi
Tursunaliyev Sanjarbek Narimonjon o`g`li
Farg‘ona davlat universiteti.
Arxeologiya yo‘nalishi 2-kurs magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.7324320

Annotatsiya: Maqola so`ngi bronza va ilk temir davrida Farg‘ona vodiysida vujudga kelgan ilk dehqonchilik madaniyati hisoblangan Chust madaniyati haqida. bunda aholining kelib chiqishi, asosiy mashg‘ulotlari, kulolchiligi haqida ma’lumotlar tahlil qilingan.

**Kalit so`zlar**: Ilk temir davri, Chust madaniyati, Dalvarzintepa, xo`jalik turlari, sopol idishlar, shaharlar.

Chust Farg`ona vodiysini o`troq aholisini shimollik chorvadorlar bilan bog`lagan qadimgi yodgorlik hisoblanadi. Buvanamozor yaqinida ilk arxealogik tadqiqotlar olib borgan akademiklar Y.G. G`ulomov, A.A. Asqarov ва M. Varonets, V. Sprishevskiy, Y.A. Zadneprovskiy, B.X. Matboboyev, U. Rahmonov va boshqalarni aytib o`tishimiz mumkin. Yevroosiyo xududlarida ilk metalni ixtiro qilinishi kishilik jamiyatida juda katta ijtimoiy va iqtisodiy o’zgarishlarga olib keldi. Ish qurollarini yasalish mehnat unumdorligini oshirdi, xarbiy qurollarni yasalishi ovchilikni unumdorligini ustirdi. Xuddi shu davr ot aravani ixtiro qilinishi bilan xarakterlanadi va bu insonlarni bir yerdan ikkinchi yerlarga kuchib borishiga imkon yaratdi. Farg’ona vodiysida bronza davri yodgorliklaridan biri bu arxeologiya fanida shu yodgorlik nomi bilan “Chust madaniyati” deb nom olgan. Chust madaniyati o’tgan asrning 50 - yillarida leningradlik arxeolog olim Yu.A.Zadneprovskiy tomonidan ilk marta fan olamiga kiritildi (Заднепровский.1962, 1978, 1998; Кошоленко, 1985).Olim tomonidan Chust madaniyati haqida izlanishlar olib borib undan so‘ng B Matboboyev tomonidan davom ettirildi. Farg`ona vodiysida bronza davri o`ziga xos tarixiy taraqqiyyotga ega bo‘lib, unda arxaik elementlar uzoq davr mobaynida saqlanib qolgan.Chust madaniyati aholisi otroq dehqonchilik bilan shug`ullangan bo`lib, ularning dastlabki aholisi Qoradaryoning qadim deltasida joylashgan va bu an`ana boshqa yodgorliklarda ham qo`llaniladi (Заднепровский. 1962, с, 11). Chust madaniyati nomi bilan ma’lum va mashhur bo`lgan dehqonchilik madaniyatini goho bronza, ba’zida esa ilk temir davriga oid deb talqin qilib kelindi. Bronza davri buyumlarini spektral analiz qilish yo`li bilan Chust madaniyati mil. avv. XVI-XV asrlardan VII asrgacha davom etganligi aniqlanmoqda (Анорбоев,

Исломов, Матбобоев. 2001 5,6.б). Ta’kidlash joizki, qadimgi shaharlar mavjud dehqonchilik vohalarining diniy-madaniy, iqtisodiy va hunarmandchilik markazlari sifatida paydo bo‘lgan (Matbabaev, 2004. 28 b.). Qo’lga kiritilgan topilmalarni o’rganish bizning “Dalvarzin shahri uning barcha faol davrlarida muntazam kengayib va ta’mirlanib turgani” haqidagi farazlarimizni tasdiqladi (Abdullaev, 2005; 2007). Shaharning doimiy rivojlanishi, albatta, hunarmandchilik bilan bevosita bog`liq hisoblanadi. M.X. Isomiddinov qadmgi Sug’d madaniyati yodgorliklarini o’rganar ekan Chust madaniyati davri sopol idishlarning ishlab chiqarish usullariga e`tibor berib unda Zarafshon vohasi bronza davri yodgorligi sopoli bilan solishtirib ularning deyarli farqi yo`q ekanligini ularni orasidagi davriy sanasini aniqlashda asosiy e’tiborni sopol idishlarining tipologik jixatlariga qaratadi. Olimning kuzatishlariga qaraganda Chust va Sug’dning ilk temir davri yodgorliklaridan olingan sopol idishlari oraida katta farq na faqat ularning naqlarida, balkim yasalish usuli va pishirish texnologiyasida ham kuzatiladi. Shu va shunga o’xshat o’ziga xos xususiyatlariga asoslanib M.X. Isomiddinov Chust madaniyatini Zarafshon voxasining Sarazm madaniyati bilan tengdosh bo’lishi kerak, deb xisoblayd. Bunga yana bir dalil sifatida shuni ham aytish kerakkim oxirgi 15-20 yillar davomida Markaziy Osiyoning qator ilk temir davri yodgorliklaridan yangi radiokarbon taxlillari natijasida yodgorliklarning davriy sanasi mil. avv. 14-16 asrlarga qadar qadimlashtirildi. Shundan xulosa qilib Chust madaniyatining yuqori davri ancha qadimgi davrni qabul qilgan olimlarning fikrlariga qushilsak bo’ladi. Yana professor Isomiddinov domla tomonidan Dalvarzin va Chust sopollarida qora rangdan foydalanilgan va tagiga qizil fon berilganligini aytadi. Arxealogiyada sopol buyumlar madaniyatdagi katta birlikni, umumiylikni aniqlash uchun eng yaxshi omildir. Bu ommaviy tus olgan material bo`lib, uning ko`p topilishi arxeologiya nuqtai nazaridan turkumlarga bo`lish uchun ishonchli asos bo`lib xizmat qiladi. Shunga qo`shimcha qilib aytishimiz mumkinki, kulolchilik qadimgi madaniyatlarning ajralmas bir bo`lagi hisoblanadi. Zadneprovskiyning yozishicha Dalvarzindagi besh yillik ish davomida 100 000 dan ortiq kulolchilik parchalari topildi (Заднепровский. 1962, 24-25). Sanab o‘tilgan kulolchilik turlari barcha gorizontlarda uchraydi. Kulolchilikning turli gorizontlardagi farqlari deyarli sezilmaydi va bu Moino kulollarining umumiy tavsifidir. Y. A. Zadneprovskiy tomonidan o`rganishlar natijasida Dalvarzindan topilgan sopol idishlar bir necha turga bo`linib tavsiflanadi.

I tur - Bu turdagi kulolchilik guruch aralashmasi bilan yomon aralashgan massadan tayyorlanadi, idishlarning o‘ti yetarli darajada kuchli emas, shuning uchun sinishda parcha bir xil bo‘lmagan rangda bo‘ladi. Ularning yuzasida turli rangdagi dog'lar bor - och jigarrangdan qora ranggacha. Bu xususiyat Chust kulolchiligiga xos xususiyatdir. Dalvarzin kulolchiligida ularning profillanishiga ko‘ra uch guruh idishlar aniq ko‘rinadi: qo‘ng'iroq shaklida to‘g'ri devorli konus shaklidagi idishlar.

II tur - sopol. Loyning tarkibi va ishlab chiqarish usuliga koʻra, u I turdagi sopollardan deyarli farq qilmaydi.

III tur - oq astarli keramika. Dastlab u I turdagi turli xil idishlar sifatida qaraldi. Materiallarning toʻplanishi ayniqsa ajralib turadi.U asosan qoplamaning rangi bilan farqlanadi. Koʻzalar, devori tekis boʻlgan yassi tubli qozonlar, kosalar va bu turdagi idishlarning boshqa shakllari maʼlum.

IV tur - kulrang va sarg'ish rangdagi tekis boʻlmagan tekis yuzasiga ega boʻlmagan keramika.Taxmin qilish mumkinki, bunday sopollar maxsus maqsadga ega edi. Biroq bu turdagi topilmalar koʻp emas va ularni yetarli darajada toʻliqlik bilan tavsiflab boʻlmaydi.

V turi - qora-kulrang jilolangan sopollar.Bu butun sopollar kompleksinini qiyosiy oʻrganish uchun alohida qiziqish uyg'otadi. U faqat Chust madaniyatining Chimboy manzilgohida ma'lum. Bu kulolchilik butun majmua ichida loyning tarkibi, rangi va sirtiga ishlov berish xususiyatiga koʻra keskin ajralib turadi.

VI turi - kulrang loy (oshxona) sopoli. U lenta usulida, shuningdek mato shablonida, ohaktosh aralashmasi bilan loydan qilingan. Uquyidagi shakldagi idishlar bilan tavsiflanadi: qirrasi egilgan katta sharsimon qozonlar koʻzalar, kostryulkalar va mangallar. Qishloqda mangallar tez-tez uchraydi. Ular ikkita tur bilan ifodalanadi: yumaloq va toʻrtburchaklar (oʻlchami 38x32 sm).

VII turi - xamirga chamot qoʻshilgan qalin devorli sopollar hisoblanadi (korchagi va xum). Sopollar shakli va nima uchun mo`ljallangani bilan ajralib turadi. Bu tur sopollar oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash uchun moʻljallangan edi. Avvalo, shuni ta'kidlash kerakki, Dalvarzin sopollarida tutqichlar va naylar juda kam uchraydi. Bizda qizil astarli, kichik belgilar bilan jihozlangan idishlarning bir nechta boʻlaklari bor. Sopollar majmuasida qoplamalar muhim oʻrin tutadi. Ular, qoida tariqasida, disk shaklida, qirrali (diametri 40 sm) yumaloq shaklga ega. Ulardan ba'zilarining markazida baland tayoqchalar shaklida tutqichlari bor (XIII табл. 8). Chust madaniyatiga mansub guldor sopol buyumlar topilgan. Sopol idishlar uy xujaligida ishlatilgan qozon, xumcha, tuvak, ko`za va tovoqlardan iborat. Ular asosan qo`lda ishlangan va rangli geometrik chiziqlar bilan naqshlangan (Заднепровский.1962. 25-29 бб.). Shuningdek olim tomonidan Chust sopollari haqida qo`lda yasalib ustidan naqsh berilgan deya tavsif ham beriladi. Demak, Zadneprovskiyning fikrlariga asoslanib Chust madaniyati aholisi kulolchilik charxidan foydalanmagan degan fikrga kelishimiz mumkin. Lekin bu oxirgi xulosa emas. Chust madaniyati arxeologik qazishmalarida Zadneprovskiy va uning shogirdlari 30 yil davomida izlanishlar olib bordilar (Исамиддинов. 2002. 58 бб.). Bundan biz bilishimiz mumkinki Chust madaniti aholisi hunarmandchilik bilan ayniqsa kulolchilik bilan yuksak darajada shug`ullanganligini bilishimiz mumkin. Chust madaniyatigan mansub bo`lgan qozonlar yupqa qilib ishlanib ovqatni tez

pishirishga mo`ljallanganligini olimlar tomonidan ayti o`tilgan.Keyingi davrlarda Chust madaniyatiga tegishli buyumlar boshqa hududlardan ham topib o`rganilganligini manbalardan ko`rishimiz mumkin. Yoz I, Kuchuk I va Chust tipidagi rangli sopol idishlar O`rta Osiyoning ko`p joylarida uchraydi. Ular Janubiy Turkmanistondagi Kopetdog` atrofida joylashgan Anovtepa, Elkantepa, Ulug`tepa, Shimoliy Afg`onistondagi Tillatepa, Surxondaryodagi Jarqo`ton va Bandixontepa I, O`rta Amudaryo qismidagi Odoytepa yodgorliklarida topilgan. (Ж. Кабиров, А. Сагдуллаев. 1990, 144-145). Yana shuningdek Chust madaniyatiga oid sopol buyumlar Samarqand hududida joylashgan Afrosiyob yodgorligining quyi qatlamidan,janubiy Sog`diyonaning bosh shahri bo`lgan Yerqorg`on shahri xarobasining pastki qatlamidan, Shahrisabz hududdida joylashgan ilk o`rta asrlarga oid bo`lgan To`rtko`ltepa yodgorligining quyi qatlamidan va qadimgi Baqtirya hududidagi Kuchuktepa, Bo`yrachi, Qizilcha, Maydatepa kabi yodgorliklardan topilgan. Lekin, Chust madaniyati qadimgi Baqtiryada keng rivojlana olmadi (Rahmonov E., Nuriddinov T., Davronov B. 2017. 110-111 bb). Chust madaniyati yodgorliklaridan topilgan moddiy madaniyat buyumlar asosida Farg`ona vodiysi tarixining so`nggi bronza davr dehkonchiligi, chorvachiligi va hunarmandchiligining o‘ziga xos qirralari ochib berilib, Chust davri mudofaa inshootlarining O`rta Osiyo fortifikaniyasidagi roli va o`rni aniqlandi (Хакимов А.А. 2009. 54,55 бб). Manbalarda keltirilishicha, so`ngi bronza davrida qabilalarning ko`chish jarayonlari bo`lib o`tdi. Bu jarayonlardan Farg`ona vodiysi ham chetda qolmadi.Chust madaniyati sopollari Markaziy Eron, Markaziy Hindiston sopol idishlariga ham o`xshab ketishi aytiladi.Bu,albatta, o`sha davrdagi madaniyatlar almashinuvidan darak beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Исамидцинов М.Х. Истоки городской культуры Самаркандского согда (проблемы взаимодействия культурных традиций в эпоху раннежелезного века и в период античности). Издательство народного наследия имени А.Кадыри. Ташкент-2002. 58).

2.Заднепровский. Древнеземледельческая культура Ферганы. М-Л., 1962.

3. Анорбоев А., Исломов У.И., Матбобоев Б.Х. 2001.5-6 б.

4. Матбабаев. Б. Х., 2004. С. 28

5. Заднепровский.1962,С.24-25

6. Абдуллаев.Б. 2005. С. 132.

7. Кабиров Ж. Сагдуллаев А.С. 1990, 144,145 б.

8. Rahmonov Э, Nuriddinov T. Davronov. Arxealogiya o`quv uslubiy qo`llanma Toshkent-2017. 110,111 b.

9. Хакимов А.А. Фаргона водийси илк шахарсозлик маданийатига оид

археологик кашфийотлар тарихи. Фарғона водийси тарихи янги тадқиқотларда мавзуидаги Республика илмий анжуман материаллари Фарғона – 2009. 54,55 б.

10. Архиовский А.В. Археология асослари. Ўқитувчи нашриёти-1970. 75, 76 б.

11. Абдуллаев Б.М. Қадимги Фарғона урбанизациясининг айрим хусусиятлари // O’zbekiston arxeologiyasi. 2016. № 2 (13)

12. Internet (electron) malumotlari;

www google.uz.; www ziyo.uz.kutubxonasi.Анорбоев А., Исломов У.И., Матбобоев Б.Х. 2001.5-6 б. Aim.uz.

ЎЗБЕКИСТОН ЯРИМҚАТТИҚҚАНОТЛИ (HEMIPTERA: HETEROPTERA) ҲАШАРОТЛАРИНИНГ ТОҒ ВА ТОҒ ОЛДИ ЛАНДШАФТЛАРИ БЎЙИЧА ТАРҚАЛИШИ
РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПОЛУЗИМОСТОЙКИХ (HEMIPTERA: HETEROPTERA) НАСЕКОМЫХ УЗБЕКИСТАНА В ГОРНЫХ И ПРЕДГОРНЫХ ЛАНДШАФТАХ
DISTRIBUTION OF SEMI-HARDY (HEMIPTERA: HETEROPTERA) INSECTS OF UZBEKISTAN IN MOUNTAIN AND SUB-MOUNTAIN LANDSCAPES

Мирзаева Г.С[1]., Мусаев Д.М[1]., ХолматовБ.Р[1]., Нормуминова Ю.Б.
[1]ЎзР ФА Зоология институти
[2]Термиз Давлат Университети
https://doi.org/10.5281/zenodo.7327125

Аннотация: Ушбу мақола Ўзбекистонда яримқаттиққанотсимон ҳашаротларнинг тоғ ва тоғ олди ландшафтлар бўйича тарқалиши тадқиқотлар натижасида ўрганилган маълумотлар асосида яратилди.

Калит сўзлар: HETEROPTERA, қандала, ландшафт, авлод, тур, доминант, тоғ, фитофаг, зоофаг.

Ключевие слова: HETEROPTERA, кандала, ландшафт, поколение, вид, доминант, гора, растителъноядный, зоофаг.

Keywords: HETEROPTERA, kandala, landscape, generation , species, dominant, mountain, phtophagous, zoophagous.

КИРИШ

Яримқаттиққанотсимонлар ҳашаротлар синфининг катта қисмини ташкил этиб, ер шарининг барча ҳудудларида кенг тарқалган. Бугунги кунда дунё миқёсида қандалаларнинг 75 оилага мансуб 50 мингдан ортиқ тури тарқалган бўлса [1, 4, 8]., Марказий Осиё мамлакатлари, жумладан Қозоғистонда қандалаларнинг 32 оилага мансуб 1250 дан ортиқ тури рўйхатга олинган [11]. Қандалалар фаунаси Ўрта Осиёда, жумладан, Ўзбекистонда ҳам уларнинг хилма-хиллиги бой бўлиб, эндемик ва қизил китобга киритилган турлари билан ажралиб туради [5, 7, 9]. Ушбу вазият экологик муҳитнинг ранг-баранглиги билан чамбарчас боғлиқлигини кўрсатиши мумкин. Қорақум, Қизилқум чўллари ва бошқа текислик ландшафтлари, яшил воҳалар ва тоғ системалари, Помир-олой, Ҳиссор, Тянь-Шан билан узвий боғлиқлиги, қандалалар учун қулай шароитларни ташкил топишига олиб келганлигидан далолат беради.

ТАДҚИҚОТНИНГ УСУЛЛАРИ.

Тадқиқотлар А.Н.Кириченко (1951), И.М.Кержнер ва Н.Н.Муминов (1964), Р.Б.Асанова ва Б.В. Искаков (1977) ҳамда В.Б. Голуб ва бошқ. (2012) усуллари асосида ўтказилди. Қандалаларни йиғишда диаметри 34-40 см бўлган энтомологик тутқич (сачок) ва диаметри 1м^2 бўлган оқ мато (Beat sheet) ҳамда ёруғлик тутқичларидан фойдаланилди. Йиғилган материаллар 96 % ли спитрда пластмасса идишларда сақланди. Шунингдек МБС-109 бинокуляр, Мотик В 1-220А -1, SZM -161-TL, P122 DISSECING MICROSCOPE” микроскоплари ва Power Shot A 2500 Canon фотоапаратларидан фойдаланилди.

Мазкур тадқиқот ишимизда қандала турларининг тоғ ва тоғ олди ландшафтлар бўйича тарқалишини ўрганиш устида иш олиб бордик.

ОЛИНГАН НАТИЖАЛАР ВА УЛАРНИНГ МУҲОКАМАСИ

Мазкур тадқиқот ишимизда белгиланган вазифаларни бажариш мақсадида Ўзбекистоннинг тоғли Нурота (Жиззах вилояти), Хисор, Китоб (Қашқадарё вилояти), Сурхон (Сурхондарё вилояти) давлат қўриқхоналари, Угам-Чотқол давлат миллий табиат боғининг Оҳангарон қисми, Китоб геологик миллий табиат боғидан биоматериаллар йиғилди (1-расм).

А Б

1-расм: Тадқиқотлар олиб борилган худудлар. Китоб геологик миллий боғи (А), Сурхон давлат қўриқхонаси (Б).

Олиб борилган тадқиқотлар натижасида Ўзбекистоннинг тоғ ва тоғолди ҳудудларида яримқаттиққанотли ҳашаротларнинг 11 оила, 48 авлод га мансуб жами 74 тури учраши аниқланди. Булар Anthocoridae оиласи (2 тур) – *Anthocoris angularis, Orius ribauti*.

Nabidae оиласи (2 тур) - *Himacerus mirmicoides, Nabis brevis.*

Miridae оиласи (35 тур) - *Dicyphus orientalis, Deraeocoris punctulatus, Deraeocoris serenus, Deraeocoris rutilus, Deraeocoris ruber, Adelphocoris seticornis, Agnocoris rubicundus, Brachycoleus decolor, Capsus ater, Capsus cinctus, Lygus pratensis, Lygus rugulipennis, Lygus gemellatus, Lygus punctatus, Orthops basalis, Orthops campestris, Polymerus brevicornis, Polymerus unifasciotus,*

Polyments vulneratus, Stenotus binotatus, Notostira elongata, Stenodema calcarata, Stenodema virens, Trigonotylus ruficornis, Halticus pusillus, Halticus apterus, Myrmecophyes alboornatus, Orthotylus flavosparsus, Orthotylus turcmenorum, Orthotylus oshanini, Anonychiella brevicornis, Plagiognathus chrysantemi, Camptotylus bipunctatus, Campylomma annulicorne, Tuponia elegans.

Reduviidae оиласи (4 тур) - *Rhynocoris abramovii, Rhynocoris monticola, Vachiria deserta, Reduvius testaceus.*

Coreidae оиласи (4 тур) - *Centrocoris volxemi, Coreus marginatus, Enoplops heintzii, Bothrostethus annulipes.*

Rhopalidae оиласи (3 тур) - *Liorhyssus hyalinus, Maccevethus corsicus, Stictopleurus angustus.*

Geocoridae оиласи (1 тур) - *Geocoris arenarius.*

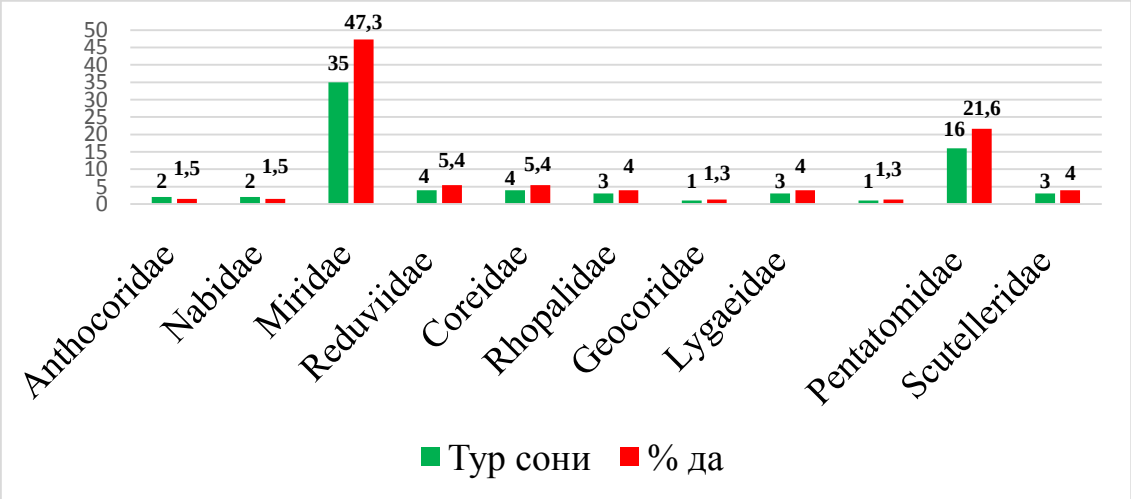
Lygaeidae оиласи (3 тур) - *Lygaeus equestris, Spilostethus rubriceps, Spilostethus pandurus.*

Rhyparochromidae оиласи (1 тур) - *Beosus quadripunctatus.*

Pentatomidae оиласи (16 тур) - *Aelia acuminata, Aelia furcula, Aelia melanota, Brachynema germari, Carpocoris fuscispinus, Carpocoris pudicus, Dolycoris baccarum, Dolycoris penicillatus, Brachynema germarii, Nezara viridula, Menaccarus deserticola, Eurydema ornata, Eurydem maracandica, Eurydema ventralis, Graphosoma consimile, Graphosoma lineatum.*

Scutelleridae оиласи (3 тур) - *Eurygaster integriceps, Odontotarsus angustatus, Odontotarsus impictus.*

Аниқланган қандала турларининг оилалар кесимида тақсимланишига кўра энг кўпи Miridae оиласига 35 тур (47,3%) ва Pentatomidae оиласига 16 тур (21,6) мансуб бўлса, энг кам турлар Geocoridae 1 тур (1,3%), Rhyparochromidae 1 тур (1,3%), Anthocoridae 2 тур (1,5%), Nabidae 2 тур (1,5%) оилалаларига мансуб эканлиги маълум бўлди (2- расм).

2-расм. Ўзбекистоннинг тоғ ва тоғолди ҳудудларида тарқалган қандала турларининг оилалар кесимида тақсимланиши.

Хулоса: Олиб борилган тадқиқотлар натижасида Ўзбекистоннинг тоғ ва тоғолди ҳудудларида яримқаттиққанотли ҳашаротларнинг 11 оила, 48 авлод га мансуб жами 74 тури учраши аниқланди. Булар Anthocoridae оиласи (2 тур) – *Anthocoris angularis, Orius ribauti*.

Адабиётлар:

1. Асанова Р.Б., Искаков Б.В. Вредные и полезные полужесткокрылые Казахстана. - Алма – Аты, 1977. – 202 с.
2. Голуб В.Б. Цуриков М.Н, Прокин А.А. Коллекции насекомых: сбор, обработка и хранение материала. – Москва, 2012. – 339 с.
3. Есенбекова П.А. Полужесткокрылых (Heteroptera) Казакистана. – Алматы, 2013. – 349 с.
4. Кириченко А.Н. Настоящие полужесткокрылые Европейской части СССР. М. Л., Изд – во АН СССР, М., 1951. – 423 с.
5. Кириченко А.Н. Методы сбора полужесткокрылых и изучения местных фаун. – Москва, 1957. – 123 с.
6. Кириченко А.Н. Полужесткокрылых (Hemiptera: Heteroptera) Таджикистана. – Душанбе, 1964. – 259 с.
7. Асанова Р.Б. Полужесткокрылые (Heteroptera) Восточного Казахстана // Труды Инс – та зоологии АН Каз ССР, 1974. т.XXXV. Алма – Ата, 1974, – С. 63–70.
8. Асанова Р.Б. Полужесткокрылые (Heteroptera) Западного Казахстана. – Алма-Ата, 1975, – 55 с.
9. Кержнер И.М., Муминов Н.Н. О некоторых малоизвестных клопах-слепняках (Heteroptera, Miridae) из Средней Азии // Изв. Отд. биол. наук АН Тад ССР, 1964. № 2, – С. 18.
10. Кириченко А.Н. Методы сбора настоящих полужесткокрылых и изучение местной фауны, М. Л., Изд-во АН СССР, 1957. – С. 121.
11. Кириченко А.Н. Настояшие полужесткокрылые насекомые. – Баку,
12. 1938.–С. 215-236.

BOG‘CHA YOSHIDAGI BOLALARDA NUTQ O‘STIRISH VA ULARNING PSIXOLOGIYASI

Abdurahmonova Niginabonu Jahongir qizi
Qo‘qon davlat pedagogika instituti
Maxsus pedagogika – logopediya yo‘nalishi 1 kurs talabasi
Qurbonova Nazokatxon Iqboljon qizi
Qo‘qon davlat pedagogika instituti
Pedagogika – psixologiya fakulteti 1 kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7327135

Annotatsiya: Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq o‘stirishda ayrim muammo va kamchiliklar chiroyli qilib yoritilgan. Oilada ota – onaning farzand tarbiyasi bilan birga bola bilan qanday gaplashish, unga ertaklar aytib berishi hamda tarbiyachilarni mohirona faoliyatiga oydinlik kiritib berilgan. Oilada va bog‘chada nutqida nuqsoni bo‘lgan bolalarga tavsiya va takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: Tevarak – atrof, jarayon, nutq, oila, nuqson, talaffuz, ong, aql, tarbiy.

«Ta’lim to‘g‘risida»gi qonunda maktabgacha ta’lim to‘g‘risida shunday deyiladi; «Bu ta’lim olti-yetti yoshgacha oilada, bolalar bogchasida va mulk shaklidan qat’i nazar, boshqa ta’lim muassasalarida olib boriladi». Bu o‘quv-metodik tadqiqotlarni yaratishda nafak;at bolalar borchasi, balki oila sharoitini xam xisobga olish zaruratini keltirib chiqaradi. «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi»da maktabgacha ta’limning asosiy yunalishlari quyidagicha belgilanadi: «Maktabgacha ta’lim bola sog‘lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta’minlaydi, unda o‘qishga intilish xissini uyg‘otadi, uni muntazam ta’lim olishga tayyorlaydi».

Ushbu xujjatda maktabgacha ta’limni rivojlantirishning muxim vazifalari kuyidagilardan iborat deb ko‘rsatiladi:

- zamonaviy o‘quv-uslubiy qo‘ullanmalar va texnika vositalari, uyinchoqlar va o‘yinlar yaratish;
- maktabgacha katta yoshdagi bolalarni xalqning boy madaniy-tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida ma’naviy-ahloqiy jixatdan tarbiyalash uchun shart-sharoitlar yaratish zarur.

Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun yuqoridan beriladigan ko‘rsatmalarni kutib o‘tirirmasdan, ichki imkoniyatlardan ham unumli foydalanish zarur deb xisoblaymiz.

Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda nutkdi rivojlantirish muammosini tadqiq eta borib, biz boshlangich sinf ta’limidagi izchillikni ham hisobga oldishga

majburmiz. «»

Umumiy o‘rta ta’limning hozirgi bosqichida boshlangich sinflar o‘quvchilarining umumta’lim tayyorligining mazmuni va darajasiga bo‘lgan talablar ancha ortdi. Masalan, «O‘zbekiston Respublikasida umumiy o‘rta ta’lim to‘g‘risidagi Nizom»da yozib kuyilganidek: «Umumiy o‘rta ta’lim bilimlarning zarur hajmini beradi, mustaqil fikrlash, tashkilotchilik kabilarni va amaliy tajriba ko‘nikmalarini rivojlantiradi, dastlabki tarzda kasbga yunaltirishga va ta’limning navbatdagi bosqichini tanlashga yordam beradi».

Buni esa bolalarning nutqini o‘stirmasdan turib amalga oshirib bulmaydi. Shu bois maktabgacha katta yoshdagi bolalarning tevarak-atrofni o‘rganishda nutqini rivojlantirishning samarador yo‘llari hamda vositalarini ishlab chiqishning tadqiqot muammosi sifatida belgiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq madaniyatini shakllantirishga oid vazifalarni hal etishga nisbatan quyidagicha yagona yondashuv zaruriyatini aniqladik:

- tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni shakllantirish (bolada avvalo, nutq, eshitish shakllanadi, talaffuzni u keyinrok, egallaydi);
- aniq talaffuz hosil qilish (so‘z va so‘z birikmalarini dona-dona va aniq talaffuz qilish);
- so‘zni talaffuz qilganda urg‘uni to‘g‘ri qo‘yish ustida ishlash;
- nutqning orfoepik jihatdan to‘g‘riligi ustida ishlash (bu na’munaviy adabiy talaffuz qoidalarining jami;
- nutq suratini rivojlantirish;
- nutqning ifodaliligini shakllantirish (nutqning tabiiy, erkin, ya’ni nutqning ongli ifodalanishi);
- nutqiy nafas olishni shakllantirish (bunda to‘g‘ri nafas olishni o‘rganadi);
- oilada yoki bog‘chada so‘zlarni ota – ona va tarbiyachilar chiroyli va to‘g‘ri gapirishlari lozim;
- o‘z fikrini erkin va izchil bayon etish malakasini shakllantirish;

Kuzatishlarimiz asosida shunday hulosaga keldikki, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqiy aloqani tarbiyalashda tarbiyachi va ota – onalarning roli benihoya kattadir.

Bolalar nutqiustida ishlash jaryonida tengdoshlari bilan suhbatda xushmuomala bo‘lishlariga, tabiiy ohangda gapirishlariga, so‘zlashganda suhbatdoshining yuziga qarab turishlariga, qo‘llari va yuz mimikalarini bamaylixotir holatda tutib turishlariga e’tibor berilishi kerak.

5 – 6 – 7 yoshli bolalarda lug‘at boyligi 2500-3500 tagacha so‘zlarni tushunishi va bilishi kerak, aks holda albatta mutahassis bilan maslahatlashish lozim bo‘ladi.

Bolalarni nutqi va aqlini rivojlantirishda hikoya, ertaklar juda foydali. Ularga ertak o‘qib berilganda fikrlash qobilyatini ham o‘stirgan bo‘lamiz. Ayniqsa buvijon

va bobojonlarimiz o‘zlarini yoshliklarini va yoshlikda o‘ynagan o‘yinlarini gapirib berganlarida bolada albatta qiziqish paydo bo‘ladi. Kecha aytib bergan ertakni qaytadan so‘raganingizda bolada xotirasi mutahkamlanadi, fikrlash qobilyati shakllanadi.

Bola psixologiyasi juda murakkab, ba’zi birlari injiq bo‘lsa, ba’zi birlari odamovi bo‘lishadi. Agar shunday holatlarga duch kelsangiz albatta ularga ko‘proq vaqt ajratining, ular bilan ko‘proq gaplashing, savollariga javob bering.

Bolalar aqlini rivojlantirish uchun shaklli va rangli o‘yinchoqlar juda muhim. Bolada rang ajratish va shakllarni farqlash qobiliyati rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasida maktabgacha ta’lim to‘g‘risidagi Nizom.
2. Asqarxo‘jayeva M. Bog‘chalarda o‘zbek tilini o‘rganish. Bolalar bog‘chalari tarbiyachilari uchun metodik qo‘llanma. Toshkent: 2010.
3. Z.Irohimova, M.G‘aybullayeva. bolalar bog‘chalari uchun dasturlar. Tevarak – atrof bilan tanishtirish, nutq o‘stirish, badiiy adabiyot. Toshkent: 2015.
4. D.R.Babayeva. Nutq o‘stirish metodikasi. Toshkent: 2018.

BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARNI SINF DARSARIDA FAOLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI AHAMIYATI

Astanaliyeva Manzuraxon Mamadaliyevna
307 - maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7344832

Annatatsiya: Ushbu maqolada boshlang’ich sinf o’quvchilarni sinf darsarida faoligini oshirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanishni o’rni va buning foydali tomonlari tog'risida so’z borgan.

Kalit so’zlar: axborot texnoogiyalari, yosh avlod, boshang’ich ta’lim, komputer, telefon, zamonaviy usullar.

Hozirgi vaqtda axborot va axborot texnologiyalari sohasidan tashqarida mavjudlikni tasavvur qilish qiyin. Har xil turdagi axborotlarning tobora ko'payib borishi bizni uni qayta ishlashning yangi, ilg'or usullari va vositalarini joriy etishga majbur qilmoqda va zamonaviy hayot sharoitlari uni saqlash, uzatish va xavfsizligini ta'minlash yo'llariga tobora ko'proq talablarni kuchaytirmoqda. Ta'lim inson hayotining ajralmas qismi bo'lib, ayni paytda ushbu sohada yangi bilimlar manbai va ushbu bilimlarni qo'llash sohasi hisoblanadi. Hozirda axborot texnologiyalar sohasi eng tez rivojlanayotgan sohalar sirasiga kiradi. Bunday faktni hech birimizda isbotlash shart emas menimcha, sabab bundan 20-30 yil oldin insonlarni qo’lida telfon ko’rish biz uchun bir katta yangilikday tuyilardi chunki hammaning ham qo’lida hozirgi zamonaviy telfonga o’xshash telfonlar emas,balki knopkali telfonlar, ularni ham har doim ham ko’ravermasdik, kimnidir komputer ko’rishni aytmasak ham bo’ladi. Hozir bo’lsa xatto maktabga endi kirgan o’quvchini ham qo’lida telfon ko’rish hech kimni ajablantirmay qo’ydi. Hozirgi yosh avlod siz-u bizga qaraganda zamonaviy texnologiyalarni yaxshi tushunadi. Endi shunday zamonaviy texnologiyalar bilan tanish bo’lgan avlod maktabga qadam qo’yganda bizda bir necha savollar tug’ilishi tabiiy. Yangi avlod bolalariga axborotlarni faqat og’zaki berish orqali ularni darslarga qiziqtira olamizmi? Qanday dars o’tsak, o’quvchilarni darsda faoligini yanada oshirish mumkin? Keling bu savollarga javob berishdan oldin zamonaviy texnologiya nima degan savolga javob topib olamiz. Texnologiya so'zi (yunon tilidan. Texnika - logotip, o'qitish). Asosiy atamalarning izohli lug'ati muallifi A.M. Berlyant bu izohni beradi: "Axborot texnologiyalari - bu ob'ekt, jarayon yoki hodisaning (axborot mahsuloti) holati to'g'risida yangi sifatli ma'lumot olish uchun ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va uzatish vositalari va usullari kombinatsiyasidan foydalanadigan jarayon." Xuddi shu tushuncha "Izohli lug'atda"

D.N. Ushakova quyidagicha izohlanadi: "Axborot texnologiyalari - bu kompyuterda ma'lumotlarni qayta ishlash bo'yicha xodimlar tomonidan aniq belgilangan maqsadli harakatlar majmui." Yuqori toifali o'qituvchi TP Trutnevaning so'zlariga ko'ra Axborot texnologiyalari nafaqat zamonaviy o'quv jarayonining elementi, balki ertangi kun talabidir.

Bugungi kunda, ma'lumot jamiyat rivojining strategik manbaiga aylanganda, zamonaviy ta'lim uzluksiz jarayon ekanligi ayon bo'ladi. Shu sababli, hozirgi paytda zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan o'quv jarayonini tashkil etish zarurati yuzaga kelmoqda, bu erda elektron vositalar axborot manbai sifatida tobora ko'proq foydalanilmoqda. Rossiya ta'limini modernizatsiya qilish kontseptsiyasida aytilishicha: "Hozirgi bosqichda ta'lim siyosatining birinchi vazifasi ta'limning zamonaviy sifatiga, uning shaxs, jamiyat va davlatning tegishli va kelajakdagi ehtiyojlariga mos kelishiga erishishdir." Shu bilan birga, modernizatsiya qilishning asosiy vazifalaridan biri maktab ta'limining yangi zamonaviy sifatiga erishishdir. Ta'limni axborotlashtirish maktabning ikkita asosiy vazifasini hal qilishga yordam berishi kerak: barchaga ta'lim va hamma uchun yangi sifat. Darslarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan (bundan buyon matnda AKT) foydalanish o'quvchilarni atrofdagi dunyoning axborot oqimlarini boshqarish, axborot bilan ishlashning amaliy usullarini o'zlashtirish va zamonaviy texnik vositalardan foydalangan holda ma'lumot almashish qobiliyatini rivojlantirishga imkon beradi. Darslarda AKTdan foydalanish sizga tushunarli-tasvirli o'qitish usulidan faol usulga o'tishga imkon beradi, bunda bola o'quv faoliyatining faol predmetiga aylanadi. Bu talabalar tomonidan bilimlarni ongli ravishda egallashga yordam beradi. Boshlang'ich maktabda AKTdan foydalanish sizga quyidagilarga imkon beradi:

O’quvchilarning bilim faolligini kuchaytirish;

Darslarni yuqori estetik darajada o'tkazish (musiqa, animatsiya);

Ko'p darajali vazifalarni ishlatib, o'quvchiga individual yondashish

Xulosa qilib aytganda darsarda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, yosh o’quvchilarni darsdan zerikib qolishini oldini oladi, darsni yanada tushunarli bo’ishini taminlaydi, chunki siz aytgan so’zlarni endi vidiolar orqali ko’rib tasavur qiladi. Darsda ko’proq o’quvchilar diqqatini torishga yordam beradi.

Foydaanilgan adabiyotlar:

1. Z. Nishonova, G.Alimova ”Bolalar pisixologiyasi” Toshkent 2006-yil
2. H.B.Haydarova, Yosh avlod tarbiyasida oila ma`naviyatining o`rni
3. G’. Shoumarov ”Oila pisixologiyasi” Toshkent 2010-yil

O’YIN- MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHISI YOSHIDA YETAKCHI FAOLIYAT SIFATIDA

Chorshanbiyeva Sabohat
Qashqadaryo viloyati, G’uzor tumani 13-DMTT tarbiyachisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7344838

Annotatsiya: Maqolada o’yin- maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchisi yoshida yetakchi faoliyat sifatida yoritib berilgan. Shu bilan birga tarbiyalanuvchilar bilan mashg’ulot jarayonida qo’llaniladigan o’yinlardan namunalar keltirilgan.

Tayanch so’zlar: O’yin, rolli o’yinlar, o’yin faoliyati, syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlar, drammalashtirilgan o‘yinlar, qurilish o‘yini.

Rolli o’yin – maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalarning yetakchi faoliyatidir. Rolli o’yin mazkur yosh davridagi bolalarning eng muhum faoliyati bo’lib, ular bunday o’yinda go’yo katta yoshdagi odamlarning barcha vazifalari va ishlarini amalda bevosita bajaradilar. Shu boisdan o’yin faoliyati uchun maxsus yaratiladigan sharoitlarda ijtimoiy muhit voqealari, oilaviy turmush hodisalari, shaxslar aro munosabatlarini umumlashtirgan holda aks ettirishga harakat qiladilar. Bolalar kattalarning turmush tarzi, xis-tuygusi, o’zaro muomala va muloqotlarining xususiyatlarini, o’ziga va o’zgalarga, atrof-muhitga munosabatlarini yaqqol voqelik tarzida ijro etish uchun turli o’yinchoqlardan, shuningdek, ularning vazifasini o’tovchi narsalardan ham foydalanadilar.

Ammo shuni ham alohida ta'kidlash joizki, ijtimoiy va maishiy voqelikning barcha jabhalarini qamrab oladigan rolli o’yin ularda birdaniga emas, balki turmush tajribasining ortishi, tasavvur obrazlarining kengayishi natijasida vujudga keladi, mohiyati va mazmuni jixatidan oddiydan murakkabga qarab takomillashib boradi.

Rolli o’yin faoliyatini vujudga keltiruvchi eng zarur omillardan biri - bolada o’z xatti-harakatlarini kattalar xatti-harakati bilan solishtirish, undan nusxa olish, aynan unga o’xshatish tuygusining mavjudligidir. Xuddi shu sababli kattalar va ularning xatti-harakatlari bolaning ham tashqi, ham ichki ibrat namunasi bo’ladi va kattalaruning xulq-atvori, yurish-turishining ham ob'yekti, ham sub'yekti hisodlanadi.

O‘yinlar mazmuniga, xarakterli xususiyatlariga, bolalarning hayotida, ularga ta’lim va tarbiya berishda qanday o‘rin egallashiga qarab farq qilinadi.

Syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarni bolalarning o‘zlari tarbiyachining bir oz rahbarligida yaratadilar. Ularning asosi bolalarning mustaqilligidir. Ba’zan bunday o‘yinlarni ijodiy syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlar deb ataydilar. Bunda bolalarning u yoki bu hodisaga taqlid qilib qolishi emas, balki ularni ijodiy ravishda anglab olishi va o‘zlari yaratayotgan obrazlarda,

o‘yin harakatlarida qayta tiklashlari qayd qilinadi. Dramalashtirilgan o‘yinlar va qurilish o‘yinlari syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarning muayyan bir xilidir.

Tarbiya amaliyotida kattalar tomonidan bolalar uchun yaratiladigan qoidali o‘yinlardan ham foydalaniladi. Didaktik o‘yinlar, harakatli o‘yinlar, ermak-o‘yinlar qoidali o‘yinlar jumlasiga kiradi. Ularning asosida aniq dastur mazmuni, didaktik vazifalar, o‘qitishning biror maqsadga qaratilganligi yotadi. Bunda bolalarning mustaqilligi mustasno qilinmaydi, lekin u ko‘p darajada tarbiyachining rahbarligi bilan qo‘shib olib boriladi. O‘yin tajribalarni egallashda, o‘z-o‘zini uyushtirish qobiliyatini rivojlantirishda bolalar bu o‘yinlarni ham mustaqil o‘tkazadilar.

Syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlar- maktabgacha yoshdagi bolalarga o‘ta xos o‘yinlar bo‘lib, ular hayotida muhim o‘rin egallaydi.

Syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarning xususiyati shundan iboratki, uni bolalarning o‘zlari yaratadilar, ularning o‘yin faoliyati esa aniq ifodalangan mustaqil va ijodiy xarakterda bo‘ladi. Bu o‘yinlar qisqa vaqtli va uzoq davom etadigan bo‘lishi mumkin.

Bolalarning o‘yinlarida kishilar o‘rtasidagi insoniy munosabatlar namoyon bo‘ladi. Syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarda optimistik, hayotbaxsh xarakter aniq ko‘rinib turadi, ulardagi eng qiyin ishlar doimo muvaffaqiyat bilan tugaydi: masalan, shifokor kasallarni davolaydi, chegarachilar chegara buzuvchilarni ushlab oladi kabi.

Ijodiy syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarda real hayot hodisalarini bola faol ravishda takrorlaydi, yaratadi, ularni boshdan kechiradi, bu esa uning hayotini boy mazmun bilan to‘ldiradi, uzoq yillarga iz qoldiradi.

*Drammalashtirilgan o‘yinlarda*_mazmun, rollar, o‘yin harakatlari ma’lum bir adabiy asar, ertak va hokazolarning syujeti va mazmuni bilan belgilanadi. Ular syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarga o‘xshaydi: har ikkala o‘yin xili mazmunida voqea, hodisalarni, xatti-harakatlar va kishilarning o‘zaro munosabatlari va hokazolarni shartli ravishda tasvirlanishi yotadi, shuningdek, ijodiylik elementlari bo‘ladi. Drammalashtirilgan o‘yinlarning o‘ziga xos xususiyatlari shundan iboratki, bolalar ertak yoki hikoyaning syujetiga qarab muayyan rolni bajaradilar, voqealarni aniq izchillikda takrorlaydilar.

Ko‘pincha dramalashtirilgan o‘yinlar asosini ertaklar tashkil etadi. Ertaklarda qahramonlar obrazi yaqqol ifodalanadi, ular bolalarni hatti-harakatlarning (voqealarning) jo‘shqinligi va aniq asoslanganligi bilan jalb qiladi, harakatlar biri ikkinchisini aniq almashtirib turadi va bolalar ularni bajonu dil takrorlaydilar. Bolalar uchun sevimli bo‘lgan “Sholg‘om”, “Bo‘g‘irsoq”, “Uch ayiq” kabi xalq ertaklarini dramalashtirish ancha oson. Dramalashtirilgan o‘yinlarda dialogli she’rlardan foydalaniladiki, bular tufayli asar mazmunini rollar bo‘yicha qayta takrorlash

imkoniyati yaratiladi.

Drammalashtirilgan o‘yinlar yordamida bolalar asarning g‘oyaviy mazmunini, voqealar mantiqi va izchilligini, ularning rivojlanishi va sababli bog‘liqliklarini yaxshi o‘zlashtirib oladilar. Umumiy kechinmalar bilan birlashgan bolalar bir-biriga muvofiq bo‘lgan harakatlarni qilishga, o‘z istaklarini jamoa manfaatlariga bo‘ysundirishga o‘rganadilar.

Qurilish o‘yini – bolalarning faoliyati bo‘lib, uning asosiy mazmuni tevarak-atrofdagi hayotni xilma-xil qurilishlarda va ubilan bog‘liq bo‘lgan harakatlarda aks ettirishdan iborat.

Qurilish o‘yini ma’lum darajada syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinga o‘xshaydi va uning boshqa bir xili sifatida qaraladi. Ularning manbai bitta – tevarak-atrofdagi hayot. Bolalar o‘yinda ko‘prik, stadion, temir yo‘l, teatr, sirk va o‘pgina boshqa narsalarni quradilar. Qurilish o‘yinlarida ular faqat atrofdagi narsalarni, qurilishlarni (ularga taqlid qilgan holda) tasvirlab qolmaydilar, balki o‘zlarining ijodiy g‘oyalarini yaratadilar, konstruktiv vazifalarni individual hal etadilar. Syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlar bilan qurilish o‘yinlarining o‘xshashligi shundan iboratki, ular bolalarni umumiy qiziqishlar, birgalikdagi faoliyat asosida birlashtiradi va jamoaviy o‘yin hisoblanadi.

Bu o‘yinlar o‘rtasidagi farq shundan iboratki, syujetli rollarga bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarda avvalo turli xil hodisalar aks ettiriladi va kishilar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar o‘zlashtiriladi, qurilish o‘yinida esa bolalarni kishilarning texnikani qo‘llab va undan foydalanib bajaradigan tegishli faoliyatlari bilan tanishtirish asosiy narsa hisoblanadi.

O‘yinning boshqa faoliyat turlaridan muhim farqi shundaki, uning predmeti inson faoliyatidir. O‘yin mantiqi asosan uning sarlavhasida aks etadi. O‘yin harakati jarayonida o‘quvchilarning bilish faolligini oshirishga, o‘quvchilarning o‘z qobiliyatini namoyon qilishiga, o‘yin maqsadiga erishish uchun o‘z bilimi, ko‘nikma va malakalarini qo‘llashga imkoniyat yaratiladi.

O‘yin qoidasi o‘yin jarayonini to‘g‘ri tashkil etishga yordam beradi. U o‘quvchilar xulqini ularning o‘zaro munosabatlarini tartibga soladi. O‘yinlarda ma‘lum bir natijaga erishiladi, uning finali uning tugaganligini bildiradi. O‘yinda ma’lum bir didaktik maqsad qo‘yiladi va bu maqsadga erishilishi o‘quvchilarda ma‘naviy va aqliy qoniqish hissini shakllantiradi. O‘yinlar hamma vaqt ham o‘qituvchi uchun o‘quvchilarning bilim o‘zlashtirishi yoki o‘zlashtirilgan bilimlarni amaliyotga qo‘llash ko‘rsatgichi hisoblanadi.

O‘yin – muhim aqliy faoliyat turlaridan biri bo‘lib, unda bola qobiliyatining hamma turlari rivojlanadi, uning atrof-olam haqidagi tasavvurlari kengayadi, nutq boyligi oshadi. O‘yinlar bolaning turli-tuman qobiliyatlari, idroki, nutqi va diqqatining rivojlanishiga samarali ta‘sir ko‘rsatadi.

“U kim? Bu nima?”

Stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo‘yiladi. Tarbiyachi shu predmetlardan birortasini ta’riflaydi bolajonlar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar.

1-variant: U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o‘ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o‘ynaydilar.

(Javob: “Koptok”)

2-variant: U barchaning o‘rtog‘idir. Onalarimiz ham otalarimiz ham Uni juda yaxshi ko‘radilar.

(Javob:”Kitob”)

*3-varian*t: U shunday narsaki bizga vitaminlarga boy mevalar beradi. Xohlasak stol yoki stul ham bo‘lishi mumkin.

(Javob:”Daraxt”)

“Topag‘on”

Tarbiyachi biror belgi asosida savol beradi. Bolalar shu belgini o‘ziga jam qilgan predmetlar nomlarini yozadilar, eng ko‘p to‘g‘ri javob topgan o‘quvchilar g‘olib sanaladi.

Bu o‘yinni o‘tkazish jarayonida bolalarning so‘z boyligi ortib, ularda hozirjavoblik, ziyraklik, ijodkorlik kabi sifatlar shakllanadi.

1 - variant: Savol: Nima oq rangda?

Javob: Qog‘oz, daftar, surp, bulut, parda, buvumning sochlari, qor.

2 - variant: Savol: Nima yumshoq?

Javob: Non, xamir, yostiq, ko‘rpa, paxta.

3 - variant: Savol: Nigora nima qilayapti?

Javob: Kitob o‘qiyapti, kir yuvayapti, qoshiq aytayapti.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta’lim yoshidagi bolalar juda qiziquvchan bo’ladilar. Ko’pgina narsalarni bilishga qurblari yetmasa ham, atroflaridagi turli narsa va hodisalarning mohiyati paydo bo’lishi hamda sababiy boglanishlariga qiziqadilar. Ular hamma narsaning siridan xabardor bo’lgilari keladi. Bu ularning bilish jarayoni bilan bogliq bo’lgan intellektual qiziqishlaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016 yil 29-debabrdagi “2017 -2020 yillarda maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori.

2. Ilk maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo’yiladigan talablar. T.: 2018

TURKISTON XIX ASR OXIRI XX ASR BIRINCHI CHORAGIDA

Bo'riyev Behro'zbek Iqboljon o'g'li
Farg‘ona Davlat Universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.7344844

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asr oxiri XX asr birinchi choragida Turkiston hududi, ijtmoiy-iqtisodiy, siyosiy hayoti haqida ma’lumot berildi.

Kalit so’zlar: ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy, madaniy, paxta xomashyosi, mustamlaka, Aleksandr II, O’rta Osiyo, Turkiston general-gubernatorligi, Duxovskoy

KIRISH

XIX asr o’rtalarida O'rta Osiyoni o'z mustamlakasiga aylantirish maqsadida podsho hukumatining olib borgan harbiy istilochilik yurishlari natijasida uning katta hududlari bosib olindi. Yo'qotishlar va talafotlarga qaramay, imperator Aleksandr II ning buyrug'i bilan navbatdagi harbiy rejalarni amalga oshirish davom ettirildi. 1865-yilda tashkil qilingan Turkiston viloyati O'rta Osiyodagi harbiy harakatlarni olib borishda harbiy markaz rolini bajardi. Navbatdagi vazifa bosib olingan hududlarda podsho hukumati hukmronligini mustahkamlash va ma'muriy -hududiy birliklarni tashkil qilishdan iborat edi. Mazkur maqsadlarni amalga oshirish uchun bosib olingan joylarni o'z ichiga oluvchi ma'muriy-boshqaruv hudud, ya'ni alohida general-gubernatorlik tashkil etishga kirishildi. Buning sababi O'rta Osiyoning Orenburg general-gubernatorligidan uzoqda joylashganligi bo'lsa, boshqa yana bir sababi bu kelgusida bosib olinadigan yerlarni ham birlashtirish bo'lgan. Bu hududlarning imperiya tarkibida yana bitta general-gubernatorlik tashkil qilish uchun aholisi va hududi to'g'ri kelgan. Shu bilan birga O'rta Osiyoda alohida general-gubernatorlikni tashkil qilish orqali uning *geografik xususiyatlari, iqtisodi, tabiiy boyliklari, meneral resurslarini* imperiya manfaatlariga har tomonlama moslashtirish edi. 1867-yilda bosib olingan hududlarni o'z ichiga oluvchi Turkiston general-gubernatorligi tashkil qilindi va Turkiston harbiy okrugi tuzildi. 1847-yildan boshlab harbiy istilochilik yurishlarida ishtirok etgan barcha harbiy qismlar uning tarkibiga kiritildi. Bu davrda Turkiston harbiy okrugidagi harbiylar soni 40 ming kishidan iborat bo'lgan. Toshkent shahri general gubernatorlikning markazi qilib belgilandi. U qulay geografik makonda joylashgan bo'lib, *harbiy, siyosiy, strategik* maqsadlarni amalga oshirish uchun barcha imkoniyatlarga ega edi. Turkiston general-gubernatori o'lkada joylashgan harbiy qo'shinlar qo'mondoni, Yettisuv kazaklari qismi qo'mondoni va shu bilan birga bosh sudya ham hisoblangan, Turkiston general gubernatorligiga 1867-yil Rossiya imperatori farmoniga ko'ra general-adyutant Konstantin Petrovich fon Kaufman (1867-1881) tayinlandi. U bir paytning o'zida Turkiston harbiy okrugining

qo'mondoni ham edi. Yangi ma'muriy hududlarning tashkil qilinishi jihatdan ikkita viloyat: Sirdaryo (markazi Toshkent) va Turkiston general-gubernatorligi Turkiston viloyati va Semipalatinsk viloyatining janubiy qismini ham o'z ichiga oldi. Dastlab Turkiston general-gubernatorligi ma'muriy Yettisuv (markazi Verniy) viloyatlariga bo'lingan. Sirdaryo viloyatining hududiga, asosan, 1865-yilda tashkil qilingan Turkiston viloyatiga tegishli bo'lgan yerlar va Qo'qon xonligining bosib olingan shimoliy hududlari kirgan. Yettisuv viloyati esa Semipalatinsk viloyatining Sergiopol, Kopal va Olatavsk okrugi yerlari va sobiq Turkiston viloyatining bir qismidan iborat holda tashkil qilindi. XIX asr oxiri XX asr birinchi choragida Turkiston hududida ijtimoiy-iqtisodiy ahvol o’zgardi. Iqtisodiyot mustamlakachilar manfaatalariga bo’ysundirildi, mustamlaka tartiboti kuchaydi, paxta xomashyosiga bo’lgan talab ham oshdi.

ASOSIY QISM

Rossiya Imperiyasining O'rta Osiyoda olib borgan bosqinchilik siyosatining davom ettirilishi natijasida mustamlakaga aylantirilgan hududlar kengayib borgan. Bosib olingan hududlarni boshqarish tartiblari va uning qanday bo'lishi kerakligi masalasi juda ko'p hamda uzoq vaqt imperiya hukmron doiralarida turli soha vakillari ishtirokida muhokama qilingan. Ushbu masalani hal qilishda ehtiyotkorlik bilan uzoqni ko'zlab ish ko'rish, hech nimada tavakkal qilmaslik tamoyiliga tayangan holda ish olib borilgan. Turkiston general-gubernatori S. M. Duxovskoy (1898-1901) «Turkiston o'lkasi boshqa o'lkalarga nisbatan *tarixiy o'tmishi, etnografik xususiyatlarini* hisobga olgan holda alohida e'tibor berilishini talab qiladi», degan edi.

Turkiston o’lkasida XIX asr oxirlariga kelib, mustamlaka tartibotining kuchayishi kuzatila boshlandi. Turkiston o'lkasida mustamlaka tartiboti harbiy kuch va keng tarmoqlangan politsiya tizimiga asoslangan edi. Bu vaqtgacha mustamlakachilik urushlari olib borish kuchaytirilishi uchun saqlab turilgan harbiy qismlardan endi podsho ma'muriyati tomonidan o'rnatilgan mustamlaka tartiblarini himoya qilish quroli sifatida foydalanadigan bo'ldi. O'rta Osiyoga temiryo'llarning o'tkazilishi Rossiya iqtisodiyoti uchun katta amaliy ahamiyatga ega bo'lish bilan birga harbiy-strategik maqsadlarni ham ko'zlab qurilgan edi. O'rta Osiyoning bosib olingan hududlarida Rossiya imperiyasining mustahkam o'rnashib olishi va mustamlakachilik siyosatining keng qamrovli olib borilishida temiryo'llar muhim o'rin tutdi, Harbiy qo'shinlar va qurol-aslahalarni Krasnovodskdan Qizilarvatga qadar Kavkazdan O'rta Osiyoga tashish uchun temiryo'l qurildi. So'ngra temiryo'l qurilishi Ashxobodgacha davom ettirildi. 1888-yili dastlabki poyezd Samarqandga keldi, 1899-yilda esa temiryo'l Toshkent orqali Andijongacha qurib bitkazildi. Rossiya harbiy qurolli kuchlarining asosiy bazalari Kavkazda joylashgan bo'lib, u yerdan Kaspiy dengizi orqali kemada tez kechib o'tish mumkin edi. Krasnovodskdan esa temiryo'l bilan Samarqand, Toshkent va Andijonga yetib kelish oson bo'ldi. Endi harbiy qismlarni

Krasnovodskdan Andljongacha bo'lgan 3 ming kilometrdan ziyod masofaga ko'chirish muammo bo'lmay qoldi. Turkistonda paxta ekini keng tarqalishi va Rossiya kapitali joriy etilishi bilan XX asr boshlarida temiryo'llarning nafaqat harbiy, balki iqtisodiy ahamiyati ham ko'tarildi. 1905-yilda Orenburgdan Toshkentga qadar temiryo'l qurib kelindi.

XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi tomonidan bosib olingan O'rta Osiyo hududlarida yashovchi xalqlarning ***siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy*** hayotida keskin o'zgarishlar yuz berdi. Shu bilan birga o'lka iqtisodiyoti imperiya manfaatlariga to'liq bo'ysundirildi. Bu davrda o'lkaga Rossiya kapitali, Yevropa mahsulotlari va texnologiyalarining kirib kelishi kengaydi. Ko'plab bank va ishlab chiqarish sanoat bo'limlari ish boshladi. Bu o'zgarishlar o'lkada *paxtachilik, konchilik, xomashyoga dastlabki ishlov berish, yog'-moy sanoati* kabi sohalarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi. Iqtisodiyotdagi o'zgarishlar imperiyaning o'lkadagi manfaatlaridan kelib chiqqan holda, ya'ni bir tomonlama olib borildi. Ishlab chiqarish va savdo-sotiq Rossiya imperiyasi va u orqali boshqa davlatlar bilan aloqalarning kengayishi natijasida rivojlanib bordi Ayniqsa, Imperiya to'qimachilik sanoati uchun paxta yetishtirish ko'paydi. Bu o'lkada boshqa turdagi qishloq xo'jalik mahsulotlarining kamayishiga, ayniqsa, g'allaning tanqisligiga sabab bo'ldi Bu davrda boshqa sohalarga qaraganda sanoatning paxta xomashyosiga dastlabki ishlov berishga mo'ljallangan sohasi rivojlandi. Paxtani faqat tozalash va yog' ishlab chiqarish sohasigina yo'lga qo'yilib, paxta xomashyosidan tayyor mahsulot tayyorlash imperiyaning markaziy guberniyalarida bajarilgan. O'lkadan olingan boshqa xomashyolar, jumladan, jun va teriga ishlov berish ham shunday tarzda bo'lgan.

1867-1900-yillarda Turkiston general-gubernatorligida ishga tushirilgan 175 ta sanoat korxonasi bo'lib, ularning aksariyat ishlari qo'l mehnati bilan bajarilgan. Mahalliy sanoat ishchilari xonavayron bo'lgan dehqonlar yoki ishsiz qolgan hunarmandlar hisobidan ortib borar edi. Korxonalarda ish kuni 16 soat bo'lib, ishchilarning huquqini himoya qiladigan tashkilotlar bo'lmagan, ishchilar shikoyat bilan hech kimga murojaat qila olmaganlar. Rossiya imperiyasming markaziy rayonlarida ishlab chiqarilgan sanoat va boshqa turdagi mahsulotlarning o'lkaga kirib kelishi natijasida mahalliy ishlab chiqaruvchilar hunarmandlar mahsulotlarning bozori kasodga uchrab, ularning kamayishiga olib keldi. Rossiyadan keltirilgan arzon narxlardagi zavod va fabrika mahsulotlari mahalliy hunarmandlar tomonidan ishlab chiqiladigan mahsulotlar bozorini sindirdi. Buning natijasida o'lkada ko'plab odamlar, ayniqsa, hunarmandlar ishsiz qoldi. *Rossiya sarmoyasi o'lkada ishlab chiqarishni rivojlantirishga emas, balki mavjud tabiiy boyliklarni o'zlashtirishga, arzon xomashyoga ega bo'lishga, ularni tashib ketishga, o'zida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni bu o'lkada sotishga qaratildi.* Shu maqsadda savdo-sotiq sohasini va temiryo'llarni kengaytirishga katta e'tibor berildi. Podsho hukumati tomonidan

o'lkadan olinadigan foydalar bu hududni rivojlantirish uchun emas, balki imperiya xazinasini to'ldirish, Rossiya savdogar va sarmoyadorlarini boyitishga xizmat qildi. Rossiya sarmoyasi o'lkada ishlab chiqarishni rivojlantirishga emas, balki tabiiy boyliklarni o'zlashtirish o'zida ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sotish, xomashyoni tashib ketish va temiryo'llarni qurishga xizmat qildi.

Paxta xomashyosiga bo'lgan ehtiyoj. Rossiya imperiyasining Turkiston borasidagi barcha rejalari paxtachilikni rivojlantirishga qaratilgan edi. O'lkani Rossiya to'qimachilik sanoati uchun asosiy xomashyo yetkazib beruvchi hududga aylantirish mo'ljallangan edi. Chorvachilikda yaylovlar uchun foydalaniladigan yerlarning paxta maydonlariga aylantirilishi chorvachilikning va chorva mahsulotlarining kamayishiga olib keldi. Bu hol, ayniqsa, Farg'ona vodiysida yaqqol sezilib, bu yerga g'alla va chorva mahsulotlari chetdan olib kelina boshlandi. G'alla, chorva mahsulotlariga bo'lgan ehtiyoj ularning narxlarini keskin oshirib yubordi. Farg'ona, Sirdaryo va Samarqand viloyatlari paxta yetishtiriladigan eng muhim markazlar bo'lgan. 1884-yilda Turkistonda yangi paxta navi (Amerika navi) yetishtirila boshlandi. Bu nav mahalliy navlarga qaraganda ancha yuqori hosil berar edi. Podsho hukumati paxta maydonlarining kengayishi va hosilning yaxshi bo'lishi O'rta Osiyo mintaqasida suv bilan bog'liq bo'lganligi uchun irrigatsiya tarmoqlarini kengaytirishga harakat qilgan. 1911-yilda Sirdaryo magistral kanalini bunyod etish ishlari boshlandi va 1913-yilga kelib tugallandi. Biroq Toshkent vohasi, Samarqand viloyati va Farg'ona vodiysida sug'orish sohasi bo'yicha ishlarning ko'pi bajarilmay qolib ketdi. Mustamlakachi hukumat uchun paxta o'lkada neft va oltindan keying o'rinda turuvchi yuqori daromadli sohaga aylandi.

XIX asr oxiri XX asrning birinchi choragida Turkistonda jadidchilik harakatlarining boshlanishi. XIX asr oxiri- XX asrning boshlarida *siyosiy, madaniy, iqtisodiy* jixatdan inqiroz xolatiga tushib qolgan mustlamlaka tufayli rivojlanish past darajada bo’lgan o’lkada, Turkiston ziyolilari chor Rossiyasining mustamlakachilik zulmidan qutulish, o’z milliy davlatchiligini tuzish, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga yo’l ochish, xalqqa ziyo tarqatish choralarini ko’rdi. Bu borada jadidchilik xarakati katta rol o’ynadi. Jadidchilik rus mustamlakachiligiga qarshi milliy demokratik xarakat bo’lib, u o’sha davr Turkistondagi qoloq *iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy* sharoitda yashayotgan xalqlarni ma’rifatlashtirish, jamiyat xayotida ijtimoiy va madaniy isloxotlar o’tkazish, pirovardida milliy mustaqillik g’oyalarini xayotga tadbiq etish maqsadini o’z oldiga qo’ygan edi. Turkistonda jadidchilik g’oyalari XIX asrning 90-yillaridan yoyila boshladi. Bu xarakat XX asrning 30-yillari oxirlarigacha o’lka ijtimoiy-siyosiy xayotida muxim rol o’ynadi. Bugungi kunda respublikamiz tarixchi olimlari jadidchilik xarakatida quyidagi uchta bosqichni farqlashmoqda:

1) XIX asr oxirlaridan 1915 yilgacha-ma’rifatchilik;

2) 1915 yildan – 1918 yil fevraligacha-muxtoriyatchilik;

3) 1918 yil fevralidan - 20-yillar oxirlarigacha mustabid sovetlar davridagi faoliyati.

Jadidchilik Rossiyaga qaram bo’lgan musulmon xalqlari orasida dastlab Qrimda XIX asrning 80-yillarida paydo bo’ldi. Uning asoschisi diniy-dunyoviy ilmlarni chuqur egallagan Ismoilbek Gasprali (1851-1914) bo’ldi. Ismoilbek 1884 yilda jadid maktabi tashkil etib, 40 kunda 12 bolaning savodini chiqaradi. Uning o’qitish usuli «usuli savtiya», ya’ni «yangi usul» nomi bilan shuxrat qozondi. «Jadid» arabcha so’z bo’lib, «yangi» degan ma’noni bildiradi. Ismoilbek g’oyalarini qabul qilgan yangilik tarafdorlari «jadidlar», uning g’oyalari esa «jadidchilik» nomini oldi. Ismoilbek Gasprali darslik yaratadi, o’zining «Tarjimon» (1883-1914) gazetasini tashkil etib, jadidchilikni turkiy xalqlar orasida keng targ’ib qiladi. Bu gazeta Toshkent va boshqa shaxarlarga xam tez yoyiladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa o’rnida shuni aytish joziki, XIX asr o’rtalaridan boshlab chor Rossiyasining zug’mi, mustamlakachilik siyosati O’rta Osiyo hudida ortib boradi. Chor Rossiyasi Turkiston hududidagi mineral resurslar, geografik xususiyatlari, iqtisodi, tabiiy boyliklarini o’zlariga har tomonlama moslashtirish uchun Turkiston general gubernatorligini tashkil qiladi. XIX asr oxiri XX asr boshiga kelib mustamlakachilik tartiboti yanada kuchayadi, iqtisodiyot ham chor Rossiyasi qo’liga o’tadi. Chorvachilik qilinadigan barcha hududlarda paxta xomashyosi yetishtirila boshlanadi. Bu esa chorva mollari va chorva mahsulotlari narxining keskin oshishiga olib keladi. bu davrda mustamlakachilikning zo’rayib borayotgan ziyolilar jadidichilik harakatlarini boshlashadi. i.gasparali 40 kunda 12 bolani savodini chiqaradi. Uning usuli yangi ususl bo’lghanligi sababidan, “ ususli jaded” deya, uning safdoshglari esa “ jadidlar”, harakati esa “ jadidchilik” deya ataladi. Turkitonning mana shunday tanzzullarga yuz tutishining negizida, albatta ma’naviy qoloqlik, bilimsizlik kabi omillar yotibdi. Jadidlar mana shu omillarni yoq qilish maqsadida, Turkistonni chor Rossiyasi zug’midan qutqarish maqsadida harakat boshlashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qosimov B. Ismoilbek Gaspirali. Toshkent. 1992 y.
2. O’zbekistonning yangi tarixi. 1 kitob. Turkiston chor Rossiyasi mustamlakachiligi davrida. T.: Sharq 2000
3. Tillaboyev.S. Zamonov.A “ O’zbekiston tarixi” . Toshkent. 2021.

O‘ZBEK TILIM - O‘ZLIGIM!

Yo‘ldosheva Dilnoza
Xorazm viloyati Yangiariq tumanidagi 37-son maktabning
ona tili va adabiyot o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.7344846

Anotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekistonning mustaqillikka erishgandan so‘nggi o‘zbek tili o‘z maqomiga ega bo‘lgani hamda o‘zbek tili o‘zligimiz ekanligi keng yoritildi.
Kalit so‘zlar: O‘zbek tili, mustaqillik, bayram,. Davlat tili, maqom.

Shuni ta’kidlash kerakki, o‘zbek tiliga davlat tili maqomining berilishi xalqimizning milliy mustaqillikka erishish yo‘lidagi muhim qadamlaridan biri bo‘lgan edi. Istiqlol yillarida mamlakatimizda barcha sohalarda bo‘lgani kabi tilimiz taraqqiyotida ham muhim o‘zgarishlar yuz berdi.

O‘zbek tilining xalqaro miqyosda obro‘si oshdi. “Davlat tili haqida”gi qonun ona tilimizning bor go‘zalligi va jozibasini to‘la namoyon etish bilan birga, uni ilmiy asosda rivojlantirish borasida ham keng imkoniyatlar yaratdi.Ona tili har bir insonning taqdiri, o‘tmishi va kelajagida hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ulug‘ shoirimiz yozganidek:

Tug‘ilgan yurt menga vatan,
Ona tilim jonimdir.
Tilu yurtdan ayrilsam gar,
Shu kun o‘lgan onimdir.

Ha, donolar ona tilidan ayrilishni o‘limga mengzaydilar. Chindan shunday. Bugun dunyodagi kam sonli xalqlar ham o‘z ona tilisi uchun kurashmoqda. Uning yashab qolishini ta'minlash uchun bor imkoniyatini sarflamoqda. Shunday ekan, biz – shonli tarix, ulug‘ allomalariga ega bo‘lgan o‘zbek xalqi o‘z davlat tilimizni qadrlash, uni rivojlantirish, nufuzini oshirishdek savobli va xayrli ishlarda hamisha faol bo‘lishimiz lozim.

Davlat tilini rivojlantirish faqat tilshunoslar, shoir yoki yozuvchilarning ishi emas, balki mana shu yurtda yashab, shu yurtning changini yutib, suvini ichib, tuzini totib yashayotgan har bir insonning vazifasi hisoblanadi. Oddiy dehqon bo‘laylik yoki quruvchi, qaysi soha vakili bo‘lishimizdan qat'iy nazar, davlat tilining rivoji uchun hissa qo‘shish shu Vatan, shu xalqqa bo‘lgan farzandlik burchimizdir. Xo‘sh, bu nimadan boshlanadi?! Ona tilimizga hurmat birinchi galda unga hurmat-ehtiromdan boshlanadi. Xalqimizda o‘ynab gapirsang ham, o‘ylab gapir degan maqol bor. Endi buni tashqi yozuvlarga tatbiq etadigan bo‘lsak: o‘ynab yozsang ham, o‘ylab

yoz! Rosti, bugun bino va imoratlarimiz yuzidagi peshlavhalarga boqsak, ona tilimizga qanchalar befarq ekanligimizni anglaymiz. Ularni tartibga keltirish uchun bugun qanchalab maslahatchilar joylarda ish olib borib, tadbirkorlarga, aholiga peshlavhalar, axborot matnlari va e'lonlarni tartibga keltirish borasida tavsiyalar, amaliy yordamlar bermoqdalar. Taassufki, ayrim yurtdoshlarimiz o‘zbekistonlik, shu yurt fuqarosi bo‘la turib, bu boradagi islohotlarga panja ortidan qaramoqdalar. Go‘yoki bu ishlarga ularning aloqasi yo‘q, xuddiki ular chet el fuqarosidek! Shu o‘rinda ko‘plab yurtdoshlarimizga, tadbirkorlarga ham minnatdorlik bildirish lozim. Ularga davlat tili borasidagi ilk tavsiyaning o‘ziyoq yetarli bo‘lib, ertasiga o‘ziga tegishli bino, do‘kon, savdo shoxobchasining peshonasiga davlat tilida bitilgan chiroyli matnlarni joylashtirmoqdalar. Aytishadi-ku, yaxshi otga bir qamchi... deb. Shu o‘rinda mutafakkirlardan birining dono gaplari yodimizga tushadi:

Agarda hayotdan olmasa ta'lim,

Unga o‘rgatolmas hech bir muallim.

Darhaqiqat, inson o‘z atrofida ro‘y berayotgan islohotlar, yangilanishlar va bunyodkorliklarga yuksak fahm-farosat, teran aql-idrok, zukko nazar-e'tibor bilan munosabatda bo‘lmas, xulosa chiqarmas ekan, hattoki yetti iqlim donishmandi ham uning ongu tafakkurida ezgulik, ma'naviyat va ma'rifat chirog‘ini yoqa bilmaydi. Shunday bo‘lsada, xayrli maqsad yo‘lida intilaveramiz. Umid shulki, so‘qir buloq bir kuni ko‘z ochadi...

O‘zbek tilim, boyligim, iftixorimsan!..

1989 yil 21 oktyabr…

Qalblarni to‘lqinlantirgan mustaqillikning ilk nasimlarini olib kelgan qutlug‘ kun... Ona tilimiz sha’ni va qadr-qimmatini yuksaklarga ko‘tarishga tashlangan mardona qadam...

Mana 33 yildirki o‘ziga bek tilsan. O‘zbek tilimiz, boyligimiz, iftixorimizsan!..

Barcha millat vakillari ahil va inoqlikda yashayotgan jonajon O‘zbekistonimizda tillarning erkin qo‘llanilishiga monelik qilinmaydi.

Shuning sharofati ila bugun dunyoning istalgan davlatida o‘zbek tilini o‘rganayotgan, shu tilda kuylayotgan, uning tarixiga qiziqqan minglab xorijliklarni ko‘rmoqdamiz.

Ha, sen asrlar silsilasi, davr talotumlaridan, turli zug‘um va kamsitishlardan o‘z jilosini yo‘qotmay, yanada boyib, sayqallanib, ko‘zlarimizni quvontirayotgan ona tilimiz – O‘zbek tilimizsan! Sen mangu va barhayotsan!

Senga munosib vorislarga, butun O‘zbekiston farzandlariga 21 oktyabr – O‘zbek tili bayrami kuni muborak bo‘lsin!!!

ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭНДОМЕТРИЯ ПРИ ПРИВЫЧНОМ НЕВЫНАШИВАНИИ БЕРЕМЕННОСТИ

Матризаева Гуьнара Джуманиязовна
Ургенчский филиал Тошкентской медицинской академии,
К.м.н., доцент кафедры «Акушерства и гинекологии»
https://doi.org/10.5281/zenodo.7356046

Аннотация: Привычное невынашивание беременности (ПНБ) является одной из наиболее сложных медико-социальных проблем, на решение которой направлены усилия ведущих ученых. Среди факторов, приводящих к осложненному течению беременности, перинатальной патологии, возросла роль эндокринных нарушений, в том числе гиперандрогенных состояний различного генеза.

Ключевые слова: невынащивания беременности, иммуногистохимия, окислительный стресс, тромбофилия, эндометрий.

В большинстве случаев причиной прерывания беременности в 1-м триместре является эндокринная патология, прежде всего - неполноценная лютеиновая фаза, возникающая в связи с гиперсекрецией лютеинизирующего гормона (ЛГ), гипосекрецией фолликулостимулирующего гормона (ФСГ), гипоэстрогенией, гиперандрогенией, поражением рецепторов эндометрия (например, при хроническом эндометрите с высоким уровнем цитотоксичных клеток CD56+, CD16+ и вырабатываемых ими провоспалительных цитокинов, как правило, сохраняется нормальный уровень гормонов)[3].

Важную роль в патогенезе ПНБ придают окислительному стрессу — универсальному патологическому процессу[1]. Продукты перекисного окисления липидов участвуют в каскаде деструктивных изменений клеточных мембран и в условиях неадекватности антиоксидантной системы модулируют иммунный ответ и другие адаптивные реакции организма.

Самых чувствительных мишеней гормональных воздействий, и под влиянием половых гормонов очень быстро подвергаются ремоделированию. Наличие эстрогеновых рецепторов в клетках эндометрия является ведущим фактором, обеспечивающим необходимые предгравидарные структурные изменения. Эстрогены обеспечивают процессы пролиферации эндометрия, одновременно индуцируя синтез рецепторов прогестерона. Недостаточная экспрессия рецепторов прогестерона, как следствие неадекватного содержания эстрогенов, лежит в основе недостаточности лютеиновой фазы[4]. Однако даже при достаточной продукции прогестерона может наблюдаться

«морфологическая незрелость» эндометрия. В связи с этим важен не только уровень стероидов в организме, но и сохранение всех путей реализации гормонального эффекта. При этом серия исследований по тестированию уровня прогестерона при ПНБ показала, что диагностика недостаточности лютеиновой фазы по уровню прогестерона в сыворотке крови менее информативна, чем при морфологическом исследовании эндометрия[2].

Патоморфогенез привычного невынашивания беременности включает в себя комплекс взаимосвязанных патологических феноменов - эндокринные нарушения, дисбаланс иммунных реакций, оксидативный стресс, анти-фосфолипидный синдром, тромбофилии, а также метаболическая дисфункция как отражение синдрома регенераторно-пластической недостаточности, проявляющегося снижением регенераторных реакций клеточных популяций эндометрия. Основными ультраструктурными маркерами синдрома регенераторно-пластической недостаточности являются уменьшение числа белоксинтезирующих цитоплазматических органелл и отсутствие внутриядерных канальцев в эпителиоцитах со снижением их секреторной активности и экспрессии рецепторов к эстрогенам и прогестерону[5].

Основу стратегии терапии привычного невынашивания беременности составила индукция регенераторных реакций в эпителиальных и эндотели-альных клеточных популяциях эндометрия, что способствовало активации рецепторной чувствительности и позитивным структурно-функциональным преобразованиям[4].

Ведущими структурно-функциональными маркерами привычного невынашивания беременности в среднюю стадию фазы секреции менструального цикла являются атрофия эндометрия, в том числе атрофия и гипо-секреция желез и атрофия гландулярного эпителия при низком уровне экспрессии рецепторов к эстрогену и прогестерону. В условиях метаболической терапии повысилась секреторная функция эпителия при сохранении низкого уровня экспрессии рецепторов. Применение дидрогестерона стимулировало более значительную, но неоднородную секреторную реакцию, ассоциированную с увеличением иммунопозитивных клеточных элементов в эндометрии. Использование циклической гормональной и метаболической терапии (при сниженной в 2 раза дозе эстрогенов) индуцировало полноценную секреторную активность эндометрия с высоким уровнем экспрессии рецепторов к эстрогенам и прогестерону[5].

Ультраструктурными маркерами восстановления секреторной фазы менструального цикла в результате предгравидарной подготовки с комплексом метаболической и циклической гормональной терапии являются системы внутриядерных канальцев (по 1 - 2 на ядро), значительное (превышающее

контрольные значения в 1,5 — 2 раза) возрастание структурной плотности белок синтезирующих органелл и комплекса Гольджи, формирование мегамитохондрий, супрануклеарные скопления гликогена, крупные пиноподии и индукция апокриновой секреции в секреторных эпителиоцитах эндометрия, а также обеспечение реснитчатых клеток белоксинтезирующими органеллами и митохондриями[3].

Список литературы:

1.Матризаева Г.Дж.,Сапорбаева И.Р.,Икрамова Х.С./ Определить эффективность применения прегравидарной подготовки пациенток с гиперандрогенией для снижения частоты акушерских и перинатальных осложнений/Биология ватиббиёт муаммолари.2021.№1.1(126) Стр.188-190

2. СапорбаеваИ.,Матризаева Г.Д./Акушерские и перинатальные исходы у беременных с гиперандрогенией./Ж:Tibbiyotdayangikun. 3(31)2020.Стр.130-133

3. Илизарова Н.А., Солодянкина А.Н., Шваюк А.П., Горбенко О.М., Обухова О.О., Кулешов В.М., Трунова Л.А., Трунов А.Н. Особенности содержания цитокинов в сыворотке крови женщин с привычной потерей беременности в динамике предгравидарной подготовки // Аллергология и иммунология. - 2007. - Т. 8, № 1. - С. 123 -124.

4. Илизарова Н.А., Кулешов В.М., Трунова Л.А., Трунов А.Н., Солодянкина А.Н., Шваюк А.П., Горбенко О.М., Обухова О.О. Влияние различных схем предгравидарной подготовки на баланс цитокинов у женщин с привычной потерей беременности // Российский иммунологический журнал. - 2007. - Т. 9, № 4. - С. 81 - 82.

5. Керчелаева С.Б., Макаров О.В., Озолиня Л.А., Насонов Е.Л. Анти-фосфолипидный синдром в акушерстве // Проблемы беременности.- 2000.-№ 1.- С. 11-17.

МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПУЗЫРНОГО ЗАНОСА

Мадримова Кувончой Кахрамоновна
Ургенчский филиал Ташкентской медицинской академии
Ассистент кафедры «Акушерства и гинекологии»
Хорезм, Узбекистан
https://doi.org/10.5281/zenodo.7355003

Резюме: Пузырный занос (ПЗ) — самая частая форма гестационной трофобластической болезни. Распространенность его в странах Европы и Северной Америки составляет 0,5—1,84 на 1000 беременностей, в Латинской Америке, странах Ближнего и Дальнего Востока частота существенно (до 10 раз) выше [2]. ПЗ характеризуется макроскопическими и гистологическими изменениями ворсин хориона с их резким отеком, пузырьковидной трансформацией, различной степенью пролиферации трофобласта. При полном пузырном заносе (ППЗ) в процесс вовлекаются все ворсины; эмбрион отсутствует. При частичном пузырном заносе (ЧПЗ) обнаруживаются как кистозно-измененные, так и нормальные ворсины; плод есть, но нередко с врожденными пороками развития и/или задержкой внутриутробного роста.

Ключевые слова: пузырный занос, беременность, иммуногистохия, осложнения беременности.

Пузырный занос, один из вариантов гестационной трофобластической болезни, в европейских странах и США встречается с частотой 0,5—1,8 случая на 1000 беременностей [1]. Полный пузырный занос (ППЗ) характеризуется генерализованным отеком бессосудистых ворсин, которые становятся пузырькововидными, гиперплазией ворсинчатого трофобласта, отсутствием эмбриона/плода. При частичном пузырном заносе (ЧПЗ) гидропической трансформации подвергается лишь часть ворсин, гиперплазия трофобласта выражена слабее, васкуляризация ворсин сохранена. Плод имеется, но часто отстает в развитии, рано погибает, возможны множественные пороки.

Чаще всего наблюдается сочетание ППЗ и нормальной плаценты с плодом, частота подобного сочетания составляет 1 случай на 20 000—100 000 беременностей [3]. L. Lin и соавт. [2] на основании данных 12 455 случаев гестационной трофобластической болезни в Северной и Южной Америке указывают, что многоплодная беременность с ППЗ в сочетании с жизнеспособным плодом встретилась в 0,5% всех случаев пузырного заноса.

Ультразвуковая картина требует дифференциальной диагностики с ЧПЗ и мезенхимальной дисплазией [6]. В редких случаях нормальная и пораженная

ППЗ плаценты располагаются отдельно.

При микроскопическом исследовании при пузырном заносе в фрагменте плацентарного диска с сохранными хориальной и базальной пластинками определяется ворсинчатое дерево, соответствующее гестационному сроку, представленное преимущественно недифференцированными промежуточными ворсинами с немногочисленными узкими сосудами и формирующимися дифференцированными промежуточными ворсинами. При ИГХ-исследовании с антителами к p57 позитивная ядерная реакция выявляется в цитотрофобласте, клетках стромы и вневорсинчатом трофобласте, что соответствует распределению данного маркера в нормальной плацентарной ткани. Позитивная ИГХ-реакция с Ki-67 определяется в немногочисленных клетках ворсинчатого цитотрофобласта, клетках стромы и в клеточных островках

ППЗ при беременности двойней чаще сопровождается осложнениями, чем ППЗ при одноплодной беременности, а частота ПТБ достигает 50%. В настоящее время не существует единой точки зрения на тактику ведения такой беременности. При принятии решения оо пролонгировании беременности следует учитывать высокий риск дородовых кровотечений и развития гестационной трофобластической неоплазии. Многоплодная

При ультразвуковом исследовании (УЗИ) пузырный занос имеет характерные признаки [4]. В скрининговом сроке при УЗИ обнаруживаются структурные изменения хориона (плаценты) в виде классического симптома «снежной бури»: в утолщенной плаценте — множественные кистозные мелкие включения, зачастую не имеющие четких видимых границ. При обнаружении данных признаков необходима дифференциальная диагностика между ППЗ, ЧПЗ и мезенхимальной дисплазией плаценты (МДП). Дифференциальный диагноз ППЗ и ЧПЗ прост: при полном пузырном заносе не определяются структуры плодного яйца, нет эмбриона, вся полость матки выполнена измененным хорионом. В наблюдениях ЧПЗ и МДП ультразвуковая картина сходна, определяется утолщенная плацента с гипоэхогенными включениями. Однако кистозные полости при МДП имеют существенные отличия: размеры кист позволяют дифференцировать их в виде отдельных округлых анэхогенных структур с ровными четкими контурами, гладкой внутренней поверхностью. Архитектоника сосудистой сети при этом не нарушена, топография плацентарных сосудов соответствует строению нормальной сосудистой сети плаценты. Извитые, расширенные сосуды стволовых ворсин могут четко определяться при цветовом допплеровском картировании (ЦДК) [2].

Течение беременности при ПЗ нередко осложняется кровотечениями. Для П.З. характерно значительное повышение уровня хорионического гонадотропина человека (чХГ) в сыворотке, что ассоциируется с ранним

началом преэклампсии, текалютеиновыми кистами, гипертиреозом [1].

Особое значение имеет своевременная диагностика ППЗ в связи с высоким риском развития персистирующей трофобластической болезни (ПТБ) [7].

Морфологическая верификация ПЗ требует дифференциальной диагностики между ППЗ и ЧПЗ, неразвивающейся беременностью и рядом других, не связанных с ПЗ состояний. Диагностика может представлять значительные трудности в первую очередь при исследовании материала I триместра беременности («очень ранний пузырный занос», very early complete mole — VECM), когда характерные изменения еще недостаточно выражены. Алгоритм дифференциальной диагностики данных заболеваний представлен в современных руководствах [1, 3].

Одним из методов, позволяющих идентифицировать ППЗ, является иммуногистохимическое исследование (ИГХ) с антителами к ингибитору циклинзависимой киназы p57. Ген *CDKN1*(11p15.5), кодирующий ингибитор циклинзависимой киназы p57, импринтирован на отцовской хромосоме и экспрессируется с материнской хромосомы. В ткани нормальной плаценты, при ЧПЗ и не связанных с пузырным заносом поражениях ворсин, т. е. в тканях, содержащих как материнские, так и отцовские гены, экспрессия p57 наблюдается в ворсинах (трофобласте и строме) и во вневорсинчатом трофобласте, тогда как при ППЗ, в котором все хромосомы имеют отцовское происхождение, экспрессия p57 в клетках ворсинчатого трофобласта и строме ворсин отсутствует. Следует отметить, что во вневорсинчатом трофобласте экспрессия p57 имеется, что может служить внутренним положительным контролем [2].

Особые сложности в диагностике вызывают наблюдения ПЗ, развившегося при многоплодной беременности. Сочетание ППЗ и нормальной плаценты с плодом наблюдается с частотой 1 на 20 000—100 000 беременностей [8]. По данным L. Lin и соавт. [1], многоплодная беременность с ППЗ в сочетании с жизнеспособным плодом встретилась в 0,5% от всех случаев ПЗ.

При УЗИ определяются жизнеспособный плод и плацента нормального строения, к которой прилежит везикулярная ткань; в большинстве случаев плацентарная ткань с признаками ППЗ располагается в нижнем маточном сегменте, возможно ее предлежание. Такая ультразвуковая картина часто расценивается как ЧПЗ, а также требует дифференциальной диагностики с МДП [1]. В редких случаях нормальная плацента и ткань ППЗ располагаются отдельно. Основой для принятия правильного решения может стать тщательно проведенное и хорошо документированное первое УЗИ при данной беременности, подтверждающее формирование многоплодной беременности в I триместре — наличие в полости матки двух плодных яиц.

Единой точки зрения на тактику ведения многоплодной беременности с ППЗ в настоящее время не существует. Осложнения при многоплодной беременности с ППЗ развиваются чаще, чем при изолированном ППЗ [2]. В связи с наличием жизнеспособного плода остро встает вопрос о возможности и целесообразности пролонгирования беременности, связанной с высоким риском развития угрожающих жизни осложнений. В случае пролонгирования живорождение наступает примерно в 1/3 беременностей, средний срок родоразрешения составляет 30 нед; отмечена высокая интранатальная и ранняя неонатальная летальность [1].

Список литературы:

1. Lurain J.R. Gestational trophoblastic disease I:epidemiology, pathology, clinical presentation and diagnosis of gestational trophoblastic disease, and management of hydatidiform mole. *Am J Obstet Gynecol*. 2010; 203 (6): 531-9. DOI: 10.1016/j.ajog.2010.06.073. PMID 20728069.

2. Brown J., Naumann R.W., Seckl M.J., Schink J. et al. 15 years of progress in gestational trophoblastic disease: Scoring, standardization, and salvage. *Gynecol Oncol*. 2016; 144 (1): 200-7.

3.Szulman A.E., Surti U. The syndromes ofhydatidiform mole: I. Cytogenetiic and morphologic correlations. *Am J Obstet Gynecol*. 1997; 131 (6): 665-71.

4. Lawler S.D., Fisher R.A., Dent J. A prospective genetic study of complete and partial hydatidiform moles. *Am J Obstet Gynecol*. 1991; 164: 1270-7.

MUNDARIJA / TABLE OF CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

1.	O‘QUVCHILARDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISHDA PIRLS TADQIQOTINING O‘RNI	4
2.	SENTOB - TABIAT MO‘JIZASI Islomova Sevinch Botirjon qizi Ergasheva Gulnoza Nasriddinovna	8
3.	TERMINOLOGICAL SIGNIFICANCE OF INTERNET ABBREVIATIONS IN ENGLISH Yoldasheva Odinakhan Saminjonovna	12
4.	IJTIMOIY TARMOQLARNING YOSHLAR XULQ-ATVORIGA TASIRI Asronova Roziyaxon A'zamjon qizi	17
5.	СПОСОБНОСТЬ ОРГАНИЗМА АДАПТИРОВАТЬСЯ К ВОЗДЕЙСТВУЮЩЕМУ ФАКТОРУ Таджибаева Дилафруз Рахмонбердиевна	21
6.	CHET TILLARINING O‘ZBEKISTON FUQAROLARI HAYOTIDAGI O‘RNI VA INGLIZ TILINI O‘RGANISHNING INNOVATSION USULLARI Qozoqova Ra’no Shirinbayevna Shodiyeva Gulhayo Xudoynazarovna	25
7.	IJTIMOIY TARMOQLAR (OAV)DAN TO‘G‘RI FOYDALANISH Jamoliddinov Temur	29
8.	TARBIYALANUVCHI PORTFOLIOSI VA MTTDA BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUVLAR Umirova Rano Nematovna	32
9.	UMUMMUHANDISLIK FANLARIDA O‘QUV MASHG‘ULOTLARINI INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI X.A.Akramova	36
10.	HOW TO IMROVE WRITING SKILLS AND BOOST VOCABULARY IN IELTS Mavlonova Dilfuza Ujarovna Yugay Evgeniya Viktorovna	40
11.	XITOY MADANIY MEROSINING JAXON SIVILIZASIYASIDAGI O`RNI A. Toirxo`jayev	43
12.	Л.С.ТОЛСТОВАНЫҢ ҚАРАҚАЛПАҚ ЭТНОГЕНЕЗИ ҲӘМ ЭТНОМӘДЕНИЙ БАЙЛАНЫСЛАРЫ ҲАҚҚЫНДА ИЗЕРТЛЕЎЛЕРИ Давлетияров Мадатбай Махсетбаевич Әбдикаримов Бахыт Орақбаевич	47
13.	DIFFERENTSIAL TENGLAMAGA QO‘YILGAN KOSHI MASALASINING ANIQ VA TAQRIBIY YECHIMLARINI MathCad TIZIMIDA TAQQOSLASH Allamuratov Sharapatdin Ziuatdinovich Djoldasbaeva Aqsuliw Bagitovna Ziuatdinov Islambek Sharapatdinovich	53
14.	ИНГЛИЗ ТИЛИ ДАРСИДА ИНТЕРАКТИВ ДОСКАНИНГ АХАМИЯТИ Азимходжаева Дилдора Хусановна	57
15.	THE ROLE OF READING SKILLS IN LEARNING A FOREIGN Musaeva Munisa Tursunkulova Aydin Yugay Evgeniya Viktorovna	60
16.	FORMATION OF CLUSTERS IS AN IMPORTANT FACTOR OF INCREASING THE COMPETITIVENESS OF THE ECONOMY Rustamova Dilsabokhon Juraevna	63

17.	ОПРЕДЕЛЕНИЕ КАТЕГОРИИ РОДА В СОВРЕМЕННОМ РУССКОМ ЯЗЫКЕ Уринова Мохинур Зокиржон кизи Мухитдинов Анвар Гафурович	72
18.	DEDUCTIVE AND INDUCTIVE APPROACHES TO TEACHING GRAMMAR Choriqulova Zarnigor Sadriddinova Shahnoza	78
19.	XORIJIY BANKLAR KREDIT LINIYALARI HISOBIGA INVESTITSIYA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISH MEZONLARI, SHARTLARI VA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH AMALIYOTI Yo‘ldashev Bilolxon Saminjon o‘g‘li	82
20.	MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA RIVOJLANTIRUVCHI MUHITNING AHAMIYATI Ishmurotova Dilnoza Inatullaevna	87
21.	O‘ZBEKISTONDA AMALGA OSHIRILGAN YER-SUV ISLOHOTI (1925-1929 YILLAR) TARIXSHUNOSLIGI SOVET TARIXCHILARI NIGOHIDA Quvvtaliyev Ubaydulla Begimqulovich	91
22.	HOW TO TEACH ENGLISH LANGUGE AS A TARGET LANGUAGE AT SCHOOL Pulotova Bonu Tohirova Xurshida Yugay Evgeniya Viktorovna	95
23.	THE MODERN METHODS OF TEACHING ENGLISH Akhtamova Guzal Nurullayeva Madina Yugay Evgeniya Viktorovna	98
24.	JAMAL KAMAL’S TRANSLATION OF SHAKESPEARE'S WORKS Odilova Mavluda To‘lqinjon qizi Yusupova Sabohatxon A’zamjonovna	101
25.	O‘ZBEK TILI FANINI O‘QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH Abdurazoqova Kumushoy Narzillayevna	105
26.	WHICH IS THE MOST EFFECTIVE METHOD GTM OR CLT? Maftuna Jumabayeva Babakhandova Nursila Yugay Evgeniya Viktorovna	110
27.	THE ROLE OF FAIRY TALES IN TEACHING ENGLISH AT PRIMARY SCHOOL LEVEL Maftuna Jumabayeva	114
28.	BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA O'QITISH METODIKASI Raxmatullayeva Muxlisa Joniqul qizi	120
29.	MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARINING IJTIMOIY RIVOJLANISH KOMPITENSIYASINI SHAKILLANTIRISH USULLARI Egamberdiyeva Muhlisa Yerkin qizi	124
30.	ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ Ермолович Любовь Михайловна	127
31.	INGLIZ VA O`ZBEK TILLARIDA AKTUALLASHTIRUVCHI VOSITALAR Axatova Kumushxon Qurbonali qizi Nurmatova Munis Mashrabovna Xolmatova Muhayyo Abduhalim qizi	130
32.	JALOLIDDIN MANGUBERDINING MO‘G‘ULLARGA QARSHI KURASHI Boydedayev Dostonbek Xusniddin o‘g‘li	134

33.	ҒЎЗА МАЙДОНЛАРИДА УЧРАЙДИГАН БЕГОНА ЎТЛАР ВА УЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ ЧОРАЛАРИ Анваржон Хайдаров Аҳаджон Жамолов, Аброржон Эргашев	140
34.	Н.Табысханов, А.Джумамуратов НЕМИС ҲӘМ ҚАРАҚАЛПАҚ ТИЛЛЕРИНДЕ КЕЛБЕТЛИКЛЕРДИҢ МОРФОЛОГИЯЛЫҚ ҲӘМ СЕМАНТИКАЛЫҚ ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ	147
35.	THE IMPORTANCE OF TEACHER-CENTERED APPROACH IN EDUCATIONAL SYSTEM Islomova Dilnoza Khudoykulova Madina Yugay Evgeniya Viktorovna	152
36.	ПРОБЛЕМА ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА СОВРЕМЕННОГО НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УСЛОВИЯХ РЕАЛИЗАЦИИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ Кряжева Оксана Дмитриева	156
37.	МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ УЧИТЕЛЯ Файзуллаева Венера Джамшитовна	159
38.	Файзова Гулзайнаб Хаитбаевна СУЩНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ШКОЛЫ	163
39.	МУЛЬТИМЕДИА КАК СРЕДСТВО ПОВЫШАЮЩЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ Ирина Евгеньевна Макаревич	166
40.	TECHNOLOGICAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS OF EDUCATIONAL ORGANIZATIONS Djandosova Svetlana Tashbayevna	169
41.	BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARINI DUNYOQARASHINI KENGAYTIRISHDA MUZEYLARNI O’RNI Berdiyeva Matlyuba Saidusmonova	172
42.	BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARNI O‘QISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA OILANING O‘RNI Mirtursunova Sayyora Abduxamidovna	175
43.	EYLATON MADANIYATI DAVRI YODGORLIKLARINING BOSHQA YODGORLIKLARGA O‘XSHASH VA FARQLI TOMONLARI M.Xasanov, Nazirov Javohir	178
44.	THE ROLE OF TEACHING PROVERBS AND SAYINGS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING CLASSES AT SCHOOLS Halim-Zoda Jasmin, Azizova Munisa	184
45.	ПРИМЕНЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ Пчеловодова Мария Викторовна	189
46.	CHUST MADANIYATI B Abdullayev Tursunaliyev Sanjarbek Narimonjon o`g`li	192
47.	ЎЗБЕКИСТОН ЯРИМҚАТТИҚҚАНОТЛИ (HEMIPTERA: HETEROPTERA) ҲАШАРОТЛАРИНИНГ ТОҒ ВА ТОҒ ОЛДИ ЛАНДШАФТЛАРИ БЎЙИЧА ТАРҚАЛИШИ Мирзаева Г.С1., Мусаев Д.М1., ХолматовБ.Р1., Нормуминова Ю.Б.	197

48.	BOG‘CHA YOSHIDAGI BOLALARDA NUTQ O‘STIRISH VA ULARNING PSIXOLOGIYASI Abdurahmonova Niginabonu Jahongir qizi Qurbonova Nazokatxon Iqboljon qizi	201
49.	BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARNI SINF DARSARIDA FAOLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI AHAMIYATI Astanaliyeva Manzuraxon Mamadaliyevna	204
50.	O’YIN- MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI TARBIYALANUVCHISI YOSHIDA YETAKCHI FAOLIYAT SIFATIDA Chorshanbiyeva Sabohat	206
51.	TURKISTON XIX ASR OXIRI XX ASR BIRINCHI CHORAGIDA Bo'riyev Behro'zbek Iqboljon o'g'li	210
52.	O‘ZBEK TILIM - O‘ZLIGIM! Yo’ldosheva Dilnoza	215
53.	ПАТОМОРФОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ЭНДОМЕТРИЯ ПРИ ПРИВЫЧНОМ НЕВЫНАШИВАНИИ БЕРЕМЕННОСТИ Матризаева Гуьнара Джуманиязовна	217
54.	МОРФОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПУЗЫРНОГО ЗАНОСА Мадримова Кувончой Кахрамоновна	220

Eslatma! “Talqin va tadqiqotlar” ilmiy-uslubiy jurnaliga kiritilgan maqolalardagi raqamlar, ma’lumotlar haqqoniyligiga va keltirilgan iqtiboslar to‘g‘riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.

Bosh muharrir

Abdumannonov Islomjon Ikromjon o‘g‘li

Mas’ul muharrir

Isroilov Ozodbek Saydullajon o‘g‘li

Nashrga tayyorlovchi

Abdullayev Ravshanjon Inomjon o‘g‘li

“Talqin va tadqiqotlar” ilmiy-uslubiy jurnali, 2022-yil. 228 bet.
© Talqin va tadqiqotlar, 2022
© Mualliflar jamoasi, 2022